

Hieronymus

Lietuvos literatūros
vertėjų sąjungos
žurnalas

Francesco Petrarca
Sonetai

Umberto Saba
Eilės

Primo Levi
Paliaubos (ištraukos)
Pilkoji zona

Dino Buzzati
Šuo, kuris matė Dievą

Italo Calvino
Dvi novelės

ITALIJOS LITERATŪRAI
SKIRTAS NUMERIS

2017

04

ISSN 2538-6670

Hieronymus

Lietuvos literatūros
vertėjų sąjungos
žurnalas

Turinys

Redakcijos žodis

7 Rasa Klioštoraitytė. Žvilgsnis į italų literatūros ir italų literatūros vertimų Lietuvoje arodus

Italistika Lietuvoje

25 Dainius Būrė. Italų kalbos istorija Vilniuje: svarbiausi faktai

31 Jurgita Macijauskaitė-Bonda. Italistika Vytauto Didžiojo universitete

Eilės

37 Lanio Breilio italų poezijos vertimai

(Šv. Pranciškus Asyžietis, Cecco Angiolieri, Dante Alighieri, Poliziano, Serafino de' Ciminelli, Michelangelo Buonarroti, Torquato Tasso, Tommaso Stigliani, Giovanni Leone Sempronio, Francesco de Lemene, Benedetto Menzini, Bartolomeo Dotti, Carlo Innocenzo Frugoni, Iacopo Vittorelli, Giacomo Leopardi, Niccolò Tommaseo, Giosuè Arducci, Giovanni Pascoli, Cesare Pavese, Giuseppe Ungaretti, Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo, Gianni Rodari)

61 Francesco Petrarca. Dainynas (1, 2, 16 sonetai)

Vertė Dainius Būrė

65 Matteo Maria Boiardo. Įsimylėjęs Rolandas (ištrauka)

Vertė Dainius Būrė

69 Umberto Saba. Eilės

Vertė Ramunė Brundzaitė

77 Tonino Guerra. Eilės

Vertė Dainius Būrė

Muzikinė drama

83 Ottavio Rinuccini. Euridikė

Vertė Dainius Būrė

Akistatos

115 Filippo Tommaso Marinetti. Futurizmo manifestas

Vertė Linas Rybelis

123 Primo Levi. Paliaubos (ištraukos)

Vertė Toma Gudelytė

137 Primo Levi. Pilkoji zona

Vertė Toma Gudelytė

Trumpoji proza

161 Dino Buzzati. Šuo, kuris matė Dievą

Vertė Audrius Musteikis

187 Italo Calvino. Dvi novelės

Vertė Morta Simonaitytė

199 Antonio Tabucchi. Dvi novelės

Vertė Inga Tuliševskaitė

Ne visas romanas

213 Natalia Ginzburg. O buvo taip... (ištrauka)

Vertė Kornelija Giedrikaitė

229 Maurizio de Giovanni. Šunsnukiai iš Picofalkonės (ištraukos)

Vertė Endas Deinoravičius

Leidėjų dėmesiui

243 Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga rekomenduoja išversti: vardai
ir tekstai

Parengė Rasa Klioštoraitytė

Žvilgsnis į italų literatūros ir italų literatūros vertimų Lietuvoje aruodus

Rasa Klioštoraitytė

Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga jau penktą kartą iš eilės metus skiria kurios nors šalies grožinei literatūrai. 2017-aisiais padėjome skaitytojams ir leidėjams atskleisti italų žodžio meistrystę – įdomią įvairialypiškumu, aprėpiančią ir aukštąją literatūrą (pradedant Dante), ir pagavų kasdienio gyvenimo vaizdavimą, nes italų literatūra darė ir daro svarią įtaką visai Europos kultūrai.

Šių dienų Lietuvos realijos ir nuotaika sudaro puikų foną atsiskleisti vienam esmingiausių italų literatūros bruožų – švelniam romantizmui, atsiradusiam iš neskubraus ir saulėto gyvenimo būdo bei tikėjimo, kad problemas verčiau spręsti, užuot dejavus dėl jų gausos. Džiaugdamiesi senas tradicijas turinčiais Lietuvos ir Italijos kultūriniais ryšiais, ligšioline Italijos literatūros sklaida ir vis gausėjančiomis tą literatūrą išmanančių specialistų gretomis, šiais metais ne kartą išgirdome apie italų autorius bei kūrinius, lietuvių skaitytojams dėl vienokių ar kitokių aplinkybių vis dar neprieinamus, prisiminėme ne vieną lietuviškoje bibliografijoje minimą, tačiau dėl akivaizdžiai pasenusio vertimo jau ne tokį paveikų ar dėl vertimo iš tarpinės kalbos daug raiškos praradusį Italijos literatūros perlą. Tikimės, kad italų literatūros metai tapo impulsu ir leidėjams, ir skaitytojams ne vien sekti ryškias naujienas, bet ir perteikti ir atrasti turtingą saulėtosios šalies literatūrinę tradiciją bei pasaulėvaizdį.

Italijos ambasadorius Lietuvoje Stefano Taliani de Marchio laiške Literatūros vertėjų sąjungai rašė: „Labai didžiuojuosi tuo, kad Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga nusprendė 2017 m. skirti Italijai, italų literatūrai ir išties vertingam vertėjų iš italų kalbos darbui. Esu įsitikinęs, kad vertėjai dirba labai svarbų, o kartu ir labai sudėtingą darbą, jų darbas be galo svarbus tiesiant tiltus tarp tautų, plečiant skaitytojų kultūrinį horizontą ir skatinant jų smalsumą, ir dar labiau sutvirtinant Italijos ir Lietuvos ryšius. Italijos ambasada Lietuvoje ir Italų kultūros institutas Vilniuje ne tik globos visus italų literatūros metams skirtus renginius, bet ir labai mielai parems 2017 m. Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos (LLVS) renginius.“

Skelbdama italų literatūros metus Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga siekė kuo plačiau skleisti italų literatūrą ir gausinti geros italų literatūros vertimus: leidėjus ir vertėjus pakvietėme į paskaitą „Žvilgsnis į italų literatūrą ir italų literatūros vertimo aruodus Lietuvoje“, pradedančiuosius vertėjus iš italų kalbos – į meninio vertimo konkursą „Noriu versti“ ir į literatūrinio vertimo seminarą, per radiją ir spaudoje paskelbti interviu su Italijos ambasadoriumi Lietuvoje Stefano Taliani de Marchio ir Italų kultūros instituto Vilniuje direktore Paola Cioni. Šiame žurnalo numeryje pateikiame dar neverstų autorių vertimų publikacijas ir rekomenduojamų išversti italų grožinės literatūros kūrinių sąrašą.

Tikimės, kad italų literatūrai skirti metai paskatino Lietuvos leidėjus leisti daugiau italų literatūros kūrinių, pirmenybę teikiant vertingiausiems; vertėjus – aktyviau ir vaisingiau bendrauti su leidyklomis, skaitytojus – dar labiau domėtis italų literatūra, tyrinėtojus – pateikti įdomių ir turiningų italų literatūros vertimų atodangų, LLVS – glaudžiai bendradarbiauti su universitetais, kuriuose dėstoma italų kalba ir vertimas iš jos.

Italų žodžio meno keliai į Lietuvą

„Jei tiesa, kad kalba gimė su žmogumi (nes nėra kalbos be žmogaus), tai tiesa ir tai, kad kalbos ypatybės implikuoja tam tikrą vertimo veiklą. Mintis išverčiama žodžiais, pasaulis išverčiamas žodžiais ir žodžiai išverčiami kitais žodžiais“ (P. U. Dini). Tad įdomu pažvelgti, kaip italų pasaulis prakalbintas lietuviškais žodžiais.

Vienos šalies grožinės literatūros vertimai ir jų istorija kitoje šalyje labai susijusi su tų šalių kultūriniais ryšiais, galimybe mokytis kalbos, studijuoti literatūrą.

Italijos ir Lietuvos kultūriniai ryšiai klestėjo dar Humanizmo ir Renesanso epochose, tačiau tada lietuvių raštija tik formavosi, tad to meto lietuviškų vertimų iš italų kalbos neturime.

Lietuvoje, o tikriausiai, Vilniaus universitete, italų kalba pradėta reguliariai dėstyti XIX amžiuje. VU ji buvo dėstoma ir tarpukario Lietuvoje, ir sovietiniais laikais; dėstoma ir nepriklausomoje Lietuvoje. Vilniaus universiteto Filologijos fakultete italų kalba daug metų yra tik kaip pasirenkamasis dalykas, o italų literatūros ir vertimo iš italų kalbos studijų apskritai nebuvo. Tik 2002 m. VU Filologijos fakultete pradėta vykdyti Lietuvių filologijos ir italų kalbos bakalauro studijų programa. 2015 m. italistikos studijos pertvarkytos į savarankišką studijų programą. Ir vertimo studijų katedroje italų kalba ilgai buvo dėstoma kaip antra užsienio kalba. Tik nuo 2006 m. šioje katedroje rengiami vertėjai iš italų kalbos ir į italų kalbą. Ne vienas tiek lietuvių filologijos ir italų kalbos bakalauro programos, tiek vertimo magistro programos absolventas tapo grožinės literatūros vertėju. Be to, Vertimo studijų katedra suorganizavo keletą tobulinimosi kursų vertėjams iš italų kalbos; šiuose kursuose dalyvavo ne tik katedros studentai, bet ir patyrę vertėjai. Kai kurie iš šių kursų surengti bendradarbiaujant su Italų kultūros institutu Vilniuje ir su Italijos Respublikos ambasada Lietuvoje, gavus Italijos vyriausybės paramą. Jau kelerius metus italistikos ir romanų kalbų bakalauro studijų programa vykdoma ir Vytauto Didžiojo universitete. Čia taip pat parengiama nemažai italų kalbos specialistų.

Didžiulį darbą skleidžiant italų kultūrą ir literatūrą Lietuvoje nuveikia Italų kultūros institutas Vilniuje ir Italijos Respublikos ambasada. Šiame institute galima ne vien mokytis italų kalbos ar tobulinti jos įgūdžius: čia rengiami susitikimai su italų rašytojais, pristatomos jau išverstos ir dar neverstos knygos, vyksta „Literatūrinės kavinės“ susitikimai, skaitymo vakarai. Italų kultūros institutas į Vilniaus knygų mugę yra pakvietęs ne vieną italų rašytoją.

2014 m. birželį Italų kultūros institutas Lietuvos rašytojų sąjungoje pristatė svarbiausią ir prestižiškiausią Italijoje literatūrinę premiją „Strega“ (liet. „ragana“). Į renginį atvyko keturi premijos finalininkai: Giuseppe Catozzella, Antonio Scurati, Francesco Pecoraro ir Francesco Piccolo, o su penktąja finalininke Antonella Cilento surengta vaizdo konferencija. Susitikimo metu buvo perskaitytos į lietuvių kalbą išverstos šių italų rašytojų romanų ištraukos (vertė D. Būrė ir R. Klioštoraitytė). Į šį renginį atėjo ir lietuvių leidėjų, ir jau po metų buvo išleista tą vakarą pristatyta A. Cilento knyga „Lizarija, arba Moteriško malonumo paslaptys“ (vertė I. Mažeikaitė).

„Strega“, „Viareggio Répaci“, Giuseppe’s Acerbi’o ir kitų premijų finalininkai bei nugalėtojai yra iškilūs italų rašytojai, todėl šių premijų kompetentingų komisijų įvertinimai svarbūs renkantis, kurį autorių versti ir leisti.

Reikia pridurti, kad Italų kultūros institutas ir Italijos Respublikos ambasada interneto svetainėse visuomet skelbia informaciją apie Italijos vyriausybės stipendijas, galimybes studijuoti Italijoje, gauti paramą grožinės literatūros vertimams.

Atsiliepdama į didėjančią domėjimąsi italų literatūra ir italų literatūros vertimų bei vertėjų iš italų kalbos stygių, Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga 2011 m. surengė literatūros vertimo dirbtuves pradedantiesiems vertėjams iš italų kalbos. Iki 2013 m. konkurse „Noriu versti“ pradedantiesiems vertėjams kiekvienais metais buvo pateikiamos ištraukos iš italų literatūros kūrinių.

Trumpai apžvelgę italų literatūros vertimų kontekstą Lietuvoje, sutelkime dėmesį į italų literatūrą ir jos vertimus.

Lietuvių skaitytojui nepasiekiami poezijos lobynai

Lygindami italų poezijos vertimus į lietuvių kalbą ir lietuvių poezijos vertimus į italų kalbą, turėtume pripažinti, kad Italijoje išversta tikrai daug mūsų poetų. Išleista keletas XX a. lietuvių poezijos antologijų, atskirų autorių – V. Mačernio, K. Platelio, G. Grajausko, V. Braziūno, A. A. Jonyno ir kt. – poezijos rinktinių. Poeziją į italų kalbą verčia Šv. Jeronimo premijos laureatas P. U. Dini. Neseniai į italų kalbą išversti ir K. Donelaičio „Metai“ (vertė P. U. Dini’o mokinys A. Cerri). Deja, italų poezijos lietuvių kalba iki šiol turime nedaug.

Italų poezijos italų kalba pirmtaku laikomas Pranciškus Asyžietis (1182–1226), parašęs visame pasaulyje garsią ir į daugelį kalbų išverstą „Saulės giesmę“. Anot italų literatūros kritikų, su šia giesme prasideda ir visa grožinė literatūra italų kalba.

Iškiliausi italų poezijos klestėjimo XIII a. pab. – XIV a. pr. autoriai buvo Dante Alighieri ir Francesco Petrarca. Dante’s „Dieviškoji komedija“ išversta į daugelį pasaulio kalbų. Į lietuvių ši poema išversta tris kartus: tarpukario Lietuvoje (1932 m., vertė J. Narjuskas), sovietinėje Lietuvoje (1968 m., vertė A. Churginas), nepriklausomoje Lietuvoje (2007 m. – „Pragaras“, vertė S. Geda, 2009 m. – „Skaistykla“, vertė S. Geda; 2010 m. – „Rojus“, vertė S. Geda). Tačiau neturime Francesco Petrarco kūrybos; tuo metu ji buvo visos Europos poetinis modelis, bet

Lietuvos skaitytojui iki šiol menkai pažįstama: neturime „Dainyno“ (*Canzoniere*)¹ vertimo, į lietuvių kalbą išversta tik keletas šio poeto sonetų.

Renesanso laikotarpiu klestėjo ne tik vaizduojamasis italų menas, bet ir poezija. Žymiausi to meto poetai buvo Ludovico Ariosto, Michelangelo Buonarroti, Torquato Tasso. Tačiau turime vos žiupsnelį jų kūrybos vertimų. Vertėjas D. Būrė yra išvertęs yra išvertęs T. Tasso „Išlaisvintosios Jeruzalės“ ištraukų (publikuota 2009 m. „Krantuose“).

Dar neprakalbintas lietuviškai ir vienas iškiliausių XVIII a. antros pusės ir vienas iš žymiausių naujųjų laikų italų poetų Vittorio Alfieri.

Iš XIX a. italų poetų verta paminėti Giacomo Leopardi, rašiusį apie tragišką žmogaus lemtį, ir Giovanni Pascoli, eilėse apdainavusį krikščioniškąsias vertybes, meilę artimui. Į lietuvių kalbą išversti vos keli šių žodžio meistrų eilėraščiai. Lietuvoje visiškai nežinomas 1906 m. Nobelio premija apdovanotas XIX a. vid.–XX a. pr. italų poetas Giosuè Carducci, apdainavęs meilę tėvynei ir viskam, kas gražu.

XX a. italų poezijoje gimsta nemažai naujų srovių. Sutemų (*crepuscolari*) poetai (Corrado Govoni, Sergio Corazzini) rašė apie dienos baigtį ir lygino ją su epochos pabaiga, kalbėjo apie gyvenimo pilkumą, nuobodumą, uždarumą, vienatvę. Tuo pat metu Italijoje iškilo ir futurizmas. Šiai srovei priklausę poetai (Filippo Tommaso Marinetti, Aldo Palazzeschi, Paolo Buzzi) buvo užsimoję atsisakyti praeities, sunaikinti visas kultūros vertybes, nepaisė gramatikos ir sintaksės taisyklių. Reikėtų paminėti ir savarankišką poezijos kelią pasirinkusį poetą Umberto Sabą (1883–1957), gvildenusį vienatvės, meilės, mirties temas, pasaulio pajautos problemas. Žiupsnelis šio poeto eilėraščių vertimų iki šiol gulėjo poetės ir vertėjos Ramunės Brundzaitės stalčiuje, o dabar jie skelbiami šiame leidinyje.

Vieni iškiliausių XX a. italų poetų yra Salvatore Quasimodo ir Eugenio Montale. Poetui S. Quasimodo Nobelio premija 1956 m. skirta „už tragiškos mūsų gyvenimo patirties atskleidimą poezijoje“. E. Montale Nobelio premija apdovanotas „už savitą poeziją, kurioje meniškai atskleistos žmogiškosios vertybės, o į gyvenimą žvelgiama be jokių iliuzijų“.

Čia vertėtų pacituoti ir E. Montale's eilėrašį „Ungurys“, kuriame poetas kalba apie Baltijos jūrą:

1 Čia ir toliau skliausteliuose pateikiame tik neišverstų į lietuvių kalbą kūrinių pavadinimus ir italų kalba.

*Ungurys, šaltųjų marių vandenys,
Palieka Baltiją,
Kad pasiektų mūsų jūras,
Mūsų ežerus ir upes.*

(Vertė P. Gaučys)

Antrojo pasaulinio karo ir partizaninio judėjimo metais Italijoje išaugo nauja poetų karta. Vienas žymiausių to laikotarpio poetų – Cesare Pavese. Jo eilėraščiai – apie žmogaus vienatvę, nesugebėjimą bendrauti, suprasti kitų. Į lietuvių kalbą išversti vos keli jo eilėraščiai.

Savitas ir įtaigus balsas XX a. italų poezijoje – Piero Paolo Pasolini. Lietuvoje P. P. Pasolini žinomas kaip kino režisierius, bet beveik nežinomas kaip rašytojas ir poetas.

XX a. pab. – XXI a. pr. italų poezijoje vis dažniau reflektuojama poetinės kalbos – ir poeto – vieta informacinių technologijų laikais.

Jau minėta, kad Dante į lietuvių kalbą buvo išverstas net tris kartus, tačiau to negalima pasakyti apie kitus italų poetus. Šioje srityje dar reikia nuveikti daug, tikriausiai – beveik viską. Džiugu, kad išivijoje buvo išleista nedidelė, bet vertinga XX a. italų poezijos antologija „Italijos balsai“ (1989 m., vertė P. Gaučys). Joje paskelbta po keletą svarbiausių XX a. italų poetų eilėraščių vertimų. Lietuvių kalba turime ir Nobelio premijos laureato S. Quasimodo eilių antologiją „Gyvenimas ne sapnas“ ir kitos eilės“ (2009 m., sudarė, vertė ir komentarus parašė D. Būrė). Keletą XX a. pab. – XXI a. pr. poetų lietuviškai prakalbino poetė ir vertėja Ramunė Brundzaitė: Valerio Magrelli'o eilėraščių vertimai publikuoti 2014 m. „Poezijos pavasario“ almanache; Claudio Pozzani'o poezijos vertimai – 2014 m. „Poetinio Druskininkų rudens“ almanache, Tiziano Fratuso – 2016 m. „Poetinio Druskininkų rudens“ almanache ir ta proga atskirai išleistoje „Versopolio“ poetinės platformos knygelėje. Rasos Klioštoraitytės išverstos Gabriellos Gruber eilės perskaitytos Italų kultūros institute vykusiame susitikime su poete; Corrado Calabrò eilės išverstos ir perskaitytos Italų kultūros instituto organizuotame susitikime su šiuo poetu VU bibliotekoje).

Rašant apie italų poetinį žodį svarbu keletą eilučių skirti ir italų operai. Į lietuvių iš italų kalbos išversta tikrai daug operų. Šiuose baruose daugiausia darbuojasi vertėjas D. Būrė (pvz., „Opera Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių rūmuose“, Vilnius, 2010; G. Martinelli libretas „Everardas II – Lietuvos karalius“, Vilnius, 2016).

Lietuvoje labai mėgstama italų muzika, tad nederėtų pamiršti ir italų dainų. Nors, kaip teigė žymus italų dainų autorius Francesco Guccini, „dainos nėra nei poezija, nei muzika, dainos yra dainos“, literatūros kritikai tvirtina, kad nemažai italų autorinių dainų yra aukšto poetinio lygio meniniai tekstai. Kadangi autorinės dainos – Italijos kultūros dalis, Italų kultūros instituto iniciatyva prieš dvylika metų buvo parengta ir nedidelė italų autorinei dainai skirta antologija „Genuja ir mes. Italų autorinė daina“ (2005 m., vertė R. Klioštoraitytė).

Iš šių eilučių ryškėja, kad Lietuvoje italų poezija iš tiesų dar tik laukia savo vertėjų ir skaitytojų. Reikia tikėtis, kad Italijos poezijos vertimų lakūnos bus užpildytos.

Laiko išbandyta proza ir senstantys jos vertimai

Aptarę italų poeziją ir italų poezijos vertimus, pasigilinkime į italų prozą ir jos vertimus. Į lietuvių kalbą išversta kur kas daugiau italų autorių nei lietuvių – į italų kalbą (vos keli rašytojai: S. T. Kondrotas, J. Ivanauskaitė, G. Radvilavičiūtė, S. Parulskis, I. Meras ir kt., išleista viena lietuvių rašytojų apsakymų antologija). Šioje srityje daugiausia nuveikė P. U. Dini ir jo mokinys A. Cerri.

Italų grožinės literatūros pradininką Pranciškų Asyžietį jau minėjome. Vienas iš pirmųjų italų kalba parašytų prozos veikalų – XIII a. nežinomo autoriaus ar nežinomų autorių „Novellino, arba Šimtas senųjų novelių“. Iš tiesų džiugu, kad šis svarbus italų literatūrai veikalas išverstas į lietuvių kalbą (2004 m., vertė D. Būrė).

Bene svarbiausias ir iškiliausias XIV a. italų literatūros veikalas – Giovanni'o Boccaccio (1313–1375) „Dekameronas“. Ši knyga į lietuvių kalbą buvo išversta keletą kartų: tarpukario Lietuvoje (1927 m., vertė Jokūbas Aidai; 1929 m., vertė P. Morkūnas), sovietinėje Lietuvoje (1969 m., vertė E. Viskanta, kitas leidimas 1987 m.) ir nepriklausomoje Lietuvoje (2006 m., vertė E. Viskanta, kiti leidimai 2010 ir 2012 m.).

Daugelio literatūros kritikų nuomone, po Petrarco ir Boccaccio mirties italų XV a. literatūroje buvo tam tikras sąstingis. Šis laikotarpis vadinamas vienu iš skurdžiausių italų literatūros laikotarpių. Kita vertus, literatūros kritikai jame įžvelgia savotišką pauzę, kai vėl atsigręžiama į gyvenimo ir žmogaus idealus.

XVI a. italų literatūroje reikšminga figūra – politinis veikėjas, istorikas, filosofas ir rašytojas Niccolò Machiavelli. Svarbiausio jo veikalo – politinio traktato „Valdovas“ (2009 m., vertė P. Račius) – tematika aktuali ir šiandien.

XVII a. prozoje, o dažniausias jos žanras buvo romanas, vaizduojamos tų laikų aktualijos, nemažai dėmesio kreipiama į vidinį žmogaus pasaulį. Vienas iš ryškiausių italų baroko prozos kūrinių – Francesco Fulvio Frugoni'o (1620–1684) romanas „Diogeno šuo“ (*Il cane di Diogene*) – išleistas po autoriaus mirties, 1689 metais. Galbūt šis romanas sulauks ir vertėjo į lietuvių kalbą. Iš XVIII a. talentingų italų prozininkų paminėtinas rašytojas, poetas, dramaturgas Vittorio Alfieri (1749–1803). Pamatinės šio autoriaus vertybės – patriotiškumas ir klasicizmas. Deja, į lietuvių kalbą Vittorio Alfieri'o tekstų nėra išversta.

XIX a. italų literatūroje galima išskirti tris pagrindines sroves: romantizmą, verizmą ir dekadentizmą. Ryškiausiu romantizmo atstovu laikomas rašytojas, poetas, dramaturgas Alessandro Manzoni (1785–1873). Svarbiausias A. Manzoni'o romanas *I promessi sposi* (pirmas leidimas – 1827 m.) į lietuvių kalbą išverstas du kartus („Sužieduotiniai“, 1934 m., vertė A. Barčius; „Sužadėtiniai“, 1971 m., vertė A. Vaišnoras, kitas leidimas 1990 m.). Verta tikėtis, kad romanas į lietuvių kalbą bus išverstas dar kartą, nes esamas vertimas tik iš dalies perteikia autoriaus stilių, kūrinio prasmę. Italų verizmo ypatumus puikiai atspindi romanų rašytojo ir dramaturgo Giovanni'o Vergos (1840–1922) kūryba: visame pasaulyje išgarsėję romanai – 1888 m. išleistas „Mastras donas Džezualdas“ (1983 m., vertė E. Viskanta) ir „Kalnų karbonarai“ (1989 m., vertė A. Vaišnoras). Tačiau ir šių romanų vertimai jau senstelėję. Į lietuvių kalbą neišverstas šio rašytojo 1881 m. išėjęs romanas „Nenorėlių šeima“ (*I Malavoglia*).

Dekadentizmo srovė italų literatūroje prasideda XIX a. pab. ir tęsiasi XX amžiuje. Dekadentizmo prozos ypatybės atsiskleidžia rašytojo, dramaturgo ir poeto Gabriele's D'Annunzio (1863–1938) kūryboje. Į lietuvių kalbą išversti žymiausi G. D'Annunzio romanai „Geismų kūdikis“ (1997 m., vertė P. Bieliauskas) ir „Nekaltasis“ (2011 m., vertė A. Žūkaitė).

Kalbėdami apie italų dramaturgiją, aptarsime Luigi'o Pirandello kūrinius teatrui. Iš XIX a. pab. – XX a. pr. L. Pirandello prozos į lietuvių kalbą išverstos kai kurios novelės (1934 m., paruošė K. Korsakas). Čia vertėjams yra dar tikrai daug darbo. Juk L. Pirandello parašė per 200 novelių. Sovietinėje Lietuvoje išverstas šio rašytojo romanas „Velionis Matija Paskalis“ (1969 m., iš rusų kalbos vertė J. Naujokaitis, kitas leidimas 1988 m.) bei novelių rinktinė „Juodoji skraistė“ (1961 m., vertė E. Viskanta). Tikrai jau atėjo metas žymųjų šio Nobelio premijos

laureato romaną išversti iš italų kalbos, kad pajustumė ir šio prozininko bei dramaturgo kalbos ir prasmės jėgą.

Kitas iškilus XIX a. pab. – XX a. pr. italų rašytojas – Italo Svevo (1861–1928), laikomas Freudo psichoanalizės literatūroje pirmtaku. Jo garsus 1923 m. išleistas romanas „Dzeno prisipažinimai“ išverstas ir į lietuvių kalbą (2002 m., vertė A. Gudaitis).

Į lietuvių kalbą išverstas ir kandidato į Nobelio literatūros premijos laureatus Antonio Fogazzaro (1842–1911) romanas „Senovinis pasaulėlis“ (1939 m., vertė P. Povilaitis).

Tačiau Lietuvoje neversta ir nežinoma XIX a. pab. – XX a. pr. italų rašytoja, 1926 m. Nobelio premija apdovanota Grazia Deledda (1871–1936). Jos romanuose žmogaus gyvenimas susipina su gamtos ciklu, gilinamasi į vidinį žmogaus pasaulį, vaizduojamas gimtosios salos – Sardinijos – gyvenimas. Lietuviškai reikėtų išleisti vieną iškalingiausių G. Deleddos romanų – „Nendrės vėjyje“ (*Canne al vento*, išleistas 1913 m.).

XX a. viduryje italų prozoje vyravo neorealizmo srovė. Kūriniuose dažnai aprašoma skaudi Antrojo pasaulinio karo patirtis. Šis etapas geriausiai atspindėtas ir prozos vertimuose į lietuvių kalbą. Išversti žymiausi XX a. vidurio italų prozininkų kūriniai: Elio Vittorini'o „Žmonės ir nežmonės“ (1978 m., vertė E. Viskanta), Vasco Pratolini'o „Įsimylėję vargšai“ (1960 m., vertė T. Petkevičius) ir „Proto blaivumas“ (1968 m., vertė A. Kašinskaitė), Renatos Viganò „Dvi merginos“ (1965 m., vertė A. Vaišnoras), Alberto Moravios „Romos apsakymai“ (1958 m., vertė P. Povilaitis, E. Viskanta), „Čiočiare“ (1959 m., vertė E. Viskanta), „Panieka“ (1966 m., vertė A. Vaišnoras), Carlo Cassolos „Bubės sužadėtinė“ (1966 m., vertė A. Vaišnoras), Aldo Palazzeschi'o „Seserys“ (1971 m., vertė A. Jonaitytė), Goffredo Parise's „Gražuolis kunigas“ (1974 m., vertė V. Petrauskas) ir „Šeimininkas“ (1968 m.), Curzio Malaparte's „Kaput“ (1967 m., vertė T. Venclova), Marcello Venturi'o „Balta vėliava viršum Kefalinijos“ (1970 m., vertė K. Jankauskas), Leonardo Sciascios „Kiekvienam savo“ (1973 m., vertė V. Povilaitis). Vienas iškiliausių neorealizmo atstovų – Cesare Pavese (1908–1950). Į lietuvių kalbą išverstas tik vienas jo romanas – „Draugas“ (1962 m., vertė A. Vaišnoras). Manytume, kad šiam neorealizmo prozininkui ir poetui vertėjai ir leidėjai turėtų skirti daugiau dėmesio.

Iš XX a. vidurio ir antros pusės rašytojų nepelnytai pamiršta ir neversta italų rašytoja Elsa Morante (1912–1985). 1957 m. ši autorė už romaną „Arturo sala“ (*L'isola di Arturo*) apdovanota prestižine „Strega“ premija. Kitose šalyse ši autorė sulaukė iš tiesų didelio dėmesio ir pasisekimo. Pavyzdžiui, Norvegijoje jos romanas „Istorija“ (*La Storia*, Italijoje išleistas 1974 m.) įtrauktas į šimto geriausių

visų laikų knygų sąrašą. Į lietuvių kalbą neversta ir kita šio laikotarpio rašytoja Natalia Ginzburg (1916–1991), 1963 m. apdovanota „Strega“ premija – už romaną „Artima kalba“ (*Lessico familiare*). Į lietuvių kalbą neversti ir vienos iš pamatinių XX a. vidurio – XX a. antros pusės italų literatūros figūrų, kūrėjo, pradėjusio nuo neorealizmo romanų, o vėliau sugriovusio postmodernizmo literatūros kanonus – Piero Paolo Pasolini'o – romanai.

Geriausiai lietuvių skaitytojams pažįstama XX a. antros pusės – XXI a. italų literatūra. Beveik visi Italijoje ir visame pasaulyje žinomi prozininkai versti ir Lietuvoje.

Čia paminėsime tik iškiliausius autorius. Išverstas Giuseppe's Tomasi'o di Lampedusos romanas „Leopardas“ (1963 m., vertė A. Vaišnoras, kitas leidimas 2007 m.), Dino Buzzati „Totorių dykuma“ (1994 m., vertė D. Melnikienė), „Triušiai po mėnuliu“ (2002 m., vertė A. Musteikis), „Meilė“ (2005 m., vertė A. Musteikis), Alberto Moravios „Abejingieji“ (1991 m., vertė A. Gudaitis), „Penktadienio vila“ (2006 m., vertė A. Gudaitis), Antonio Tabucchi'o „Pereira liudija“ (2004 m., vertė I. Tuliševskaitė), Primo Levi'o „Jei tai žmogus“ (2003 m., vertė V. Tauragienė). Iš šiuolaikinių italų rašytojų daugiausia vertimų sulaukė Alessandro Baricco ir Umberto Eco kūriniai. Į lietuvių kalbą išversti šie A. Baricco romanai: „Šilkas“ (1998 m., vertė P. Bieliauskas, kiti leidimai 2002, 2007, 2009 m.), „Aistrų pilys“ (2000 m., vertė I. Tuliševskaitė, kiti leidimai 2004 ir 2007 m.), „Novečentas“ (2000 m., vertė A. Musteikis), „Jūra vandenynas“ (2001 m., vertė I. Tuliševskaitė, kitas leidimas 2012 m.), „City“ (2002 m., vertė I. Tuliševskaitė, kitas leidimas 2007 m.), „Homeras, Iliada“ (2008 m., vertė K. Nastopkaitė), „Emausas“ (2010 m., vertė Valdas V. Petrauskas), „Toji istorija“ (2007 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Misteris Gvynas“ (2014 m., vertė P. Bieliauskas), „Triskart aušroje“ (2014 m., vertė P. Bieliauskas), „Jaunoji Nuotaka“ (2016 m., vertė I. Mažeikaitė). Lietuvių kalba prakalbinti šie Umberto Eco romanai: „Rožės vardas“ (1991 m., vertė I. Tuliševskaitė, kiti leidimai 2001, 2006, 2007, 2012 m.), „Fuko švytuoklė“ (1995 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Vakarykštės dienos sala“ (1998 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Baudolinas“ (2002 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna“ (2006 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Prahos kapinės“ (2013 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Nr. 0“ (2015 m., vertė I. Tuliševskaitė). Išversta ir keletas žymaus italų rašytojo Italo Calvino romanų: „Jeigu keleivis žiemos naktį“ (2006 m., vertė A. Žūkaitė), „Nematomi miestai“ (2006 m., vertė V. Tauragienė), „Mūsų protėviai. Romanų trilogija“ (2009 m., vertė A. Musteikis, V. Petrauskas, A. Žūkaitė).

Dabar gausiai verčiama pastarųjų dešimtmečių italų literatūra. Išversti Niccolò Ammaniti'o romanai „Aš nebijau“ (2004 m., vertė P. Bieliauskas) bei „Aš ir tu“ (2014 m., vertė I. Mažeikaitė), Igorio Argamante's romanas „Jerichas 1941 metais“ (2014 m., vertė T. Gudelytė), Stefano Benni'o „Baras po jūra“ (2006 m., vertė K. Nastopkaitė), Ugo Riccarelli'o „Tobulas skausmas“ (2010 m., vertė P. Bieliauskas), Andrea Camilleri'o detektyvai „Vandens forma“ (2001 m., vertė I. Tuliševskaitė), „Užkandžių vagis“ (2010 m., vertė V. Daraškevičiūtė), „Kelionė į Tindarį“ (2011 m., vertė L. Tilindytė), „Smuiko balsas“ (2011 m., vertė L. Vilkaitė), Massimo Carlotto „Bėglys“ (2010 m., vertė I. Mažeikaitė), Andreos De Carlo „Meilės arka“ (1999 m., vertė I. Tuliševskaitė), Erri'o De Lucos „Montedidijus“ (2005 m. vertė K. Nastopkaitė), Giuseppe's Dessì „Dezertyras“ (2013 m., vertė B. Žindžiūtė-Michelini), Paolo Giordano „Pirminių skaičių vienatvė“ (2011 m., vertė P. Bieliauskas) ir „Žmogaus kūnas“ (2013 m., vertė L. Ruzgailaitė), Francesco Gungui „Man patinki toks, koks esi“ (2013 m., vertė L. Ruzgailaitė), Giulio Leoni'o „Mozaikos nusikaltimai“ (2006 m., vertė B. Žindžiūtė-Michelini) ir „Šviesos nusikaltimai“ (2007 m., vertė I. Tuliševskaitė), Nicolos Leccos „Kavos piramidė“ (2015 m., vertė I. Mažeikaitė), Lorenzo Licalzi'o „Ko tu iš manęs tikiesi“ (2008 m., vertė I. Tuliševskaitė), Federico Moccios „Trys metrai virš dangaus“ (2008 m., vertė I. Tuliševskaitė), Antonio Pascale's „Jausmus lengvinančios aplinkybės“ (2015 m., vertė R. Klioštoraitytė), Fabio Stassi'o „Paskutinis Čarlio Čaplino šokis“ (2014 m., vertė T. Gudelytė), Fabio Volo „Dar vieną dieną“ (2014 m., vertė L. Ruzgailaitė), Sandro Veronesi'o „Praeities galia“ (2007 m., vertė I. Tuliševskaitė) ir „Ramus chaosas“ (2009 m., vertė I. Tuliševskaitė). Į lietuvių kalbą išversta nemažai ir italių rašytojų: Antonellos Cilento „Lizarija, arba Moteriško malonumo paslaptys“ (2015 m. vertė I. Mažeikaitė), Margaretos Mazzantini „Nejudėk“ (2005 m., A. Mulevičiūtė), Orianos Fallaci „Laiškas niekada negimusiam kūdikiui“ (2014 m., vertė E. Cibitytė), Gabriello Magrini „Madam de Lenklo aistros“ (2010 m., vertė I. Mažeikaitė) ir „Tarsi deimantas“ (2008 m., vertė D. Dunajevienė ir E. Aperanė), Vanessos Roggeri „Laukinė kadagio širdis“ (2015 m., vertė E. Kupšytė) ir daugelis kitų autorių.

Atskirai norėtusi paminėti Luthero Blissetto romaną „Q“ (2016 m., vertė T. Gudelytė) – po L. Blissetto pseudonimu slepiasi keturi italų rašytojai: Roberto Bui, Giovanni Cattabriga, Federico Guglielmi ir Luca Di Meo, šis romanas pateko į LLVS 2016 metų vertingiausių verstinių knygų penketuką. Taip pat Elenos Ferrante's romaną „Nuostabioji draugė“ (2016 m., vertė I. Mažeikaitė-Frigerio); E. Ferrante's slapyvardžiu prisidengęs iki šiol nežinomas autorius ar autorė. Šis romanas pateko į LLVS 2016 metų verstinės šiuolaikinės literatūros sąrašą.

Verta pridurti, kad ne visi išversti italų prozos kūriniai yra aukšto meninio lygio. Tad renkantis autorių derėtų pasvarstyti ir ką tas autorius duos mūsų kultūrai, kodėl norima jį prakalbinti lietuviškai.

Scenoje skambantis meninis žodis

Italų teatras garsėja visame pasaulyje, visi iš jo mokėsi ir tebesimoko. Gal neatitiktinai Lietuvoje iš italų kalbos pirmiausia buvo pradėtos versti dramos. Dar 1908 m. į lietuvių kalbą išversta XIX a. pab. parašyta italų dramaturgo Roberto Braccos drama „Pietro Caruso“ (vertė K. Puida), 1913 m. – komedijų autoriaus Marco Pragos drama „Draugas“ (vertė A. Matutis), 1920 m. – Pietro Gori'o drama „Gegužio šventė“ (vertė P. Sirutytė).

Pirmoje XX a. pusėje italų dramaturgijoje ryškūs du balsai: G. D'Annunzio ir L. Pirandello. G. D'Annunzio kūrinuose teatrui vyrauja heroizmo, t. y. sielos pergalės prieš kūną, ir antžmogio temos. Deja, į lietuvių kalbą G. D'Annunzio pjesės nebuvo verstos. L. Pirandello teatrą galime pavadinti krizės teatru, jis kalba apie žmogaus ir visuomenės krizę, apie susvetimėjimą šeimoje ir visuomenėje, intelektualo susvetimėjimą šiuolaikiniame pasaulyje. 1934 m. dramaturgui, rašytojui ir poetui L. Pirandello'ui skirta Nobelio premija „už originalų ir genialų teatro meno atnaujinimą“. Teatrą teatre kūręs ir vienu garsiausių XX a. pasaulio dramaturgų laikomas L. Pirandello parašė per 40 dramų, tačiau į lietuvių kalbą išverstos vos kelios pjesės.

Pirmoje XX a. pusėje pirmuosius veikalus teatrui parašė ir Achille Campanile. Teatro kritikai teigia, jog šį dramaturgą galima laikyti absurdo teatro pradininku, tačiau pripažįsta, kad jo pjesės nesulaukė tinkamo pripažinimo ir įvertinimo.

Tarpukario Italijoje susiformavo grotesko (M. Bontemelli, R. di San Secondo), futurizmo, tarmiškojo teatro (*teatro dialettale*) mokyklos. Tarmiškąjį italų teatrą puikiai atspindi visame pasaulyje žymaus dramaturgo, aktoriaus ir režisieriaus Eduardo De Filippo kūriniai. Jo pjesės komiškos ir tragikomiškos, pasakojančios apie žmogaus santykius su šeima, su visuomene. Keletas šio autoriaus pjesių išversta į lietuvių kalbą: „Kalėdos Kupjelų namuose“ (vertė E. Kupštytė), „Mano šeima“ (vertė R. Morkvėnas) ir kt.

Po Antrojo pasaulinio karo daugiausia dėmesio Italijoje sulaukia dramaturgai Ugo Betti ir Diego Fabbri.

Antroje XX a. pusėje italų teatrų scenas užkariauja Dario Fo (1926–2016) pjesės. Dramaturgui, režisieriui ir aktoriui Dario Fo Nobelio premija įteikta 1997 metais. Šis teatro genijus, sužinojęs, jog Nobelio premija jam skirta už tai, kad, „remdamasis viduramžių juokdarių tradicijomis, išjuokia valdžią ir gražina engiamiesiems orumą“, atsakė: „apdovanodami mane, apdovanojote ir teatro žmones“. Dario Fo parašė per 70 pjesių teatrui. Tačiau ir šio dramaturgo kūryba Lietuvoje dar mažai versta.

Iš šiuolaikinių italų dramaturgų reikėtų paminėti Davidą Carnevale. Tarptautinį pripažinimą pelnė jo pjesė „Variacijos pagal Krepelino modelį“ (*Variazioni sul modello di Kraepellin*), už kurią 2009 m. autoriui įteikta „Premio Riccione“ (vienas reikšmingiausių Italijos teatro apdovanojimų). Reikia paminėti ir puikią dramaturgę Sonią Antinori. Įdomu tai, kad jos pjesėje „Saulė miega“ (*Il sole dorme*, „Premio Riccione“, 1995 m.) pasakojama apie vieną lietuvių emigrantų šeimą. Naujaisi jos kūriniai nagrinėja socialines, vaikų negalios temas, autorė gilinasi ir į vadinamųjų *foreign fighters* reiškinį, kuris palietė ir Italiją.

Šiuolaikiniame italų teatre originalumu išsiskiria dramaturgas Ascanio Celestini, kuriantis vadinamąjį pasakojimo teatrą (*teatro di narrazione*): teatro scenoje regime aktorių-autorių, kuriam netalkina jokie kiti personažai ar scenografija. Visas dėmesys sutelkiamas į kalbėjimą, į žodį ir, žinoma, į pačią istoriją.

Tenka pripažinti, kad italų dramos Lietuvoje verčiamos tik fragmentiškai, jų vertimai neatspindi italų teatro istorijos. Galbūt ši situacija pasikeis užaugus naujai vertėjų kartai, kuri nuo 2017 metų VU Filologijos fakultete turi galimybę klausytis dr. Novellos di Nunzio dėstomo italų teatro kurso. Geriau susipažinę su italų teatro istorija ir autoriais, jaunieji vertėjai teatrams turbūt pasiūlys ir lietuvių žiūrovui dar nežinomų pjesių.

Skaitymo žaismė – literatūra vaikams ir jaunimui

Vaikų literatūros istorija Italijoje prasidėjo dar XVII amžiuje. Italijoje išleista ir pirmoji Europoje pasakų rinktinė vaikams „Dainų daina“ (*Lo Cunto de li Cunti*). Ši rinktinė išėjo apie 1634 ir 1636 m., jau po pasakų autoriaus neapoliečio Giambattistos Basile's (1566–1632) mirties. Nuo tada Italijoje pradėtos leisti pasakų rinktinės vaikams. Paminėtinos Carlo Gozzi'o (1720–1806) „Teatrališkos pasakaitės“ (*Fiabe teatrali*), Luigi'o Capuanos (1839–1915) pasakos, Emmos Perodi (1850–1918) „Nuostabios pasakaitės“ (*Fiabe fantastiche*). Beje, nemažai pasakų

rinktinių Italijoje buvo leidžiama vienu ar kitu Italijos dialektu. Todėl italų rašytojas Italo Calvino 1956 m. tokias tarmiškas italų liaudies pasakas perrašė bendrine kalba ir išleido rinktinę „Itališkos pasakos“ (*Fiabe italiane*). Pasak italų literatūros tyrinėtojų, šie autoriai ir padėjo italų vaikų literatūros pamatus.

Risordžimento laikais vaikų literatūra buvo moralinio, pamokomojo pobūdžio. Pirmoji šiai srovei pasipriešino rašytoja Ida Baccini (1850–1911). 1875 m. buvo išleista jos knyga vaikams „Viščiuko atsiminimai“ (*Memorie di un Pulcino*).

Italų literatūrą vaikams visame pasaulyje išgarsino rašytojas Carlo Collodi (1826–1890). Šio autoriaus „Pinokio nuotyčiai“ (1881–1883 m.) išversti į daugelį pasaulio kalbų. Pirmą kartą į lietuvių – tarpukario Lietuvoje 1926 m. (vertė V. Kamantauskas), paskui sovietinėje (1965 m., iš lenkų kalbos vertė A. Liobytė, kiti leidimai 1973 ir 1994 m.) ir nepriklausomoje Lietuvoje (2002 m., vertė A. Musteikis, kitas leidimas 2014 m.).

Visame pasaulyje žinomas ir rašytojas Edmondo De Amicis (1846–1908). 1886 m. Italijoje buvo publikuotas didelio pasisekimo sulaukęs romanas „Širdis“. Į lietuvių kalbą jis išverstas tris kartus (1915 m., vertė M. Grigonis; 1927–1930 m. vertė J. Jablonskis; 2011 m., vertė A. Gudaitis). Beveik tuo pačiu metu vaikams pradėjo rašyti ir kitas pasaulinio garso rašytojas – Emilio Salgari (1862–1911). Į lietuvių kalbą tarpukario, sovietinėje ir nepriklausomoje Lietuvoje išversta nemažai šio autoriaus knygelių.

Italų vaikų literatūrai svarbūs ir 1911 metai. Tada pasirodė vienas svarbiausių italų vaikų literatūros kūrinių – rašytojos Lauros Orvieto (1876–1953) „Pasaulio istorijos pasakojimai“ (*Storie della Storia del Mondo*). Deja, ši vaikų autorė į lietuvių kalbą dar neišversta. Maždaug tuo pačiu laikotarpiu pradėjo kurti ir kitas žymus vaikų ir jaunimo literatūros autorius – Sergio Tofano (1886–1973). Ir šis rašytojas tebelaukia lietuvių vertėjų plunksnos (nors šiais laikais gal geriau sakyti „kompiuterio“).

Po Antrojo pasaulinio karo savo kūrybinį kelią pradeda žymusis rašytojas Gianni Rodari. Beveik į viso pasaulio kalbas išversti jo „Čipolino nuotyčiai“. Bet štai į lietuvių ši knyga versta per tarpinę – rusų – kalbą (1956 m., iš rusų k. vertė J. Stukas, kiti leidimai 1971, 1993, 1994, 2003, 2006, 2007, 2009, 2010, 2013 m.). Tad iki šiol neturime šios be galo gražios ir vertingos knygelės vertimo tiesiai iš italų kalbos, nors per pastaruosius metus į lietuvių kalbą buvo išversta tikrai nemažai G. Rodari'o knygų.

1945 m. Italijoje buvo išleista ir žymiojo dizaino pradininko Bruno Munari'o (1907–1998) knygelė su žaidimais vaikams. Rašytojo vardas žinomas visame pasaulyje, bet Lietuvoje ir lietuviškai jo knygų, deja, dar neturime.

Iš septintajame dešimtmetyje pradėjusios rašyti kartos autorių verta paminėti Mario Lodi (1922–2014), dažnai rašiusį knygas kartu su vaikais, ir Pinino Carpi (1920–2004), daug dėmesio skyrusį kalbos skambesiui. Šių Italijoje didžiulio pasisekimo sulaukusių autorių knygos į lietuvių kalbą, kad ir kaip gaila, taip pat dar neišverstos.

Iš nonsenso literatūros verta paminėti originalųjį rašytoją Toti Scialoją (1914–1998). Šis autorius žaidžia garsais, forma, kuria žodžių žaismą. Jis taip pat dar neprakalbintas lietuviškai.

Iš reikšmingų šių dienų vaikų ir jaunimo literatūros autorių, kad ir Biancos Pitzorno, A. Alessandro D'Avenios, Beatrice's Masini, Roberto Piumini'o, Bruno Tognolini'o, Giusi Quarenghi, Guido Quarzo kūrinių į lietuvių kalbą išversti tik A. D'Avenios romanai „Balta kaip pienas, raudona kaip kraujas“ (2012 m., vertė I. Mažeikaitė) ir „Dalykai, kurių niekas nežino“ (2012 m., vertė R. Vaskelaitė), B. Masini „Miško vaikai“ (2012 m., vertė I. Mažeikaitė).

Trumpai aptarus italų literatūrą vaikams ir jaunimui, pasitelkus čia paminėtų autorių bibliografijas ir verstinės literatūros sąrašą, galima teigti, kad, nors knygų verčiame daug, tebėra nemažai spragų, kurias derėtų užpildyti.

Kiekybė ir kokybė per akademinę prizmę

Šiuo laikotarpiu italų literatūros vertimo baruose daugiausia darbavosi ir tebedarbuoja P. Bieliauskas, V. Petrauskas, A. Gudaitis, B. Žindžiūtė-Michelini, I. Tuliševskaitė, K. Nastopkaitė, A. Musteikis, A. Žūkaitė, T. Gudelytė, I. Mažeikaitė, L. Tilindytė, L. Vilkaitė, L. Ruzgailaitė, E. Kupšytė, D. Būrė, R. Brundzaitė, R. Klioštoraitytė ir kt. vertėjai.

Peržvelgus italų literatūros vertimų bibliografiją matyti, kad, viena vertus, išversta tikrai daug kūrinių, bet, kita vertus, dar daug reikšmingų ir vertingų tebėra neišversti – lietuviškai beveik neturime italų poezijos, dramos, o išversti kūriniai tik iš dalies atspindi italų literatūros istoriją, sroves, naujausias tendencijas, žymių autorių kūrybą.

Aptarus italų literatūros vertimus, derėtų apžvelgti ir šių vertimų tyrimus Lietuvoje. Ši sritis vis dar mažai išplėtota: vertimai retokai sulaukia recenzijų, apžvalginio pobūdžio tekstų, labai nedaug mokslinių straipsnių, kur pateikiama išsami atskirų grožinės literatūros kūrinių ir jų vertimų analizė: Lietuvoje teturime vos kelias mokslines publikacijas, kuriose svarstomos grožinio teksto vertimo į lietuvių kalbą problemos. Publikuota straipsnių apie U. Eco vertimo sampratą, apie grožinio teksto vertimo kokybę, realijų perteikimą vertime, keiksmoždžių vertimą ir pan. Šie moksliniai straipsniai paskelbti VU Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedros leidžiamame moksliniame žurnale „Vertimo studijos“. Derėtų paminėti, kad nemažai VU Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedros vertimo iš italų kalbos ir į italų kalbą studentų magistro ar bakalauro darbus rašo apie italų literatūros vertimus į lietuvių kalbą; darbus apie italų literatūrą arba italų literatūros vertimus rašo ir VU lietuvių filologiją bei italų kalbą studijuojantys bakalaurantai.

Kaip rašė italų rašytojas ir poetas Cesare Pavese, „vienintelis džiaugsmas gyvenime yra pradėti, gera gyventi, nes gyventi reiškia pradėti, nuolatos, kiekvieną akimirką“. Todėl tikimės, kad šie italų literatūros metai buvo dar viena lietuviškų italų literatūros vertimų aruodų pilnėjimo pradžia.

Italų kalbos istorija Vilniuje: svarbiausi faktai

Dainius Būrė

Kultūriniame Lietuvos gyvenime italų kalbos vaidmuo ima ryškėti XVI a. pirmoje pusėje, kai Lietuvos ryšius su Italija paskatino dinastinė valdovų sąjunga: 1518 m. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis vedė Boną Sforcą, Milano kunigaikščio Giangaleazzo Visconti ir Neapolio karaliaus vaikaitės Izabelės Aragonietės dukterį. Vilniuje nuo 1544 m. įsikūrė jos sūnaus, LDK valdovo Žygimanto II dvaras. Paskutinysis Gediminaičių dinastijos atstovas dėjo daug pastangų puošdamas sostinę Vilnių. Į dvarą jis atsikvietė daugybę italų dailininkų, architektų. Valdovų rūmai Vilniuje buvo perstatyti pagal renesansinių itališkų rūmų pavyzdį, sukauptas išspūdingas brangenybių lobynas ir biblioteka. Viena pirmųjų akivaizdžių italų kalbos kultūrinės įtakos apraiškų susijusi su teatro kultūra Baroko epochoje. 1636 m. rugsėjo 4 d. Valdovų rūmuose buvo pastatyta pirmoji opera Lietuvoje – „Elenos pagrobimas“, įkandin jos „Andromeda“ (1644) ir „Apviltoji Kirkė“ (1648). Libretus italų kalba parašė Vladislavo Vazos sekretorius, poetas Virgilio Puccitelli.

Ryšiai su Italija darėsi glaudesni ir švietimo srityje. Studijuoti į Italijos universitetus vykdavo Lietuvos didikų vaikai. XVI–XVII a. Padujos, Bolonijos, Sienos ir kitus universitetus baigė apie šimtą studentų iš Lietuvos. 1570 m. Vilniuje atidarius jėzuitų kolegiją dėstytojų į ją atvykdavo ir iš Italijos.

1579 m. balandžio 1 d. karalius Steponas Batoras pasirašė privilegiją, kuria kolegija buvo pertvarkyta į universitetą. Tų pačių metų spalio 30 d. popiežius Grigalius XIII savo bule patvirtino įsteigtą universitetą.

Universiteto istoriją galima suskirstyti į keletą laikotarpių: 1) nuo įkūrimo iki Apšvietos epochos pabaigos, 2) pirmieji trys XIX a. dešimtmečiai iki universiteto uždarymo 1832 m., 3) pirmoji XX a. pusė (1918–1943 m.), 4) sovietmetis, 5) nuo nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. iki šių dienų.

Kokį vaidmenį universitete vaidino italų kalba šiais laikotarpiais, koks buvo jos statusas?

Nuo XVI a. iki pat XVIII a. pabaigos viešpatavo klasikinės kalbos – pirmiausia lotynų, turėjusi oficialios mokslo ir dėstymo kalbos statusą. Italų kalba nebuvo dėstoma reguliariai, ir šis faktas neturėtų stebinti prisiminus, kad ir pačios Italijos universitetuose italų kalba tapo studijų dalyku tik nuo XVIII a. vidurio ir įsitvirtino toli gražu ne iš karto. Galima būtų paminėti, kiek nuostabos ar net pasipiktinimo sukėlė Antonio Genovesi, 1764 m. Neapolio universitete pradėjęs skaityti paskaitas ne lotyniškai, o itališkai. XVIII a. pabaigoje vis dar lotyniškai mokslus ėjo garsusis italų tragediografas Vittorio Alfieri – savo memuaruose jis skundžiasi, kokios nuobodžios tos paskaitos.

Tad ir Vilniaus universitete visą XVIII a. italų kalba oficialiai nebuvo dėstoma. Kita vertus, žinome, kad Vilniuje jau tada gyventa italų – muzikų, dailininkų, architektų, dvariškių, sumanių pirklių ir net smuklininkų. Daugiatautė buvo ir Vilniaus universiteto bendruomenė. Tam tikromis aplinkybėmis, oficialiomis progomis būdavo pabrėžiama Vilniuje gyvavusių kalbų įvairovė. Pavyzdžiui, 1589 m. karaliui Žygimantui III Vazai lankantis Vilniuje, universiteto bendruomenė jį pasveikino iškilmingomis prakalbomis, kurios skambėjo lotyniškai, graikiškai, hebrajiškai, lietuviškai, lenkiškai, itališkai, ispaniškai, prancūziškai ir vokiškai.

Oficialus ir „reguliarus“ šiuolaikinių kalbų – taip pat ir italų – dėstymas pradėdamas tik XIX a. pradžioje. Šiuos pokyčius reikėtų sieti su kultūrinėmis permainomis, Romantizmui būdingu dėmesiu tautinėms kultūroms, istorinės sąmonės ir tautinės savimonės formavimusi.

1808 m. italų kalba, iki tol dėstyta nereguliariai, tampa oficialiu, į tvarkaraštį įtrauktu studijų dalyku. Prancūzų ir vokiečių kalbos studijų tvarkaraštyje atsirado 1801–1802 m., anglų kalba bus įvesta kiek vėliau – 1810 m. Visus tuos metus italų kalbą ir literatūrą dėstė toskanietis profesorius Luigi Capelli (1777–1838). Anksčiau Pizos universitete dėstęs kanoninę teisę, 1805–1832 m. Vilniaus

universitete jis buvo civilinės ir baudžiamosios teisės dėstytojas. Dėstymo meto-
das toks pat, kaip ir senųjų kalbų: du kartus per savaitę studentai gilinosi į grama-
tiką, skaitė ir komentavo literatūros kūrinius, o dar vienas užsiėmimas buvo skir-
tas italų literatūros istorijai. Tiems, kurie universitete siekė gauti laisvųjų menų
daktaro laipsnį, italų kalba buvo privaloma, tad reikėjo laikyti ir jos egzaminus.
Capelli su žmona Vilniuje gyvenęs virš Josepho Franko buto, antrame namo aukš-
te. „Atsiminimuose apie Vilnių“ garsusis gydytojas su ironijos gaidelė pastebi,
kad italų kalbą dėstyti paskatinęs universiteto rektorius, atsidėkodamas Capelli’ui
už privačias italų kalbos pamokas jo dukterims. Tačiau atrodo, kad italų ir anglų
kalbų universitete pageidavo patys studentai.

XIX a. pradžioje Vilniaus leidyklos išleido ir kelias knygas italų kalba – pir-
miausia vertėtų paminėti žinomą Padujos abato ir literato Melchior’e Cesarotti
veikalą kalbų filosofijos tema *Saggio della filosofia delle lingue dell’abate Melchior
Cesarotti Padovano illustrato con note e pubblicato per uso degli amatori della
lingua italiana* (Vilna, 1808). Šiuo leidiniu profesorius L. Capelli naudojosi dė-
tydamas italų kalbą universitete. Pats publikavo poezijos ir prozos chrestomatijas
*Scelta di poesie italiane per uso di coloro che dedicano alio studio della lingua
italiana nell’ Università imperiale di Vilna* (Vilna, 1809 m.) ir *Scelta di prose*
(1827), parašė keletą straipsnių apie italų literatūrą laikraštyje *Dziennik Wileński*.

Deja, po 1830–1831 m. sukilimo Vilniaus universitetas buvo uždarytas, ir toles-
nė jo raida, taigi ir italų kalbos bei literatūros studijos nutrūko. Universitetas vėl
atidarytas tik 1918 m. Viską reikėjo pradėti iš pradžių

Pirmoje XX a. pusėje į lietuvių kalbą buvo išversta keletas svarbių italų lite-
ratūros kūrinių – paminėtinas pirmas „Dieviškosios komedijos“ vertimas (1938),
vertėjas – italų kalbos mokytojas Jurgis Narijauskas. 1933 m. Turine buvo išleista
italų kalbos gramatika lietuviams. 1929–1939 m. lenkų okupacijos laikotarpiu ita-
lų literatūros paskaitas Vilniaus universitete skaitė profesorius S. Glixelli.

Sovietmečiu Lietuva buvo atskirta nuo Europos, neliko ir Vilniui įprastos italų
bendruomenės. Italų kalba Vilniaus universitete nebuvo dėstoma iki 1963 m. – tada
Vilniaus universitete vėl pradėjo dirbti Dangerutis Čebelis, grįžęs iš Sankt Peterburgo
(tuomet Leningrado) universiteto, kur vadovaujamas prof. E. A. Referovskajos
apgynė disertaciją. D. Čebelis (1927–1978), tapęs prancūzų filologijos katedros
profesoriumi, trejus metus dėstė italų kalbą kaip fakultatyvinę discipliną. 1966 m.
šį darbą perėmė Beatriz Amelia Smilgiūtė-Strimaitienė. Gimusi ir užaugusi lietu-
vių emigrantų šeimoje Argentinoje, ji Leningrado universitete baigė italų kalbą ir

literatūrą. Grįžusi į Lietuvą, tapo pirmąja profesionalia italų filologijos specialiste Vilniaus universitete ir išugdė daug italų kalbos puoselėtojų Lietuvoje.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo pradžioje išversta svarbių italų klasikos veikalų. Buvęs Neapolio Rytų kalbų instituto lektorius Edvardas Viskanta išvertė Boccaccio „Dekameroną“, vertimas išleistas 1969 m.

1969–1971 m. pasirodė naujas „Dieviškosios komedijos“ vertimas – Aleksio Churgino. Šis vertėjas yra vertęs ir Petrarcos sonetų. Vėlesniais metais daug italų literatūros kūrinių išvertė Algimantas Vaišnoras. Baigęs Sankt Peterburgo universitetą, jis buvo italų kalbos dėstytojas Vilniaus pedagoginiame institute (vėliau Lietuvos edukologijos universitetas). Už savo vertimus gavo Italijos valstybinį apdovanojimą.

1993 m. italų kalbos ir literatūros studijas Sankt Peterburgo universitete baigęs į Vilnių grįžo ir šių eilučių autorius, ėmėsis talkinti B. Strimaitienei Vilniaus universitete. 2001 m. jis apgynė daktaro disertaciją apie Ludovico Ariosto ir Baldassare's Castiglione's kūrybą.

Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo pradžios susidomėjimas italų kalba tolydžio didėjo, buvo atgaivinami senieji kultūriniai saitai, kuriuos sovietmečio režimas stengėsi ištrinti iš istorinės lietuvių atminties. Glaudesni darėsi abiejų šalių – Lietuvos ir Italijos – ryšiai. Nuo 1995 m. Vilniaus universitete pradėjo dėstyti Italijos URM siųsti lektoriai, nuo 2000 m. ėmė veikti Italų kultūros institutas, įsikūręs „itališkame“ Vilniaus kampelyje – istoriniame Alumnato pastate. Instituto ir Italijos ambasados iniciatyva VU Filologijos fakultete 2001 m. įrengta Italų studijų centro auditorija.

Kaip ir senaisiais laikais, Vilniuje vėl susibūrė nedidelė italų išeivijos bendruomenė. Italų kalbos dėstytojų gretas papildė VU absolventė Rasa Klioštoraitytė Di Pasquale, Romos Tor Vergata universitete apgynusi disertaciją apie Piero Paolo Pasolini'o kūrybą. Kurį laiką dėstė Ana Karpič, vėliau išvykusi į Italiją. Visą tą laiką italų kalba buvo dėstoma tik kaip pasirenkamas dalykas.

2002/2003 akademiniais metais įvyko reikšmingas pokytis – pradėta vykdyti D. Būrės kuruojama studijų programa, jungusi lietuvių filologijos ir italų kalbos specialybes. Ne vienas šios programos absolventas vėliau tapo italų literatūros vertėju ar dėstytoju. Vykdam šią programą pažymėtinas didelis Paolos Fertoli'o indėlis.

2006 m. VU Vertimų katedroje įsteigta italų kalbos vertimo magistrantūra, kuriai vadovauja Rasa Klioštoraitytė Di Pasquale. Katedra išugdė ne tik ES institucijose dirbančių vertimo žodžiu ir raštu specialistų, bet ir grožinės italų literatūros vertėjų.

Gražus Lietuvos ir Italijos kultūrinių ryšių istorinės svarbos paliudijimas – 2014 m. Nacionalinio muziejaus „Lietuvos kunigaikštystės Valdovų rūmai“ organizuota tarptautinė mokslinė konferencija „Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai“ (2014 05 14–16), kurios metu buvo nagrinėti įvairūs abi šalis siejantys kultūrinės ir politinės istorijos faktai.

2015 m. rudenį – dar viena reikšminga data italų kalbos ir literatūros dėstymo Vilniaus universitete istorijoje. Italistikos studijos buvo pertvarkytos į savarankišką studijų programą „Italų filologija“, apimančią įvairius italų kalbotyros, kultūros, istorijos, literatūros aspektus. Filologijos fakultete susikūrė Romanų filologijos katedra, vienijanti italų, prancūzų ir ispanų filologijas.

Tolimais 1808 m. prasidėjusi italų kalbos ir literatūros dėstymo istorija tęsiasi toliau. Šios kalbos ir kultūros puoselėtojai, mylėtojai ir bičiuliai, veikdami įvairiose srityse, savo darbais prisideda prie artimesnių Lietuvos ir Italijos ryšių, išsamesnio italų kalbos, kultūros ir literatūros pažinimo Lietuvoje.

Italistika Vytauto Didžiojo universitete

Jurgita Macijauskaitė-Bonda

Kauno Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) italų kalbos ir kultūros studijų tradiciją plėtoja nuo 1989 metų, kai, bendromis Lietuvos ir išeivijos lietuvių mokslininkų pastangomis atkūrus universitetą, italų kalbos dėstyti atvyko pirmieji lektoriai – italas Roberto Ragusa ir italų kalbos dėstytoja ir vertėja Elena Aperanė. Vėliau, daugėjant norinčių gilinti italų kalbos žinias studentų, VDU Užsienio kalbų instituto dėstytojų būrį papildė ir įvairiais laikotarpiais studentus italų kalbos mokė doc. dr. Stefano Maria Lanza, dr. Moreno Bonda, dr. Francesco Zamblera, Fabrizio Mazzella ir kt., daugiausia gimtakalbiai italai, gerai mokantys lietuvių kalbą.

Reaguodamas į didėjantį italistikos ir romanų kalbų specialistų poreikį, 2012 m. rudenį VDU pasiūlė naują pirmosios pakopos italų filologijos studijų programą „Italistika ir romanų kalbos“, kuri tapo pirmąja filologijos krypties bakalauro studijų programa Lietuvoje, rengiančia plataus profilio italistikos ir kitų romanų kalbų (prancūzų, ispanų) specialistus. Išsamias italų kalbos studijas siūlančioje programoje studentai studijuoja italų kalbą (klauso kursus „Italų kalba ir kultūra, I–V“, „Italų kalbos gramatika, I–II“, „Italų dalykinė kalba ir komunikacija“), literatūrą (siūlomi trys italų literatūros kursai, apžvelgiantys literatūrinę tradiciją nuo italų literatūros ištakų XI a. pab. iki mūsų dienų), kultūrą ir istoriją (dėstomi kursai

„Viduržemio jūros regiono istorija“, „Italijos meno istorija“), vertimą (nuo vertimo teorijų ir raidos iki vertimo iš italų kalbos ir vertimo žodžiu kursų), italų kaip užsienio kalbos dėstyto metodiką ir kitus dalykus, o nuo trečiųjų studijų metų pasirenka antrą užsienio kalbą iš romanų kalbų grupės – ispanų arba prancūzų.

Nors daugelis studentų teigia italistikos studijas pasirenkantys dėl estetinių priežasčių – italų kalbos grožio ir Italijos kaip *bel paese* patrauklumo, VDU italistikos programa jau nuo pirmųjų studijų metų akcentuoja ir pragmatinę studijų pusę. Per karjeros planavimo praktiką studentai dalyvauja seminaruose ir susitikimuose su savo sričių profesionalais (vertėjais iš italų kalbos, italų kalbos mokytojais, gidais ir kt.) ir verslo atstovais, kad sužinotų apie plačias profesines galimybes ir vėliau tikslingai rinkęsi praktikos vietas. Siekdama glaudesnių ryšių su verslo ir kitomis organizacijomis, per penkerius gyvavimo metus programa užmezgė glaudžius ryšius su Italijos ir Lietuvos prekybos rūmais, Italijos ambasada ir Italų kultūros institutu Vilniuje. 2016 m. „Italistikos ir romanų kalbų“ studijų programą baigė ir, sėkmingai apgynę italų kalba parašytus bakalauro baigiamuosius darbus, italų filologijos bakalauro diplomus gavo pirmoji absolventų karta.

VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Užsienio kalbų, literatūros ir vertimo studijų katedros siūloma italistikos studijų programa visuomet išsiskyrė dėstytojų gimtakalbių skaičiumi. Dėstytojai italai, gerai mokantys lietuvių kalbą, patraukia studentus ir paskatina dar labiau pamėgti italų kalbą ir kultūrą. Ne mažiau svarbi ir dėstytojų mokslinė veikla. Kalbininkas doc. dr. Stefano M. Lanza yra italų–lietuvių (2010) ir lietuvių–italų (2003) žodynų autorius. Dr. Moreno Bonda tyrinėja ir publikuoja straipsnius kalbos filosofijos, istorijos, Lietuvos ir Italijos kultūrinių ryšių temomis. Italijos Respublikos prezidentas Užsienio reikalų ministerijos siūlymu šioms VDU dėstytojams už Italijos ir kitų valstybių bendradarbiavimo gerinimą ir italų kultūros sklaidą užsienio šalyse yra skyręs Italijos Žvaigždės ordino kavaliariaus titulą (it. *Ordine della Stella d'Italia, nel grado di Cavaliere*); Stefano M. Lanzai – 2015 m., o Moreno Bondai – 2017 m. Su VDU italistais taip pat dirba doc. dr. Novella di Nunzio – literatė iš Vilniaus universiteto, psicholingvistas dr. Luca Vernichas, italų kalbos didaktikos specialistas Daniele Vinsentinas ir kiti. Nuo 2016 m. pagal Italijos valstybinę programą „Laureati per l'italiano“ į universitetą dėstyti kasmet atvyksta lektorius iš Italijos.

VDU „Italistikos ir romanų kalbų“ bakalauro studijų programa taip pat daug dėmesio skiria studentų mobilumui ir siekia, kad bent pusė kiekvieno kurso mažiausiai pusmečiui išvyktų studijuoti į Italiją. 2017 m. pagal „Erasmus“ programą italistikos studentai gali vykti į 11 Italijos universitetų: Sienos, Turino, Trento, Perudžos,

Pizos ir kitus, o panorę taip pat gali rinktis studijas Ispanijoje, Prancūzijoje ar kurios nors kitos Europos Sąjungos šalies universitete. Bene glaudžiausi ryšiai užmegzti su G. D'Annunzio Kječio ir Peskaros universitetu, su kuriuo 2016 m. spalio 14 d. VDU organizavo tarptautinę konferenciją „Italų kalba ir kūrybiškumas: prekių ženklai, mada ir dizainas“, skirtą italų kalbai ir italistikos studijoms populiarinti ir sinergijai tarp verslo ir mokslo plėtoti. Taip pat artimai bendradarbiaujama su Sardinijos Sasario universitetu, iš kurio į VDU kiekvienais metais pagal mainų programas noriai atvyksta italų studentų.

Šiuolaikinė Europa neįsivaizduojama be vertimo, nes, kaip rašė Umberto Eco, „Europos kalba – vertimas“. Vertimo dėmuo itin svarbus ir VDU Užsienio kalbų, literatūros ir vertimo studijų katedros siūlomoms romanistikos programoms „Italistika ir romanų kalbos“ bei „Frankofonijos šalių kalba ir kultūra“. Dėl šios priežasties nuo 2014-ųjų kasmet rengiama vertimui skirta konferencija ir dirbtuvės „Romanų kalbų tekstų vertimo akiračiai: vertimo patirtys ir dirbtuvės“. Konferencijos metu Lietuvoje žinomi vertimo srities mokslininkai, studentai, mokytojai ir moksleiviai ieško atsakymų, kaip pasiekti efektyvią tarpkalbinę ir tarpkultūrinę komunikaciją, kaip užmegzti ir palaikyti kultūrų dialogą, rasti profesionalius vertimo sprendimus, o pasibaigus vertimo konferencijai ir diskusijoms, vyksta prancūzų, italų ir ispanų kalbų meninių tekstų vertimo į lietuvių kalbą dirbtuvės, kuriose dalyvauja šias kalbas studijuojantys studentai ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai.

Prie italų kalbos ir kultūros populiarinimo Kaune ir VDU daug prisideda ir Dante's Alighieri'o draugija, remianti italų kalbos ir kultūros sklaidą visame pasaulyje. Dante's Alighieri'o Lietuvos komiteta 1990 m. Kaune įsteigė gydytojas, mokslininkas, italų kalbos ir kultūros gerbėjas Arūnas Pakulas. Po įkūrėjo mirties trumpam nutrūkusi draugijos veikla vėl pradėta plėtoti 2004 metais. Nuo to laiko, bendradarbiaudamas su VDU, Dante's Alighieri'o Kauno komitetas į italų kalbos kursus kasmet sukviečia per 100 italų kalbą siekiančių išmokti miestiečių, organizacijoje dirba didelis būrys italų kalbos mokytojų.

2017 m. Kaune italų kalba ir kultūra sulaukė išskirtinio dėmesio – rugsėjo 15–17 d. Kauno miesto savivaldybė kartu su rėmėjais ir partneriais – Italijos ambasada, Italų kultūros institutu, Italijos ir Lietuvos prekybos rūmais, Vytauto Didžiojo universitetu, įvairiomis verslo įmonėmis bei kitomis organizacijomis – surengė italų dienas. Tris dienas trukusi *festa* „Atrask Italiją Kaune“ kvietė į koncertus, paskaitas, parodas, kulinarines pamokas, gurmaniškas vakarienes ir daug kitų renginių, kurie padėjo kauniečiams dar geriau pažinti italų kultūrą. „Džiaugiuosi,

kad Italijos dienos yra rengiamos Kaune – mieste, kurį su Italija sieja istoriniai ryšiai, partnerystės ir tiesioginiai skrydžiai. Kaunas yra gražus miestas, turtingas kultūros ir meno. Dėl šių svarbių priežasčių šis miestas ir taps Europos kultūros sostine 2022 metais. Itališkos muzikos koncertai, parodos, kinas ir daugybė kitų renginių suteiks galimybę kauniečiams geriau pažinti svarbiausius italų kultūros elementus: meilę grožiui, kokybei ir geram skoniu. Ilgametė Kaune veikiančių Italijos įmonių patirtis rodo, kad šis miestas yra puiki vieta verslo ir investicijų plėtrai. Kaskart, kai atvykstu į Kauną, randu jį vis gražesnį, dinamišką ir pilną italų studentų – dėl to esu labai laimingas“, – teigia Italijos ambasadorius Lietuvoje Stefano Taliani de Marchio.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad Vytauto Didžiojo universitetas nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki nūdien Kaune puoselėja italų kalbą ir kultūrą ir yra tapęs centru, jungiančiu didelį būrį dėstytojų, studentų, moksleivių ir kitų šia kalba besidominčių žmonių.

Lanio Breilio italų poezijos vertimai

Lietuvių skaitytojams neblogai pažįstama kelių pastarųjų šimtmečių italų proza, tačiau poezijos vertimų kol kas yra nedaug. Ir žvelgiant į ateitį, neatrodo, kad jų derlius pagausėtų. Tad LLVS paskelbti italų literatūros metai man tapo paskata 2017-ųjų vasarą imtis italų poezijos vertimų ir paskelbti juos LLVS almanache „Hieronymus“. Siekdamas kuo geriau atskleisti italų poezijos kryptį, temų, žanrų ir motyvų įvairumą, aš, kaip šio trumpo rinkinio sudarytojas ir vertėjas, pirmenybę teikiu mažiau žinomiems ar primirštiems įvairių epochų italų poetams. Tiesa, nepamiršau ir didžiųjų italų poezijos korifėjų (pvz., Dante, Leopardi, Montale). Savaimė suprantama, žurnalo apimtis, spaudžiantys leidybos terminai, užimtumas ir mano paties kaip žmogaus ribotos fizinės ir kūrybinės jėgos neleido įvykdyti visų užsibrėžtų sumanymų. Vis dėlto tikiuosi, kad ir šis kuklus vertimų pluoštas nors iš dalies užglaistė kelis žiojėjančius poetinių vertimų iš italų kalbos plyšius.

Vertėjas

Šv. Pranciškus Asyžietis

(*San Francesco d'Assisi, 1181 ar 1182–1226*)

Italų poezijos pirmtaku laikomas Pranciškus Asyžietis, parašęs visame pasaulyje garsią ir į daugelį kalbų išverstą „Saulės (arba Kūrinių) giesmę“. Daugelio italų literatūros kritikų nuomone, nuo jos ir prasideda visa grožinė literatūra italų kalba.

Sesers saulės giesmė (arba Kūrinių giesmė)

Aukščiausiasis, visagali, gerasis Viešpatie,
tau liaupsė, šlovė ir garbė, ir visa palaima.

Tau vienam, Aukščiausiasis, visa priklauso,
ir joks mirtingasis nėra vertas Tave minėti.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, su visa savo kūrinija,
ypač su puikiaja sese saule, kuri pradeda dieną
ir per kurią mus apšvieti;
jinai yra graži, spindinti didžia šviesa,
ir Tavo, Aukščiausiasis, apreiškianti ženklą.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už brolių mėnesį ir žvaigždes,
Tu sukūrei juos danguje skaisčius, šviesius ir gražius.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už brolių vėją,
už orą ir debesis, už giedrą ir darganą,
nes per juos teiki gyvastį savo kūrinijai.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už brolių vandenį,
kuris yra labai naudingas, nuolankus, brangus ir tyras.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už sesę ugnį,
kuri apšviečia naktį:
ji graži, džiaugsminga, stipri ir galinga.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už sesę žemę, mūsų motiną,
kuri maitina ir valdo,
brandina įvairius vaisius, spalvingus žiedus ir žolę.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už tuos, kurie atleidžia iš meilės Tau ir pakelia ligas bei kančią.

Palaiminti, kurie viską ištvėria su ramybe, ir Tavo, Aukščiausiasis, bus vainikuoti.

Būk pašlovintas, mano Viešpatie, už mūsų kūniškąją sesę mirtį, nuo kurios joks mirtingasis pabėgti negali: vargas tiems, kurie mirs sunkiai nusidėję.

Palaiminti, kuriuos ji ras vykdančius tavo švenčiausiąją valią – jų nepalies mirtis antroji.

Šlovinkite ir garbinkite mano Viešpatį, jam dėkokite ir tarnaukite, didžiai nusižeminę. *Amen.*

Cecco Angiolieri

(apie 1260–1313)

Aš taip liūdžiu šiandieną nuo pat ryto...

Aš taip liūdžiu šiandieną nuo pat ryto,
Kad mano priešas, jeigu tai žinotų,
Paguodos man švelnius žodžius sakytų
Ir mano gaudžią dalią apraudotų.

Bet jai, kuri į širdį man įkrito,
Nerūpi mano siela sužalota,
Nors mano žaizdos tučtuojau sugytų,
Net jeigu man ji „nekenčiu“ kartotų.

Bet iš jos lūpų viena aš girdžiu:
Kad man jinai nelinki nieko bloga,
Kad jai nè motais, jog širdy kenčiu,

Kad mano meilė kelia jai vien juoką
Ir nieko neverta nuo pat pradžių.
Už ką Amūras man taip atsimoka?

Dante Alighieri

(1265–1321)

Iš „Dieviškosios komedijos“

Pragaras

I giesmė

(bandomasis vertimo fragmentas)

Gyvenimo nuėjęs pusę kelio,
Aš atsidūriau girios apsupty,
Pametęs tiesų kelią dėl takelio.

Ak, kaip man apsakyti, kokia gūdi,
Dygi man buvo ta giria užžėlus,
Vėl baimę atgaivinusi širdy.

Grasesnis gal tiktai mirties šešėlis,
Todėl aš dalykus, regėtus ten,
Visiems atskleisiu gauto gėrio dėlei.

Aš nežinau, kaip įžengiau miškan,
Nes kai aš pasukau nuo tikro tako,
Tiršti sapnai dar siaustė sielą man.

Tačiau, prie kauburio slėny atkakęs, –
Lig jo papėdės driekėsi giria,
Kurioj tiek siaubo man patirti teko, –

Aš pažvelgiau aukštyn: jo ketera
Jau skendėjo vaiskioj ugnų planetos,
Mums kelią rodančios šviesa tauria.

Tada kiek atsileido siaubas kietas,
Manoj širdy slūgsojęs lyg taurėj
Ir nesitraukęs visąnakt iš vietos.

Kaip tas, kur jūroj blaškė sūkuriai,
Alsuoja sunkiai vos pasiekęs krantą
Ir į bangas grėžiojas įtariai,

Taip mano siela, vis dar išsigandus,
Atgal į kelią dairės nuolatos,
Kuriuo negrižo niekas eit pabandęs.

Po atilsio akimirkos trumpos
Nykiu šlaitu vėl leidau į kelionę,
Pradėdamas nuo žemesnės pėdos.

Ir štai, kai kopiant ėmė tolti klonis,
Staiga nepaprastai greita, mikli
Man pasirodė lūšis margašonė.

Ji priešpriešiais taip zujo įžūli,
Kad aš jos neįstengdamas nuvyti
Nekart norėjau apsigręžt kely.

Tai buvo rytmetys, kai saulė švyti
Su tuo pačiu šviesiu būriu žvaigždžių,
Kurs Dievo Meilės įsuktas matyti

Judąs danguj nuo pat pradžios pradžių;
Tad šis laimingas metas, skaisčiai žėrįs,
Many prikėlė daug saldžių vilčių,

Kurių buvau netekęs per tą žvėrį;
Bet vos tik liūtą priešais pamačiau,
Ir mano širdį baimė vėl pastvėrė.

Poliziano

(tikr. Angelo Ambrogini, 1454–1494)

Nesipuikuoki dailumu, o dona,
Nes bėgas laikas nepagaili grožio,
Pražils ir tavo garbana geltona,
Kuri dabar tau jauną veidą puošia,
Tad žiedą, akį glostantį maloniai,
Greit skink, nes nužydėt jisai tuoj ruošias.
Ne viena rožė, mus ryte žavėjus,
Į vakarą jau būna nubyrėjus.

Serafino de' Ciminelli

(1466–1500)

Darbuojas visą dieną žemkasys,
Nes vakare jis tikis pailsėti;
Kovoja drąsiai mūšiuose karys,
Nes siekia nugalėt ir išgarsėti;
Jūreivis plaukia į kitas šalis,
Nes viliasi už jūrų praturtėti.
O aš, Amūro sužeistas strėlės,
Tik laukiu skausmo, nešlovės, mirties.

Michelangelo Buonarroti

(1475–1564)

Pataikūniškas Florencijos poeto ir muzikanto Giambattista Strozzi (1504–1571) ketureilis, skirtas Michelangelo skulptūrai „Naktis“, ir Michelangelo poetinis atkirtis.

Naktis

Giambattistos Strozzi'o ketureilis

Naktis, kurią matai užmerkusią akis,
Nors miega akmeny, tačiau yra gyva;
Ją Angelas sukūrė meistryste sava:
Tiktai pažadink ją, ir ji tau atsakys.

Michelangelo atsakas

Miegot man miela, būti akmeniu – mieliau,
Kol valdo smurtas ir begėdiška galia,
Tol nematyt, nejaust – palaiminta dalia;
Todėl nežadinki manęs, kalbėk tyliau.

Torquato Tasso

(1544–1595)

Tyli upės ir miškai,
Jūros plynė taikiai snaudžia,
Ir nurimę vėjai nebesiaučia,
O rudoj nakties gelmėj
Spindi vaiski pilnatis ramiai;
Slėpiningame pavėsy
Meilę žaisime mes dviese:
Bučiniai ir dūsavimai gilūs
Tegu meilės mirksnį bus nebylūs.

Tommaso Stigliani

(1573–1651)

Mėnulio ilgesys

Debesys tamsūs, dangaus patalai,
Šią naktį tylią, žvaigždėtą
Paslėpę skliauto omletą,
Jį atidenkit, maldauju aš jus,
Nes tik mėnulis šviesus
Daktilines eiles mane kurt skatina:
Žibukų nēr, ir neturiu jau katino.

Giovanni Leone Sempronio

(1603–1646)

Quid est homo?¹

O Dieve, kas yra žmogus? Ryškus
Paveikslas, atvaizdas spalvotas,
Lakiais dažais ant drobės užtepliotas,
Greit plyštantis ir tampantis blyškus.

O Dieve, kas yra žmogus? Blizgus
Pavidalas, greit laiko subjaurotas,
Trumpam ant plono stiklo pavaizduotas,
Kuris nuo smūgio dūžta į druzgus.

Strėlė, kurią paleidžia skrieti lankas,
Migla, kur išsisklaido lygumoj,
Putą, kurią ištaško jūros bangos,

Gėlė rūšioj balandžio darganoj,
Žvaigždė, kur švysteli per dangų,
Dūmelis, greitai nyksta aukštumoj.

1 Kas yra žmogus? (Lot.)

Francesco de Lemene

(1634–1704)

Išėjimas

Išeinu, o jūs,
Mano viltys, ką nuspręsit?
Liksit ar išeisit drąsiai?

Jei visai išeiti neketinat,
Galit su manim čia tverti,
Bet artėjanti mirtis, kaip žinot,
Liepia jums sudie man tarti.
Netgi meilės skausmas toks nėra gajus.
Išeinu, o jūs,
Mano viltys, ką nuspręsit?
Liksit ar išeisit drąsiai?

Tiktai jūs mane paguosit,
Numaldysit gėlą mano sielos,
Jeigu liksit, neišduosit
Man išeinant amžiams, viltys mielos.
Netgi meilės džiaugsmas toks nėra gajus.
Išeinu, o jūs,
Mano viltys, ką nuspręsit?
Liksit ar išeisit drąsiai?

Benedetto Menzini

(1646–1704)

Artėjančio lietaus ženklai

Girdžiu aš varlę, kurkiančią meldyne, –
Tai tikras ženklas, kad netrukus lis;
Įkyriai kranksi varnas, o laukys
Jau taisosi panerti į šaltinį;

Užuodus šnervėm oro gūsi gryną,
Pakalnėj karvė dairo į šalis
Džiugiai, mat nekankins jos troškulys,
Kuomet lietus pagirdys sausą plynę;

Matau, kaip šiaudgaliai lengvi nuskrieja,
Kaip sūkurys siūbuoja pašaly
Ir dulkės lyg vilkelis sukas vėjy.

Greičiau gink, Restanjonai, kol gali,
Į tvartą bandą: tai ženklai pirmieji,
Kad jau dangaus rūstybė netoli.

Bartolomeo Dotti

(1651–1713)

Neketindamas sugrįžti į tėvynę

Sudie, miela šalie. Nūnai saugus
Esu svetur, kur aš laisvai alsuoju.
Gimtinės žemė – pamotė baisioji,
Dangus – Saturnas, ryjantis vaikus.

Kai mintyse regiu gimtus laukus,
Tėvynės meilė vėl many liepsnoja;
Tėvynė gi atmoka man piktuojų,
Lyg būčiau jos nekenčiamas sūnus.

Gimtoji bus man kiekviena šalis,
Kai mano šlovę gandas greitapėdis
Paskleis visur, kur tik apsilankys.

Klajūnui viena lemta čia tikėtis:
Jei negarsus – savi jo nematys,
O jei žymus – pasaulio bus pilietis.

Carlo Innocenzo Frugoni

(1692–1768)

Italų libretistas, poetas. Labai produktyvus (1799 m. Parmoje išleisti rinktiniai raštai sudarė 10 tomų). Eilėraščiai virtuoziški, grakštūs, lengvi ir paprasti.

Poetas ir karalius

Buvo kitados beprotis,
Į mane kiek panašus,
Jis karalius, taip jam rodės,
Valdantis didžius turtus.

Ir laimingas savo guoly
Leido jis dienas, naktis,
Bet draugams jį gydant uoliai,
Pamažu pasveiko jis.

O pasveikęs jis pamatė,
Kad jo turtai tik sapne,
Ir jiems kaltinimą metė:
„Jūs pražudėte mane.

Į tikrovę gi sugrįžus,
Išsisklaidė tuoj migla:
Ten, kur gyvenau pamišęs,
Buvo laimės man sala.“

Jacopo Vittorelli
(1749–1835)

Aure, koks baltas mėnuo,
Kokia nakties mėlynė!
Tik virpa sidabrinė
Viena žvaigždė šviesi.

Ir vienišas lakštutis
Gyvatvorėj erškėčių
Draugužę savo kviečia,
Paskendęs liūdesy.

Jo draugė tuoj atskrenda,
Išgirdusi jo bėdą,
Ir guosdama jį gieda:
– Aš čia, neverk manęs!

Kaip švelniai, ak Irena,
Lakštutė jam atsako,
Tik niekad man neteko
Išgirst to iš tavęs!

Giacomo Leopardi

(1798–1837)

Begalybė

Man visados regėti buvo miela
Tą plyną kalvą ir tą aukštą tvorą,
Uždengiančią man šitiek horizonto.
Prisėdęs čia ir žvelgdamas į toli,
Vaizduojuos mintyse beribę erdvę,
Antgamtiskas tylas ir tokią rimtį,
Kad vienas mirksnis dar – ir mano širdį
Suspaustų baimė. Aš klausaus, kaip šnara
Tarp medžių vėjas; lyginu jo balsą
Su ta begaline tyla: išskyla
Man atminty ir miręs metų laikas,
Ir amžinybė, ir skambi, žodinga,
Gyva dabartis. Ir šioj bekraštybėj
Pranyksta visos mintys: kaip man gera
Lyg laivui jūroje šitoj sudužti.

1819

Sau pačiam

Nūnai ilsēsiesi per amžius,
Pavargusi širdie. Nebēr apgaulēs paskutinēs,
kuriā laikiau aš amžina. Nebēr. Ir aš suvokiu,
kad mummyse ne tik vilties,
bet ir pačios apgaulēs noro nebeliko jokio.
Ilsēkis amžinai. Užtenka
Tau plakti. Nēra išvis čia nieko, dēl ko reikētų
Kankintis tau, ir net atodūsio nēra ši žemē
Verta. Gyvenimas – kartēlis
Ir nuobodis. Ir tiek; pasaulis – purvas ir klampynē.
Nurimk nūnai, tave kankino
Jau paskutinį kartą neviltis. Lemtis žmonijai
Tik vieną dovaną paskyrė: mirt. Galiu aš, gamta,
Tik niekint tavąją galybę,
Kuri iš pasalų kiekvieną žudo ir naikina,
Ir visko tuštumą beribę.

1833

Niccolò Tommaseo
(1802–1874)

Regėjimas

Vidurnaktį iš jūros patekėjo
Naujoji saulė lyg didžiulis pūlinys;
Aušros nebuvo, ir žemę ji užliejo
Grėslaus ir deginančio grožio liepsnomis:
Paskui, kaip vandeny įkaitęs strypas
Sucypęs grimzta, ji nugrimzdo į vilnis.

Giosuè Carducci

(1835–1907)

Italų poetas, mokytojas. Laikomas šiuolaikinės Italijos nacionaliniu poetu. 1906 m. tapo pirmuoju italu, gavusiu Nobelio literatūros premiją.

Iš ciklo „Naujosios eilės“ (*Nuove rime*, 1887)

Mano laivas juodaburis

Mano laivas juodaburis, juodaburis
Per audrotą, per putotą jūrą skrieja.
Į krūtinę kaip man skaudžiai tu pataikei,
Ir tamsi žaizda kraujuoja ir gilėja.
Tavo tik širdis, klastinga vėjavaikė,
Tarsi vėtrungė ant stogo sukinėjas.
Mano laivas juodaburis, juodaburis
Per audrotą, per putotą jūrą skrieja.

Iš ciklo „Eilės ir ritmai“ (*Rime e ritmi*, 1898)

Vidurdienis Alpėse

Kalnynų apjuosta, viršum granito kieta,
Niūraus ir pilko, viršum spindinčių ledynų,
Erdvėj didingai rymo giedro ir saulėto
Vidurdienio beribė tyluma.

Bevėjame ore pušynai ir eglynai
Į aukštą dangų stiebias, saulėje įšilę,
Ir tik nelyg melodija sruvena tyliai
Versmė tarp akmenų pranykdama.

Giovanni Pascoli

(1855–1912)

Iš ciklo „Kaime“ (*In campagna*, XVIII)

Lapkritis

Toks tyras oras, vaiski saulė, mėlis,
Kad net žvalgaisi žydinčio migdolo,
Ir gudobelės smelkias tau kartėlis
Širdin iš tolo...

Bet slyvos sausos, ir jų šakos juodos
Tankiais brūkšniais išbraižė aukštą dangų,
Per plyną lauką žingsniai aidi, rodos,
Lyg būgnai trunkūs.

Visur tylu: tik soduos paslaptینگai
Suošia medžių lapai vėjo šuoruos;
Vien mirusiųjų vasara aplinkui
Ir šaltas oras.

Našlaitis

Iš lėto krenta sniegas – tirštas, tirštas.
Girdi: lopšys linguoja tyliai,
Zirzena vaikas, įsikandęs pirštą,
Senutė gieda, guosdama mažylį:
„Auga, žydi žaliame daržely gėlės,
O darželyje lovelėj – vaikužėlis.“
Ir vaikas tam darželyje užmiega.
Iš lėto krenta sniegas, sniegas, sniegas...

Cesare Pavese

(1908–1950)

Ateis mirtis, jos akys bus kaip tavo

Ateis mirtis, jos akys bus kaip tavo;
Toji mirtis, kuri mus lydi
Nuo ryto ligi vakaro, bemiegė
Kurčia it sena graužatis
Ar beprasmė yda. Tavo akys
Bus bergždžias žodis,
Nuslopintas riksmas, tylą.
Tokias matai jas kas rytą,
Kai palinksti į save
Prieš veidrodį. Viltie mieloji,
Tądien ir mes sužinosim,
Kad tu esi gyvenimas ir niekas.

Persmelkia visus mirtis žvilgsniu.
Ateis mirtis, jos akys bus kaip tavo.
Atrodys, lyg atsikratytum ydos,
Lyg veidrody išvystum
Vėl išnyrantį negyvą veidą,
Lyg sučiauptos burnos klausytum.
Nebylūs leisimės į sukurį.

1951

Giuseppe Ungaretti

(1888–1970)

Laivo sudužimo džiaugsmas

Ir staiga iš naujo
iškeliauja
lyg
po laivo sudužimo
gyvas likęs
jūrų vilkas.

1917

Rytas

Aš šviečiuos
nuo visatos šviesos.

Kareiviai

lyg medžių
lapai
rudenį
mes

Budynės

Ištisą naktį
nublokštas prie
nužudyto
bendražygio
jo veidas
su iššiepta burna
žvelgė pilnatį
jo rankų stingulys
smigo
į mano tylą
aš rašiau
meilės sklidinčius laiškus

Dar niekad
aš nebuvo taip prisirišęs
prie gyvenimo

Broliai

Iš kokio pulko esat,
broliai?

Virpa žodis
naktyje

Trūkčiojančiam ore
nevalingas maištas
žmogaus
savo trapumo
akivaizdoje

Broliai

Prakeiksmas

Mirtingų apsuptas daiktų
(Net žvaigždėtas dangus netvarus)
Kodėl ilgiuosi Dievo?

Iš rinkinio *Allegría*, 1942

Eugenio Montale

(1896–1981)

Ne kartą teko blogį man patirti

Ne kartą teko blogį man patirti:
Tai buvo gurgias slopstantis upelis,
Sukepęs saulėj lapas ant šakelės,
Arklys, ant šono nelauktai parvirtęs.

O gėrio – ne, išskyrus tik stebuklą,
Atvertą dieviško abejingumo:
Tai statula ir sklidina snūdumo
Diena, dangus ir sakalas aukštai ryte pakirdęs.

Parke

Kvapnios magnolijos šešėly,
Kuris siaurėja ir siaurėja,
Strėlė, lyg dvelksmas šūvio
Mane palietus, dingsta krūme.

Atrodė kaip tuopos krintas
Lapas, kuris nuo vėjo gūsio
Nublunka – gal ranka tai buvo,
Atklydus iš toli tarp žalumo.

Svetimas juokas lyg pamėnas
Pro žilas šakas iš lėto
Skverbiasi širdin ir sukėlęs
Šiurpą persmelkia man venas,

Ir su tavim juokiuos po šešėlio
Iškreivintu apskritimu,
Laisvas nuo savęs, ant kaulėtų,
Išskėstų šaknų tįstu ir imu

Badyt šiaudų galais tau veidą...

Salvatore Quasimodo
(1901–1968)

Ir staiga – vakaro tamsa

Stovi vieniši visi žemės širdyje
Persmelkti saulės spindulių:
Ir staiga – vakaro tamsa.

Gianni Rodari

(1920–1980)

Iš rinkinio „Eilėraštukai visiems metams“ (*Filastrocche per tutto l'anno*, 1986)

Viltis

Jei turėčiau krautuvėlę,
Kur vargu kas gali tilpti,
Žinot, ką pardavinėčiau?
Ogi paprasčiausią viltį!

„Pirkit viltį, tik už soldą,
Ir mažiems, ir dideliems!“
Tiek jos kiekvienam parduočiau,
Kad užtektų ir šešiams!

Na o visiškiems varguoliams,
Nebeturintiems net grašio,
Savo viltį išdalinčiau
Veltui, jiems tiktai paprašius.

Dainynas

1, 2, 16 sonetai

Francesco Petrarca

Francesco Petrarca (1304–1374) – italų poetas ir humanizmo pradininkas, turėjęs didelės įtakos Italijos ir visos Europos kultūros istorijai. Petrarca nuo jo pirmtakų skirianti naujovė – gilinimasis į savąjį „aš“, modernią sąmonę pranašaujantis savivokos siekis. Pasitelkdamas humanizmo etiką ir autobiografines šv. Augustino įžvalgas, savo gyvenimišką patirtį poetas įprasmina itališkų eilių rinktinėje *Rerum vulgarium fragmenta*. Šį kūrinį – dažniausiai jis vadinamas „Dainynu“ – reikia skaityti kaip vientisą pasakojimą, stoikų filosofijos ir krikščionybės įkvėptą idealią poeto autobiografiją. Gyvenimo kelias prasideda nuo asmenybės skaldančio jaunystės paklydimo – meilės mirtingai moteriai ir literatūrinės šlovės ambicijų, bet pasiekus brandą turėtų įsivyrauti išminčiaus savitvarda ir darna.

Pirmasis rinktinės sonetas, kurio vertimą čia pateikiame, buvo parašytas vėliau nei daugelis kitų, jau po Lauros mirties. Tai lyg prologas, apibendrinantis „Dainyno“ motyvus nuo „pirmosios prapulties“, t. y. meilės Laurai, iki atgailos ir atsivertimo. Mat paskutinis rinktinės kūrinys yra kancona Mergelei Marijai.

Antrasis rinktinės sonetas – vienas pirmųjų Petrarco eilėraščių, kuriame matome ankstesnei meilės lyrikos tradicijai būdingas stilemas, su kovos sfera susijusias metaforas. Petrarca čia pasakoja, kaip jo širdį pirmą kartą sužeidė Lauros akys.

Šešioliktabasis sonetas įdomus „šventvagiška“ religinių ir pasaulietinių jausmų sampyna. Meilės ilgesys gretinamas su mirtingo kūno inerciją nugaliniu šventumo ilgesiu, piligrimystės motyvu.

Vertėjas

1

Jūs girdite pabirus rimus suvirpant balsu
manųjų atodūsių – jais alsavo širdis,
kai temdė jaunystę pirma prapultis,
ir kitoks aš buvau, negu šiandien esu;

tik už stilių įvairų, prabilęs kuriuo apraudu
bergždžią kančią ir bergždžias viltis,
viliuosi iš tųjų, kam meilė tikra patirtis,
sulaukt atjautos, supratimo ženklų.

Dabar jau žinau, kad pasiekė visus
šitos kalbos, ir liaudžiai ilgai buvau pramoga,
tad dažnai raudonuot dėl savęs aš imu,

ir gėda teliko kaip meilės klejonių vaisius,
o podraug su ja atgaila ir tiesa suvokta,
kad pasaulis šis žavis tik sapnu trumpu.

2

Įvykdyti sumanęs kerštą žavų –
už begalę akibrokštų nubaust iš sykio –
Amūras lanką pasiėmęs tykiai
prisėlino tarsi medžioklis ir prigavo.

Širdies tvirtovėje sutelkus narsą savo,
akis apginti būtų man pavykę,
deja, po dūrio mirtino valia pranyko,
ir štai širdin strėlė Amūro įsigavo.

Dėl to, pakrikusi po šių pirmų atakų,
gynyba neįstengė ir nespėjo
ginklų paimti ir užstot bedalį,

anei į kalną aukštą ir be galo statų
manęs atvest tuomet nesugebėjo –
todėl apsaugot nuo kančios dabar negali.

16

Palieka baltagalvis ir žilas senolis
vietas mielas, kur tiek metų gyventa,
ir šeimynėlę, kuri nusigandus
regi, kaip tėtušį pasiglemžia tolis;

ir slenka po amžiaus našta tas varguolis,
kol dienų paskutinių šalna nepakando,
viltis teikia jėgų, maldo sopantį randą,
nors kelionė sunki ir nelepina guolis;

ir Romą pasiekia, atgintas troškimo
išvyst švenčiausią atvaizdą Kūrėjo,
tikėdamas, kad vėl regės jį Rojui:

taip ir mano širdis iki šiol nenurimo,
o Dona, – ieškojo visur, kur galėjo,
bruožų jūsų brangių ir tikėt nepaliovė.

Iš italų kalbos vertė Dainius Būrė

Įsimylėjęs Rolandas

Ištrauka

Matteo Maria Boiardo

Matteo Maria Boiardo (1441–1494) – Renesanso epochos poetas, bene daugiausia šlovės sulaukęs už poemą „Įsimylėjęs Rolandas“ (*Orlando Innamorato*). Pateikiamos ištraukos kontekstas būtų toks: po alinančios dvikovos, stojus nakčiai, abu kovotojai – krikščionis Rolandas ir pagonis Agrikanas – ilsisi prigulę po medžiu ir šnekučiuojasi apie riterio priedermes. Ką tik be gailėsčio vienas kitą kapoję kardais, šie mirtini priešai dabar bendrauja taikiai, tarsi būtų seni bičiuliai: to reikalauja riterių garbės kodeksas. Ir vis dėlto šis jų pokalbis taip pat dvikova: jame ryškėja senojo riterių pasaulio (Agrikanas) ir naujosios humanistinės ideologijos (Rolandas) skirtumai. Mat Boiardo laikais dvariškio tapatybę formavo ne vien ir ne tiek karybos gebėjimai, kiek literatūrinis išprusimas ir iškalbos menas.

Vertėjas

Ir šnekučiavosi abu, kolei ilsėjos,
Vien apie tai, kas riteriui pritinka,
Kol grafas pažvelgė dangun susižavėjęs:
– Štai regime abu didybę įspūdingą,
Aukštybių Viešpaties, mūsų Kūrėjo;
Mėnulį ir žvaigždes, kur auksu mirga,
Juk dieną šviesią, spindulingą saulę,
Dievas sukūrė mums, žmonių pasauliui.

O Agrikanas tarė: – Matau, kitur suki tu kalbą,
Apie tikėjimą panorai samprotauti;
Man mokslų neminėk, tai tuščias vargas,
Nuo pat vaikystės vengiau jų ragauti –
Kai perskėliau aš savo mokytojui galvą,
Tai kito nepavyko prisišaukti,
Kuris išmokytų skaityti ar rašyti –
Tiek baimės jiems pavyko įvaryti.

Todėl praleidau savo jaunas dienas
Medžioklėse, ant žirgo ir turnyruos;
Ir nemanau, kad asmeniui kilmingam
Dera kiurksot perdien prie knygos;
Jėga, miklumas riteriui pritinka,
Rūpėt jam turi tiktai šios pratybos.
Geriau aš kunigui tuos mokslus palieku,
O pats koksai buvau, toksai lieku.

Rolandas jam: – Pritart galiu be vargo,
Ginklai aukščiau už viską riterį iškėlė,
Tačiau netemdo žinios jo šlovingo vardo,
Veikiau dabina tarsi pievą gėlės;
Juk panašus į jautį, pliauską, akmenį bevardį
Tas, kas nemąsto apie amžiną Kūrėją;
O jeigu mokslo stinga – nepavyks mąstyti
Apie Aukščiausiąjį, kuriuo pasaulis švyti.

Čia Agrikanas tarė: – Neriteriška būtų,
Jeigu mes ginčą tęstume toliau.
Aš atskleidžiau tau savo būdą
O pats, kad mokytas esi, dabar žinau.
Jei kalbą šią toliau tu tęsi, aš tylėsiu;
Kad miego norisi – tai ir miegoki sau,
O jei su manimi geidauji postringauti,
Tai apie ginklus arba meilę samprotauki.

Iš italų kalbos vertė Dainius Būrė

Eilės

Umberto Saba

Umberto Saba (1883–1957) – Trieste gimęs ir didžiąją gyvenimo dalį praleidęs žydų kilmės italų rašytojas. Turėjo antikvarinį knygyną, kuriame dirbo beveik keturiasdešimt metų iki pat mirties. Vienas svarbiausių modernios italų poezijos kūrėjų, poetas, kūręs vidinės analizės ir introversijos lyriką, brandą pasiekusią po Antrojo pasaulinio karo. Skaidri, originali Sabos poetika nagrinėja prigimtinį blogį, mirties neišvengiamybę, žmogiškąją tapatybę, kuri dažnai atskleidžiama pasitelkus jo gimtojo miesto, daugiakultūrio Triesto, vaizdinius ir metaforas.

Vertėja

Triestas

Perėjau visą miestą.
Tada užlipau ant kalvos,
apačioje apgyvendintos, aukščiau tuščios,
aptvertos akmenų sienele:
kampelyje aš vienas
prisėdu, ir man atrodo, kad ten, kur baigiasi jis,
baigiasi miestas.

Triestas turi šiurkščios
gracijos. Jei patinka,
jis kaip šiurkštus ir nepasotinamas bernas
žydromis akimis ir per grubiomis rankomis
gėlei įteikti;
kaip pavydi
meilė.
Nuo šios kalvos matau kiekvieną bažnyčią, kiekvieną gatvę,
vestų ji link užgriozdinto paplūdimio,
ar link kalvos, į kurios uolėtą viršukalnę,
namas paskutinis įsitveria.
Aplink
visa tvyro
keistas oras, skausmingas oras,
namų oras.

Mano miestas, kiekviena dalimi gyvas,
turi man sukurtą kampelį, mano mąšliam ir uždaram
gyvenimui.

Namų link

Siela, jei tau atrodo, kad pakankamai
paklaidžiojome, kol atėjo vakaras,
ar galime eiti mūsų kambarin,
uždaryti duris ir ten susikurti truputį pavasario?

Triestas, naujas miestas,
kuris primena paauglį,
tarp jūros ir stačių kalvų
be formos ir matmenų užaugusį,
kur pasilinksminimuose nėra
meno, o jei ir yra, tai jis – gyventojų
širdyse, šiame jo jaunystės
kolorite, šiame kintančiame judėjime.
Visą jį ištyrinėjome, iki tolimiausio
kampelio, patį keisčiausią miestą.
Dabar, kai su vakaru atgimsta
poreikis grįžti į save,
ar galime eiti ten, kur su tiek meilės
visada tavęs klausausi, kur tu į gera gali
atversti ilgalaikę klaidą?

Iš nepaliamojamo skausmo,
iš sunkiausios ir slapčiausios kančios,
siela, mes šiandien sukursime eilėrašį.

Po liūdesio

Ši duona turi prisiminimo skonį,
valgant vargingoje užkeigoje,
ten, kur uostas labiausiai apleistas ir užverstas.

Gardžiuojuos alaus kartumu
pakeliui namo prisėdęs pusiauvely
atsigręžęs į debesim aptrauktus kalnus ir švyturį.

Mano siela, savo vargą įveikusi,
šį senovišką vakarą naujomis akimis
stebi pilotą su besilaukiančia žmona

ir garlaivį, jo sena mediena
švyti saulėje, su kaminu,
ilgumo kaip du medžiai, tai vaikiškas

piešinys, kurį nusipiešiau prieš dvidešimt metų.
Ir kas man tada būtų pasakęs, kad mano gyvenimas
bus toks gražus, su tiek saldaus nerimo

ir tiek atsiskyrėliškos palaimos!

Kavinė „Tergeste“

Kavine „Tergeste“, prie tavo baltų staliukų
girtuoklis kartoja savo klejones,
o aš čia rašau savo linksmiausias dainas.

Vagių kavine, šliundrų irštva,
prie tavo staliukų kentėjau kaip kankinys,
kentėjau, kad susikurčiau naują širdį.

Galvojau: kai galiausiai mėgausiuosi
mirtimi, jos niekiu, kurį aukštinu,
kaip ji man atsilygins už tai, kad gyvenau?

Nedrįstu girtis kilnumu,
bet jeigu gimti yra nusižengimas, aš savo priešui
būčiau už didesnę kaltę gailestingesnis.

Prasčiokų kavine, kur kadais slėpdavau
savo veidą, dabar žiūriu į tave su džiaugsmu.
Tu sutaikai italą ir slavą

vėlią naktį, prie savo biliardo stalo.

Vienišesni

Priėjome vietą, kur vėl atsiveria jūra,
su vienišais paplūdimiais, žydromis bangomis.
Pro dvi laivų statyklas, pro daug dirbtuvių,
pro Triestą, kuri mėgstame pereiti

visą grįždami, vis tolimesni
ir savesni, tuštėjančia pakrante.
Raudoną vakarą ant uolos
greta prisėdome, nenuleidau
nuo jos žvilgsnio, bet vis bergždžiau
skendau jos neįprastose,
kaip mėnulis tarp debesų, akyse.
Kol dėl šios laukinės sielos,
gražios moters sielojuosi,
jos mintys, kas žino, kur link skrieja!

Iš laivo, tarp daugelio kitų prisišvartavusio,
pasigirsta fanfaros garsas ir nusitęsia,
jos akyse ašara pasirodo
ir ant paraudusio skruosto suspindi.

Antikvarinis knygynas

Mirusieji prašo mirusiojo mirusių knygų.

Iliuzijos, kuri mane paguostų, neturiu
šiam brangiame gerajam Karletui, juodame
iškentėtame urve. Buvo laikas, kai jis atrodė slėptuvė
mano minčiai ir nuo to meto siaubų.
Bet tas laikas šiandien praėjęs, ir gyvenimas,
kurį mylėjau, kartu. Jausdamasis beginklis,
išmestas, verkiu, kaip tu verkdavai,

kai buvai dar vaikas ir pasimesdavai
nuo motinos turgaus minioje.

Sodinukas

Šiandien lietingas oras.
Diena atrodo kaip vakaras,
pavasaris kaip
ruduo, ir stiprus vėjas niokoja
sodinuką, kuris stovi – o nepamanytum – tvirtas
ir atrodo kaip aukštas jaunuolis tarp augalų,
per aukštas savo žaliai amžiui.
Tu žiūri į jį. Tau turbūt gaila
visų tų tyrų žiedų,
kuriuos nuo jo nuplėšė bora. Jie juk vaisiai,
saldžios atsargos
žiemai, tie į žolę krentantys
žiedai. Skaudu dėl jų tavo visa apimančiai
motinystei.

Po pasivaikščiojimo

Kai iki kalvos ar pajūriu
ir mes išeiname gražų vakarą
pasivaikščioti,
matau, kad visiems atrodo
broliška mūsų sąjunga.
Mes, kuriems gyvenimas daug kraujo kainuoja
ir daug neregėto džiaugsmo atneša,
nieko neturime, kas regimai minią žleistų;
visiems atrodome du geri, ramūs
miestiečiai, kurių tikslas – gero vyno taurė.
Tik širdyse gaudžia varpai,
vėjyje plaikstosi vėliavos.

O švenčių dienomis, jei ir labai keista,
kad ieškau apleisčiausio
iš priemiesčių, kas mumyse
įžiūrėtų ką kita, nei porą, lauke vakarieniaujančią?
Vyra, kuris jau parodo, kad gailisi
laisvės, jo pavydžią žmoną.
Nėra, sakau, nieko,
kas nuo daugelio, drauge, mus atskirtų,

mus, kurie širdyse nešiojamės
du priešingus likimus –
meno ir meilės.

Iš italų kalbos vertė Ramunė Brundzaitė
Versta iš: Umberto Saba. *Tutte le poesie (a cura di Arrigo Stara)*.
Milano: Mondadori, 1988

Eilės

Tonino Guerra

Tonino Guerra (1920–2012) – pasaulinę šlovę pelnęs poetas, scenaristas, dailininkas. Bendradarbiavo su Michelangelo Antonioni’u, Federico Fellini’u, V. De Sica, T. Anghelopoulosu, A. Tarkovskiu. Daugiau nei 120 filmų scenarijaus autorius: dvylikos M. Antonioni’o, keturių F. Fellini’o ir kt. 2004 m. Strasbūre Tonino Guerra apdovanojamas kaip geriausias Europos scenaristas. 2010 m. Romoje jam įteiktas Donatello Dovydo apdovanojimas už viso gyvenimo nuopelnus. 2011 m. Amerikos scenaristų asociacija „Writers Guild of America West“ jam skyrė apdovanojimą „Jean Renoir Award“ už gyvenimo nuopelnus. Literatūrinė šio menininko kūryba pelnė prestižines Pirandello, Pasolini, Gozzano, Nonino, Carducci, Comisso premijas.

Vertėjas

Peteliškė

Džiaugiasi, tikrai džiaugiasi
daugybę sykių per visą gyvenimą
bet užvis labiausiai tada
kai buvau išlaisvintas Vokietijoje
mat ėmiau sekiot akimis peteliškę
netrokšdamas jos suvalgyt.

Anksti atslenka sutemos

Dabar būnu visada namie
dėliuju popierius ar žvelgiu
anapus savo lango stiklą
į sausus migdolus – šakų įsikibę
jie visai čia pat viršuje
lyg auskarai ausyse
žmonių, kurie jau prapuolė.

Arba sėdžiu sau ant kėdės
šalimais židinio –
anksti atslenka sutemos
šviesai smengant ten anapus kalnų
ir aš einu gulti trokšdamas susapnuot
tas dienas, kai Maskvoj snigo,
o aš buvau įsimylėjęs.

Amarcord

Žinau, žinau, žinau –
penkiasdešimtmečio žmogaus
visada švarios rankos:
pats aš plaunu jas du triskart per dieną
bet tik tada, kai mano rankos suteptos,
tik tada atmenu metus,
kai buvau vaikas.

Oras

Oras yra toji lengvybė
kuri tau apie galvą tvyro
ir nuskaidrėja labiau, kai juokiesi.

Grožis

Kai pirmą kartą mane nusivedei
Į Didįjį teatrą,
atrodė, kad visos ložės
lyg aukso didžiulis kalnas
mane iš aukštybių užgrius.

Todėl palinkęs gūžiausi;
bet tu man tarei:
„Išsitiesk, nes grožis ne sunkenybė.“

Mirtis

Mintis apie mirtį
mane gąsdina mirtinai
juk mirdamas tu palieki šitiek daug
visko, ko niekada daugiau nematysi:
draugus,
priklausiusius šeimai, gėles
prie alėjos – tą jų aromata
ir visus žmones, kuriuos teko regėt
kad ir vieną vienintelį sykį.
Mirti norėčiau pačiam žiemos glėbyje
kai lyja lietus
tokią dieną, kai vakaras greitai užklumpa
ir gatvėje tavo batai
apsitaško purvais,
o žmonės užsidarę kavinėse
glaudžias prie krosnies.

Jaučiai

Tai tarkit jaučiams dabar, kad sau eitų,
kad jų darbo daugiau mums nereikia
ir kad šiandien greičiau aria traktorius.
O tada braukim ašarą vos prisiminę
jų triūsą per tūkstančių tūkstančius metų:
štai jie išeina dabar, žemai nunarinę galvas,
paklusę ilgai skerdyklos virvei.

Pasaulio pabaiga

Vežimų ratai
ėmė ir sustojo,
vakarą molinės pypkės
ėmė ir užgeso
per budynę šiaudų klojimuos,
mūrai – jau seni
įtrūkiai leidžias žemyn
tarsi žaibai.
Saulės laikrodžio rodyklė nukrito.

Iš italų kalbos vertė Dainius Būrė

Euridikė

Ottavio Rinuccini

Ottavio Rinuccini (1564–1621) – italų poetas, priklausęs Florencijos literatų ir muzikų sambūriui *Camerata dei Bardi*. Siekdami prikelti antikinę graikų tragediją, šie florentiečiai sukūrė naują žanrą – muzikinę dramą, t. y. operą. Rinuccini parašė pirmųjų operų – „Dafnės“ (1594, muzika J. Peri ir G. Caccini) ir „Euridikės“ (1600, muzika J. Peri) – libretus. Kadangi išliko tik „Euridikė“, muzikos istorijoje šis kūrinys laikomas pirmąja opera. Spektaklis buvo parodytas Florencijoje Pitti rūmuose 1600 m. spalio 6 d., Marie de’ Medici ir Prancūzijos karaliaus Henriko IV jungtųjų proga. Reikšmingiausias nukrypimas nuo mito – laiminga libreto pabaiga. Kad atomazga netemdys šventiškos rinktinių klausytojų nuotaikos, operos prologe paskelbia pati Tragedijos personifikacija. Svarbiausias poetinės Rinuccini kalbos ypatumas – visas tekstas yra pritaikytas dainavimui, o ne deklamavimui, kaip būta ankstesnėse dramose.

Vertėjas

PROLOGAS

TRAGEDIJA:

Aš, dejonių skaudžių ir raudų išsiilgus,
čia kenčiančiu veidu, čia grėsminga mina
iš gailėsčio blykšti verčiau, kai gausinga minia
teatruos erdvios sėdėjo sustingus.

Šįkart ne kraują nekaltą pralieta,
ne Tirono žiauraus aukas aš apraudu
ir ne akiai žmogaus kokį reginį graudų
giedosiu ant scenos, kur tiek iškentėta.

Šalin, ak šalin nuo karališkų rūmų,
piktos šmėklos, nelaimių šešėliai,
šalin – švelnesnių jausmų dėlei –
niūrūs koturnai, nereikia gedulo rūbų.

Sakau, kad mano naujais apdarais
didžiai nustebusi žemė gėrėsis,
ir siela kilni, kurią Apolonas įkvėpęs,
žengs nuo šiol mano pramintais takais.

Tiek laurų Jums, Karaliene, tebūna,
kiek neteko Atėnams nei Romai galingai,
juk kilni puošmena sruogai garbingai
buvo ir Febo šaka tarp aukso karūnų.

Pasikeisiu dėl jūsų ir nušvitusiu veidu
puošiuos ir aš dėl karališkų Himenėjų,
ir džiaugsmo sparnais giesmės palytėjus,
malonumo kilniai širdžiai suteiksiu.

Kol puošiama prie Senos krantų
dailiosioms kasoms karūna,
kol dabinamos mantijos, menės,
apie Orfėją giesmės paklausyti kviečiu.

PIRMAS PAVEIKSLAS (*Miškas*)

CHORAS: Savo sruogas auksines, o nimfos,
išpynusios padūkėliams vėjams taršyti,
ir jūs, kurių kasos, supintos
ir rubiniais nusėtos, žėruoja ir švyti,
grožiu beauštanti dangų pranokit,
meiliosios piemenėlės, ateikit į šoki –
kad nuo pievų, gėlėm papuoštų,
skrietų džiugūs balsai giedot susimokę:
juk šiandien gražiausią iš visų
ir visų nuostabiausiąjį sujungs Himenėjas,
ak, laimingas Orfėjas,
Euridikei palaima –
šią dieną jungtusių dangus siunčia laimę.

CHORO NIMFOS: Ryškiau tesužėrės skliautai
šią dieną stebuklingą,
o Febai, skriejantis vežėčiom spindulingom!

PIEMENYS: O jūs, padangių šviesuliai,
aukštybėse savo takus pramyne,
pažvelgę žemėn vaiskiai,
ramybę, meilę skleiskit
sieloms taurioms – jų laimė gimė!

NIMFOS: Nimfos grakščios ir meilios,
jūsų kasas tepuoš žiedų pasaulis,
sakykit, deivės dailios:
įsimylėjėlių tokių dar neregėjo Saulė.

EURIDIKĖ: Mano šviesiausios viltys
jūsų veiduose, donos, atsispindi –
juk jūsų kilnios širdys
džiaugiasi tuo, kad mano akys spindi.
Siela apsąla, kai ji girdi

jūsų švelnias giesmes, žodžius meilingus –
jie žadina jausmus taurius ir palaimingus.

PIEMENYS:

Ar rastum kur storžievį,
beširdį tokį, kurio luobas kietas,
šio meilės reginio vos palytėtas,
nebūtų įveiktas didžios saldybės?
Tikėk, dailioji nimfa,
šaltini kiekvienos grožybės,
kad šakose nēr paukščio, miškuose žvėries
ir vandenuos nebylios žuvies,
kurių šią dieną meilės ilgesys
nevirpintų ar neapimtų svaigulys:
ne vien tik dvasios džiaugias, džiaugias širdys,
kai regi jūsų meilės viltis.

EURIDIKĖ :

Tūkstančiu būdų kas mirksnį
džiaugsmi mano dvasioj pražysta,
kaskart, kai, pagavusi jūsų žvilgsnį,
vaiskų džiaugsmą jame atpažįstu.
Ak, mielos mano draugaitės,
Traukim toliau prie giraitės,
kur paūksmėje gėlės nevysta,
kur alma šaltinis skaidrus –
ten šoksim linksmi ratelius.

CHORAS:

Eikit linksmos, mes dar mažumėlę,
kol pasirodys Orfėjas,
linksmi padainuosim į būrį suėję.

CHORAS:

Giesmei ir šokiui į paūksmę, į žydinčią pievą,
į vilnis, mirgančias spindulėliais,
skubėkit visi, piemenėliai,
švelniai giedodami šią džiugią dieną.

Giraitės deive ir jūs, nimfos šilų,
satyrai, kur valdot miškus,

palikit šunis ir tinklus,
nerkit pažaist į verpetus bangų.

Giesmei ir šokiui į paūksmę, į žydinčią pievą,
į vilnis, mirgančias spindulėliais,
skubėkit visi, piemenėliai,
švelniai giedodami šią džiugią dieną.

Meilės motina daili, iš aukštybių
čia nusileiski, meldžiu,
su amūrėlių būriu
aukso spinduliu pro debesynus.

Giesmei ir šokiui į paūksmę, į žydinčią pievą
į vilnis, kuriose spindulėliai,
pulkit džiugiai, piemenėliai,
švelniai giedokit šią šventišką dieną.

Tebėgs balto pieno upės, upytės,
aptekus medum ir mana
bus nendrė laukų kiekviena,
ambroziją liekit padangių dievybės.

Giesmei ir šokiui į paūksmę, į žydinčią pievą,
į vilnis, mirgančias spindulėliais,
skubėkit visi, piemenėliai,
švelniai giedodami šią džiugią dieną.

ANTRAS PAVEIKSLAS

ORFĖJAS:

Olos, kurios aimanas mano
aidu atkartojot, ir mielos pašlaitės,
ir jūs, girių pušaitės,
girdėdamos giesme išlietas kančias,
iš gailėsčio lenkėt viršūnes aukštas –
nuo šiol niekada mano lyra kilni
graudinga daina nevers ašaroti,
dėkingumas, džiaugsmas išsvajoti
giedot šiandien skatins ir meilė tauri.
Ak, bet ko taip lėtai
sukas ratai nemirtingo saulės vežimo,
ko keliauti jis delsia skliautu amžinuoju?
Žirgai, man atrodo, nurimo –
tegu Febas taurus botagu pamosuoja.
Teužges bangose pagaliau,
teužges ugniniai gaisai – aš prašau.
Motina meilės daili, virš bangų
patekėk ir nakties juodą skraistę
padabink, įžiebusi šviesulį brangų.
Teatneš, ak, teatneš sutuoktinė skaisti
tarp tyliosios nakties šiurpulių malonių
atgaivą šioj ugny, nes liepsnoju, degu.

ARCETRAS:

Meilei šlovė amžina,
juk trykštantį džiaugsmu
nors vieną dieną išvydau tave.

ORFĖJAS:

Ak, mano bičiuli, nė mažiausia švieselė
tavo žvilgsniui dar neiškilo
iš švelnaus vandenyno,
kurio užlieta širdis man iš meilės apsalė.

ARCETRAS:

Tu jau nepameni, man rodos,
kančios, kur vėrė širdį,
ir tos mažos paguodos,

kai tardavau: išsaugok viltį,
nes jeigu šitiek laiko
ištikimai myli, mergelių švelnios širdys,
girdėdamos raudas, pagaili, neišlaiko.
Ir štai daugiau akių nevilgys
tau ašarų karčių upeliai,
jos šypsena tave nuo šiolei šildys.

ORFĖJAS: Dabar regiu – tarp tų dyglių, kur veria,
savo švelniašias rožes,
amūre, paslėpei; dabar matau, jaučiu:
prieš siūsdamas palaimą, atneši kančių.

TIRSIŠ: Vaiskioj kaitroj žvaigždės gražiausios
ugny užžiebęs aukso strėlę,
čia nusileidi modamas sparnais,
džiugus amūre, ir liepsna užliejęs
tu pakylėji sielas.
Jungtuvių dievas lietumi saldybės
dosniai apipila laimingus mylinčiuosius
ir giesmėmis švelniausios meilės
širdy pažadina saldžiausią godą
lyg rojaus sodą.

ARCETRAS: Žiū, kaip visi piemenys ir kerdžiai
per tavo jungtuves
švelnius širdies džiaugsmus aptinka sparčiai.

TIRSIŠ: Tavo šventės džiaugsmi, visus taip įsupę,
vis liejas kaip į žemę pavasario lietūs,
užtvindantys veržlią kalnynų upę.

ORFĖJAS: Ir tave, Tirsi, malonėm apsupę
tebus vakarai, o rytai tebus šviesūs.

DAFNĖ, ŽINIOS NEŠĖJA: Varge, ak, iš gailėsčio taip kraupiai
širdis nustėro: tu nuvytai

tarsi gėlė trapi palaukėj.
Lyg pakirsta šalnų staiga sunykai,
kaip žaibas ar koks blyksnis,
nakties padangėje trumpam sušvitęs:
taip spėriai atplasnoja
žmogaus diena paskutinioji!

ARCETRAS:

Aiman, kas atsitiko?
Juk ką tik ji tokia linksma
po laurais prie šaltinio liko.

ORFĖJAS:

Kas šitaip širdį veria
ir drumsčia tavo veidą skaistų
šią linksmą dieną, prakilni mergele?

DAFNĖ:

Ak, Febo didžiojo ir deivių mūzų
pasididžiavime, šių girių džiaugsme,
neklauk, prašau, išvenk šio skausmo.

ORFĖJAS:

Nimfa, atskleisk, meldžiu,
kodėl taip sielvartauji,
juk nutylėjimai tik prideda kančių.

DAFNĖ:

Kaip apsaityti viską tau,
kaip tau papasakoti, kaip atskleisti
tą baisią tiesą? Likime, kaip galėjai leisti!
Geriau jau aš tylėsiu, o Dangau!

CHORAS:

Kalbėk, kančia dėl nežinios didesnė,
vaizduotė viską piešia daug baisiau.

DAFNĖ:

Geriau kentėti taip: žinia yra skaudesnė.

ORFĖJAS:

Ak nekamuok, apniko baimė sielą.

DAFNĖ:

Per tą gražų miškelį,
kur pakrantėse gėlės,

teka po laurais ramiai šaltinėlis.
Ten su draugėm mergelėm
ilsėjosi tavo graži sutuoktinė:
vienos girliandas jai pynė
iš žibuoklių ir rožių žiedų,
pievoj skintų ar nuo dygliuotų šakų,
kitos prigulusios ant šono
ant kranto gėlėto
dainavo ar klausės čiurlenimo lėto.
Tik Euridikė gražioji
šokyje sukos daili ir gracinga,
kai – ak žiaurioji dalia! –
angis pikta, negailestinga,
tarp žolės ir gėlių atšliaužus slapta,
nuodingu dantimi jai į pėdą įgėlė;
išbalo staiga mergužėlė –
taip debesys užslenka spindulius saulės –
ir iš gelmių krūtinės
taip gailiai jai ištrūko
atodūsis, jau, deja, paskutinis.
Lyg ant sparnų – ilgai netruko –
subėgo nimfos į tą aimaną skausmingą
ji glėbyje susmuko ilgesingai
aplinkui būrėsi išgąsdintų draugužių ratas,
o garbanos auksinės, bruožai dailūs
grimzdo į nebūtį, šaltesnę negu ledas.
Tada jo vardą gailiai
dar ištarė virpėdamos jos lūpos šaltos,
pakėlė ji akis į dangų,
išblyško veidas tarsi sniegas baltas,
nusviro kūnas mums ant rankų.

ARCETRAS:

Ką apsavei, ką aš girdžiu,
vargšėlė ji, o dar didesnis vargšas
jos sutuoktinis – reginys skaudus!

- ORFĖJAS: Kaip man raudot, kaip dejuoti,
o mano brangi Euridike,
neišgaliu aš dejuot ir raudoti,
jėgų ir gyvybės neliko,
o širdie, o viltie, mano sielos ramybe,
ak, kas pagrobė tave,
kas pagrobė tave – kur tu, mano gyvybe?
Regėsi tuoj – tikrai ne veltui
mirties akimirką sutuoktinio šaukeisi,
čia pat ir aš, prie Hado vartų,
gyvenime brangus, brangi mirtie, įleiski!
- ARCETRAS: Ak pavydi, pikta giltine,
taip žiedus pakerti ir viltį paskutinę,
taip sudrumsti tu meilės džiaugsmą,
į mūsų širdis lieji skausmą,
kur tik pasisuki, ten tuoj dejonės skrieja.
Bet seksiu įkandin geriau, kol prieš save
iš širdgėlos didžios jis rankos nepakėlė.
- DAFNĖ: Taip eik, kančia juk visada lengvesnė,
kai ištikimas draugas
nelaimių našta padeda panešti.
- NIMFOS: Taigi tiesa – pakrikusiu būriu ir vienos
sugrižtate, o mano donos,
saulės netekusios mes liekam vienos?
- AMINTA: Trumputė laimė, svajos apvilto
ak apgaulingos viltys –
kas būtų patikėjęs
kad šitaip greit užgožus
tamsa atims šaltinį viso grožio?
- NIMFOS: Graži diena, ryte džiugiai išaušus,
dar iki vakaro, deja,
užsidengė jau debesiu juodžiausiu –

taip juokas ir giesmė linksma
pavirsta greitai aimana.

PIEMENYS:

O jūs, kurias žiedai jaunystės
taip kelia į puikybę,
ir jūs, savo grožybe
išdidžios ar malonios,
pažvelkite, kas laukia jūsų, donos!

CHORAS:

Žiauri mirtie, oi, kaip galėjai
Šviesias akis atimti!
Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Veidas dailus, džiaugsmu tryškęs,
buveinė meilės ir grožio,
į ledą pavirto, išblyškęs,
lelijų neteko ir rožių.

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Kam tas juodų blakstienų mirksnis,
auksinė sruoga, skruostų raudonis
ir už žvaigždes šviesesnis žvilgsnis,
jei nubraukia mirtis visas svajones?

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Jei Apeninų keteros snieguotos
vilnis stingdo, jei smelkiasi šaltis,
kad tik židiny suliepsnotų:
tarsi grįžta šiltas balandis!

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Jei saulės galybė ugninė
uždegs žemę, atrodo, ir dangų,
upės vaiskios banga sidabrinė
gaivą atneša ant nematomų rankų.

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Juk atsikrato kartais su oda
savo nuodų ir piktosios angys,
per kaitrą giriose ar miškuose
nurimęs liūtas daros aptingęs.

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

Jūreivis jei drąsus, jei ryžtingas,
tai jūros niršulys bus pažabotas,
tiktai, deja, mirties klastingos
įveikti nevalios mirtingas protas.

Dejuokit padangėse, vėjai
ir girios, praradusios viltį!

TREČIAS PAVEIKSLAS

ARCETRAS: Nors piktas, pavydus likimas
mums, donos, saulę atėmė ir siunčia naktį juodą,
liko viena paguoda,
kad dangaus galybė
apsaugos tauriojo piemens gyvybę.

CHORAS: Malonė didi amžinųjų dievų,
jei geba gyvent, kai taip slegia kančia,
bet kam palieki jį tu,
kodėl draugui brangiam nesi atrama?

ARCETRAS: Kiek išgaliu, skubėjau,
kaip žinot, jam iš paskos, kol galiausiai
išvydau jį iš tolo – liūdnas, suvargęs ėjo
ir priveiktas kančios baisiausios.
Pradėjau eit lėčiau,
tačiau vis tiek iš tolo
kiekvieną žingsnį jo aš akimis sekiau,
ir štai toj vietoj jis sustojo,
kurioj mirtis jo meilę pasigrobė,
ten jam kančia vėl smogė,
bejėgis puolė ant žolės,
iš lūpų tokios gailios veržėsi dejonės,
kad ir žvėrys, ir medžiai, ir žolės, ir gėlės
su juo kartu aimanavo lyg žmonės;
jis tarė: „Ak, žvėrys, ak, medžiai, šakos ir gėlės,
kas pagailės manęs ir tą vietą parodys,
kurioj ledu pavirto meilės rožės?“
Gal netyčiom, gal taip dievai numatė –
kol dairėsi pro ašaras aplinkui –
lauke žaliai pamatė
kraujo lašus ten, kur žolė palinkus.

CHORAS: Ak, reginys baisus, žiaurus likimas!

ARCETRAS:

Į tą raudoną tyrą
suakmenėjęs žvelgė
sukritusiom akim, veidu bekrauju,
ir pratarė jėgas sutelkęs:
„Lašeli skaistus mylimo kraujo,
beribės laimės varganas likuti,
kartu su mano bučiniiais
tegu ir siela iškeliaus atodūsių sparnais.“
Tada lyg virtęs akmeniu bejausmiu
parkrito ant žolės jisai.
Ne upės, net ne ežerai
štai iš akių jo srūva:
karčiausių ašarų, atrodė, liejas jūra.

CHORAS:

Bet ko delsei, nėjai jam į pagalbą?

ARCETRAS:

Aš tolei ketinau lindėti pasislėpęs,
kol baisų skausmą jis bent kiek išlies,
ir štai, lyg gyvastį iškvėpęs,
raudodamas jis krito ant žolės.
Aš priėjau pakelti jo – kas apsakys!
Staiga ugninis žaibas kerta,
akimoju apžilpina akis.
Suspindusi iš karto
patraukia žvilgsnį šviesa nuostabi:
regiu, nežemiškai graži
vežėčiose, kurios safyrais spindi,
sėdi balta dievaitė, šviesą jos atspindi
dangus, ir liejasi spalvom ir auksu.
Vežėčių prieky įkinkyti
sniego baltumo plunksnom sklandė
du dailūs balandžiai.
Kaip gulbė debesis praskrodžia,
kai iš padangių į ramias bangas ji leidžias,
taip jie, apsukę ratą,
sustojo leisdamies iš lėto
tenai, kur kenčiantį pamatė

vyrą širdgėlos palaužta,
sukniubusį ant žemės pievoje gėlėtoj.
Štai lipa iš vežėčių
į pievą prakilni dona ir gailestingai
sniego baltumo ranką jam ištiesia.
Tą dangiškąją viltį
jis priima ir pragiedrėjęs dešinę paduoda,
o aš pradžiugęs apie šią paguodą
papasakot čia atskubėjau ir pradžiugint širdį.

CHORAS: Tave, nežinoma dievaite aukštybių,
už pagalbą tauriam piemenėliui,
kol alsuosim ir būsim gyvi, tol į būrį suėję
garbinsime kaip aukščiausią dievybę.

CHORAS: Nors miško žalias rūmas
tuščiuos laukuos sudyla,
šaltos žiemos pamintas,
sugrįžta florai vėl jos rūbas,
šviesos vežėčioms kylant:
pavasarėjant viskas švinta.

Kai Pietys debesuotas nerimsta,
į stūksančius rifus įtūžes jis svaido
putojančias, drumstas bangas,
bet vilnys silpnėja, nurimsta,
kai debesynei juodi išsisklaido,
vėjelis švelnus glosto jūros kasas.

Aukščiausiai sferai pasisukus
ne tik ugnis ir oras apie ją,
bet ir pasaulis ima skriet ratu:
netinka būt nuo gėrio nususukus.
Kaip po saulėlydžio ateina vėl diena,
taip laimė grįžta po kančių.

PIEMENYS:

Kad iš padangių giedrumos
mums, mirtingiesiems, į šią kuklią šalį
siųstų dievai nelaimėse paguodos galią,
kol užantyje Febo spindulių šviesos
nepaslėpė Tetidė,
maldom aukas tegu palydi
visi, kas buriasi prie dangiškų altorių,
balsais ir širdimi teatnašauja uoliai.

ČIA CHORAS PASITRAUKIA, IR SCENA KEIČIASI

KETVIRTAS PAVEIKSLAS (*PRAGARAS*)

- VENERA: Vedamas nemirtingos vedlės
tu savo sielą stiprink viltim ir tvirtybe,
triumfas ir pergalė lauks įveikus mirties galybę.
- ORFĖJAS: Deive motina Meilės, dukra Jupiterio didžio!
Tu iš vargų skausmingų
vaduoji širdį taip švelniai, viltingai,
kur link veda mane taku juodu lyg suodžiai?
Nejau aš dar išvysiu jos akis spindulingas?
- VENERA: Štai brastą skendinčią tamsoj dabar priėjom:
dar iki šiolei neregėjo
šitų blyškių krantų nė vieno gyvojo akis.
Apsidairyki – tu matai
juodus laukus ir miestą, kuriame mirtis,
čia požemių valdovas viešpatauja vėlėms.
Užtrauki kilnią giesmę,
pritarki lyra, ją iškėlęs,
maldauk gražinti, ką mirtis atėmus,
ką į šį kraštą ji ištrėmus:
galbūt švelni rauda suvirpins ir palies ją,
sujaudintas bus pragaras taip kaip dangus.
- ORFĖJAS: Gedulo kloniai, tamsių šešėlių plynės,
žvaigždžių ir žiburėlio jokio,
menkos švieselės amžiais nepatyrę,
aidėkit graudžiai
ir giesmę sielvartingą atkartokit,
kol čia liūdnei ir skaudžiai
dėl savo mylimosios su jumis dejuoju!
Regėdamos, kaip širdgėla mane kamuoja
ir kaip kančia visur tarsi šešėlis lydi,
tegu šią mano raudą vėlės ašarom palydi!
Aiman, vos patekėti spėjus,
akių manųjų saulė nusileido,

o vargšas aš tikėjau,
kad šildytis jos spinduliuos likimas leido!
Mirtis į tamsą viską nugramzdino,
sušalus siela džiaugsmo nepažino,
likau aš vienišas it gūdžią šaltą žiemą,
raudokite, vėlės, – man niekas nemiela!
Buvusi čia, kol leido dangus,
tu, mano akių saulele,
iškeliavai, akys patvino raudų upeliais!
Ką tu veiki šioj karalystėj šiurpulingoj?
Galbūt liūdėdama apraudi
lemties žiaurumą, meilę nelaimingą?
Jei nors maža kibirkštėlė
tau širdy užsiliko, ir atjauta nedingo,
paklausyki, meldžiu,
Orfėjo graudžių aimanų,
paklausyki, kaip širdgėla veria man sielą,
raudokite, vėlės, – man niekas nemiela!

PLUTONAS: Iš kur tiek įžūlumo,
kas nusileist prieš laiką
išdrįso gyvas čia, įstatymų manųjų nesilaikęs?

ORFĖJAS: Ak, juodų ir siaubingų
pragaro rūmų, ak, aukštojo Dito
karaliau didis, valdove vėlių nelamingų,
gailesčio aš ieškojau,
tad, meilės vedamas, į šią prarają tamsią
raudodamas drįsau įžengt savo kojom.

PLUTONAS: Šios švelnios gaidos, giesmės mielos
veltui nebus skambėjusios, jei mano valdose
užtars tave raudom šios mirusiųjų sielos.

ORFĖJAS: Ak, jei deivė gražioji,
kuri per ugnies kalną
veltui bėgo ir tavęs šalinos išdidžioji,

žvelgia visada į tave spindulingai,
sklaidydama tamsą ir šalną,
tepadeda švelnūs garsai
kilnios mano lyros,
kad atiduotumei man mano doną.
Ak, sielą gražink kenčiančiai širdžiai,
sugražink akims mylimą saulę,
švelnų skambesį balso –
už jį mielesnio nėra pasauly –
arba mane įsileiski
tarp vėlių su mylimąja leiski būti.

PLUTONAS:

Čia, už pragaro vartų,
jokiam mirtingajam neleista žengti,
regiu tavo likimą kartų
ir bunda keistas jausmas,
verčiąs tave užjausti,
tačiau įstatymo žiaurus,
iškalto deimantuos, negalima išvengti:
likimui teks, o vargše, nusilenkti.

ORFĖJAS:

Ak, juk įstatymui nepavaldu
valdovas, teisiantis ir valdantis visus kitus,
nejau tavo jausmai tylės
ir kenčiančio manęs nepagailės,
o vargas man, ar negali atminti,
kaip meilė veria ir kamuoja širdį?
O juk ant kalno amžinos ugnies
dėl meilės ašarojai tu, sakau išties!
Ak, jeigu kančios šios per mažos
neišgali, deja, tavo širdies palenkti,
į savo mieląją, prašau, pažvelki,
įžiebusią kadais troškimą kilnų, gražų.
Matai, valdove, ar matai,
kaip, verkiant man, vis atsidūsta
tavo daili žmona, jos akys švelnios
pažvelgę į mane vis ašarom paplūsta?

Matai, valdove, ar matai,
kaip vėlės šios ir dvasios pragarų
girdėdamos mano raudas ir mano kančią
tuoj aimanom pratrūks balsu?

PROZERPINA:

Valdove, kurio veidas
taip džiugina mane, kad dangų, saulę
man gera buvo išmainyt į ši vėlių pasaulį,
ak, jei tikrai tau leido
mano širdy amūras meilę rasti,
kuri švelniai save tik tau paskyrė,
ir jei tu laisvę nutarei pašvęsti
šitoms kasoms, kurios tau širdį apipynė,
prašau, išgirski šio meilužio skausmą.

ORFĖJAS:

Ar švelnios maldos
meilužio neviltingo
tavęs nė kiek nepalenkia ir nenumaldo,
nejau, kai minią šią vėlių gausingą
paliks ir grįš po saule Euridikė,
bus šie kraštai tušti, be sielų likę?
Ryt būsiu aš, bus minios vėlių tūkstantinės
visi bus su tavim į požemius suėję:
kai baigiasi gyvenimo minutė paskutinė,
siela už strėlę čia greičiau atskrieja.

PLUTONAS:

Jei iš tamsos valdų
po saule sielos grįš, aš pirmas būsiu
savo įstatymą sulaužęs vienu gūsiu.

RADAMANTAS:

Žvaigždes aukštybių
valdo Jupiteris, įsakinėja į valias,
Neptūnas tvarko sau marias,
užsiundo viesulais ar atsiunčia ramybę,
nejau į šio įstatymo vėžes siauras
vien tu esi įspraustas,
tik tau vienam laisvai neleista viešpatauti?

PLUTONAS: Laužo įstatymus tiktai valdžia niekšinga,
dažnai tai neša žalą, raudonuot priverčia.

ORFĖJAS: Bet juk paguosti tuos, kas kenčia,
karališkos širdies savybė išmintinga!

CHARONAS: Visi, kas regi saulės spindulingą veidą,
keliaujantį aplinkui žemę,
po mirksnio trumpo vėl čia nusileidžia,
kai tik mirtis savo sparnus išskleidžia.
Didis valdove, tavo žodis viską lemia.

PLUTONAS: Tu, gailesti, šiandieną pragare laimėjai,
ir šlovė tegu atitenka
graudžiai giesmei, kuri širdį palenkia!
O mano rūmų nemarūs padėjėjai,
jūs palydėkit pro šiuos juodus ūkus
įsimylėjęlį pas mieląją draugužę,
leiskis, taurus meiluži,
saugiai ir būki džiugus,
ženk pro šią sieną
ir savo žmoną mielą,
išsivesk į pasaulį, kur žydras dangus.

ORFĖJAS: Mano laimingi atodūšiai švelnūs,
ašaros ne veltui lietos,
dar nieko laimė taip nėra palietus!

VĖLIŲ IR PRAGARO
DIEVYBIŲ
CHORAS:

Nuo laikų, kai pakilo pavydūs
iš Saturno atimti valdžios
sūnūs galingi, išdidūs,
iš nakties šios skaudžios
jokia siela niekada
nesugrįžo tenai, kur šviesa.
Joks gyvasis po šiuos klonius

vaikščiot kojom negalėjo,
nemaldavo čia malonės,
gailesčio nesitikėjo,
nes šioji praraja juoda
visoms maldoms kurčia, akla.
Dabar švelnia kalba
ginkluotas ir auksine lyra,
gražia raudos giesme
įsimylėjęlis įveikia tylą,
ir po saule grįš vėl gyva
jo deivė mylima.
Ši pergalė šviesi tebūna
giesmėm Orfėjo pasiekta,
bet jūsų, žemės sūnūs,
tegu neakins įžūli drąsa,
jūs tik druska pasaulio,
ne ainiai to, kas valdo saulę.
Pasiękti šalį tamsybės
lengva turėtų būti,
ak, tik sunku, nėra galimybės
sugrįžti vėl į žemiškąją būtį.
Tik didžios sielos gali
įveikti šį baisų kelią.

SCENA VĖL TA PATI KAIP PRADŽIOJE

PENKTAS PAVEIKSLAS (*Miškas*)

- ARCETRAS: Ugnies vežimas gražusis
gesina spindulius, apėjęs dangaus lauką,
ir štai rytinėj pusėj
tįsta šešėliai nakties, diena pasitraukia,
tik negrižta Orfėjas,
mūsų jokia žinia nepasiekė, vis laukiam.
- CHORAS: Dėl jo būtis bijoti mums nereikia,
jei iš dangaus mėlynės
regėjai leidžiantis pavidalą dievybės.
- ARCETRAS: Regėjau tai – žinau, kad akys matė tiesą,
ir nuogastavimai širdies man nekankina,
tik akyse jo noriu pamatyti šviesą
ir įsitikinti, kad baigėsi kankynė.
- AMINTAS: Jūs, taip greit pakilę į orą
savo sparnais, vėjeliai,
apie meilužių porą
po šias pakrantes mielas
nešiokite linksmas žinias!
- CHORAS: Štai taurusis Amintas
lyg ant sparnų čia skrieja,
gal džiugią žinią atneša apie Orfėją.
- AMINTAS: Šalin, šalin dejones,
draugužės mielos,
tedžiūgaus mūsų sielos,
ir baimintis nereikia
mirties ar atšiauraus likimo gūsių,
nes Orfėjas mūsų
nušvitęs, kupinas palaimos,
kuri nesutelpa krūtinėj,
džiaugsmuose nardo tarsi jūroj begalinėj.

CHORAS: Bet kaip jo didžios kančios
taip greit galėjo dingti?
Kas geba šitaip sparčiai
širdies aistras numaldyt, liepsnas užgesinti?

AMINTAS: Kančios nuslopo, bet gyvi
visi jausmai širdies ugnį aistringoj,
meilė liepsnoja, skaisčiai spindi:
gražioji Euridikė,
kurios raudojome visi taip skaudžiai,
gyva ir dar gražesnė
brangiųjų savo sutuoktiniu džiaugias.

CHORAS: Kliedi, Amintai, ar tikiesi
pralinksminti visus tokiu melu?
Pradžiugintum geriau pasakęs tiesą,
kad vargšas piemenėlis
paguodą rado taip didžiai kentėjęs.

AMINTAS: Jūsų, dievai, šaukiuosi,
paliudykite iš dangaus – aš ne melagis
ir ne tuščiai džiaugiasi:
gyva gražioji nimfa, šitos akys
ką tik regėjo dailų veidą josios,
ir balsą jos girdėjo mano ausys.

CHORAS: Ak, ši žinia tarsi svajonė,
tarsi dangaus dievų, Jupiterio didi malonė,
iš kur ši dovana, ši laimė nuostabiausia?

AMINTAS: Kai jūs giedoti į šventykląėjote, aš sumaniau
atlikti kitą darbą šventą, gailestingą –
nuotakos nelaimingos
senolius tėvus kenčiančius paguosti,
ir išskubėjau kuo greičiau
tenai, kur būryje bičiulių piemenų
dėl savo skaudžios dalios

raudojo tie vargšai neregiai abu,
ir kol paūksmėje po šimtamečiais ąžuolais,
kurie pievelę supa,
mes draugiškais švelniais balsais
mėginome nuskaidrint skausmo upę,
taip netikėtai ir staiga lyg žaibo tvyksnį
išvydome – taip, kaip regiu čia jus, –
pieva ateinančius abu sutuoktinius.

CHORAS: Ak džiaugėsi širdis, apsalo siela
kiek nuostabos, kiek laimės buvo
išvydus sutuoktinių porą mielą!

AMINTAS: Kas danguje žvaigždes, grožybes rojaus
išdrįstų suskaityti,
tegu mėgins tą šventę, džiaugsmą apsakyti.
Tepasakoja pievos, kalvos ir kalnai,
kartoja upės ir miškai,
vėjeliai, kurie dangum klajoja,
kiek buvo laimės regint švelnią porą.
Lyg lelija vos išsiskleidus
dailioji nuotaka tai ilgesingai blyško,
tai purpurinės rožės ryškios
papuošdavo dailius jos veidus,
ir visada – ar būtų ji kukliai nuleidus
gražiausias akeles, ar ji aplinkui žvelgtų –
palaimą skleidė, širdims skausmą švelnų:
žemė ir dangūs meile suliepsnojo,
džiaugsmi klajojo
atodūsiomis įsimylėjusių širdžių,
ir giedroje padangėj
švelniausias skambesys
sklido sparnuotųjų amūrų giesmėmis.
Tada šia dangiška darna
pradžiugint jus aš atskubėjau čia.

CHORAS:

Ak nuostabiai sušvitusi dangaus žydrynė,
kol pasakojai viską:
kur kas vaiskiau nei rytmetį ji tviska,
ir žemė dar labiau žiedais apteko,
nors saulė leidžiasi, tu pamanytum – teka.

ŠEŠTAS PAVEIKSLAS

- ORFĖJAS: Džiaukitės mano giesme, girios tankiausios,
ir jūs, mielosios kalvos, apylinkės visos,
aidas teaidi slėniuose atokiausiuos.
Pakirdo vėl mano spindinti saulė,
jos akys už Delą šviesiau viešpatauja,
šilumą skleidžia sieloms, šviesą – pasauliui,
ir žemė, ir dangūs meilei tarnauja.
- CHORAS: Tai tu, tai tu iš tikrųjų,
o juk tada ant mūsų rankų krito
gražioji sielos skraistė, gyvastis išskrido!
- EURIDIKĖ: Tai aš, tai aš, kurios gailiai raudojot,
dabar jau širdgėlą ir baimę vykite į šalį,
ko dar dvejojate ir svarstote, mergelės?
- CHORAS: O dievai amžinieji,
štai tų akių spinduliai ir tas veidas dailus,
nors regiu visa tai, akimis patikėt negaliu.
- EURIDIKĖ: Čia, kur į saulę visi tiesias,
esu ir aš, esu gyva –
štai mano kasos šviesios,
tie patys tebėra
ir mano veido žinomi jums bruožai,
ir įprastas jums, draugės, balso skambesys,
kuris jus, mielosios, taip guodžia.
- CHORAS: Bet kaip grįžai gyva?
Gal pragarų didi sritis
savo galių neteko Dangaus dievų valia?
- EURIDIKĖ: Giesmės Orfėjo mane išvadavo.
- ARCETRAS: Tad gali šitiek mirtinga narsybė?

ORFĖJAS: Malonę didžią pelnę
Šios lyros garsai ir mano giesmių saldybė.

AMINTAS: Bet kaip ta praraja apžiojus tamsą
išgirst galėjo tavo balsą?

ORFĖJAS: Meilės deivė gražioji
į Plutono plačias valdas
mane atlydėjo, o kaip – nesumoju.

DAFNĖ: Ir tu nusileidai į amžiną siaubą?

ORFĖJAS: Džiugiau nei į gražųjį sodą mergelė.

AMINTAS: O didžiadvasi didvyri,
ko negali širdis, kuri meilę patyrė?

CHORAS: Kaip žiaurų valdovą
tu įstengei padaryt gailestingą?

ORFĖJAS: Nes liūdesį, švelnumą,
karštas maldas, atodūsius skaudžius
pavyko man suliet į tokią darną,
kad net širdis, kurią žiaurumas gožia,
sujaudinta to grožio,
gėlėlę leido atgaivint, įveikti šalną.

CHORAS: O pusdievi laimingas, aini, vertas tojo,
kurs danguje aukščiausiai
oro keliais ugninius žirgus vadelioja,
tu akmenis suminkštini kiečiausius –
visi ne kartą matė ir regėjo,
kaip sustabdai upes, nutildai šėlsmą vėjo,
dainų tavųjų pakerėtos
pušys ir eglės leidos nuo kalnuotos vietos.
Bet nuostabiausias žygdarbis, o vyre,
tavo garsiosios lyros,

švytės visiems per amžius:
sujaudinai ir Hada, ir dievus praamžius.

CHORAS:

Šviesus šauly, nuo kalno aukšto
šaltinį aukso
tokį nuostabų atvėrei,
kad siela tampa laiminga,
prie išganingo
kranto vos tik priartėja.

Bet kas švento į širdis įlieja šaltinio,
kuris atgaivina,
tas dievas yra, mirtingųjų viltis,
tam amžių griaunanti jėga
jau nebaisi našta,
nes užmaršties nesuteikia mirtis.

Kai laurų vainiką paruošęs,
juo pasipuošęs,
jis lyrą glaudžia prie krūtinės,
aplinkui į gražų ratelį sustoja
ir uždainuoja
mūzos iš Helikono šaltinio.

Giedant chorui gražiam sutartinę,
stygą auksinę
taip švelniai užgauna,
kad nei miškų Filomena,
nei jūroj sirena
tokios darnos neišgauna.

Kai meile jo širdis liepsnoja,
apdainuoja
jis amžiams mylimosios grožį,
ir savo deivę virš žvaigždžių
galia savo eilių
jis iškelia lyg skaisčią rožę.

Jei nežada širdžiai paguodos,
ir, atrodo,
jos širdis atšiauri, suledėjus,
šarvuotą gražią krūtinę
strėlė auksinė
išvaduos, švenumo įliejus.

Ne veltui ryžtingai į mirtį
narsų ir tvirtą
regime žengiant kariūną,
jei Klio pro debesio kraštą
skyde įrašo:
Amžiais tegu jo šlovė nepražūna.

Kas jį pranoks? Į krantą vėlių
drąsiai nuskubėjo
tik lyra ginkluotas Orfėjas
ir iš šalies pomirtinės
džiugus sutuoktinis
grįžo su pergale ir trofėjum!

LIBRETO PABAIGA

Iš italų kalbos vertė Dainius Būrė

Futurizmo manifestas

Filippo Tommaso Marinetti

1909 metų vasario 20 dieną italų poetas ir leidėjas Filippo Tommaso Marinetti (1876–1944) įtakingame Paryžiaus dienraštyje *Le Figaro* išspausdino „Futurizmo manifestą“, kuriame, išpūstu ir daugiažodžiu stiliumi aukštindamas greitį, techniką, dinamiškumą, riziką, jėgą ir karą, paskelbė mirties nuosprendį visai senajai kultūrai, akademiniam menui ir tradicinėms vertybėms. Pasirinkęs skandalo ir provokacijos strategiją, Marinetti ir jo bendraminčiai futuristai (pašaipiai lietuvių kalba būtų galima vadinti *būsimėnais* ar *būsimukais*) ragino šlovinti perversmus, deginti akademijas, bibliotekas ir muziejus, nepaisyti jokių etinių ar estetinių draudimų ir kurti naują meną, naikinant ankstesnę kultūrą.

Vėliau entuziastingasis Marinetti paskelbė dar keletą panašaus plauko manifestų, kurie po Pirmojo pasaulinio karo buvo išleisti bendru pavadinimu „Futurizmo manifestai“ (*Manifesti del futurismo*, 1919). Pats futurizmas kaip viena iš pirmųjų XX a. avangardinių literatūros ir meno srovių egzistavo vos tuziną metų ir galiausiai išsisėmė 3-iojo dešimtmečio pabaigoje; Marinetti ilgainiui evoliucionavo į fašizmą – tapo vienu pirmųjų Italijos fašistų partijos narių ir ideologų. Mirė laiku (1944 m.), nes neabejotina, kad po Antrojo pasaulinio karo valstybės nugalėtojos jį būtų teisusios kaip aktyvų nusikalstamos ir pralaimėjusios ideologijos šalininką ir skleidėją.

Iš dabartinės XXI a. perspektyvos šis pompastiškas manifestas yra vertingas ne-
bent tik kaip tos karštligiškos ir talentų pertekusios epochos literatūrinis ir istorinis
dokumentas, tačiau jame propaguojamos ideologinės nuostatos ir tezės, perfrazuo-
jant graikų filosofą Herakleitą, yra *κοπρίων ἐκβλητότεροι*, už mėslių išmestinesnės.

Kadangi manifesto originalas buvo parašytas prancūziškai, todėl šio vertimo
pagrindas yra dienraštyje *Le Figaro* paskelbtas tekstas. Versdamas atsižvelgiau ir
į itališką teksto redakciją.

Vertėjas

Po mečetės šviestuvais, mečetės, kurios žalvariniai kupolai, tokie azūriniai kaip ir mūsų sielos, žiburiavo elektrinių širdžių šviesa, mes – mano draugai ir aš – praleidome bemiegę naktį. Visą laiką mindžiodami savo įgimtą tingumą po prabangius persiškus kilimus, mes ginčijomės ligi kraštutinių logikos ribų ir primarginome šūsnis popieriaus siautulingais rašmenimis.

Mūsų krūtinės pūtėsi nuo begalinės puikybės, nes tą valandą mums rodė, kad būdraujam vieni, nelyg švyturiai ar priekyje esantys sargybiniai, atsidūrę priešais žvaigždžių kariauną, varstančią mus piktais žvilgsniais iš savo dangiškųjų stovyklų. Vieni kartu su kūrikais pragariškose milžiniškų laivų katilinėse, vieni kartu su juodomis šmėklomis, kurios pakvaišusios plavinėja po įkaitintus iki raudonumo lokomotyvų vidurius, vieni su girtuokliais, besitrankančiais lyg paukščiai į miesto mūrus.

Staiga mes pašokom, išgirdę džeržgiant didžiulius dviaukščius tramvajus, kurie dardėjo lauke mirgėdami spalvotomis šviesomis, tartum šventiškai pasipuošę kaimeliai, kuriuos supurto ir nušluoja išsiliejusi Po, kad patvinusių vandenų kaskadom ir verpetais nuneštų į jūrą.

Tada tyła sutirštėjo. Bet, klausydamies pavargusių senojo kanalo maldos murmesių ir liguistų rūmų kaulų traškesių žalumynų barzdose, mes nelaukta išgirdom alkaną automobilių riaumojimą.

– Eime, – pasakiau, – eime, draugai! Žengte pirmyn! Mitologija ir mistinis Idealas galų gale įveikti! Mes tuojau išvysim Kentauro gimimą, o netrukus ir pirmųjų Angelų skrydžius! Reik supurtyti gyvenimo vartus, patikrint jų vyrių ir velkių tvirtumą!.. Pirmyn! Aure žemėj aušta pirmoji aušra!.. Nieks negali prilygti skaisčiai raudonam saulės kalavijui, pirmą kartą prasikertančiam kelią pro mūsų tūkstantmečių tamsybę!

Mes prisiartinom prie trijų urzgiančių mašinų, kad paglostytume jų krūtines. Aš išsitiesiau ant savojo plieninio žirgo kaip lavonas ant karsto neštuvų, tačiau bemat atgijau po jo vairu – giljotinos peiliu, – sukėlusiu grėsmę mano skrandžiui.

Padūkus beprotybės šluota mus trūktelėjusi nusinešė su savimi per gatves, grublėtas ir galias kaip akmenuoti tarpeklio srautai. Pro šalį skriejančios vargingos langų šviesos mus išmokė niekinti netvarių akių matematiką.

– Uoslė, – sušukau, – mūsų žvėris veda vien uoslė!..

Ir lyg jauni liūtai mes vijomės juodakailę Mirtį, išmargintą blyškiais kryželiais, kuri bėgo priešais mus į violetinį dangaus skliautą, pulsuojantį ir gyvą.

Bet mes neturėjom nei idealios Meilužės, savo stotu kylančios link debesų, nei žiaurios Karalienės, kuriai paaukotume savo kūnus, įvijus lyg bizantiški žiedai.

Nebuvo jokio noro mirti, išskyrus troškimą išsivaduoti nuo pernelyg sunkios savo drąsos!

Ir mes lėkėm traiškydami sarginius šunis prie laukujų durų – jie, ratų suploti, raitėsi po mūsų degančiomis padangomis lyg prisegama apykaklė po laidyne.

Ties kiekvienu posūkiu, grakščiai tiesdama savo leteną, mane pasitikdavo pri-
jaukinta Mirtis, arba kartais, traškindama žandikaulius, ji aksominiu žvilgsniu
nužvelgdavo mane iš kiekvienos balos kelyje.

– Išsinerkim iš Išminties kaip iš šlykščios išnaros ir lyg puikybės prinokinti vai-
siai kriskime į vinguriuotą vėjo koserę!.. Atsiduokim Nežinomųbei, o ne nevilčiai,
kad pripildytume bedugnius Absurdo šulinius!

Vos tik ištaręs šiuos žodžius, apsakau automobilį nelyg įnirtęs pudelis, mėgi-
nantis įkasti sau į uodegą, ir staiga priešais mane pasirodė grūmojančių dviratinin-
kų pora, svirduliuojanti lyg du vienodai įtaigūs, bet prieštaringi proto argumentai.
Jų kvailas krypavimas užtvėrė man kelią... Velniai rautų! Pfu!.. Aš staigiai pristab-
džiau ir savo apmaudui – blinkt! – ratais aukštyn įvirtau į griovį...

Ak, tėviškasis griovy, pusiau sklidinas dumblino vandens! Fabriko nuotake!
Prisėmęs pilną burną tavo maistingos pliurės, aš prisiminiau palaimingą, juodą
savo sudanietės žindyvės krūtį!

Kai aš – purvina, prasmirdus kempinė – atsistojau, išsiropštęs iš griovio, širdį
kaip įkaitinta geležis man pervėrė džiaugsmas.

Meškeriojų ir podagrinių gamtininkų minia jau būriavosi aplink mano stebuk-
lą. Kantriai ir kruopščiai jie sumeistravo gervę su geležiniais vanago nagais, kad
ištrauktų mano automobilį kaip didžiulį ryklį, įstrigusį smėly. Pamažu jis iškilo,
lyg žvynus palikęs griovy savo sunkų sveiko proto karkasą ir minkštą patogumų
apdailą.

Jie manė, kad manasis gražus ryklys yra miręs, tačiau užteko tik paglostyti jo
visagalę nugarą ir jis vėl atgijo, visu greičiu skriedamas savo plaukmenimis!

Taigi, gamyklos atliekų išmurzintais veidais, paženklinti metalo išdagom, ap-
sipylę beprasmiu prakaitu ir išsitepę dangiškais suodžiais, mes, parištom rankom,
išminčiams meškeriojams ir nusiminiusiems gamtininkams niurnant, pirmąsyk
skelbiame savo taurius sumanymus visiems gyviems šios planetos žmonėms:

1. Mes norime apdainuoti meilę pavojui, energingą veiksmą ir beprotišką drąsą.
2. Drąsa, įžūlumas ir maištas – tai pagrindiniai mūsų poezijos sandai.
3. Ligšiolinė literatūra šlovino mąslų pasyvumą, ekstazę ir sapną. Mes nori-
me išaukštinti agresyvų judėjimą, karštligišką nemigą, bėgiko žingsnį, *salto
mortale*, antausį ir kumštį.

4. Mes teigiame, kad pasaulis praturtėjo nauju grožiu – greičio grožiu. Lenktynių automobilis su dailiu kapotu, storais išmetamųjų dujų vamzdžiais, išrangytais lyg kokios sprogstamųjų iškvapų gyvatės... Riaumojantis automobilis, lekiantis it patrankos sviedinys, yra nepalyginti gražesnis už Samotrakės Nikę¹.
5. Mes norime kurti himnus žmogui prie vairo, kurio idealus vairakotis skrieja per Žemę, kad suktųsi ratu aplink jos orbitą.
6. Poetas privalo karštai, prašmatniai ir dosniai šlovinti įkarštį keliančius pirminius elementus.
7. Tikras grožis yra kovingas grožis. Joks neagresyvaus charakterio kūrinys negali būti šedevru. Poezija turi gimti kaip veržli ataka prieš nežinomas galingas jėgas, kad priverstų jas nusilenkti žmogui.
8. Mes stovime ant paskutinio amžių kyšulio!.. Kodėl turėtume dairytis atgalios, jeigu norime išlaužti paslaptingas duris, vardu Neįmanoma? Laikas ir Erdvė mirė vakar. Mes jau gyvename absoliute, nes jau sukūrėme visur esantį amžinąjį greitį.
9. Mes norime šlovinti karą – vienintelį pasaulio sanitarą – militarizmą, patriotizmą, griaunamąjį anarchistų gestą, gražias idėjas, už kurias mirštama, ir panieką moteriai.
10. Mes norime sugriauti muziejus, bibliotekas, [visokio plauko akademijas]², kovoti prieš moralizmą, feminizmą, prieš bet kokią oportunistinę ar utilitarinę niekšybę.
11. Mes apdainuosime dirbančias, pramogaujančias ir maištaujančias žmonių mases; apdainuosime įvairiaspalves ir polifoniškas revoliucijų sroves šiuolaikinėse sostinėse; apdainuosime vibruojantį nakties karštį, sklindantį nuo ryškiais elektros mėnuliais apšviestų arsenalų ir uostų; godžias stotis, praryjančias rūkstančias gyvates; dangų remiančius gamyklų kaminus, susivijusiais dūmų lynais prisirišusius prie debesų; upes apžergusius tiltus, panašius į velniškus gimnastus, šokančius saulėje kaip peilio ašmenys; horizontą šniukštinėjančius ir nuotykių ieškančius garlaivius; bėgiais dundančius lokomotyvus plačiomis krūtinėmis, panašius į didžiulius vamzdžiais pažabotus plieno žirgus; svaigius skrydžius aeroplanų, kurių propelerių mentės plekši vėjyje kaip vėliavos ir atrodo, kad jiems ploja minia entuziastų.

1 Samotrakės Nikė – marmurinė Senovės Graikijos helenistinio laikotarpio II a. pr. m. e. skulptūra, vaizduojanti pergalės deivę Nikę. Viena žymiausių antikinių skulptūrų, saugoma Luvro muziejuje Paryžiuje. (Čia ir toliau – vert. past.)

2 Taip yra itališkoje manifesto versijoje. Prancūziškame variante akademijos neminimos.

Tai iš Italijos mes siunčiam pasauliui šį ardomąjį ir maištingąjį manifestą, kuriuo šiandieną įkuriame Futurizmą, nes norim išvaduoti Italiją nuo jos gangrenuojančių mokytojų, čičeronių³ ir antikvarų.

Per daug ilgai Italija buvo didelis sendaikčių turgus. Mes norim ją išlaisvinti nuo begalės muziejų, dengiančių ją kaip nesuskaičiuojamos kapinės.

Muziejai, kapinės!.. Iš tiesų tapatūs pražūtingu vienas kito nepažįstančių kūnų susilietimu. Muziejai: tai vieši miegamieji, kur amžiams atsiguli šalia nekenčiamų ar nepažįstamų esybių. Tai dailininkų ir skulptorių, tam pačiam muziejuje žudančių vienas kitą štrichų ir spalvų smūgiais, nuožmi priešprieša.

Kasmet pamaldžiai lankyti meno šventoves kaip lankomos kapinės Visų Šventųjų dieną? – gerai, pritariam! Kasmet padėti gėlių vainiką prie Džokondos paveikslo – gerai, mes nieko prieš!.. Bet kasdien vedžioti po muziejus mūsų liūdesį, mūsų trapią drąsą ir nerimą – ne, jokių būdu ne!

Nejau norit apsinuodyt? Norit pūt?

Ir ką gali išvyst sename paveiksle, jei ne skausmingus traukulius menininko, kuris žūtbut stengiasi nugriauti neįveikiamas kliūtis, trukdančias jo troškimui išreikšti savo svajone?

Garbindami seną paveikslą, jūs laidojat savo jausmus urnoje, užuot išsviedę ją erdvėn karštligiškais kūrybos ir veiklos trūkniais. Nejau norit iššvaistyti savo geriausias jėgas tuščiai garbindami praeitį, iš kurios grįžtat išsekę, susitraukę, sutrypti?

Tiesą sakant, kasdienis muziejų, bibliotekų ir akademijų (tos iššvaistytų pastangų kapinės, tos nukryžiuotų svajonių kalvarijos, tie žlugusių polėkių registrai) menininkams yra tas pat, kas užsitęsusi tėvų globa protingiems jaunuoliams, apsvaigusiams nuo savo talento ir ambicingų troškimų.

Tai tinka ligoniams, invalidams ir kaliniams: kai ateitis jiems užginta, kerinti praeitis yra nelyg balzamas jų maudžiančioms žaizdoms... Bet mums, jauniems, stipriems, gyvybingiems futuristams, nereikia praeities!

Tegu pasirodo jie, linksmieji padegėjai apsvilusiais pirštais!.. Štai jie! Štai jie!.. Tad paleiskit raudoną gaidį į bibliotekų lentynas! Nukreipkit kanalus ir užtvindykite muziejų rūsius!.. Tegu tos šlovingos drobės plaukia pasroviui! Griebkit kirtiklius ir kūjus! Kaskitės, kaskitės po garbiųjų miestų pamatais!

³ Čičeronė (it. *cicerone*) – užsieniečių ekskursijos vadovas (gidas) Vakarų Europoje (daugiausia Italijoje).

Vyriausiems iš mūsų – trisdešimt metų, tad turim bent dešimt metų savo darbui užbaigti. Kai būsim keturiasdešimtmečiai, kiti, jaunesni ir šaunesni, išmes mus į šiukšlių dėžę kaip senus beverčius rankraščius – tebūnie!.. Jie ateis ir stos prieš mus iš toli, iš visur, šokdami pagal lengvą savo pirmųjų eilių ritmą, skrosdami orą plėšrūnų nagais, uostinėdami akademijų prieangiuose mūsų gendančių protų, jau pasmerktų bibliotekų katakomboms, kvapą.

Bet mūsų ten nebus. Vieną žiemos naktį jie mus galų gale suras: plyname lauke, po liūdnu monotoniškai barbenančio lietaus šydu, klūpančius prie virpančių aeroplanų, pasiruošusius šildytis rankas prie varganos ugnies, kurią užkurs mūsų dabartinės knygos, užsidegusios nuo žėrinčio mūsų vaizdinių skrydžio.

Jie susitelks į būrį aplink mus, šniokšdami iš paniekos ir kančios, įtūžę nuo mūsų išdidžios, nenuramdomos narsos, ir, genami neapykantos, puls mus žudyti – tuo stipresnės, kuo labiau jų širdys bus apsvaigusios nuo meilės ir susižavėjimo mumis. Jų akyse įsižiebs Neteisingumas, rūstus ir skaistus, nes menas tėra smurtas, žiaurumas ir neteisingumas.

Vyriausiems iš mūsų – trisdešimt metų, bet karštligiškai skubėdami, atsainiai, netausodami jėgų, neatgaudami kvapo mes jau ištaškėm savo turtus – galios, meilės, drąsos ir tvirtos valios turtus.

Pažvelkit į mus! Mes dar nedūstam... Mūsų širdys nežino nuovargio, nes jas maitina ugnis, neapykanta ir greitis!.. Stebitės? Tai todėl, kad jūs net nepamenat kada nors gyvenę! Stovėdami pasaulio viršūnėje, mes dar sykį sviedžiam iššūkį žvaigždėms!

Jūs prieštaraujate? Gana! Gana! Žinau visus jūsų „prieš“... Reikalas baigtas! Gerai suvokiam, ką mums sako mūsų puikus ir apgaulingas mąstymas: jis teigia, jog esame tik protėvių atgimimas ir tąsa. Galbūt... Tebūnie!.. Na ir kas?.. Bet mes nenorim suprast! Vargas jums, kartojantiems šiuos negarbingus žodžius! Geriau pakelkit galvas!

Stovėdami pasaulio viršūnėje, mes dar sykį sviedžiam iššūkį žvaigždėms!

Iš prancūzų kalbos vertė Linas Rybelis
Versta iš: Manifeste du futurisme, *Le Figaro*, 20 février 1909

Paliaubos

Ištraukos

Primo Levi

Primo Levi (1919–1987) – vienas reikšmingiausių holokausto liudytojų Europos literatūroje. Puikus eseistas, poetas ir vertėjas, kurio kūrybos centre – bekompromisė akistata su žmogaus būties ir istorijos siaubu bei neblėstantis etinis imperatyvas. Aušvico ir apskritai karo patirtis performavo šio žydų kilmės rašytojo tapatybę – Levi tapo išgyvenusiu moderniosios sąmonės tyrinėtoju. „Paliaubas“ autorius įvardijo kaip autobiografinės knygos „Jei tai žmogus“ (Lietuvoje 2003 m. išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla) tęsinį. Tai iš Aušvico grįžtančio Levi'o kelionė namo į gimtąjį Turiną per karo nusiaubtą Europą. Kai kurie šios knygos skyriai buvo parašyti dar 1946–1947 metais, iškart po dramatiškų įvykių. Knygoje susipina kraupi lagerio patirtis, spalvingi kelyje sutikti personažai, socialiniai bei geografiniai kontrastai, apmąstymai apie individo ir visuomenės likimą po Aušvico.

Vertėja

Atlydys

Pirmomis 1945-ųjų sausio dienomis, grėsmingai artėjant Raudonajai armijai, vokiečiai skubiai evakuavo Silezijos akmens anglių baseiną. Jei analogiškomis sąlygomis jie nedvejodami kitus lagerius ir jų belaisvius likvidavo ugnimi ar ginklais, Aušvice pasielgė priešingai: iš aukščiau atėjęs įsakymas (regis, paties Hitlerio) nurodė bet kokia kaina „išsaugoti“ kiekvieną darbu tinkamą žmogų. Todėl visi sveiki kaliniai buvo evakuoti, pasibaisėtinomis sąlygomis, į Buchenwaldą ir Mauthauseną, o ligoniai palikti likimo valiai. Įvairūs įkalčiai leidžia spėti apie pirminį vokiečių ketinimą nepalikti koncentracijos stovyklose nė vieno gyvo liudininko; tačiau smarkus naktinis lėktuvų puolimas ir žaibiškas rusų veržimasis į priekį privertė juos pakeisti planus ir sprukti neužbaigus darbo ir iki galo neatlikus pareigos.

Bunos-Monovico lagerio medicinos izoliatoriuje mūsų buvo likę aštuoni šimtai belaisvių. Iš jų apie penkis šimtus mirė nuo įvairių ligų, šalčio ar bado dar prieš pasirodant rusams, o kitomis dienomis, nepaisant suteiktos pagalbos, šį pasaulį paliko dar du šimtai.

Pirmas rusų patrulis stovyklą pasiekė 1945-ųjų sausio 27-osios pusiaudienį. Mudu su Čarliu pastebėjome jį pirmieji: vilkome į bendrą duobę Somogį, kuris iš mūsų kambario bičiulių mirė pirmas. Išvertėme neštuvus ant purvino sniego, nes bendra duobė jau buvo perpildyta, neišmanydami, kaip kitaip jį palaidoti. Čarlis nusiėmė kepurę, pasisveikindamas ir su gyvaisiais, ir su mirusiais.

Tai buvo keturi jauni raiti kareiviai su automatais rankose, nepatikliai judantys stovyklon vedančiu keliuku. Pasiekę spygliuotos vielos tvorą jie stabtelėjo ir ėmė dairytis, persimesdami vos keliais trumpais ir nedrąsiais žodžiais, paskui nukreipė keistai suglumusius žvilgsnius pirma į išdarytus kūnus, tada į apgriuvusius barakus ir galiausiai į mus, vos kelis gyvuosius.

Jie mums pasirodė stulbinamai kūniški ir realūs, kone pakibę (keliukas driekėsi kiek aukščiau stovyklos) virš savo milžiniškų žirgų, tarp sniego ir dangaus pilkšvumos, nejudantys po grėslaus ir drėgno atlydžio vėjo šuorais.

Mums atrodė, o taip ir buvo, kad mirties prisikaupusi tuštuma, kurioje mes tartum užgesusios žvaigždės klaidžiojome jau dešimtį dienų, atrado savo tvirtą centrą, kondensacijos branduolį: keturi ginkluoti vyrai, kurie visgi taikėsi ne į mus, keturi taikos pasiuntiniai šurkščiais ir vaikiškais veidais, kyšančiais iš po sunkių odinių šalmų.

Kareiviai nepasisveikino, jie nesišypsojo; atrodė prislėgti ne tik užuojautos, bet ir sumišusio santūrumo, surakinusio jiems lūpas ir prikausčiusio žvilgsnius prie gūdaus reginio. Tai buvo lygiai tas pats mums gerai pažįstamas gėdos jausmas, paskandindavęs mus atrankų metu ir kaskart, kai tekdavo regėti ar patirti išniekinimą: gėda, kurios vokiečiai nepažino, toji, kurią teisuolis patiria kitų daromos skriaudos akivaizdoje, ir teisuolį slegia šioji gėda, tai, jog ji neatšaukiamai įtraukta į egzistuojančių daiktų pasaulį, ir kad jo geri ketinimai pasirodė nieko verti ar nepakankami apginti nuo skriaudos.

Todėl ir išlaisvinimo valanda mums išmušė slogi ir apsiniaukusi, ji pripildė mūsų sielas sykiu džiaugsmo ir skausmingo drovos jausmo, ir mums norėjosi išplauti iš savo sąžinės bei atminties ten prisikaupusią bjaurastį ir kančią, bet jutome, jog tai neįmanoma, kad niekada negalės nutikti nieko užtektinai tyro ir kilnaus, idant ištrintų mūsų praeitį, ir kad skriaudos pėdsakai niekada neišdils mumyse nei ją regėjusiųjų prisiminimuose, nei vietovėse, kur visa tai įvyko, nei būsimuose mūsų pasakojimuose. Kadangi – ir būtent tai yra šiurpi mūsų kartos ir mano tautos privilegija – dar niekam ir niekada nepavyko labiau už mus užčiuopti neištaisomos skriaudos, it užkratas paplitusios aplink, prigimties. Kvaila manyti, jog žmogiškasis teisingumas ją ištrins. Skriauda yra neišsenkantis blogio šaltinis: ji palaužia nuskendusiujų¹ kūnus ir sielas, užgesina juos ir paverčia nedorėliais; skriauda sutepa engėjus gėda, įsišaknija išsigelbėjusiuose kaip neapykanta ir kirba tūkstančiais pavidalų, priešais jų pačių valią, kaip keršto troškulys, kaip moralinis pakrikimas, kaip paneigimas, kaip nuovargis, kaip pasidavimas.

Šie dalykai, anuomet menkai teįvardyti ir daugumos belaisvių nujausti vien kaip netikėta moralinio nuovargio banga, lydėjo mūsų išlaisvinimo džiaugsmą. Tad tik nedaugelis nuskubėjo išvaduotojų pasitikti, nedaugelis suklupo maldai. Mudu su Čarliu likome stovėti greta pamėlusių galūnių pilnos duobės, kol kiti vertė žemėn vielos užtvarą. Tada nešini tuščiais neštuvais sugrižome su žinia barako bičiuliams.

Likusią dienos dalį nenutiko nieko – tai visai mūsų nenustebino ir prie to jau seniai buvome įpratę. Mūsų kambaryje mirusio Somogio gultą iškart okupavo senasis Tylė, sukeldamas akivaizdų dviejų mano bičiulių prancūzų pasidarymą.

Tylė, kiek man tada buvo žinoma, buvo „raudonasis trikampis“: politinis kalinys vokietis ir vienas lagerio senbuvų; tad teisėtai priklausė stovyklos aristokratijai,

¹ It. *i sommersi*; Primo Levi'o knygoje dažnai minimas lagerio kalinių skirstymas į dvi kategorijas – nuskendusiuosius ir išsigelbėjusiuosius, – aprašytas romane „Jei tai žmogus“ bei esė knygoje „Nuskendusieji ir išsigelbėjusieji“ (1986 m.). Nuskendusieji yra tie, kurie nesugebėjo atsilaikyti prieš nužmoginančias lagerio sąlygas. O išsigelbėjusieji – tie, kuriems pakako „dvasinių, fizinių ir net finansinių rezervų“ ir kuriems pasitarnavo „švelninanti įstatymo ir dorovės jausmo, veikiančio kaip vidinis įstatymas, įtaka“ (*Jei tai žmogus*, 2003, p. 107).

nedirbo jokio fizinio darbo (bent jau paskutiniais metais) ir iš namų gaudavo siuntų su maistu ir apranga. Dėl šių priežasčių „politiniai“ vokiečiai labai retai svečiuodavosi medicinos izoliatoriuje, ir ten, beje, mėgavosi įvairiomis privilegijomis: pirmiausia galimybe išsisukti nuo atrankų. Prieš pat išlaisvinimą Tylė buvo tas, kurį sprunkantys SS paskyrė vadovauti 20-ojo bloko, kuriam jis priklausė, barakui, taip pat mūsų sunkiai sergančių infekcinių ligonių palatai bei tuberkuliozės ir dizenterijos skyriui.

Kaip tikras vokiečių jis į šias laikinas pareigas žiūrėjo labai rimtai. Per tas dešimt dienų – nuo SS pasitraukimo iki rusų pasirodymo, – kol visi kovėmės paskutiniaime mūšyje su badu, šalčiu ir ligomis, Tylė atliko kruopščią savo naujutėlio feodo inspekciją, patikrindamas grindų būklę, dubenis ir užklotų skaičių (po užklotą sveičiui, nesvarbu, gyvam ar mirusiam). Vieno vizito į mūsų kambarį metu Tylė net pagyrė Artūrą už gebėjimą palaikyti tvarką ir švarą; Artūras, kuris nesuprato vokiškai ir juolab saksoniškos Tylės tarmės, atšovė šiam žodžiais: *vieux dégoûtant* ir *putain de boche*². Tačiau Tylė, akivaizdžiai piktnaudžiaudamas valdžia, nuo tos dienos įprato kas vakarą lankytis mūsų kambaryje tam, kad pasinaudotų čia stovinčiu ištaigingu kibiru: visoje stovykloje šis buvo vienintelis, kurio priežiūra buvo reguliariai pasirūpinama, ir vienintelis, stovintis greta krosnelės.

Lig tol senasis Tylė man buvo svetimas žmogus, taigi priešas, be to, valdžią įgijęs kalinys, tad pavojingas priešas. Tokiems kaip aš, tai yra didžiajai lagerio kalinių daliai, tarpiniai atspalviai neegzistavo: per ilgiausius čia praleistus mėnesius manęs niekada nekurstė smalsumas, o ir proga nepasitaikė įsigilinti į sudėtingas stovyklos hierarchines struktūras. Mums virš galvų kybojo gūdus piktyjų jėgų rūmas, o mūsų žvilgsnis buvo nudelbtas į žemę. Tačiau būtent Tylė, senas aktyvistas, užkietėjęs kovotojas už savo partiją ir jos vidinių vaidų dalyvis, užgrūdintas dešimties metų nuožmaus ir dviprasmiško lagerio gyvenimo, tapo mano pirmosios laisvės nakties bičiuliu ir patikėtiniu.

Kiaurą dieną buvome pernelyg užsiėmę, kad aptarinėtume rusų kareivių pasirodymą, nors jutome, jog tai esmingai paženklino mūsų egzistenciją; ir galbūt, nesąmoningai, ieškojome įvairiausios veiklos būtent tam, kad neliktų laiko, mat laisvės akivaizdoje jautėmės sutrikę, tušti, atrofavęsi, nepasirengę naujam vaidmeniui.

Tačiau atslinko naktis, ligotieji bičiuliai sumigo, taip pat ir Čarlis su Artūru užmigo nekaltųjų miegu, nes lageryje jie iškalėjo vos mėnesį ir dar nebuvo perSIGERĘ jo nuodais. Tik aš, nors ir jaučiausi išsekęs, negalėjau sudėti bluosto – dėl nuovargio ir ligos. Maudė visą kūną, kraujas konvulsiškai tvinkčiojo smilkiniuose

² Šlykštus senis, sumautas krukas. (Pranc.)

ir jutau, kaip mane pamažu įveikia karščiavimas. Bet ne vien tai: tarsi pralaužus pylimą, būtent tą valandą, kai bet kokia grėsmė rodėsi imanti blėsti, kai sugrįžimo į gyvenimą viltis nebeatrodė pamišėliška, mane prislėgė naujas ir beribis skausmas, lig tol palaidotas ar į sąmonės paribius nustumtas kitų skubesnių negandų, – tremties skausmas, tolimų namų, vienatvės, prarastų bičiulių, prarastos jaunystės ir lavonų kalnų aplinkui skausmas.

Per Bunoje praleistus vienus metus regėjau pranykstant keturis penktadalius savo bičiulių, tačiau niekada nepatyriau mirties apgulties, jos prisilietimo ar šleikštaus alsavimo šalimais, anapus lango, gretimame gulte, savo paties venose. Tad tįsojau liguistai snūduriuodamas, pilnas gedulingų minčių.

Tačiau netrukus pastebėjau, kad, be manęs, budi ir dar kažkas. Sunkų miegančiųjų šnopštimą protarpiais nustelbdavo prikimęs ir nelygus kvėpavimas, kurį pertraukdavo kosulys, aimanavimas ir prislopinti atodūsiai. Tylė verkė, vargingu ir begėdišku senio verksmu, nepakeliamu kaip ir senatvės nuogybė. Tamsoje greičiausiai pajuto mane sukrutant, ir vienatvė, kurios lig šiol dėl skirtingų priežasčių mes abu ieškojome, veikiausiai prislėgė jį ne mažiau nei mane, nes praslinkus pusiaunakčiui tarstelėjo man: „Ar nemiegi?“, ir nelaukdamas atsako sunkiai užsiropštė į mano gultą ir valdingai įsitaisė šalia.

Nebuvo lengva su juo susikalbėti, ne vien dėl pačios kalbos, bet ir todėl, kad mintys, tą ilgą naktį kirbėjusios mūsų krūtinėse, buvo neapbrėpiamos, nuostabios ir siaubingos, ypač sujauktos. Prasitariau, jog mane kamuoja ilgesys, ir Tylė, nustojęs verkti, tarė man: „Dešimt metų“, pasakė, „dešimt metų!“, ir po dešimties nebylystės metų silpnu gergždžiančiu balsu, drauge groteskišku ir pakiliu, užtraukė „Internacionalą“, palikdamas mane sutrikusį, nepatiklų ir sujaudintą.

Rytas atnešė mums pirmuosius laisvės ženklus. Prisistatė (akivaizdžiai rusų paliepiamu) apie dvidešimt lenkų civilių, vyrų ir moterų, kurie ne itin entuziastingai ėmė sukiotis tvarkydami ir šluodami barakus ir nešti lavonus. Apie vidurdienį pasirodė įbaugintas vaikas, tempiantis už ragų karvę; leido mums suprasti, kad šis gyvulys skirtas mums ir kad jį siunčia rusai, tada paliko karvę ir žaibiškai nuskuodė tolyn. Negalėčiau pasakyti kaip, bet vargšas gyvulys buvo akimirksniu paskerstas, išmėsintas, sukapotas į gabalus ir jo palaikai pasklido po visus stovyklos užkampius, kuriuose glaudėsi išgyvenusieji.

Kitą dieną stovykloje pasirodė dar kelios lenkų merginos, perbalusios iš gailėsčio ir pasidygėjimo: lenkaitės prausė ligonius ir kiek įmanydamos tvarstė šių

piktžaidzes. Taip pat stovyklos viduryje sukrovė milžinišką laužą, maitinamą barakų griuvenomis, virš kurio atsitiktiniuose induose ėmė virti sriubą. Galiausiai trečią dieną išvydome į stovyklą įvažiuojant keturratį vežimą, iškilmingai traukiamą Jankelio, *Häftling*³: tai buvo jaunas rusas žydas, galbūt vienintelis rusas išgyvenusiųjų gretose, tad jis, savaime suprantama, perėmė vertėjo ir tarpininko su sovietų štabu pareigas. Čaižiais rimbo pliaukštelėjimais Jankelis pranešė, kad jam pavesta į centrinį Aušvico lagerį, paverstą milžinišku lazaretu, pergabenti visus mūsų gyvuosius, nedidelėmis grupelėmis po trisdešimt ar keturiasdešimt žmonių kasdien, pradedant sunkiausiais ligoniais.

Tuo tarpu mus užklupo atlydys, kurio baimingai laukėme jau keletą dienų, ir sniegui tirpstant stovykla pamažėl virto nykia pliurzalyne. Lavonų ir šiukšlių kalnai minkštą ir rūškaną orą padarė sunkiai kvėpuojamą. Mirtis taip pat nesiliovė rinkusi derliaus: ligoniai dešimtimis mirdavo savo žvarbiuose gultuose, krisdavo tai šen, tai ten klampiose gatvėse, it žaibo trenkti, rajausi išgyvenusieji, aklai paklusdami nuožmiam pirmykščio alkio įstatymui, prisikimšdavo į valias mėsos, kurios davinius rusai, vis dar užsiėmę mūšiais netolimame fronte, reguliariai tiekė stovyklai: kartais nedaug, kartais nieko, o kartais absurdiškai gausiai.

Tačiau apie viską, kas vyko aplinkui, tenuvokiau epizodiškai ir miglotai. Rodėsi, jog nuovargis ir liga, it plėšrūs ir niekingi žvėrys, būtų tykoję, kol galutinai beginklis apsinuoginsiu, kad užpultų mane iš nugaros. Tįsojau apimtas karštiligės stingulio, pusiau sąmoningas, broliškausiai slaugomas Čarlio, kankinamas troškulio ir stiprių sąnarių skausmų. Gydytojų nei vaistų nebuvo. Man taip pat gėlė gerklę ir buvo sutinę pusė veido, kūno oda paraudo, tapo šiurkšti ir maudė lyg nusideginus; galbūt vienu metu kentėjau nuo kelių ligų. Kai atėjo mano eilė lipti į Jankelio keturratį, nebesilaikiau ant kojų.

Vežiman mane įkėlė Čarlis su Artūru, greta kitų mirštančiųjų, nuo kurių jaučiausi ne ką tesiskiriaš. Krapnojo smulkutis lietus, dangus buvo rūškanas ir apsitraukęs. Iš lėto risnojantiems Jankelio arkliams gabenant mane į tolimą laisvę, prieš akis paskutinįkart praplaukė barakai, kuriuose aš tiek iškentėjau ir subrendau kaip žmogus, sąšaukų aikštė, kurioje tebestovėjo kartuvės ir milžiniška Kalėdų eglė, bei vergovės vartai, virš kurių tebekabėjo, jau beprasmiškai, trys pasityčiojimo žodžiai: *Arbeit Macht Frei*, „Darbas išlaisvina“.

³ Kalinys. (Vok.)

Didžioji stovykla

Bunoje mažai tebuvo žinoma apie „Didžiąją stovyklą“, patį Aušvicą: iš vienos stovyklos į kitą perkeldavo vos kelis *Häftlinge*, nekalbius (nė vienas *Häftling* nebuvo kalbus), ir jais vargiai kas patikėdavo.

Kai Jankelio vežimas pervažiavo garsųjį slenkstį, likome apstulbę. Palyginti su Aušvicu, Buna-Monovicais su savo dvylika tūkstančių gyventojų pasirodė menkas kaimelis: tai, į ką įžengėme, buvo milžiniškas metropolis. Ne vienaaukščiai mediniai blokai, o nesuskaičiuojama daugybė niūrių, mūrinių ir kvadratinių triaukščių, nesiskiriančių tarpusavyje; tarp jų, kiek akys užmatė, driekėsi grįstos gatvelės, tiesios ir statmenai besikryžiuojančios. Pastatai stovėjo tušti ir nebylūs, juos slėgė žemi debesys, čia buvo pilna purvo, lietaus ir apleisties.

Stovykloje, kaip ir kiekviename mūsų ilgos kelionės posūkyje, vėlgi, mūsų nuostabai, mus pasitiko dušas, nors mums reikėjo visai kitų dalykų. Bet tai nebuvo pažeminimo dušas – groteskiškas-demoniškas-sakralus dušas, juodųjų mišių dušas, paženklinęs mūsų nusileidimą į konclagerinį pasaulį, nei funkcionalus, antiseptiškas ir itin sutechnintas dušas, kaip po daugelio mėnesių perėjus į amerikiečių rankas. Tai veikiau buvo maudynės rusiška maniera: žmogiškai paprastos, improvizuotos ir atsainios.

Nesirengiu prieštarauti, jog toks dušas mums išties buvo naudingas: jis buvo netgi būtinas ir visai geidautinas. Tačiau jame, ir bendrai visose trijose įsimintinoje maudynėse greta konkrečios ir tiesioginės reikšmės buvo nesunku išvelgti didelį simbolinį šešėlį – nesąmoningą naujos valdžios, kaskart įsiurbdavusios mus į savąją sferą, troškimą nuo mūsų nugremžti ankstesnio gyvenimo rudimentus, padaryti iš mūsų naujus žmones, pritaikytus savam modeliui, paženklintus savuoju ženklu.

Iš vežimo mus iškėlė stambios dviejų sovietinių slaugių rankos: *Po malu, po malu!* („iš lėto, iš lėto!“); tai buvo pirmieji mano išgirsti rusiški žodžiai. Moteriškės tryško energija ir buvo įgudusios. Jos nuvedė mus į vieną iš lagerio dušo kambarių, paskubomis aptvarkytą, nurengė, parodė lipti ant medinių lentų, dengiančių grindis, ir gailestingomis rankomis, tačiau be ceremonijų, išmuilino, kaip reikiant ištrynė, išmasažavo ir nušluostė nuo galvos iki kojų.

Operaciją visi perėjome sklandžiai ir greitai, vien Artūras jakobiniškai užprotestavo ir pasiskelbė *libre citoyen*⁴, mat jo sąjūde tų moteriškų rankų prisilietimas

⁴ Laivas pilietis. (Pranc.)

prie nuogos kūno odos kirtosi su pirmykščiais tabu. Tačiau didžiausia kliūtis iškilo atėjus paskutiniojo iš mūsų grupelės eilei maudytis.

Nė vienas nežinojom, kas šis žmogus, mat anas nepajėgė kalbėti. Tai buvo lerva, plikagalvė žmogysta persisukusiu it vynuogienojas kūnu, skeletiška, suriesta siaubingo raumenų susitraukimo: vyriškį iškėlė iš vežimo tarsi negyvą luitą, ir dabar jis tįsojo ant žemės, susirietęs ant vieno šono ir nejudėdamas, užėmęs beviltišką gynybinę padėtį, prie kaktos prispaustais keliais, prie šonų prilipusiomis alkūnėmis ir į pečius įsikirtusiais pirštais. Sutrikusios rusų slaugės veltui mėgino ištiesinti vyriškį ant nugaros, šiam inkščiant plonutėliu žiurkės balseliu; be to, tai buvo bergždžia pastanga, vyriškio galūnės elastiškai pasiduodavo moterų jėgai, bet vos paleistos žaibiškai grįždavo į pirmykštę padėtį. Tada moteriškės apsisprendė ir žmogystą po dušu nunešė susirietusį, ir kadangi buvo gavusios tikslius nurodymus, išprausė jį kiek galėdamos švariau, negailėdamos kempinės ir muilo šiam sustingusiam galūnių raizginiui; galiausiai rūpestingai nuskalavo užversdamos ant jo porą kibirų drungno vandens.

Mudu su Čarliu, nuogi ir garuojantys, sceną stebėjome su siaubu ir gailėsčiu. Kol viena žmogystos ranka buvo ištiesinta, trumpam pasimatė išstatuiruotas numeris: vienas iš 200 000, kažkas iš Vogėzų kalnų.

– *Bon Dieu, c'est un français!*⁵ – pratarė Čarlis ir tyliai nusigrėžė į sieną.

Mums paskyrė po vienus marškinius bei trumpikes ir nutempė pas barzdaskutį rusą, kad paskutinį kartą savo nelaisvės karjeroje būtume plikai nuskusti. Barzdaskučio būta rudaplaukio milžino laukinėmis ir paklaikusiomis akimis; savojo meno jis ėmėsi su netramdomu įsiūčiu ir dėl man nežinomų priežasčių ant peties turėjo persimetęs automatinį šautuvą. *Italiano Musolini*, iškošė pašnairavęs į mane, o dviem prancūzams mestelėjo: *Fransé Laval*⁶, iš to matyti, kiek mažai apibendrinimai tepasako apie pavienius atvejus.

Čia mes išsiskyrėme: Čarlis ir Artūras, pasveikę ir palyginti neprastos būklės, prisijungė prie prancūzų grupelės ir išnyko iš manojo horizonto. Aš, rimtesnis ligonis, buvau nuvestas į medicinos punktą, atmestinais apžiūrėtas ir skubiai išsiųstas į naująjį infekcinį skyrių.

Šis skyrius toks turėjo būti pagal sumanymą, o ir išties jame glaudėsi šimtai ligonių (sprukdami vokiečiai Monovice, Aušvice ir Birkenau paliko tik pačius

⁵ Gerasis Dieve, jis – prancūzas! (Pranc.)

⁶ Pierre Laval (1883–1945) – prancūzų Viši Respublikos ministras pirmininkas okupacijos metais, aktyviai kolaboravęs su nacistine Vokietija.

beviltiškiausius ligonius, kuriuos rusai pergabeno į Didžiąją stovyklą), tačiau nebuvo ir negalėjo būti slaugymo vieta, nes gydytojus, kurių didžioji dalis taip pat sirgo, čia galėjai suskaičiuoti vienos rankos pirštais, vaistų ir medicinos reikmenų apskritai stigo, o slaugos reikėjo trims ketvirtadaliams penkiatūkstantinės stovyklos globotinių minios.

Patalpa, į kurią mane paskyrė, buvo didelis ir tamsus kambarys, iki pat lubų prigrūstas kančios ir aimanų. Beveik aštuoniais šimtais ligonių čia rūpinosi vos vienas budintis gydytojas ir nė vieno slaugo: patys ligoniai privalejo pasirūpinti savo bei sunkiau sergančių likimo brolių skubiausiais poreikiais. Praleidau čia vos vieną naktį ir ją prisimenu lyg košmarą: paryčiais galėjai suskaičiuoti tuzinus gultuose ar ant grindų irti paliktų lavonų.

Kitą dieną buvau perkeltas į mažesnes patalpas su vos dvidešimčia gultų: išgulėjau čia tris ar keturias dienas, krečiamas stiprios karštligės, sąmoningas tik protarpiais, nepajėgdamas valgyti ir kankinamas žiauraus troškulio.

Penktą dieną karščiavimas liovėsi, jaučiausi lengvas tartum debesis, išalkęs ir sustiręs nuo šalčio, bet šviesia galva, nuo priverstinių atostogų atsigavusia rega ir klausa, buvau pasirengęs sugrįžti į gyvųjų pasaulį.

Per tas kelias dienas aplink mane įvyko ryškių pokyčių. Paskutinis rimtas kirtis dalgiu, galutinis sąskaitų suvedimas: merdėjusieji užgeso, o išgyvenusiuose vėl audringai ėmė kunkuliuoti gyvastis. Kitapus lango, nors drėbė tirštas sniegas, niūriosios stovyklos gatvelės nebesidriekė tuščios, netgi bruzdėjo nuo stropiai, išsiblaškiusiai ir triukšmingai, regis, be ypatingo tikslo zujančios žmonijos. Iki vėlaus vakaro aidėdavo džiaugsmingi ar pasipiktinę šūksniai, raginimai, dainos. Vis dėlto manasis ir gulto kaimynų žvilgsnis retai teišsisukdavo nuo obsesiško, mirtina galia alsuojančio mažiausio, bejėgiškiausio ir nekalčiausio iš mūsų, vaiko – Hurbineko – žvilgsnio.

Hurbinekas buvo nesatis, mirties vaikas, Aušvico sūnus. Iš pažiūros atrodė trejų metų amžiaus, niekas apie jį nieko nežinojo, kalbėti jis nemokėjo ir buvo bevardis: tą keistą Hurbineko vardą sugalvojome mes, galbūt kuri iš mūsų kambario moterų, šiais skiemenimis įvardijusi neraiškius vaiko retsykiaais tariamus garsus. Hurbinekas buvo paralyžiuotas nuo inkstų iki pirštų galų, atrofuotomis kojėlėmis, plonytėmis it pagaliukai. Tačiau šio vaiko akys, paklydusios liesame trikampiame veidelyje, žybčiojo siaubingai gyvybingos, nepaliaujamai klausiančios ir teigiančios, pilnos troškimo išsiveržti ir įveikti nebylostės kapą. Žodis, kurio šiam vaikui trūko, kurio niekas nepasistengė jo išmokyti, žodžio būtinybė jo žvilgsnyje slėgė

su deginančiu atkaklumu: tai buvo laukinis ir drauge toks žmogiškas žvilgsnis, netgi brandus ir teisiantis, kurio niekas iš mūsų nepajėgė pakelti – tiek daug jame slypėjo jėgos ir sielvarto.

Niekas, išskyrus Heneką, mano gulto bičiulį, tvirtą ir ligos nepaliestą penkiolikmetį vengrą. Henekas prie Hurbineko gulto praleisdavo kiauras dienas. Elgėsi veikiau motiniškai nei tėviškai, ir visai tikėtina, kad jeigu mūsų laikinasis sugyvenimas būtų trukęs kiek ilgiau nei mėnesį, iš Heneko berniukas būtų pramokęs kalbėti neabejotinai geriau nei iš lenkaičių, pernelyg švelnių ir tuščiažodžių, užliedavusių Hurbineką savo glamonėmis ir bučiniais, tačiau vengdavusių nuoširdaus artumo.

O Henekas, ramus ir užsispyręs, sėsdavosi greta mažojo sfinkso atsparus jo skleidžiamam gauduliui. Atnešdavo vaikui valgio, apkamšydavo antklodę, išprausdavo savo įgudusiomis rankomis, kuriose nebuvo pasidygėjimo, ir šnekėdavo, savaimė suprantama, vengriškai, lėtai ir kantriai. Praėjus savaitei Henekas rimtu balsu, tačiau be jokio pagyrūniškumo, pareiškė, kad Hurbinekas „ištare žodį“. Kokį žodį? To Henekas nežinojo, sudėtingą žodį, ne vengrišką, kažką panašaus į „mas-klo“, „matisklo“. Atėjus nakčiai įtempėme klausą: gryna tiesa, nuo Hurbineko gulto keliskart mus pasiekė žodis ar paskiras garsas. Tiesa, ne visad vienodas, bet vis dėlto raiškiai tariamas ar, tiksliau, keli panašiai skambantys žodžiai – variacijos ta pačia tema, ta pačia šaknimi, galbūt vardu.

Hurbinekas savo atkaklius bandymus tęsė tol, kol buvo gyvas. Kitomis dienomis visi patylomis klausėmės jo nekantraudami suprasti, o juk tarp mūsų būta kalbančiųjų įvairiausiomis Europos kalbomis, tačiau Hurbineko tariamas žodis taip ir liko mums paslaptis. Ne, tai nebuvo jokia žinia ar netikėtas atradimas, galbūt vaikas kartojo savo vardą, jei tik likimas jam buvo tokį davęs; galbūt (anot vieno iš mūsų spėjimų) jis reiškė „valgyti“ ar „duona“, o gal „mėsa“ čekiškai, kaip įsitikinęs tvirtino vienas mūsų mūsiškių, mokančių šią kalbą.

Hurbinekas, kuriam tebuvo treji, kuris pasaulį išvydo veikiausiai Aušvice ir kuriam niekada neteko regėti medžių; Hurbinekas, kuris kaip suaugęs žmogus kovėsi iki paskutinio atodūσιο, kad būtų įleistas į žmonių pasaulį, iš kurio žvėriška jėga jį buvo išplėšusi; Hurbinekas, bevardis, kurio menkutė rankelė taip pat buvo paženklinta Aušvico tatuiruote. Hurbinekas užgeso pirmomis 1945-ųjų kovo dienomis, laisvas, bet ne išganytas. Iš jo neliko nieko: Hurbinekas liudija per šiuos mano žodžius.

Henekas buvo puikus bičiulis ir neišsemiamas staigmenų šaltinis. Kaip ir Hurbineko, jo vardo irgi būta sutartinio: tikrąjį vardą – Kionigas – į Heneką, lenkiškąjį Henriko deminutyvą, pakeitė dvi lenkų merginos, vyresnės už Heneką mažiausiai dešimčia metų, kurios jautė jam dviprasmišką simpatiją, veikiai virtusią atviru geismu.

Henekas-Kionigas mūsų kančių mikrokosme nebuvo nei ligonis, nei sveikstantysis, priešingai, galėjo pasigirdi puikia kūno ir dvasios sveikata. Smulkaus kūno sudėjimo ir švelnių bruožų, bet atletiškų raumenų, Hurbinekui ir mums – paslaugus ir mielas, vis dėlto giliai viduje puoselėjo šaltai kraugeriškus instinktus. Lageris, vieniems mirtini spąstai, „malūnas kaulams traiškyti“, Henekui buvo puiki mokykla: per kelis mėnesius padarė iš jo nuovokų, žiaurų ir atsargų mėsėdį.

Per ilgas drauge praleistas valandas jis papasakojo man esminius savo neilgo gyvenimo dalykus. Gimė ir užaugo Henekas vienoje Transilvanijos sodyboje, apsuptas miškų, greta pasienio su Rumunija. Sekmadieniais su tėvu dažnai traukdavo į mišką, su šautuvais. Kodėl su šautuvais? Medžioti? Taip, medžioti taip pat, bet pirmiausia šaudyti į rumunus. O kam šaudyti į rumunus? Nes jie – rumunai, paaiškino Henekas su nuginkluojančiu paprastumu. Rumunai taip pat į mus šaudydavo, kartais.

Heneką sugavo ir į Aušvicą išsiuntė kartu su visa šeima. Kitus nužudė iškart, o jis SS prisistatė kaip aštuoniolikmetis ir pagal amatą mūrininkas, nors iš tiesų tebuvo keturiolikos ir mokėsi mokykloje. Taip Henekas papuolė į Birkenau, tačiau čia jis atskleidė savo tikrąjį amžių, buvo paskirtas į vaikų bloką, ir būdamas vyriausias ir tvirčiausio sudėjimo tapo bloko *Kapo*. Vaikai Birkenau stovykloje buvo lyg praskrendantys paukščiai: po kelių dienų juos perkeldavo į eksperimentų blokus ar tiesiai į dujų kameras. Henekas kaipmat perprato padėtį ir būdamas nuovokus *Kapo* „susiorganizavo“: užmezgė tvirtus ryšius su įtakingu *Häftling* vengru ir taip sulaukė išlaisvinimo dienos. Kai vaikų bloke vykdavo atrankos, lemiamas žodis priklausė Henekui. Ar nejautė sąžinės graužaties? Ne, kodėl būtų turėjęs? Negi egzistavo koks kitas būdas išgyventi?

Vykstant lagerio evakuacijai Henekas sumaniai pasislėpė: iš savo slaptavietės rūsyje pro mažą langelį stebėjo vokiečius, kurie paskubomis tuštindami nuostabiuosius Aušvico sandėlius išvykimo sumaištyje ant kelio primėtė nemažai maisto skardinių. Vokiečiai negaišo laiko jas rankiodami, bet pamėgino sunaikinti pervažiuodami šarvuočių vikšrais. Dalis skardinių nepaliestos susmego į purvą ar sniegą, Henekas nakčia išsėlino iš slėptuvės nešinas maišu ir susirinko įspūdingą įlinkusių ar priplotų, bet pilnų skardinių lobį: mėsos, lašinių, žuvies, vaisių ir

vitaminų konservų. Niekam apie tai neprasitarė, savaime suprantama, patikėjo šią paslaptį vien man, mat buvau jo gulto kaimynas ir galėjau praversti einant sargybą. Ir iš tiesų, kadangi Henekas daug laiko praleisdavo bastydamasis po lagerį, užsiėmęs paslaptiniais reikalais, o aš negalėjau pajudėti, mano sergėtojo paslaugos jam išties pravertė. Henekas manimi pasitikėjo: pakišo maišą po maniške lova ir kitomis dienomis deramai atsilygindavo natūra, davęs leidimą pasiimti vieną kitą paguodos davinį, kurį kokybe ir kiekiu laikiau deramą sergančiojo būsenai ir kaip atlygį už paslaugas.

Hurbinekas nebuvo vienintelis vaikas. Būta ir kitų, sąlygiškai geros sveikatos būklės: vaikai buvo įsteigę savo mažąjį „klubą“, uždara ir slaptą, ir suaugusiųjų kišimasis buvo akivaizdžiai nepageidautinas. Tai buvo laukiniai apsukrūs žvėriūkščiai, bendraujantys tarpusavyje kalbomis, kurių nesupratau. Svarbiausias šio klubo narys buvo vos penkerių, vardu Pėteris Pavelas.

Pėteris Pavelas su niekuo nebendravo ir jam kitų nereikėjo. Tai buvo šviesiaplaukis tvirto sudėjimo berniukas protingu veidu ir lediniu žvilgsniu. Rytai jis nusliuogdavo žemyn nuo savo gulto triaukštės lovos viršuje, lėtais, bet užtikrintais judesiais traukdavo į dušinę, dubenėliu pasisemdavo vandens ir kruopščiai nusiprausdavo. Tada pradingdavo kiaurai dienai, trumpam apsireikšdamas vidudienį, kad į tą patį dubenėlį atsiimtų savąjį sriubos davinį. Galiausiai pargrįždavo vakarienės, pavalgydavo ir vėl išeidavo, netrukus pasirodydavo su naktipuodžiu, pastatydavo šį kampe greta krosnelės, pritūpdavo kelioms minutėms, vėl išeidavo nešinas juo, grįždavo jau be jo, neskubėdamas užsiropšdavo į savo gultą, užsispyrėliškai pasitvarkydavo apklotą bei pagalvę ir ta pačia poza išmiegodavo iki kito ryto.

Praėjus kelioms dienoms po mano atvykimo išvydau nemalonų pažįstamą veidą: patetišką ir atstumiantį Kleine Kiepuros, Bunos-Monovico talismano, siluetą. Bunoje jį pažinojo visi: tai buvo jauniausias iš kalinių, vos dvylikos metų. Viskas jame buvo ne taip, pradedant pačiu buvimu lageryje, į kurį vaikai paprastai gyvi nepatekdavo. Niekas nežinojo, kaip ir kodėl jį čia įleido, ir kartu visiems tai buvo žinoma pernelyg gerai. Jo padėtis buvo neįprasta, nes Kleine Kiepura nežygiuodavo su visais į darbus, likdavo savotiškoje klauzūroje tarnautojų bloke; akivaizdžiai neįprasta galiausiai buvo jo išvaizda.

Berniūkštis buvo pernelyg sparčiai ir prastai naujęs: nuo kresno ir trumpo liemens tįso ilgėliausios rankos ir kojos, it voro, ir išbalusiam, vaikiško grakštumo nestokojančiame veide kyšojo didžiulis žandikaulis, labiau išsišovęs už nosį. Kleine Kiepura buvo *Lager-Kapo*, visų *Kapo* vyriausiojo, patikėtinis ir globotinis.

Kleine Kiepuros nemėgo niekas, išskyrus globėją. Valdžios šešėlyje, padoriau maitinamas ir rengiamas bei atleistas nuo sunkių darbų jis iki paskutinės dienos nugyveno dviprasmišką ir lengvabūdišką favorito gyvenimą, apipintą apkalbomis, įskundimais ir iškreiptu dėmesiu: jo vardas klaidingai, kaip viliuosi, nuolat nu-skambėdavo anoniminių skundų politiniam skyriui ir SS skandaluose. Todėl visi jo prisibijojo ir vengė.

Dabar *Lager-Kapo*, netekęs visų savo galių, žygiavo į vakarus, o Kleine Kiepura, sveikstantis po lengvos ligos, bendru likimu dalijosi su kitais. Gavo gultą bei du-benį maistui ir įsiliejo į mūsų limbą. Su Heneku užkalbinome jį keliais atsargiais žodžiais, nes jutome jam įtarumą ir priešišką gailestį, bet vaikis nieko neatsakė. Pratylėjo dvi dienas, gulėjo susirietęs guolyje, žvelgdamas priešais save tuščiu žvilgsniu, prie krūtinės prispaudęs kumščius. Paskui netikėtai prabilo, ir pasigai-lėjome jį nutraukus tylą. Kleine Kiepura kalbėjo pats su savimi, lyg per sapną, ir tame sapne jis buvo padaręs karjerą ir tapęs *Kapo*. Buvo sunku suprasti, ar tai pamišimas, ar vaikiškas ir nevykęs žaidimas: nuo gulto palubėje vaikis be pertrau-kos dainavo ar švilpavo Bunos maršo melodiją, tuos brutalius ritmus, kurie lydėjo mūsų pavargusius žingsnius kas rytą ir kas vakarą, ir valdingu tonu vokiškai vapa-liojo paliepiamus neegzistuojančiam vergų pulkui.

– Stotis, kiaulės, girdit? Lovas paklot, marš, batus nusiblizgint! Rikiuot, utė-lių patikrinimas, kojų patikrinimas. Rodyt kojas, išgamos! Vėl apskretęs, tu, šūdo maiše: įsikirsk, aš nejuokauju. Dar kartą prigriebsiu tave ir keliausi tiesiai į krema-toriumą. – Tada, užstaugdamas vokiečių kariškių maniera: – Į eilę, apsirengę, išsi-rikiavę. Žemyn apykaklę, žingsniuot, pagal muziką. Rankas ant kelnių siūlės. – Ir toliau, po pertraukėlės, arogantišku ir skardžiu balsu: – Čia jums ne sanatorija. Čia vokiečių lageris, Aušvicas, ir išeisit iš čia tik pro kaminą. Kaip jums patinka, o jei nepatinka, visada galite apkabinti elektros tvorą.

Kleine Kiepura dingo po kelių dienų – dideliame visų palengvėjimui. Mus, nusil-pusius ir ligotus, bet gyvenančius kukliu ir nerimastingu džiūgavimu dėl atrastos laisvės, Kleine Kiepuros buvimas žeidė lyg negyvėlio, o gailestis, kurį jam juto-me, buvo sumišęs su siaubu. Veltui bandėme ištraukti jį iš jo beprotybės: lagerio užkratas buvo pernelyg įsismelkęs.

Iš italų kalbos vertė Toma Gudelytė
Versta iš: Primo Levi. *La tregua*.
Torino: Einaudi, 1963

Pilkoji zona

Primo Levi

Esė iš Primo Levi'o knygos „Nuskendusieji ir išsigelbėjęsiejai“ (*I sommersi e i salvati*), po ilgokos pertraukos grąžinusios rašytoją prie Aušvico temos. Knyga pasirodė 1986 m., tačiau jos idėją autorius brandino net kelerius metus: įvairiuose straipsniuose ir interviu nekart užsiminė renkas medžiagą sociologinio ir antropologinio tipo studijai apie nacistinių lagerių pasaulį, aptarsiančiai esminius klausimus, kuriuos, anot rašytojo, gausi holokausto literatūra palietė tik probėgšmais ar apskritai nutylėjo. Drauge tai buvo reakcija į stiprėjantį negacionizmą ir tam tikrų stereotipų apie Europos žydų sunaikinimą formavimąsi. Šioje esė knygoje Levi aptaria tokias temas, kaip išgyvenusiųjų kaltės ir gėdos jausmas, trauminė atmintis, smurto banalumas, lagerio galios hierarchija. Levi'ui itin svarbi budelio ir aukos atskirties tema, kuri ne apsiriboja blogio ir gėrio kategorijomis, bet numato ir plačią tarpinę erdvę – „pilkąją zoną“ (*zona grigia*): tai įvairios kolaboravimo su galia formos, unikali privilegijų sistema, neretai pavertusi belaisvius kalintojų talkininkais. Kaip ir visose Levi'o knygose, čia ryškus etinis imperatyvas ir kova su užmarštimi.

Vertėja

Ar mes, išgyvenusieji, gebėjome suprasti ir padėti kitiems suprasti mūsų patirtį? Tai, ką bendrai suvokiame kaip „supratimą“, sutampa su „supaprastinimu“: be esminio supaprastinimo mus supantis pasaulis tebūtų milžiniškas beformis raizginys, klaidinantis mūsų gebėjimą orientuotis ir priimti sprendimus. Tad esame priversti visa, kas pažintina, paversti schema: tam yra puikių įrankių, kuriuos išradome evoliucijos kelyje ir kurie būdingi išimtinai žmonijai, – kalba ir konceptualusis mąstymas.

Taip pat esame linkę supaprastinti ir istoriją, tačiau schema, kurioje sudėliojami faktai, ne visada nustatoma vienareikšmiškai ir gali nutikti taip, kad skirtingi istorikai istoriją suvokia ir atkuria tarpusavyje nesuderinamu būdu. Vis dėlto poreikis skirstyti istoriją į „mūsų“ ir „jų“ mumyse yra toks stiprus – galbūt dėl priežasčių, siekiančių mūsų, kaip socialinių gyvūnų, ištakas, – kad šioji schema – priešprieša draugas-priešas – pranoksta visas kitas. Populiariąją istoriją ir tą, kurios tradiciškai mokoma mokyklose, veikia manicheistinė tendencija, vengianti pustonijų ir kompleksiško: ji yra linkusi sumenkinti žmonijos įvykių srautą iki konfliktų, o konfliktus – iki dvikovų tarp savų ir svetimų, atėniečių ir spartiečių, romėnų ir kartaginiečių. Žinoma, kaip tik todėl kaip reginys populiaros tokios sporto šakos kaip futbolas, beisbolas ar boksas, kur tarpusavyje varžosi dvi komandos ar du varžovai, puikiai atskiriami ir lengvai atpažįstami, ir kur rungtynių pabaigoje išaiškėja laimėtojai ir pralaimėjęs. Jei rezultatas – lygiosios, žiūrovas jaučiasi apgautas ir nuviltas: daugiau ar mažiau sąmoningai jis trokšta nugalėtojų ir pralaimėjusiųjų, kuriuos atitinkamai tapatina su teisuoliais ir blogiukais, nes laimėti privalo teisieji, antraip pasaulis apsivers aukštyn kojomis.

Šis supaprastinimo *troškimas* yra pateisintinas, tačiau pats supaprastinimas ne visada. Tai gali būti tyrimo hipotezė, paranki, jei pripažįstama kaip tokia, bet ne kaip tikrovės pakaitalas; didžioji dalis istorinių ir gamtinių reiškinių nėra paprasti, ar bent jau ne tokie paprasti, kaip norėtume. Taigi žmonių santykių tinklas lageryje nebuvo paprastas: jo negalima padalinti į du aukų ir persekiotojų blokus. Tarp tų, kas šiandien skaito (ar aprašo) lagerių istoriją, ryškėja tendencija, netgi būtinybė, atskirti gėrį nuo blogio, palaikyti vieną pusę, atkartoti Kristaus gestą Teismo dieną: čia – teisieji, o čia – nedorėliai. Ypač jaunimas reikalauja aiškumo, švaraus pjūvio; turėdami menką gyvenimo patirtį jie nemėgsta dviprasmiškumo. Jų lūkesčiai, beje, tiksliai atliepia lagerio naujokų, jauno ar senyvo amžiaus, lūkesčius: visi, išskyrus tuos, kam jau teko patirti analogišką būvį, vylėsi patekę į siaubingą, tačiau protu suvokiamą pasaulį, atitinkantį tą paprastą modelį, kurį atavistiškai nešiojamės savyje, – „mes“ viduje, o priešas išorėje, atskirti aiškios geografinės ribos.

Tad įžengimas į lagerį buvo skaudus šokas dėl visiško netikėtumo. Pasaulis, į kurį pakliūdavo belaisvis, rodėsi siaubingas, bet drauge neiššifruojamas: jis neatitiko jokio modelio, priešas tykojo išorėje, o kartu ir viduje, „mes“ kontūrai išsitrindavo, priešininkų būdavo nebe du, atskiriančių sienų nebesimatė, jų iškildavo keletas, gal net daugybė ir neaiškių, po atskiriančią sieną tarp vieno ir kito kalinio. Į lagerį įžengdavai tikėdamas savo nelaimės bičiulių solidarumu, tačiau, išskyrus ypatingus atvejus, sąjungininkų nebuvo. Vietoj to egzistavo šimtai uždarytų monadų, tarp kurių vyko beviltiška, slapta ir nuolatinė kova. Šis šiurkštus atradimas, atsiskleisdavęs dar pirmomis kalėjimo valandomis, dažnai koncentrinės agresijos pavidalu iš tų, kuriuose viltasi rasti sąjungininkus, būdavo toks skaudus, jog akimirksniu palauždavo mintį pasipriešinti. Daugeliui jis buvo mirtinas, tiesiogine ar netiesiogine prasme: sunku apsiginti nuo smūgio, kuriam nesiruošta.

Ši agresija galėtų turėti kelis aspektus. Būtina priminti, kad koncentracijos stovyklų sistema nuo pat savo atsiradimo (sutampančio su nacizmo įsitvirtinimu Vokietijoje) kaip pirminį tikslą turėjo užsibrėžusi palaužti priešininkų rezistencijos galimybes: stovyklos vadovybės akyse naujasis atvykėlis buvo iš esmės priešininkas, kad ir kokia jam lipdyta etiketė, tad privalėjo būti nedelsiant sutraiškytas, idant netaptų pavyzdžiu kitiems ar organizuoto maišto užuomazga. Šiuo klausimu SS nuostata buvo aiški ir tuo remiantis reiktų interpretuoti makabriškąjį ritualą, kuris nors įvairiose stovyklose skyrėsi, tačiau buvo bendras savo esme, lydėjusį belaisvio įžengimą į lagerį: spyriai ir smūgiai kumščiais, dažnai į veidą; su tikru ar simuliotu įsiūčiu išrėkiamų paliepimų orgija; belaisvio apnuoginimas, plikai nuskusta galva, aprengimas skudurais. Sunku pasakyti, ar visos šios detalės buvo išgalvotos kokio eksperto, ar metodiškai ištobulintos remiantis stebėjimais, tačiau jos neabejotinai buvo apmąstytos ir neatsitiktinės: viskas buvo surežisuota ir krito į akis.

Vis dėlto prie įžengimo į lagerį ritualo ir jį lydintio moralinio pakrikimo daugiau ar mažiau sąmoningai prisidėdavo ir kiti koncentracinio pasaulio komponentai: eiliniai ir privilegijuoti kaliniai. Naują atvykėlį jie retai tepasitikdavo, nesakau, kaip bičiulį, bet bent jau kaip nelaimės draugą; kone visada senbuviai (o senbuviu tapdavai per tris ar keturis mėnesius: kaita vyko išties sparčiai!) rodydavo nepasitenkinimą ar netgi priešišumą. „Naujokui“ (*Zugang*: atkreipkite dėmesį, vokiečių kalboje tai abstraktus administracinis terminas, reiškiantis „įžengimą“, „įėjimą“) buvo pavydima, nes šis neva tebekvepėjo namais, ir tai buvo absurdiškas pavydas, nes iš tiesų kur kas stipriau buvo kenčiama pirmomis nelaisvės dienomis nei vėliau, kai iš dalies prisitaikymas, iš dalies patirtis leisdavo susikurti užuovėją. Iš naujoko būdavo tyčiojama, jam krečiami žiaurūs pokštai, kaip nutinka „šauktiniams“ ir

„naujokams“ visose bendruomenėse ar per iniciacijos ritualus tarp primityvių tautų, ir nėra abejonės, kad gyvenimas lageryje vedė prie regresijos ir pastūmėdavo elgtis primityviai.

Galimas dalykas, kad priešiškus *Zugang*, naujokams, buvo esmingai pagrįstas tuo pačiu principu kaip ir bet kuris kitas nepakantumas, t. y. rėmėsi nesąmoningu bandymu konsoliduoti „mes“ „kitų“ sąskaita, trumpai tariant, sukurti tą solidarumo tarp engiamųjų jausmą, kurio stygius buvo papildoma kančia, net jei tiesiogiai neišsakoma. Drauge buvo siekiama prestižo, kuris mūsų civilizacijoje, regis, yra neįveikiama būtinybė: nuolat žeminama senbuvių minia į naują atvykėlių žiūrėjo kaip į taikinį, ant kurio buvo galima išlieti savo pažeminimą, kompensuoti jį atvykėlio sąskaita, sukurti žemesnio rango individą, permesti iš aukščiau patiriamų skriaudų sunkį.

Kalbant apie privilegijuotus kalinius, viskas kur kas sudėtingiau ir, mano akimis, tai itin reikšminga tema. Naivu, absurdiška ir istoriškai klaidinga manyti, kad tokia pragariška sistema, kokia buvo nacionalsocializmas, skelbtų savo aukas šventaisiais: priešingai, sistema jas sugniuždo, asimiliuoja, ir tuo stipriau, kuo aukos nuolankesnės, baltesnės, neturinčios tvirto politinio ir moralinio stuburo. Įvairūs ženklai rodo, jog atėjo laikas ištirti erdvę, skiriančią aukas nuo persekiotojų (ir ne vien nacių lageriuose!), ir atlikti tą lengvesne ranka ir ramesne siela, ko, pavyzdžiui, stigo tam tikroms kino juostoms. Tik schematinė retorika gali tvirtinti, jog toji erdvė tuščia: ji tikrai nėra tuščia, ji nusėta niekšingų ar patetiškų figūrų (kartais joms būdingos abi savybės vienu metu), ir ją būtina pažinti, jei norime pažinti žmoniją, jei norime išmokti apginti savo sielas, kai mus užklups naujas panašus išbandymas, ar jei norime paprasčiausiai suvokti, kas vyksta dideliame fabrike.

Privilegijuoti kaliniai tarp lagerio gyventojų sudarė mažumą, tačiau tarp išgyvenusiųjų jie yra dauguma; iš tiesų, net jei neatsižvelgtume į nuovargį, fizinį smurtą, šaltį ir ligas, būtina priminti, kad maisto daviniai buvo akivaizdžiai per menki net ir saikingiausiam kaliniui: per du ar tris mėnesius suvartojus fiziologines organizmo atsargas, mirtis nuo bado ar badmiriavimo sukeltų ligų buvo įprastas kalinio likimas. Jo buvo galima išvengti tik gavus papildomo maisto, o tam reikėjo įgyti didesnių ar mažesnių privilegijų, kitaip tariant, *octroyé*¹ arba užsikariauto, apsukraus ar smurtinio, teisėto ar neteisėto būdo, kad pakiltum virš normos.

Taigi negalima pamiršti, kad dažniausiai sugrižusiųjų iš lagerio pasakojimai, užrašyti ar perduoti žodžiu, prasideda kaip tik taip: susidūrimas su konclagerio

¹ „Suteiktas.“ (Pranc.)

tikrove sutampa su agresija, netikėta ir nesuvokiama, patiriama nuo naujo ir keisto prieš rankos – kalinio funkcionieriaus, kuris, užuot ištiesęs pagalbos ranką, paguodęs ir davęs patarimų, užpuola tave rėkdamas tau nesuprantamos kalbos žodžiais ir smogdamas į veidą. Jis siekia tave palaužti, nori užgesinti tavyje tą orumo kibirkštį, kurią galbūt tebesaugai, o jis jau spėjo prarasti. Bet vargas tau, jei tas orumas pastūmės tave reaguoti: galioja nerašytas, bet geležinis įstatymas – *zurückschlagen*, „į smūgį atsakyti smūgiu“, yra nedovanotinas prasižengimas, į galvą galintis šauti nebent naujokui. Prasižengėlis privalo tapti pavyzdžiu: kiti funkcionieriai skuba atkurti pažeistą tvarką, ir prasižengėlis talžomas su įniršiu ir metodiškai tol, kol būna sutramdomas ar išleidžia kvapą. Privilegija saugo ir užstoja privilegiją. Atmenu, jog vietinis terminas privilegijai įvardyti jidiš ir lenkų kalbomis buvo *protekcja*, tariamas *protekcija*, kurio itališka ir lotyniška kilmė akivaizdi; ir man pasakojo apie vieną italų naujoką, partizaną, nublokštą į darbo lagerį su politinio kalinio etikete dar pačiame jėgų žydėjime. Italą apkūlė per sriubos dalinimą ir jis išdrįso funkcionierių sriubos dalintoją pastumti: subėgo šio kolegos ir prasikaltėlis buvo pavyzdingai paskandintas, panardinant jo galvą sriubos kubile.

Privilegiuotųjų iškilimas – ne tik lageryje, bet įvairiomis žmonių sugyvenimo aplinkybėmis – yra keliantis nerimą, tačiau neišvengiamas reiškinys: privilegiuotųjų nebūna tik utopijose. Teisingo žmogaus pareiga yra kovoti su bet kokia nepelnyta privilegija, tačiau būtina nepamiršti, kad tai kova be pabaigos. Visur, kur egzistuoja galia, sutelkiama mažumos ar vieno žmogaus rankose ir nukreipta prieš daugumą, užgimsta ir suklesti privilegija, net ir prieš valdančiųjų valią; bet normalu, kad valdantieji toleruoja ir tą privilegiją skatina. Apsiribokime lageriu, kuris (taip pat ir savo sovietine versija) gali puikiai pasitarnauti kaip „laboratorija“: hibridiška kalinių funkcionierių klasė sudaro lagerio griaučius, o drauge ir kraupiausią jo bruožą. Tai pilkoji zona, sunkiai apibrėžiama, vienu metu atskirianti ir sujungianti abi, šeiminkų ir tarnų, stovyklas. Pasižymi vidine neįtikėtinai sudėtinga struktūra ir išsišakoja tiek, kiek užtenka suklaidinti mūsų poreikiui teisti.

Pilkoji *protekcijos* ir kolaboravimo zona išauga iš įvairių šaknų. Pirmiausia, kuo ribotesnė galios erdvė, tuo labiau ji reikalauja išorės talkinimo; paskutiniaisiais mėnesiais nacizmas, pasiryžęs išsaugoti parklupdytoje Europoje įvestą tvarką ir paremti karo frontus, kuriuos baigė pralaužti stiprėjantis karinis pasipriešinimas, negalėjo išsiversti be talkininkų. Iš okupuotų šalių jam reikėjo ne tik darbo jėgos, bet ir tvarkos palaikymo pajėgų, įgaliotinių ir administratorių, pavaldžių vokiečiams, visus savo karinius resursus sutelkusiems kitur. Šioje erdvėje randame (nevienodus savo vaidmeniu ir įtaka) norvegą Vitkundą Quislingą, Prancūzijos Viši

vyriausybę, Varšuvos Judenratą, Italijos Salo respubliką², taip pat ukrainiečių ir baltų samdomus karius, panaudotus pačioms niekingiausioms užduotims (bet ne mūšyje) atlikti, bei *Sonderkommandos*³, prie kurių dar grįšime. Vis dėlto iš priešininkų stovyklos atėję kolaborantai – buvę priešai – yra veidmainiški iš esmės: jie kartą jau išdavė, gali vėl išduoti. Neužtenka paskirstyti jiems antraeilių užduočių, geriausias būdas jiems pajungti yra užkrauti kaltę, sutepti juos krauju, kuo labiau sukompromituoti: taip su nusikaltimo užsakovais juos susaistys bendrininkavimo ryšys, ir bus neįmanoma grįžti atgal. Šis principas gerai žinomas visų laikų ir kraštų nusikalstamoms grupuotėms, jį nuo seno taiko mafija ir, beje, tik taip galima paaiškinti ekstremalias, antraip nesuvokiamas priemones, kurių ėmėsi aštuntojo dešimtmečio italų teroristai.

Antra, priešingai, nei teigia tam tikra hagiografinė ir retorinė stilizacija, kuo stipresnė spauda, tuo labiau prispaustieji linkę kolaboruoti su galia. Šis kolaboravimas vėlgi įgauna begalę atspalvių ir motyvacijų: teroras, ideologinis vylius, buka nugalėtojo imitacija, aklas menkos, kad ir juokingai laiko bei erdvės ribojamos galios troškimas, bailumas, taip pat sąmoningas išskaičiavimas siekiant apeiti nurodymus ir primestą tvarką. Visos šios priežastys, atskirai ar susipynusios tarpusavyje, leido atsirasti šiai pilkajai zonai, kurios komponentus neprivilegiuotųjų atžvilgiu vienijo noras išlikti ir išsaugoti įgytąją privilegiją.

Prieš atskirai aptariant priežastis, paskatinusias vienus belaisvius įvairiomis formomis kolaboruoti su lagerio valdžia, būtina tvirtai pareikšti, kad tokių atvejų kaip šis akivaizdoje neapdairu paskubomis išsakyti savo moralinį nuosprendį. Visiems turi būti aišku, kad didžioji kaltės dalis tenka sistemai, pačiai totalitarinės valstybės struktūrai; nėra lengva įvertinti, kiek šios kaltės turi prisiimti pavieniai daugiau ar mažiau prisidėję kolaborantai (kurie niekada nežadina simpatijų, niekada nėra skaidrūs!). Šį nuosprendį norėtusi patikėti vien tiems, kuriems teko susidurti su panašiomis aplinkybėmis ir savo kailiu išmėginti, ką reiškia priimti sprendimus prievartos sąlygomis. Tą puikiai žinojo Manzoni: „Kurstytojai, tironai, visi tie, kurie šiaip ar kitaip skriaudžia kitus, kalti ne tik savo piktais darbais, bet ir tuo, kad nuniokoja skriaudžiamų žmonių sielas.“⁴ Skriaudą patyrusiojo padėtis neatleidžia jo nuo kaltės ir neretai ši kaltė, objektyviai vertinant, yra sunki, tačiau neišmanau, kuriam žmonių tribunolui būtų galima pavesti išmatuoti jos dydį.

2 It. *Repubblica di Salò* – Italijos socialinė respublika, po 1943 m. rugšėjo paliaubų įkurta ir iki 1945 m. balandžio gyvavusi fašistinė respublika, kuri kolaboravo su nacistine Vokietija ir kuriai vadovavo Benito Mussolini.

3 Specialieji būriai. (Vok.)

4 Alessandro Manzoni, *Sužadėtiniai*, iš italų k. vertė Algimantas Vaišnoras, Vilnius: Vaga, 1990, p. 32.

Jei priklausytų nuo manęs, jei būčiau priverstas teisti, lengva širdimi išteisinčiau visus tuos, kurių prisidėjimas prie kaltės buvo minimalus, o patirtoji prievarta – didžiausia. Aplink mus, kalinius be laipsnių, knibždėjo žemo rango funkcionieriai. Jie sudarė spalvingą fauną: šlavėjai, katilų šveitikai, naktiniai budėtojai, antklo-džių tiesintojai (kurie savo labui išnaudojo vokiečių maniją turėti nepriekaištingai sutvarkytus gultus), utėlių ir niežų tikrintojai, nurodymų perdavinėtojai, vertėjai, talkininkų talkininkai. Paprastai tai būdavo vargšai nelaimėliai, kaip ir mes, pluš-davę visą darbo dieną kaip ir visi kiti, bet už papildomą puslitrį sriubos prisitaiky-davę vykdyti šias ir kitas „tretines“ pareigas, nekenksmingas, kartais pravarčias, dažnai iš piršto laužtas. Jie retai būdavo žiaurūs, tačiau linkę išvystyti tipiškai korporacinį mentalitetą ir energingai ginti savo „darbo vietą“ nuo tų, kurie į ją kėsinosi iš aukštai ar iš žemai. Jų privilegija, beje, sukeldavusi papildomo nerimo ir sunkumų, teikė menkos naudos ir neapsaugojo nuo disciplinos ir bendrų vargų: jų tikimybė išgyventi iš esmės buvo tolygi neprivilegijuotųjų tikimybei. Tai buvo storžieviai ir pasipūtėliai, tačiau niekas į juos nežvelgė kaip į priešus.

Kur kas kebliau vertinti tuos, kurie užėmė vadovaujamąją padėtį: darbo būrių vadai (*Kapo*: šis vokiečių terminas yra tiesiogiai kilęs iš itališko žodžio, o kirtis ant galinio skiemens, įvestas prancūzų belaisvių, paplito gerokai vėliau, jį išgarsino to paties pavadinimo režisieriaus Pontecorvo filmas ir Italijoje jis įsigalėjo dėl savo diferenciacinės vertės), nuo barakų vadų ir raštininkėlių iki įvairias, kartais itin delikačias pareigas stovyklos administraciniuose skyriuose, politiniame skyriuje (faktiškai Gestape), darbo skyriuje ir bausmių celėse ėjusių kalinių pasaulio (apie kurio egzistavimą anuomet nė neįtariau). Vieniems jų, pasitelkus apsukrumą ar sėkmei nusišypsojus, teko prisiliesti prie slapčiausių lagerio duomenų ir – kaip Hermannui Langbeinui Aušvice, Eugenui Kogonui Buchenvalde ir Hansui Marsalekui Mauthauzene – vėliau tapti holokausto istorikais. Nežinia, ar reiktų labiau žavėtis jų drąsa ar apsukrumu konkrečiai ir įvairiškai gelbstint nelaimės bičiulius: atidžiai stebint pavienius SS karininkus, su kuriais tekdavo dirbti, nuspręsti, kuriuos iš jų galima papirkti, kuriuos atkalbėti nuo pačių žiauriausių sprendimų, kuriuos šantažuoti, kuriuos apgauti, kuriuos įbauginti *redde rationem*⁵ perspektyva po karo. Vieni jų, kaip trys minėtieji, priklausė dar ir slaptoms pasipriešinimo organizacijoms, todėl galią, kurią jiems suteikė pareigos, atsvertė kraštutinis pavojus, grėsęs jiems kaip „maištininkams“ ir kaip paslapčių sergėtojams.

Minėtieji funkcionieriai faktiškai nekolaboravo, arba darė tą tik išoriškai, jie buvo veikiau užsimaskavę priešininkai. Kas kita – didžioji dalis vadovaujamąją

5 Duoti apyskaitą. (Lot.) Posakis atėjęs iš „Evangelijos pagal Luką“, Lk 16,2.

padėtį užėmusių kalinių, kurie atsiskleidė kaip vidutinybės ar menkystos. Galia, užuot nualinusi, korumpuoja, o jų galia, kuri buvo savitos prigimties, juos korumpavo kur kas giliau.

Galia egzistuoja įvairiomis žmonijos socialinio būvio formomis, daugiau ar mažiau kontroliuojama, uzurpuojama, suteikiama iš viršaus ar pripažįstama iš apačios, skiriama už nuopelnus ar iš bendruomeninio solidarumo, dėl giminystės ryšių ar socialinio statuso: tikėtina, kad iš dalies žmogaus viešpatavimas prieš kitus yra mūsų, socialinių gyvūnų, genetiškai paveldimas. Nėra įrodymų, kad galia būtų esmiškai žalinga bendruomenei. Tačiau galia, kurią buvo įgiję mūsų aptariami funkcionieriai, net ir žemesnio rango, tokie, kaip darbo būrių *Kapo*, buvo beribė; ar, tiksliau, jų žiaurumui buvo taikoma minimali riba, t. y. *Kapo* būdavo baudžiami ar šalinami iš pareigų, jei pasirodydavo nepakankamai griežti, tačiau jokios maksimalios ribos. Kitaip tariant, jie buvo laisvi pasitelkti savo pavaldiniams baisiausius žiaurumus kaip bausmę už bet kokią jų prasižengimą ar apskritai be priežasties: per visus 1943 metus neretai belaisvis mirdavo nuo *Kapo* smūgių, šiam nesibaiminant dėl pasekmių. Tik vėliau, kai rankų darbo poreikis kritiškai išaugo, buvo įvesti tam tikri apribojimai: fizinis belaisvio žalojimas neturėjo reikšmingai pakenkti jo darbingumui. Tačiau įprotis jau buvo plačiai paplitęs ir nustatytos normos ne visada buvo laikomasi.

Taip lageryje mažesniu mastu, bet išdidintais bruožais buvo atgaminama hierarchinė totalitarinės valstybės struktūra, kurioje galia suteikiama iš aukštai ir kurioje kontrolė iš apačios beveik neįmanoma. Bet šis „beveik“ yra reikšmingas: dar neegzistavo jokia valstybė, kuri realiai būtų buvusi „totalitarinė“ šiuo požiūriu. Net ir Trečiajame reiche ar Stalino Tarybų Sąjungoje nestigo atsakomosios reakcijos ir pasipriešinimo valdžios absoliutizmui formų: abiejose šalyse didesniais ar mažesniais stabdžiais tapo viešoji nuomonė, magistratūra, užsienio spauda, bažnyčios, žmogiškumo ir teisingumo jausmas, kuriam išrauti nepakako dešimties ar dvidešimties tironijos metų. Tik lageryje kontrolė iš apačios buvo neįmanoma, o smulkiųjų satrapų galia buvo absoliuti. Suprantama, tokio masto galia stipriai prieš savęs traukė valdžios ištroškčius žmones, valdžios siekė net ir saikingesnių instinktų individai, suvilioti daugelio pareigų teikiamų materialinių privalumų, tad buvo lemtingai šios galios apnuodyti.

Kas tapdavo *Kapo*? Derėtų dar kartą atskirti. Pirmiausia tie belaisviai, kuriems ši galimybė būdavo suteikiama, t. y. asmenys, kuriuose lagerio komendantas ar jo įgaliotiniai (dažnai neprasti psichologai) įžvelgdavo kolaboranto potencialą: eiliniai nusikaltėliai, suvežti iš kalinimo įstaigų, kuriems kankintojo karjera siūlė

puikią alternatyvą kalėjimui, politiniai kaliniai, nualinti penkerių ar dešimties kančios metų ar tiesiog morališkai palaužti; vėliau ir žydai, kurie jiems siūlomos valdžios trupinyje regėjo vienintelę galimybę išvengti „galutinio sprendimo“. Vis dėlto daugelis jų, kaip minėta, valdžios siekė spontaniškai – tai buvo sadistai, žinoma, negausūs, bet keliantys šiurpą, mat privilegijuota padėtis jiems buvo it leidimas kankinti ir žeminti savo pavaldinius. Valdžios siekė nusivylėliai, ir šis bruožas lagerio mikrokosme vėlgi atgamina totalitarinės bendruomenės makrokosmą: abiem atvejais, nepaisant gabumų ir nuopelnų, valdžia dosniai žarstoma tiems, kurie pasirengę atiduoti pagarbą hierarchiniam autoritetui ir taip daryti karjerą, kitaip neįmanomą. Galiausiai jos siekė dauguma engiamųjų, apsikrėtę engėjų nuodais ir nesąmoningai mėginę su jais tapatintis.

Apie šią mimezę, tapatinimąsi, imitaciją ar apsikeitimą vaidmenimis tarp skriaudėjo ir aukos buvo daug kalbėta. Buvo pasakyta tiesa ir išgalvotų, viliojančių ir banalių, taiklių ir kvailių dalykų: tai nėra neliesta žemė, priešingai, nevykusiai išakėtas laukas, išmindžiotas ir išraustas. Režisierė Liliana Cavani, paprašyta glaustai apibūdinti savo gražų, bet fiktyvų filmą, pareiškė: „Visi esame aukos arba žudikai, ir noriai prisiimame šiuos vaidmenis. Vien Sadas ir Dostojevskis suprato, kas yra gėris“; taip pat pasakė mananti, kad „bet kurioje aplinkoje ir bet kuriuose santykiuose egzistuoja aukos ir budelio dinamika, daugiau ar mažiau ryški ir paprastai išgyvenama sąšmonės lygmeniu“⁶.

Menkai teišmanau apie sąšmonę ir gelmes, bet žinau, kad tik nedaugelis tą teišmano ir kad jie kur kas atsargesni darydami pareiškimus. Nežinau, ir mane mažai tedomina, ar mano gelmėse tūno žudikas, bet žinau, kad nekalta auka man teko būti, o žudiku – ne; žinau, kad žudikai egzistavo, ir ne vien Vokietijoje, kad jie tebeegzistuoja, išėję į pensiją ar vis dar tarnyboje, ir kad painioti juos su aukomis yra moralinė negalia, estetinė užgaida ar nelemtas sąmokslininkiškumo ženklas. Tai ypač pasitarnauja (sąšmoningai ar ne) tiesos neigėjams. Žinau, kad lageryje, ir apskritai žmonijos scenoje, nutinka visko ir kad pavieniai pavyzdžiai mažai ką teįrodo. Po šių žodžių ir darkart pabrėžus, jog painioti šiuos du vaidmenis – vadinasi, norėti iš esmės mistifikuoti mūsų teisingumo siekį, būtini dar keli pasvarstymai.

Tiesa, kad lageryje ir už jo ribų esama pilkų, dviprasmiškų žmonių, pasirengusių kompromisui. Kraštutinė lagerio įtampa gausina jų gretas; jiems asmeniškai

⁶ Primo Levi turi omenyje Lilianos Cavani filmą „Naktinis portjė“ (*Il portiere di notte*, 1974 m.), pasakojantį apie pokariu iš naujo užsimezgančius sadomazochistinius santykius tarp koncentracijos stovykloje dirbusio SS karininko ir jo kalinės bei sekso vergės žydės. Šis filmas sulaukė didelio dėmesio ir padalino kritiką ir žiūrovus į dvi stovyklas: vieni gyrė jo drąsą peržengiant moralinius tabu, kiti smerkė holokausto temos subanaliniumą.

tenka dalis kaltės (tuo reikšmingesnė, kuo didesnė buvo jų pasirinkimo galimybė), bet drauge jie tapo sistemos kaltės vektoriais ir įrankiais. Tiesa, kad didžioji dalis engėjų vykdydami (o dažniausiai įvykdę) savo veiksmus susivokė, kad tai, ką darė ar buvo padarę, – išties siaubinga, galbūt pajuto abejonę ar prieštarą, o gal net buvo nubausti; bet šių jų kančių nepakanka, kad priskirtume juos prie aukų. Lygiai taip pat nepakanka belaisvių klaidų ar nuolaidžiavimų, kad sugretintume juos su jų sargais: šimtai tūkstančių lagerio belaisvių iš skirtingų socialinių sluoksnių ir skirtingų Europos šalių įkūnijo žmonijos vidurkį, o ne atrinktą mėginį. Net jei neatsižvelgtume į pragarišką aplinką, į kurią jie buvo brutaliai įmesti, būtų nelogiška iš jų reikalauti, o drauge retoriška ir fiktyvu tvirtinti, kad visi ir visada elgėsi taip, kaip pritinka šventiesiems ar filosofams stoikams. Iš tiesų, dažniausiai jų elgesio būta griežtai priverstinio: per vos kelias savaites ar mėnesius patirti nepritekčiai privedė juos prie gryno išgyvenimo slenksčio, kasdienės kovos su badu, šalčiu, nuovargiu ir žalojimu, kur erdvė pasirinkti (ypač daryti moralinį pasirinkimą) tapo nulinė; tik nedidelė jų dalis atlaikė išbandymą, susiklosčius daugeliui netikėčiausių aplinkybių: trumpai tariant, juos išgelbėjo atsitiktinumas, ir nėra jokios prasmės jų likimuose ieškoti bendro vardiklio, nebent geros pradinės sveikatos būklės.

Kraštutinį kolaboravimo atvejį įkūnija Aušvico ir kitų naikinimo stovyklų *Sonderkommandos*. Čia apie privilegijas kalbėti sudėtingiau: tie, kam teko dirbti *Sonderkommandos* sudėtyje, buvo privilegijuoti tik tiek (ir kokia kaina!), kad kelis mėnesius gaudavo papildomai maisto, bet aplinkiniams pavydo jie tikrai nekėlė. Šiuo deramai abstrakčiu terminu, „specialieji būriai“, SS vadino kalinių grupę, kuriai buvo pavesta prižiūrėti krematoriumus. Ji privalėjo palaikyti tvarką tarp naujai atvykusiųjų (dažniausiai nieko neįtariančių apie jų laukiančią baigtį), kuriuos reikėjo nuvesti į dujų kameras, išvilkti lavonus iš kamerų, išlupti auksinius dantis negyvėliams iš burnų, nukirpti moterims plaukus, sukrauti lavonus krūvomis ir surūšiuoti jų drabužius, batus, lagaminų turinį, išgabenti kūnus į krematoriumus ir prižiūrėti, kad krosnys tinkamai veiktų, tada ištraukti ir sunaikinti pelenus. Specialųjį Aušvico būrį skirtingais laikotarpiais sudarė nuo 700 iki 1000 belaisvių.

Šie specialieji būriai neišvengdavo kitų kalinių likimo, priešingai, SS kruopščiai viską fiksuodavo dokumentuose, kad nė vienas šiems būriams priklausęs žmogus neišgyventų ir negalėtų papasakoti. Aušvico vienas kitą pakeitė iš viso dvylika būrių, kiekvienas jų veikė po kelis mėnesius, paskui būdavo likviduojamas, kaskart skirtingais metodais, kad nepasipriešintų, ir naujasis būrys, lyg tai būtų kokia iniciacija, sudegindavo savo pirmtakų kūnus. Paskutinis būrys 1944 metų spalį vis dėlto sukilo ir susprogdino vieną iš krematorių, jis SS buvo sunaikintas nelygioje kovoje, bet apie ją kalbėsiu kiek vėliau. Tad išgyvenusiųjų

iš *Sonderkommandos* narių buvo itin mažai, mirties jiems pavyko išvengti tik dėl vienos ar kitos nenuspėjamos likimo užgaidos. Nė vienas jų po išlaisvinimo noriai nepasakojo, ir nė vienas jų noriai nekalba apie siaubingą *Sonderkommandos* tekusią užduotį. Mūsų turimos žinios apie šiuos būrius surinktos iš šykščių išgyvenusiųjų parodymų, iš kaltinamųjų suole atsidūrusių „užsakovų“ prisipažinimų, iš vokiečių ar lenkų civilių, atsitiktinai susidūrusių su šiais būriais, parodymų ir galiausiai iš dienoraščio puslapių, kuriuos keli *Sonderkommandos* nariai paskubomis surašė ateities kartoms ir skrupulingai užkasė netoli Aušvico krematoriumų. Visi šie šaltiniai neprieštarauja vienas kitam, ir vis dėlto mums sunku, beveik neįmanoma įsivaizduoti, kaip šie žmonės gyveno diena iš dienos, kaip jie regėjo save ir taikėsi su savo padėtimi.

Pradžioje *Sonderkommandos* narius SS karininkai rinkdavosi iš lageryje registruotų kalinių, ir buvo paliudyta, jog pasirinkimą lemdavo ne vien belaisvio fizinis tvirtumas, bet ir fizionomija. Tam tikrais atvejais paskyrimas į *Sonderkommandos* būdavo bausmė. Vėliau buvo nuspręsta kandidatus rinktis tiesiai nuo geležinkelio bėgių, tik atvykus traukinio sąstatui: SS „psichologai“ pastebėjo, kad „įdarbinimas“ paprastesnis renkant iš dezorientuotų ir nevilties apimtų žmonių, išsekintų kelionės ir nepajėgiančių pasipriešinti, lemiamu išlaipinimo iš traukinio momentu, kai kiekvienas naujas atvykėlis išties pasijusdavo atsidūręs ties tamsos ir siaubo slenksčiu nežemiškoje erdvėje.

Didžioji specialiųjų būrių dalis buvo suformuota iš žydų. Viena vertus, tai nestebina, kadangi pagrindinis lagerio tikslas buvo žydus sunaikinti, be to, nuo 1943 metų 90–95 proc. Aušvico gyventojų sudarė žydai; kita vertus, pribloškia toks blogio ir neapykantos proveržis: į krematoriumus žydus privalėjo grūsti patys žydai. Taip buvo norima įrodyti, kad žydai – toji žemesnioji rasė, tie pusžmogiai – paklūsta bet kokiam pažeminimui, net savęs naikinimui. Taip pat žinoma, kad ne visi SS kariai lengvai susitaikydavo su kasdienio naikinimo užduotimi, tad dalies darbo, ir pačios juodžiausios, perdavimas aukoms turėjo (ir veikiausiai taip ir buvo) jų sąžinę palengvinti.

Žinoma, būtų klaidinga tokį nuolankumą priskirti išskirtinai žydams: specialiesiems būriams priklausė taip pat ir ne žydų kilmės kaliniai, vokiečiai ir lenkai – šie užimdavo „oresnes“ *Kapo* pareigas, – bei rusų karo belaisviai, kuriuos naciai laikė laipteliu viršesniais už žydus. Jų būta nedaug, Aušvice rusų buvo vos keli (didžioji jų dalis sunaikinta anksčiau – vos sugautus rusus sušaudydavo prie milžiniškų bendrų duobių), tačiau visi jie elgėsi ne kitaip nei žydai.

Specialieji būriai, kaip siaubingos paslapties saugotojai, buvo laikomi griežtoje atskirtyje nuo kitų kalinių ir nuo išorės pasaulio. Bet, kaip žino visi patyrę ką nors panašaus, kiekviena siena turi savo plyšį: žinios, gal neišsamios ar iškraipytos, pasižymi neįtikėtina skvarbumo galia ir šis tas visada prasisunkia į išorę. Kalinimo metais tarp mūsų sklandė kalbos apie šiuos specialiuosius būrius, ir vėliau jas patvirtino kiti jau minėti šaltiniai. Tačiau neatsiejamas tokios žmogiškosios padėties siaubas visiems liudijimams primetė savotišką santūrumą, ir šiandien vis dar sunku susidaryti vaizdinį to, „ką turėjo reikšti“ būti priverstiems mėnesių mėnesius dirbti tokį darbą. Vieni liudijo, kad tiems nelaimėliams būdavo parūpinamas nemenkas kiekis alkoholio ir kad jie nuolat būdavo ties visiško nužmogėjimo ir išsekimo riba. Kažkas iš jų pareiškė: „dirbdamas tokį darbą arba išprotėji pačią pirmą dieną, arba prisitaikai“. Kitas teigė: „žinoma, aš galėjau nusižudyti arba leistis nužudomas, tačiau troškau išgyventi, kad atkeršyčiau ir kad galėčiau paliudyti. Nemanykite, kad mes – monstrai; esame tokie kaip jūs, tik kur kas nelaimingesni“.

Akivaizdu, kad šių ir daugybės kitų kalinių vienas kitam išsakytų ir mūsų nepasiekusių žodžių nereikia priimti paraidžiui. Iš žmonių, patyrusių tokį ekstremalų išbandymą, galima tikėtis ne liudijimo teisine termino prasme, o veikiau kažko, kas lieka tarp aimanos, keiksmo, išpirkimo ir bandymo pasiteisinti ir susigrąžinti save. Iš jų vertėtų laukti išlaisvinančio išsiliejimo, o ne tiesos Medūzos veidu.

Sugalvoti ir organizuoti specialiuosius būrius buvo demoniškausias nacional-socializmo nusikaltimas. Anapus pragmatinės pusės (vykdyti panaudotinų žmonių ekonomiką, pavesti pasibaisėtinas užduotis kitiems) galima įžvelgti subtilesnių aspektų. Įsteigiant šiuos būrius buvo siekiama permesti kaltės svorį kitiems, o tiksliau, pačioms aukoms, kad, budelių palengvėjimui, aukos prarastų tikėjimą savo nekaltumu. Nėra nei lengva, nei malonu leistis į šią niekšybės prarają, ir vis dėlto manau, kad tą daryti būtina, nes nusikaltimas, kurį pasirodė įmanoma įvykdyti vakar, gali pasikartoti rytoj ir paliesti mus ar mūsų vaikus. Kyla pagunda suraukti nosį ir nukreipti mintis kita linkme: būtina šiai pagundai priešintis. Iš tiesų, specialiųjų būrių egzistavimas turėjo reikšmę, jame glūdėjo žinia: „Mes, Dievų tauta, esame jūsų naikintojai, bet jūs ne geresni už mus; panorėję, ir mes to norime, galime sunaikinti ne vien jūsų kūnus, bet ir sielas taip, kaip sunaikinome savąsias.“

Miklosas Nyiszlis, vengrų gydytojas, buvo vienas iš nedaugelio išgyvenusiųjų iš paskutinio specialiojo būrio Aušvice. Tai buvo žymus anatoms patologas, ekspertas autopsijų srityje, ir Mengelė, vyriausiasis Birkenau SS karininkų gydytojas, miręs vos prieš kelerius metus ir taip išsisukęs nuo teisingumo, naudojosi Nyiszlio paslaugomis, rodė jam išskirtinį dėmesį ir laikė jį kone kolega. Nyiszlis privalėjo

užsiimti dvynių tyrimais: Birkenau buvo vienintelė vieta pasaulyje, kur egzistavo galimybė tirti tą pačią akimirką mirusių dvynių lavonus. Be šios ypatingos užduoties, kuriai, kiek žinoma – ir lai tai bus paminėta, – Nyiszlis griežtai nepasipriešino, taip pat teko dirbti kaip specialiojo būrio, su kuriuo artimai bendravo, gydytoju. Taigi Nyiszlis pasakoja vieną epizodą, kuris, mano akimis, gana reikšmingas.

SS, kaip minėjau, kandidatus į specialųjį būrį dėmesingai atrinkdavo iš atvykstančių traukinių ar lagerio, o tuos, kurie atsisakydavo ar pasirodydavo netinkami eiti šias pareigas, likviduodavo vietoje. Prieš naujai įdarbintus narius SS demonstravo tą pačią niekinančią ir atsiribojusią nuostatą kaip ir prieš visus kalinius, ypač žydus: vokiečiams buvo įkalta, kad žydai – niekingi padarai, Vokietijos priešai, tad neverti gyventi, geriausiu atveju tinkami priverstiniam darbams, iki mirties nuo išsekimo. Vis dėlto kitaip SS elgėsi su specialiuoju būriu veteranais: juose išžvelgė savotiškus kolegas, nužmogėjusius kaip ir jie, traukiančius tą patį vežimą, sukaustytus niekingu priverstinės bendrininkystės saitais. Taigi Nyiszlis pasakoja apie vienos pertraukos „darbe“ metu vykusias futbolo rungtynes tarp SS ir SK (*Sonderkommandos*), o tiksliau, tarp SS krematoriumo sargybinių ir specialiojo būrio komandų. Šias rungtynes stebi kiti SS kariškiai ir likusioji būrio dalis, jie palaiko saviškius, kerta lažybų, ploja, drąsina žaidėjus, tartum rungtynės vyktų neties pragaro slenksčiu, o kur nors kaimo laukymėje.

Nieko panašaus neįvyko nei būtų galėję įvykti kalbant apie kitas belaisvių kategorijas; tačiau su šiais „krematoriumo varnais“ SS aikštėje susirėmė kaip lygūs su lygiais. Šiose paliaubose girdėti šėtoniškas juokas: viskas, mums pavyko, jūs nebesate kita rasė, antirasė, pirmasis Tūkstantmetinio reicho priešas, nebesate stabus atmetanti tauta. Mes jus pasiglemžėme, užnuodijome, nusitempėme paskui save į bedugnę. Dabar jūs tokie kaip ir mes, jūs, pilni išdidumo, susitepėte savo pačių krauju ne mažiau už mus. Jūs, kaip ir mes, kaip ir Kainas, nužudėte savo brolių. Eime, dabar mes galime žaisti kartu.

Nyiszlis pasakoja apie dar vieną epizodą, vertą apmąstymo. Į dujų kameras suvaromi ir ten nužudomi ką tik atvykusio traukinio keleiviai, specialusis būrys vykdo savo pasibaisėtiną kasdienį darbą – ištempti lauk krūvą lavonų, nuplauti juos vandens žarnomis ir išgabenti į krematoriumą, – bet ant grindų aptinka jauną leisgyvę merginą. Tai neeilinis įvykis, išties unikalus; galbūt žmonių kūnai aplink merginą sudarė užtvarą, sukūrė savotišką oro kamštį, leidusį kvėpuoti. Būrio vyrai sutrikę, mirtis yra jų kasvalandinis amatas, mirtis yra įprotis, nes, kaip minėta, „arba išprotėji pačią pirmą dieną, arba prisitaikai“. Tačiau toji mergina gyva. Jie paslepia ją, atneša antklodę ir mėsos sultinio, išklausinėja: merginai šešiolika, ji

nesigauo vietoje nei laike, ji nežino, kur esanti, nesusigaudydama išlipo iš sandariai uždaryto traukinio, perėjo brutalią pradinę atranką, išsirengė, žengė į dujų kamerą, iš kurios dar niekas neišėjo gyvas. Ji nesuprato, bet viską regėjo, todėl privalo mirti, ir būrio vyrai tą žino, kaip žino, jog privalės mirti ir jie, dėl lygiai tos pačios priežasties. Tačiau šie alkoholio ir kasdienio naikinimo nužmoginti vergai persimainė, jiems prieš akis dabar ne anonimiška masė, persigandusių ir nustėrusių iš vagonų lipančių žmonių srautas, priešais juos – asmuo.

Kaip neprisiminti „neįprastos pagarbos“ ir „niekingo duobkasio“ dvejonės priešais atskirą atvejį: priešais maru mirusią mergaitę Čėčiliją romane „Sužadėtiniai“, kurios motina neleidžia įmesti į bendrą vežimą, gabenantį negyvėlius? Panašūs nutikimai stebina, nes kertasi su mumyse gyvuojančiu žmogaus kaip nuoseklaus ir sau neprieštaraujančio monolito vaizdiniu, o neturėtų stebinti – juk žmogus toks nėra. Gailestis ir brutalumas gali sugyventi tame pačiame individe ir tą pačią akimirką, prieštaraujant logikai, be to, ir pats gailestis dažnai prasilenkia su logika. Tarp mūsų gailesčio ir skausmo, iššaukiančio tą gailestį, jokios proporcijos nėra: vienut vienutelė Ana Frank žadina mumyse didesnę gailestį už nesuskaitomą daugybę kitų, kentėjusių ne mažiau už ją, tačiau likusių šešėlyje. Gal taip ir turi būti: jei privalėtume ir gebėtume išgyventi visų kančias, nepajėgtume gyventi. Galbūt tik šventiesiems suteikta siaubinga dovana jausti gailestį daugeliui, o duobkasiams, specialiesiems būriams, mums visiems geriausiu atveju telieka epizodiškas gailestingumas, nukreiptas į konkretų individą, į *Mitmensch*, mūsų artimą: žmogų iš kaulų ir kraujo, stovintį priešais mus, priešais mūsų stebuklingai trumparegiškas jusles.

Pakviečiamas gydytojas, jis suleidžia injekciją ir merginą reanimuoja: taip, dujos nepadarė savo, mergina išgyvens, tačiau kur ir kaip? Tuo metu pasirodo Muhsfeldas, vienas iš SS karininkų, atsakingų už mirties įrenginius, gydytojas pasiveda jį į šalį ir išdėsto atvejį. Jei išgyvenusioji būtų vyresnio amžiaus, viskas būtų kitaip, būtų išmintingesnė, galbūt pavyktų įtikinti ją tylėti apie tai, kas nutiko, tačiau merginai vos šešiolika ir ja pasitikėti negalima. Vis dėlto SS jos savo rankomis nenužudo, išsikviečia pavaldinį, kad likviduotų ją šūviu į sprandą. Taigi Muhsfeldas nebuvo gailiaširdis, jo kasdienė žudynių dozė buvo pilna arbitriškų ir kaprizingų epizodų, pasižyminti žiauriu rafinuotu išradingumu. Muhsfeldą teisė 1947 metais, jam skyrė mirties bausmę ir pakorė Krokuvoje, ir tai buvo teisinga; bet net ir Muhsfeldas nebuvo monolitas. Jei būtų gyvenęs kitoje aplinkoje ir kitoje epochoje, tikėtina, būtų elgėsis kaip bet kuris eilinis žmogus.

„Broliuose Karamazovuose“ Grušenka seka pasaką apie svogūną. Viena pikčiurna senė po mirties patenka į pragarą, tačiau jos angelas sargas, gerai palaužęs galvą, prisimena, jog kadaise – vienui vienintelį kartą – senė davusi elgetai nedidelį svogūną iš savo daržo, tad ištiesia senei svogūną, šioji įsitveria jo ir yra ištraukiama iš pragaro liepsnų. Ši pasaka man visad atrodė koki: kuris žmogiško pavidalo monstras nėra savo gyvenime „davęs svogūno“, jei ne kitiems, tai savo vaikams, žmonai ar šuniui? Toji vienintelė gailėsčio akimirka, netrukus ištrinta, jokiais būdais neišteisina Muhsfeldo, bet jos pakanka, kad SS karininką priskirtume – net jei ties pačiu paribiu – pilkajai zonai, tai dviprasmybės erdvei, kurią pagimdo ant teroro ir garbstymo pastatyti režimai.

Teisti Muhsfeldą nėra sunku, ir nemanau, kad mirties bausmę jam skyrusiems teisėjams būtų kilę dvejonų; priešingai, mūsų poreikis ir gebėjimas teisti sutrinka priešais specialiuosius būrius. Akimirksniu iškyla klausimai, konvulsiški klausimai, ir tikras iššūkis surasti jiems atsakymą, kuris mus nuraminų mąstant apie žmogaus prigimtį. Kodėl jie prisiėmė šią užduotį? Kodėl nepasipriešino, kodėl nepasirinko mirties?

Iš dalies mūsų turimi duomenys leidžia pamėginti į tai atsakyti. Ne visi belaisviai su tuo susitaikė, vieni jų pasipriešino žinodami, kad mirs. Bent apie vieną tokį atvejį turime tikslų žinių: keturi šimtai žydų iš Korfu, 1944 metų liepą įtraukti į specialųjį būrį, vieningai atsisakė dirbti ir buvo nedelsiant likviduoti dujomis. Išliko pasakojimai apie kelis kitus pavienius maištininkus, iškart nubaustus žiauria mirtimi (Filipas Mülleris, vienas iš nedaugelio išgyvenusių būrio narių, pasakoja apie bičiulį, kurį SS gyvą įkišo į krosnį), apie savižudybes per paskyrimą ar iškart po jo. Galiausiai reikėtų prisiminti, jog būtent specialusis būrys 1944 metų spalį pabandė surengti vienintelį Aušvico istorijoje beviltišką maištą, kurį minėjau anksčiau.

Apie šį žygdarbį mus pasiekusios žinios nėra išsamios nei vienodos; yra žinoma, kad maištininkai (atsakingi už du iš penkių Aušvico-Birkenau krematorių), prastai ginkluoti ir neužmezgę ryšių nei su lenkų partizanais už lagerio ribų, nei su slapta pasipriešinimo organizacija lageryje, susprogdino krematoriumą Nr. 3 ir užpuolė SS. Susirėmimas truko trumpai, keliems maištininkams pavyko perkirpti spygliuotą vielą ir pabėgti iš stovyklos, bet netrukus jie buvo sugauti. Nė vienas neišgyveno, apie 450 maištininkų SS nedelsiant nužudė, o pačių SS gretose žuvo trys kariai ir dvylika buvo sužeisti.

Taigi tie, apie kuriuos mes žinome – vargani naikinimo juodadarbiai, – yra kiti, pasirinkę gyventi viena kita savaite ilgiau (tačiau gyventi kaip!), užuot mirę

nedelsdami, tačiau nepasistūmėję ir nebuvę pastūmėti žudyti savo rankomis. Kartoju: manau, niekas neturi teisės teisti šių žmonių – nei patyrusieji lagerio gyvenimą, nei juo labiau tie, kam jo patirti neteko. Norėčiau paraginti kiekvieną, kuriam magą tą daryti, nuoširdžiai išmėginti šį konceptualų eksperimentą su savimi: įsivaizduokite, jei galite, kad kelis mėnesius ar kelerius metus praleidote uždaryti gete, kamuojami chroniško alkio, nuovargio, sąmyšio ir pažeminimo, kad regėjote aplinkui vieną po kito mirštant savo artimuosius, kad jus atskyrė nuo pasaulio be galimybės gauti ar perduoti žinią, kad jus galiausiai įgrūdo į traukinį, po aštuoniasdešimt ar šimtą žmonių į vieną krovininį vagoną, kad keliaujate į nežinomybę, akiai, ilgas dienas ir bemieges naktis, ir kad galiausiai jus išmeta tarp nenusakomo pragaro sienų. Čia jums suteikiama galimybė išgyventi ir pasiūloma, tiksliau, įsakoma vykdyti užduotį, nuožmią, bet nepatikslingą. Štai kas, mano akimis, yra tikrasis *Befehlsnotstand* – „prievartos būklė, atsirandanti dėl įsakymo“, – ne tai, ką sistemiškai ir begėdiškai kartojo į teisiųjų suolą papuoletaciai, o vėliau (sekdami jų pavyzdžiu) daugelio kitų šalių karo nusikaltėliai. Pirmuoju atveju tai griežtas *aut-aut*, nedelsiamas paklusimas arba mirtis; antrasis liečia galios centrą ir būtų galėjęs būti išspręstas (ir išties dažnai buvo išspręstas) vienu ar kitu manevru, uždelsimu kylant karjeros laiptais, švelniomis bausmėmis ar, blogiausiu atveju, nepaklusniojo perkėlimu į karo frontą.

Mano pasiūlytasis eksperimentas nėra malonus, rašytojas Vercorsas pabandė jį pavaizduoti savo apysakoje *Les armes de la nuit*⁷ (Albin Michel, Paris, 1953 m.), kurioje kalbama apie „sielos mirtį“ ir kuri, skaitoma šiandien, man rodosi nepakeičiamai persunkta estetizmo ir perdėto literatūriškumo. Tačiau nėra abejonių, kad čia kalbama apie sielos mirtį, niekas negali žinoti, kiek ilgai ir kokius išbandymus jo siela galinti pakelti prieš palūždama ar pasiduodama. Kiekvienas žmogus savyje turi jėgų atsargas, kurių apimtis jam nežinoma: jų gali būti daug, mažai ar apskritai stigti, ir tik ribinės situacijos leidžia tą išsiaiškinti. Ne tik kraštutiniu specialiųjų būrių atveju. Kartais mums, išgyvenusiems lagerį, pasakojant apie nutikusius dalykus pašnekovas ištaria: „tavo vietoje nebūčiau ištvėręs nė dienos“. Toks pasakymas neturi prasmės: mes niekada nesame kito žmogaus vietoje. Kiekvienas individas yra toks sudėtingas lipdiny, kad beprasmiška mėginti numatyti jo elgesį, juo labiau ekstremaliomis aplinkybėmis, kaip neįmanoma iš anksto nuspėti savo paties elgesio. Todėl viliuosi, kad „krematoriumo varnų“ istorija bus apmašoma su gailėsčiu ir nuoseklumu, tačiau lai nuosprendis jiems lieka neišsakytas.

7 „Nakties ginklai“. (Pranc.)

Lygiai ta pati *impotentia iudicandi* mus paralyžiuoja priešais Rumkowskio vardą. Chaimo Rumkowskio istorija nėra lagerio istorija, nors kaip tik ten pasibaigia. Tai geto istorija, tačiau tokia iškalbinga žmogiškojo dviprasmiškumo, fatališkai išprovokuoto priespaudos, klausimu, kad, man regis, puikiai dera prie mūsų temos. Pakartosiu šią istoriją čia, nors jau esu ją pasakojęs anksčiau.

Palikęs Aušvicą radau savo kišenėje keistoką lengvo lydinio monetą, kurią tebesaugau ir šiandien. Moneta subraižyta ir aprūdijusi, vienoje jos pusėje įspausta hebrajų žvaigždė (Dovydo skydas), 1943 metų data ir žodis getto, vokiškai skambantis ghetto; kitoje pusėje įrašyta QUITTUNG ÜBER 10 MARK ir DER ÄLTESTE DER JUDEN IN LITZMANNSTADT, kas reiškia „Pakvitavimas 10 markių“ ir „Litzmanštato žydų dekanas“; tai buvo vidinė geto moneta. Daugelį metų buvau pamišęs apie jos egzistavimą, paskui apie 1974 metus man pavyko atsekti jos istoriją, ir ji tiek pat žavi, kiek ir sukrečianti.

Litzmanštato vardu, pasiskolintu iš generolo Litzmanno, sumušusio rusus Pirmojo pasaulinio karo metais, naciai buvo perkrikštiję lenkų miestą Lodzę. Paskutiniaisiais 1944 metų mėnesiais išgyvenę Lodzės geto gyventojai buvo deportuoti į Aušvicą; savo vertę praradusią monetą veikiausiai radau lageryje kur besimėtančią ant žemės.

1939 metais Lodzė turėjo 750 000 gyventojų ir buvo labiausiai industrializuotas Lenkijos miestas, „moderniausias“ ir bjauriausias: vertėsi iš audinių tekstilės, kaip Mančesteris ar Biela, ir priklausė nuo gausybės didesnių ir mažesnių fabrikų, kurių didžioji dalis jau anuomet buvo atgyvenę. Kaip ir kiekviename reikšmingesniame okupuotame Rytų Europos mieste naciai pasiskubino įkurti getą, prikeldami – su visu modernybės nuožmumu – viduramžių ir kontrreformacijos getų santvarką. Lodzės getas, atidarytas dar 1940 metų vasarį, buvo pirmas pagal laiką ir antras, po Varšuvos, pagal gyventojų skaičių: priglaudė iki 160 000 žydų ir buvo likviduotas tik 1944 metų rudenį. Taigi gyvavo ilgiausiai iš visų nacistinių getų ir šis faktas priskirtinas dviem veiksniams: ekonominiam geto vaidmeniui ir kontroversiškai jo prezidento figūrai.

Geto prezidentas buvo Chaimas Rumkowskis, smulkus neprasimušęs pramonininkas, po įvairių kelionių ir nutikimų 1917 metais apsistojęs Lodzėje. 1940 metais Rumkowskis buvo beveik šešiasdešimtmetis bevaikis našlys, aplinkiniai jam rodė tam tikrą pagarbą ir pažinojo jį kaip žydų labdaros direktorių, energingą, neišprususį ir valdingą žmogų. Geto prezidento (ar vadinamojo dekanı) pareigos buvo iš esmės siaubingos, tačiau tai buvo pareigos: užtikrino socialinę statusą, pakylėjo laipteliu ir teikė privilegijų bei teisių, taigi valdžią, o Rumkowskis

aistringai troško valdžios. Kaip jam pavyko gauti šią investitūrą, nėra žinoma, galbūt tai tebuvo pasityčiojimas niekingu nacistiniu stiliumi (Rumkowskis buvo ar atrodė kvailelis geraširdžio veidu, trumpai tariant, tobulas pajuokos objektas); galbūt jis pats pasistengė būti išrinktas – toks stiprus turėjo būti jo valdžios geismas. Įrodyta, kad ketveri Rumkowskio prezidentavimo, ar, tiksliau, diktatūros, metai buvo neįtikėtinas didybės manijos, barbariško gaivalingumo ir realių diplomatinių bei organizacinių gebėjimų mišinys. Rumkowskis netrukus ėmė regėti save kaip absoliutų, bet apšviestą monarchą ir šia linkme jį, be abejo, pastūmėjo šeimininkai vokiečiai, su juo žaidę, tačiau drauge teigiamai vertinę jo administracinius ir tvarkos palaikytojo gabumus. Iš vokiečių jis gavo leidimą įvesti monetą, tiek metalinį pinigą (mano surastą), tiek banknotą ant popieriaus su vandenženkliais, kuris jam buvo oficialiai tiekiamas. Šia valiuta buvo atsiskaitoma su nualintais geto darbininkais, kurie ja galėjo susimokėti krautuvėse už maisto daivinius, vidutiniškai siekusius 800 kasdienių kalorijų (trumpai priminsiu, kad norint išgyventi žmogui būtina gauti 2000 kalorijų, esant ramybės būsenos).

Iš savo išbadėjusių pavaldinių Rumkowskis reikalavo ne tik paklusnumo ir pagarbos, bet ir meilės – tuo moderniosios diktatūros skiriasi nuo senųjų. Kadangi disponavo puikiais menininkais ir amatininkais, pasirengusiais kibti į darbą už duonos kriaukšlę vos jam linktelėjus, Rumkowskis pavedė sukurti ir atspausdinti pašto ženklą su savo atvaizdu, neva Vilties bei Tikėjimo apšviestais skaisčiai baltais plaukais ir barzda. Taip pat susiveikė skeletiško kuino traukiamą karietą ir važinėdavosi ja savo mažytės karalystės gatvėmis, pilnomis elgetų ir priekabiuotojų. Įsigijo karališką mantiją ir apsupo save pataikūnais bei samdomais žudikais; poetams dvariškiams pavedė kurti himnus, šlovinančius Rumkowskio „tvirtą ir galingą ranką“ ir gete jo įvestą santarvę bei tvarką; įsakė apgailėtinosse geto mokyklose, kurias kasdien alino epidemijos, nepakankama mityba ir vokiečių reidai, vaikams užduoti „mūsų mylimą ir išmintingąjį Prezidentą“ šlovinančias užduotis. Kaip ir visi autokratai, Rumkowskis pasiskubino organizuoti veiksmingą policiją, formaliai – tvarkai gete palaikyti, faktiškai – savo asmeninei apsaugai bei disciplinai įtvirtinti: policiją sudarė šeši šimtai lazdomis ginkluotų sargybinių ir nežinia kiek šnipų. Rumkowskis pasakė daugybę kalbų, kurių dalis išliko ir kurių stiliaus su niekuo nesupainiosi: jis pritaikė oratorinę Mussolini'o ir Hitlerio techniką – audringą kalbėjimo manierą, pseudopokalbį su minia, konsensuso kūrimą pasitelkus plagiatą ir plojimą. Galbūt šioji imitacija buvo tyčinė, o gal nesąmoningas tapatinimasis su „būtino herojaus“ modeliu, anuomet vyravusiu Europoje ir apdainuotu D'Annunzio; nors labiau tikėtina, kad šioji laikysena atsirado iš to, kad Rumkowskis buvo mažas tironas, bejėgis prieš viršesnius už save ir visagalis

prieš savo pavaldinius. Tokia maniera kalba tie, kam priklauso skeptras ir sostas ir kas nebijo prieštaravimų ir pajuokos.

Vis dėlto Rumkowskio būta sudėtingesnio žmogaus, nei gali pasirodyti. Chaimas Rumkowski nebuvo vien renegatas ar bendrininkas: įtikinėjamas kitų jis ir pats palaipsniui įtikėjo esąs mesijas, savo tautos gelbėtojas, ir žydų gerovė bent retsykiais jam išties turėjo rūpėti. Norėdamas jaustis geradariu privalai daryti gera kitiems, o geradarystė teikia pasitenkinimą net ir papirktam satrapui. Paradoksalu, bet Rumkowskio tapatinimasis su engėjais keitėsi ar sugyveno su jo tapatinimusi su engiamaisiais, nes žmogus, anot Thomo Manno, yra sumišusi būtybė; ir tuo labiau sumišusi, norėtusi pridurti, kuo stipresnės įtampos jį užgula: tokiais atvejais sunku jį teisti, jis tartum magnetiniame poliuje išprotėjęs kompasas.

Nors vokiečiai Rumkowskį niekino ir nuolat jį pašiepdavo, tikėtina, kad geto prezidentas regėjo save ne kaip tarną, o veikiau kaip poną. Į suteiktą valdžią jis žiūrėjo rimtai: Gestapui be įspėjimo pasisavinus „jam priklausančius“ tarybos narius, Rumkowski drąsiai atskubėjo šiems į pagalbą, išstatydamas save patyčioms ir antausiams, kuriuos atlaikė oriai. Kitais atvejais jis taip pat bandė derėtis su vokiečiais, kurie iš Lodzės reikalavo vis daugiau tekstilės gaminių, o iš Rumkowskio vis didesnio nereikalingų burnų kontingento (senių, vaikų, ligonių) dujų kameros Treblinkoje, o vėliau Aušvice. Griežtumas, kurį Rumkowski pademonstravo slopindamas savo pavaldinių maištus (Lodzėje, kaip ir kituose getuose, egzistavo politiniai – sionistinės, bundistinės ar komunistinės pakraipų – rezistencijos branduoliai), kilo ne tiek iš servilizmo vokiečiams, kiek dėl *laesae majestatis*: pasipiktinus dėl tariamo įžeidimo jo karališkajam asmeniui.

1944 metų rugsėjį, artinantis rusų frontui, naciai pradėjo Lodzės geto likvidavimą. Keli tūkstančiai vyrų ir moterų buvo deportuoti į Aušvicą, į *anus mundi*⁸ – galutinę drenažo vietą vokiečių pasaulyje; prieš tai išsunkti geto, beveik visi belaisviai buvo nedelsiant sunaikinti. Lodzės gete liko keli šimtai vyrų, paskirtų fabriku įrenginiams išmontuoti ir naikinimo pėdsakams ištrinti: juos greitai išlaisvino Raudonoji armija ir būtent jiems turime dėkoti už čia pateiktas žinias.

Apie tai, koks likimas ištiko Chaimą Rumkowskį, esama dviejų versijų, tarsi dviprasmybė, paženklinusi jo buvimą gete, būtų nusitęsusi ir apgaubusi jo mirtį. Pagal pirmą versiją, likviduojant getą jis bandęs pasipriešinti savo brolio, su kuriuo nenorėjo skirtis, deportavimui; vokiečių karininkas pasiūlęs jam savanoriškai vykti drauge su broliu ir Rumkowski sutikęs. O antra versija byloja, kad išgelbėti

8 „Pasaulio išangė“ (lot.) – posakis, kurį 1942 m. sukūrė SS gydytojas Heizas Thilo ir kuris netrukus prigijo Aušvicui.

jį bandęs Hansas Biebowas, dar vienas dviprasmybės gaubiamas personažas. Šis neaiškus vokiečių pramonininkas buvo už geto administravimą atsakingas funkcionierius ir drauge rangovas: taigi Biebowui buvo patikėta delikati užduotis, mat Lodzės tekstilės gamyklos dirbo karinėms vokiečių pajėgoms. Biebowas nebuvo žvėris: jo nedomino beprasmis smurtas nei žydų baudimas už jų kaltę gimus žydais, jis siekė užsidirbti iš tiekimo – teisėtais ir kitokiais būdais. Geto gyventojų kančios jį jaudino, bet ne tiesiogiai; Biebowui rūpėjo, kad darbininkai vergai būtų pajėgūs dirbti, tad stengėsi, jog šie nemirtų badu. Tuo jo moralinis jausmas ir apsiribojo. Faktiškai jis buvo tikrasis geto šeimnininkas ir su Rumkowskiu jį siejo užsakovo ir tiekėjo santykiai, dažnai peraugantys į bičiulystės užuomazgą. Biebowas, menkas šakalas, pernelyg ciniškas, kad už gryną pinigą priimtų rasių demonologiją, būtų norėjęs kuo ilgesniam laikui nukelti geto likvidavimą – getas jam buvo pelningas verslas, – ir saugojo nuo deportavimo Rumkowskį, kurio talkinimu kliovėsi, iš to galima spręsti realistą neretai esant geraširdiškesnį už teoretiką. Tačiau SS teoretikai buvo priešingos nuomonės, ir valdžia priklausė jiems. SS buvo nusiteikusi *gründlich*, radikaliai: likviduoti getą ir likviduoti Rumkowskį.

Negalėdamas nieko padaryti, Biebowas, turėjęs įtakingų pažinčių, įteikė Rumkowskiui lagerio komendantui skirtą laišką ir patikino, kad šis jį apsaugosias ir užtikrinsias išskirtinį dėmesį. Rumkowskis, regis, paprašęs Biebowo leidimo (ir gavęs jį) keliauti su šeima į Aušvicą padoriai, kaip pritinka jo rango žmogui, t. y. atskirame vagone, prikabintame prie likusio sąstato, sausakimšo deportuojamų žydų be privilegijų. Tačiau žydų likimas vokiečių rankose buvo vienas, nesvarbu, kas jie tokie, bailiai ar didvyriai, pasipūtėliai ar nuolankieji. Nei laiškas, nei atskiras vagonas Chaimo Rumkowskio, judėjų karaliaus, nuo dujų kameros neišgelbėjo.

Ši istorija nėra pavienis uždaras epizodas. Ji iškelia daugybę klausimų, daugiau nei pajėgia atsakyti, apjungia savyje visą pilkosios zonos tematiką ir palieka mummyse abejonių. Ji kviečia ir prašosi būti suprasta, nes joje esama simbolio, panašiai kaip sapnuose ar dangaus ženkluose.

Kas gi tas Rumkowskis? Tai ne monstras, bet ir ne eilinis žmogus, ir vis dėlto dauguma aplinkinių žmonių panašūs į jį. Nesėkmės, kurias Rumkowskis patyrė prieš padarydamas „karjerą“ gete, yra reikšmingos: žmonių, gebančių iš nelaimių pasisemti moralinės stiprybės, išties reta. Man regis, kad Rumkowskio istorijoje galima atpažinti kone pavyzdinį atvejį, kaip iš politinės prievartos gimsta dviprasmiškumui ir kompromisams palanki erdvė. Kiekvieno absoliučios valdžios sosto

papėdėje spieėiasi tokie žmonės kaip mūsiėskis, kad pasigriebtų maųytę galios porciją; tai daųnas reginys, atmintyje iškyla pųautynės paskutiniais Antrojo pasaulinio karo mėnesiais Hitlerio dvare ir tarp Salo respublikos ministrų. Tai pilki žmonės, veikiau akli nei nusikaltėliai, skubantys išsidalinti piktadariėskos ir merdėjanėios galios skutelius. Galia yra lyg svaigalai: jų būtinybės nejauėia vien tas, kuris neiėbandė, taėiau po iniciacijos, kuri (kaip Rumkowskio atveju) gali būti atsitiktinė, gimsta priklausomybė ir vis didesnių dozių poreikis; kartu atmetama realybė ir sugriųžtama prie infantilių visagalybės svajų. Jei šie pasvarstymai apie Rumkowskio intoksikaciją galia yra teisingi, reikia pripaųžinti, kad toji intoksikacija nutiko ne dėl geto aplinkos, o nepaisant jos, t. y. kad intoksikacija yra tokia stipri, jog nugali netgi esant sąlygoms, regis, turinėioms nuslopinti bet kokią individualią valią. Iš tiesų, Rumkowskio, kaip ir ųymiausių jo pirmtakų, asmenyje regime ilgalaikės valdųios be pasiprieėinimo sindromą: iškreiptas pasaulio matymas, dogminė arogancija, garbstymo poreikis, konvulsiėskas įsikibimas į valdymo svertus, panieka įstatymams.

Visa tai neatleidžia Rumkowskio nuo atsakomybės. Tai, kad tarp Lodųės geto kanėių iškilo toks ųmogus, skaudina ir ųeidžia; jei jis būtų pergyvenęs savąją tragediją ir geto, kuri ųterėė savo elgesiu, tragediją, joks teismas nebųtų jo išteisinęs, moraliniu lygmeniu negalime išteisinti ir mes. Taėiau egzistuoja švelninanėių aplinkybių: tokia pragariėška sistema, kokia buvo nacionalsocializmas, turi siaubingą korumpavimo galią, nuo kurios sunku apsisaugoti. Ji nusmukdo savo aukas ir paverėia panaėiomis į save, nes tokiai sistemai reikalingi didesni ar maųesni talkininkai. Norint prieš ją atsilaikyti reikalingas tvirtas moralinis stuburas, o Chaimo Rumkowskio, pirklio iš Lodųės, ir visos jo kartos kaulai pasirodė trapūs; o kiek stiprus yra mūsiėskis, šiandienos europieėio, stuburas? Kaip pasielgtume mes, prispirti būtinybės ar gundomi blogio?

Rumkowskio istorija yra apmaudi ir nerimą kelianti *Kapo* bei lagerio funkcionierių istorija; režimui talkinanėių hierarchėlių, sąmoningai aklų jo nusikaltimams, istorija; pavaldinių, neapdairiai padedanėių savo paraėą, nes paraėas maųžai kainuoja, istorija; tų, kurie purto galvą, taėiau nusileidžia, istorija; teigianėių „jei to nepadarysiu aė, tą padarys kiti, blogesni ųž mane“, istorija.

ėiam dalinės sąųinės laukui priskirtinas ir Rumkowskis, simbolinė ir apibendrinanti figūra. Sunku pasakyti, kur: šio lauko virėuje ar apaėioje. Tik Rumkowskis galėtų tą patvirtinti, jei galėtų mums kalbėti, galbūt meluodamas, kaip veikiausiai visad melavo, net ir sau. Visgi tai mums padėtų suprasti, kaip kiekvienas teisiamaėis

padeda savo teisėjui, net jei to ir nesiekia, net jei meluoja, nes žmogaus gebėjimas vaidinti nėra beribis.

Bet norint atskleisti šios istorijos svarbą ir slepiamą grėsmę to nepakanka. Galbūt šios istorijos prasmė kur kas gilesnė: Rumkowskio personaže save atpažįstame visi, jo dviprasmybė yra mūsų dviprasmybė, ji įgimta mums, hibridams, nulipdytiems iš molio ir su įpūsta dvasia; jo geismas yra mūsų šios Vakarų civilizacijos, „besileidžiančios į pragarą skambant trimitams ir būgnams“⁹, geismas, ir jo niekingos užgaidos yra iškraipytas mūsų socialinio prestižo simbolių vaizdinys. Rumkowskio beprotybė yra tuščiagarbio ir mirtingo žmogaus beprotybė, kaip ją apibūdino Izabelė pjesėje „Jei taip, tai šitaip“:

...trumpam tegavęs savo galią menką,
To neišmanantis, kuo jis labiausiai tikras,
Stiklinę būtų savo lyg beždžionę pikta
Prieš dangų kūlvirtom kvailiot paleido,
Ir verkia angelai, kurie, jei būtų mūsų būdo,
Iš juoko nemirtingieji numirtų.¹⁰

Kaip ir Rumkowskis, šiandien mes tiek apakinti galios ir prestižo siekio, jog užmirštame apie esminį savo trapumą: noriai ar nenoriai taikstomės su valdžia, pamiršdami, jog gete esame visi, kad getas yra apjuostas užtvara, kad anapus tos užtvaros stovi mirties viešpačiai ir kad netoliese mūsų laukia traukinys.

Iš italų kalbos vertė Toma Gudelytė
Versta iš: Primo Levi. *I sommersi e i salvati*.
Torino: Einaudi, 1986

9 Vaizdinys pasiskolintas iš Alfredo Döblino romano „Berlynas. Aleksandro aikštė“ (1929 m.).

10 Iš anglų k. vertė Aivaras Mockus; <http://www.dramustalcius.lt/>

Šuo, kuris matė Dievą

Dino Buzzati

„Dino Buzzati, garsus rašytojas. Gimė 1906 m. spalio 16 d. Mirė 2017 m. vasario 30 d. nukritęs nuo arklio.“ 1955-aisiais ironiškai, bet vis dėlto nuoširdžiai atsakydamas į paiką žurnalisto klausimą, kokį įrašą norėtų matyti ant savo antkapio, kaip mirties metus D. Buzzati nurodė 2017-uosius. Įžymiam italų rašytojui, dailininkui, žurnalistui buvo lemta gyventi kur kas trumpiau – iki 1972-ųjų.

Iš 66 jo gyvenimo metų 43 atiduoti žurnalistikai – dienraščiui *Corriere della Sera*. Darbas laikraščio redakcijoje, be kita ko, įkvėpė D. Buzzati parašyti iškilų kūrinį – romaną „Totorių dykuma“. Jis išleistas ir lietuvių kalba (1994). Lietuviškai dar išėjo D. Buzzati apsakymų rinkinukas „Triušiai po mėnuliu“ (2002) ir romanas „Meilė“ (2005).

Apsakymas „Šuo, kuris matė Dievą“ – irgi vienas iš D. Buzzati „hitų“.

Vertėjas

I.

Grynai iš bjaurumo senasis Spiritas, pasiturintis Tiso miestelio kepėjas, savo turta užrašė sūnėnui Defendentei su viena sąlyga: penkerius metus kiekvieną rytą viešoje vietoje tasai privalęs išdalinti vargšams penkiasdešimt kilogramų šviežios duonos. Vien jau pagalvojęs, kad žaliūkas sūnėnas, vienas didžiausių šio bedievių miestelio atskalūnų ir piktžodžiautojų, visiems matant imsis labdaringos veiklos, vien jau pagalvojęs apie tai, dėdė dar prieš mirtį tikriausiai smagiai slapčia prisikikeno.

Defendentė, vienintelis paveldėtojas, kepykloje dirbo nuo mažumės ir nė neabejojo, kad Spirito nuosavybė atiteks ne kam kitam, o jam. Bet sąlyga siutino. Tačiau ką padarysi. Argi atsisakysi tokių likimo dovanų, įskaitant kepyklą? Ir jis, baisiai plūsdamasis, susitaikė. Vietą duonai dalinti pasirinko kiek atokesnę: prie įėjimo į vidinį kepyklos kiemelį. Ir dabar kas rytą, su aušra, matydavai jį čia sveriantį testamente nurodytą kiekį duonos, viską dedantį į didžiulę pintinę, o paskui dalinantį godžiam vargšų pulkui ir palydintį dovaną keiksmiais ir velioniui dėdei skirtais nepagarbiais juokeliais. Penkiasdešimt kilogramų per dieną! Jam tai atrodė paika, nedora.

Testamento vykdytojas notaras Stifolas retai ateidavo pasigėrėti reginiu toki ankstyvą metą. Beje, jis ten nė nebūdavo reikalingas. Niekas geriau už pačius valkatas neįstengtų sužiūrėti, ar tiksliai paisoma nurodymų. Vis dėlto Defendentė atrado būdą, kaip nuostolius nors kiek sumažinti. Didžioji pintinė, kurioje tilpdavo pusė centnerio duonos, būdavo statoma prie pat sienos. Saporis, niekam nematant, išpjovė joje tokias lyg dureles, kurios, kol neatidarytos, nebuvo pastebimos. Anksčiau dalindavęs duoną pats, dabar šį darbą patikėdavo žmonai ar vienam iš parankinių vaikinukų: jis reikalingesnis kepyklai ir parduotuvei – taip sakydavo. O iš tiesų skubėdavo į rūšį, lipdavo ant kėdės, atsargiai atverdavo grotuotą langelį į kiemą toje vietoje, kur stovėdavo pintinė; paskui, atidaręs slaptas dureles, ištraukdavo kaip galima daugiau kepalėlių. Duonos pintinėje iškart sumažėdavo. Bet ką gi tie driskiai galėjo suprasti? Kepalai išstvarstomi akimirksniu, natūralu, kad pintinė tučtuojau ištuštėja.

Pirmomis dienomis Defendentės draugai specialiai atsikeldavo anksčiau, kad ateitų pasigrožėti, kaip tasai vykdo savo naująsias pareigas. Susibūrę prie įėjimo į kiemą, jie žiūrėdavo ir šaipydavosi.

– Tegu Dievas tau atlygina! – sakydavo jie. – Tai ruoši sau vietelę Rojuje? Šaunuolis mūsų labdarys!

– Už to šunsnukio sielą! – atsakydavo jis, svaidydamas kepalus į skarmaluotą minią, kuri tuoj pat juos pagriebdavo. Ir piktdžiugiškai nusišypsodavo, pagalvojęs, kaip mikliai apsuko tuos nevidonus, o sykiu ir velionį dėdę.

II.

Tą pačią vasarą senasis atsiskyrėlis Silvestras, sužinojęs, kad miestelyje maža belikę Dievo, nusprendė apsistoti netoliese. Už dešimties kilometrų nuo Tiso, vienišos kalvos viršūnėje, riogsojo senutėlės koplyčios griuvėsiai – krūva akmenų, ir tiek. Čia ir įsikūrė Silvestras: vandenį sėmė iš gretimo šaltinio, miegojo viename griuvėsių kamputyje, maitinosi žole ir pupmedžio vaisiais; dieną dažniausiai lipdavo ant didžiulės atskalos, klaupdavosi ir pasinerdavo į maldą. Iš ten jis žvelgdavo į Tiso namus ir kelių artimiausių kaimų – Fosos, Androno ir Limenos – stogus. Bet veltui jis laukė, kad kas nors atsilankys. Karštų jo maldų už šių nusidėjėlių sielas dangus neišklausydavo. Tačiau Silvestras vis tiek šlovino Kūrėją, uoliai pasninkavo, o kai pasidarydavo liūdna, šnekėdavosi su paukščiais. Nepasirodė jokia gyva dvasia. Tiesa, vieną vakarą jis pastebėjo du berniūkščius, iš tolo jį nužiūrinėjančius. Meiliai juos pašaukė. Tie spruko.

III.

O naktimis apleistosios koplyčios pusėje aplinkiniai valstiečiai ėmė matyti keistas šviesas. Atrodė, lyg degtų miškas, bet spindesys buvo šviesus ir švelniai mirgėjo. Fridžimela, plytinės savininkas, vieną vakarą susirengė ten iš smalsumo. Tačiau pusiaukelėje sustreikavo jo motocikliukas. Eiti toliau pėsčiomis jis kažkodėl nesiryžo. Grįžęs pranešė, kad šviesos ratas sklinda nuo atsiskyrėlio kalvos ir kad tai nei laužas, nei žibintas. Ilgai nesvarstę valstiečiai nutarė, kad ten Dievo šviesa.

Ir Tise keletą naktų buvo matomi atšvaitai. Tačiau atsiskyrėlio pasirodymas, jo keistenybės, taip pat ir naktiniai žibinimai niekaip nepaveikė įprastinio gyventojų abejingumo viskam, kas bent kuo siejosi su religija. Jeigu kas apie tai ir užsimindavo, tai kaip apie seniausiai visiems žinomus dalykus, niekas nieko aiškintis

neketino, o pasakymas „atsiskyrėlis švitina“ skambėjo taip pat įprastai, kaip, tarkim, „šįvakar palis“ arba „kyla vėjas“.

Kad toks abejingumas nuoširdus, patvirtino visiška Silvestro vienatvė. Sumanymas leistis pas jį į maldingą žygį būtų buvęs palaikytas smagiausiu sąmoju.

IV.

Vieną rytą, Defendentei Saporiiui dalijant duoną vargšams, štai į kiemelį įžengia šuo. Greičiausiai benamis. Ne toks ir mažas, šiurkštaus plauko, draugiškų akių. Neria pro lūkuriuojančius driskius prie pintinės, stveria kepalą ir ramiausiai išbidzena. Ne kaip vagilis, bet kaip teisėtai atsiėmęs savąją dalį.

– Ei, Fidai! Eikš čia, netikėli! – rėkia Defendentė, bandydamas atspėti šuns vardą, ir puola vytis. – Man jau ir taip per daug elgetų. Tik šunų ir betrūko.

Bet gyvūno nebepavysi. Kitą dieną scena kartojasi: tas pats šuo, tas pats elgešys. Šįkart kepėjas vejasi iki gatvės, mėto akmenis, bet nepataiko.

Gražiausia, kad vagystė kiekvieną rytą kartojasi lygiai taip pat. Kaip neįtikėtinai mitriai šuo nutaiko tinkamą akimirką, regis, nė kiek nesiskubindamas. O akmenys, paleisti pavymui, niekada nekliudo taikinio. Ir kaskart driskių būrys kepėjo pasiutimui prapliumpa storžievišku juoku.

Įniršęs Defendentė kitą dieną pasislepia ties kampu su basliu rankose. Veltui. Šuo pasirodo ir dingsta nebaudžiamas, galbūt įsimaišo tarp vargetų, nesitveriančių džiaugsmu dėl tokių patyčių, taigi neturinčių pagrindo jo išduoti.

– Ė, ir šiandien nugvelbė! – šūkteli kuris nors iš elgetų.

– Kur? Kur? – klausia Defendentė, puldamas iš savo slėptuvės.

– Žiūrėk, žiūrėk, kaip sprunka, – juokdamasis rodo vargeta, mėgaudamasis kepėjo įsiūčiu.

Iš tikrųjų šuo visai nesprunka: įsikandęs kepaliuką, ramiausiai bidzena tolyn, taigi reikia suprasti, kad jo sąžinė švari.

Numoti ranka? Ne, Defendentė tokių pokštų nepakęs. Jeigu jau nenutveria jo kieme, patykojęs sugaus gatvėje. Ir visai gali būti, kad gyvūnas ne benamis, kažkur gyvena, turi šeimininką, kurio bus galima paprašyti atlyginti žalą. Ilgiau taip neturi tęstis. Pastarosiomis dienomis, nenorėdamas pražiopsoti šio padaro, Saporis

vėluodavo nultipti į rūšį ir sutaupydavo kur kas mažiau duonos nei paprastai: pinigai kaip į balą.

Nepasisėkė ir bandymas sutramdyti gyvūną užnuodytu kepalu, numestu ant žemės prie įėjimo į kiemą. Šuo jį tik apuostė ir iškart pasuko prie pintinės – bent taip vėliau pasakojo mačiusieji.

V.

Kad viską sutvarkytų kaip reikiant, Defendentė Saporis atsistojo patykoti kitoje gatvės pusėje, tarpuvartėje, su dviračiu ir medžiokliniu šautuvu: dviratis šuniui vyti, dvivamzdis – pribaugti, jeigu paaiškės, kad neturi šeimininko, iš kurio galima išsireikalauti atlyginti žalą. Saporiumi širdį nudiegdavo vien pagalvojus, kad šįryt pintinė visa visutėlė bus ištuštinta vargšams šelpti.

Iš kurios pusės ir kaip atėjo šuo? Tai bent mįslė. Kepėjas tik ir dairėsi aplinkui, bet vis dėlto nepamatė. Pastebėjo kiek vėliau, ramiai išlapsenantį su kepalu dantyse. Iš kiemo sklido garsus žvengimas. Defendentė luktelėjo, kol gyvulys kiek nutols, kad nesukeltų įtarimo. Paskui šoko ant dviračio ir iš paskos.

Pirmiausia kepėjas pamanė, kad šuo netrukus sustos ir ims ėsti duoną. Šuo nestojo. Tada jis spėjo, kad, kiek pabėgęs, gyvulys smuks pro vartus į kuriuos nors namus. Bet ir taip nenutiko. Įsikandęs duoną, tasai risnojo palei sienas, nestabtelėdamas nei apsiuostyti, nei pakelti kojos, kaip šunims įprasta, nei apsidairyti. Tai kurgi jis sustos? Saporis pažvelgė į pilką dangų. Ko gero, ir lyti pradės.

Pro šalį praslinko nedidukė Šv. Agnietės aikštė, pradinė mokykla, stotis, viešoji pirtis. Jau ir miestelio pakraštys. Už nugaros liko stadionas, prasidėjo laukai. Nuo tada, kai išrisnojo iš kiemo, šuo nė kartelio neatsisuko. Tikriausiai nepajuto, kad yra sekamas.

Dabar jau nėra ko tikėtis, kad turi šeimininką, galintį už jį atsakyti. Tikrai čia valkataujantis šuo, vienas iš tų bjaurių padarų, kurie išbaido valstiečių avis, vagia vištas, apkandžioja veršelius, išgąsdina senutes, o atslinkę į miestą platina užkrečiamąsias ligas.

Gal vienintelė išeitis – jį nušauti. Bet kad iššautum, reikia sustoti, nultipti nuo dviračio, nusiimti nuo peties šautuvą. Per tiek laiko netgi nespirtindamas žingsnio gyvulys dings iš akių. Saporis tęsė persekiojimą.

VI.

Keliauja keliauja, jau ir miškas prasideda. Šuo įsuka į vieną keliuką, paskui į kitą, dar siauresnį, bet lygų ir patogų.

Kiek jau sukorė? Gal net aštuonis ar devynis kilometrus. Ir kodėl šuo nesustoja paėsti? Ko delsia? O gal duoną kam nors neša? Bet štai, keliukui vis labiau kylant į viršų, šuo pasuka takeliu, kuriuo dviratis nepavažiuos. Laimė, dėl statumo ir gyvūnas palėtina žingsnį. Defendentė šoka nuo dviračio ir toliau eina pėsčias. Tačiau šuo pamažu tolsta.

Apimtas panikos Saporis jau ketina šauti, tik štai vienos plikos aukštumos viršūnėje pamato didžiulį akmens luitą, o ant jo – klūpantį žmogų. Ir tada jis prisimena atsiskyrėlių, naktines šviesas, visas tas juokingas nesąmones. Šuo kaip niekur nieko risnoja per skystutę žolę.

Šautuvas jau Defendentės rankose, jis sustoja už kokių penkiasdešimties metrų. Mato, kaip atsiskyrėlis nustoja melstis ir nepaprastai vikriai nulipa pas šunį, ir šis, vizgindamas uodegą, deda duoną jam prie kojų. Pakėlęs kepalą, atsiskyrėlis atžnyba gabalėlį ir dedasi į krepšį, karantį ant kaklo. Likusią duoną šypsodamasis sugražina šuniui.

Atsiskyrėlis nedidukas ir liesas, dėvi lyg abitą; veidas atrodo malonus, o akys švyti kažkokia vaikiška šelmyste. Kepėjas žengia pirmyn, pasiryžęs iškloti apie savo teises.

– Sveikas atvykęs, broli, – užbėga jam už akių Silvestras. – Kokie vėjai čion atpūtė? Ar tik ne medžioti susirengei?

– Tiesą pasakius, – piktai prabyla Saporis, – tikrai medžioju vieną padarą, kuris kas rytą...

– Ak, čia tu? – pertraukia jį senis. – Tai tu kas rytą aprūpini mane šia puikia duona?.. Kaip nuo turtuolių stalo... Tokios prabangos aš tikrai nevertas!..

– Kur ji nebus puiki! Ką tik iš krosnies... Savo amatą aš išmanau, mielas pone. Bet tai nereiškia, kad mano duoną galima vogti!

Silvestras nuleidžia galvą ir žiūri į žolę.

– Supratau, – sako kažko nuliūdęs. – Tada yra dėl ko skūstis. O aš nė nežinojau... Daugiau Galeonė į miestelį nebeis... Laikysiu jį čia, prie savęs... Ir šuns sąžinė turėtų būti švari... Daugiau jis nebeateis, aš tau pažadu.

– Na, ką gi, – sako kiek aprimęs kepėjas. – Jeigu jau taip, jis gali ir ateiti. Per tą prakeiktą testamentą kasdien privalau išmėtyti penkiasdešimt kilogramų duonos... Išdalinti ją tiems netikšoms vargetoms, ir nei ačiū, nei išgraužk. Jeigu vienas kepalas ir atsidurs čia, ką gi, vienu daugiau ar mažiau, menkas skirtumas.

– Dievas tau už tai atlygins, broli... Testamentas ar ne, o tu darai gerą darbą.

– Mielai nedaryčiau.

– Žinau, kodėl taip kalbi... Jūs, žmonės, vis kažko gėdijatės... Norite pasirodyti blogesni, piktesni, nei esate iš tikrųjų, toks jau šis pasaulis!

Defendentės pasiruošti keiksmams nebeišsprūsta. Iš sutrikimo ar iš apmaudo jo nebeapima įniršis. Mintis, kad jis pirmas ir vienintelis visoje apylinkėje prisiartino prie atsiskyrėlio, glosto jam savimeilę, taip, svarsto jis, atsiskyrėlis yra atsiskyrėlis, menka iš jo nauda. Bet kas žino, kaip dar viskas pakryps ateityje? Jeigu slapta susibičiuliaus su Silvestru, gal ateis diena, kai jis dėl to didžiuosius. Tarkim, senis padarys stebuklą, ir tada žmoneliai jam lenksis, iš didelio miesto privažiuos monsinjorų ir prelatų, vyks ceremonijos, procesijos, iškilmės. O jis, Defendentė Saporis, naujojo šventojo numylėtinis, viso miestelio pavydai taps, tarkim, meru. Kodėl ne? Kodėl gi ne?

O Silvestras ir sako:

– Koks geras tavo šautuvas!

Ir labai mandagiai jį paima. Tą akimirką – Defendentė nesupranta kodėl – drioksteli šūvis, ir aidas nusirita į slėnį. Bet atsiskyrėlis šautuvo iš rankų nepaleidžia.

– Nebijai, – klausia jis, – vaikščioti su užtaisytu šautuvu?

Kepėjas įtariai pasižiūri.

– Aš juk ne mažas vaikas!

– O ar tiesa, – grąžindamas šautuvą, Silvestras netikėtai keičia pokalbio temą, – ar tiesa, kad Tiso bažnyčioje sekmadienį nesunku susirasti laisvą vietą? Girdėjau, nebūna ji prisikimšusi.

– Betgi ji tuščia kaip aruodai pavasarį! – neslepia pasitenkinimo kepėjas. Paskui pasitaiso:

– Et, mūsų ten vos keletas, kurie nepasiduodam!

– O kiek jūsų paprastai ateina į mišias? Tu ir kiek dar?

- Na, kokie trisdešimt, būna tokių sekmadienių. Per Kalėdas ir penkiasdešimt.
- Sakyk, ar labai Tise piktžodžiaujama?
- O Viešpatie, dar ir kaip. Jau šito iš jų replėmis plėšti netenka. Atsiskyrėlis žvelgia į jį, purtydamas galvą.
- Vadinasi, tikėjimas ten menkas?
- Menkas? – piktinasi Defendentė, o širdyje plyšta juokais. – Juk tai eretikų gauja...
- O tavo vaikai? Juk savo vaikus tu pripratintai prie bažnyčios...
- Po galais! Žinoma, įpratinau... Krikštas, sutvirtinimas, pirmoji ir antroji komunija.
- Štai kaip? Net ir antroji?
- Ir antroji, o kaipgi. Va mano jaunylis... – ir čia Saporis užsičiaupia, suvokęs, kad leptelėjo nei šį, nei tą.
- Vadinasi, tu pavyzdingas tėvas. – Atsiskyrėlis viską priima už gryną pinigą (bet kodėl gi taip šypsosi?). – Ateik ir kitąsyk manęs aplankyti, broli. Dabar ke- liauk su Dievu. – Ir jis mosteli tarsi laimindamas.

Defendentė, netikėtai užkluptas, nežino, ką reikia atsakyti. Pats nesuvokdamas palenkė galvą ir persižegnojo. Laimė, niekas nemato, jei neskaitysime šuns.

VII.

Slapta sąjunga su atsiskyrėliu buvo puikus dalykas, bet tik tada, kai kepėjas panir- davo į svajones, kuriose regėdavo save mero kėdėje. O iš tiesų nereikia žiopsoti. Jau vien duonos dalinimas vargetoms kompromituoja jį miestelio gyventojų aky- se, nors jis dėl to niekuo dėtas. Jei dar iškiltų aikštėn, kad persižegnojo! Regis, nie- kas, ačiū Dievui, jo žygio nepastebėjo, netgi kepyklos vaikinukai. Bet ar tikrai? O kaip elgtis su šunimi? Dabar jau nė už ką negalima atsisakyti kasdieninės duoklės jam. Tačiau nereikia, kad matytų elgetos, antraip nežinia ko prisigalvos.

Kaip tik todėl kitą dieną, saulei dar nepatekėjus, Defendentė pasislėpė netoli namų, šalia kelio į kalnus. Ir kai Galeonė pasirodė, jis švilptelėjo. Šuo, jį atpažinęs, priartino. Tada kepėjas, laikydamas kepalą, nusivedė šunį prie medinės malkų

pašiūrėlės, prigludusios prie kepyklos. Duoną padėjo čia, po suoleliu, taip parodydamas, kad ateityje savo davinį gyvulys turėsias atsiimti šioje vietoje.

Ir tikrai, kitą dieną šuo Galeonė pasiimti duonos atėjo čia, po nurodytu suoleliu. Ir nematė jo nei Defendentė, nei elgetos.

Kepėjas kasdien dar prieš saulėtekį nunešdavo duoną į pašiūrę. O atsiskyrėlio šuo, artėjant rudeniui ir trumpėjant dienoms, rytmečio sutemose nebuvo pastebimas. Taigi Defendentė Saporis gyveno kiek ramiau, dabar per slaptąsias pintinės dureles netrukdomas susigražindavo dalį vargšams skirtos duonos.

VIII.

Ėjo savaitės ir mėnesiai, stojo žiema. Ant langų pražydo ledo gėlės, kaminai rūko kiaurą dieną, žmonės vaikščiojo apsitūloję, ankstų rytą patvoryje sušaldavo koks žvirblelis, o kalnus apklojo sniego skraistė.

Vieną žvarbią žvaigždėtą naktį į šiaurę nuo miestelio, maždaug prie apleistosios koplytėlės, sušvito tokia ryški balta šviesa, kokios dar niekada niekas nebuvo ten matęs. Tise kilo sąmyšis, žmonės lipo iš patalų, varstė langines, budino kaimynus, ir netrukus gatvės bruzdėjo. Paskui, visiems įsitikinus, kad tai įprastinės Silvestro iluminacijos, taigi ne kas kita, kaip Dievo šviesa, nužengusi pasveikinti atsiskyrėlio, vyrai ir moterys užvėrė langines ir lindo po šiltais apklotais nusivylę, bambėdami, kad be reikalo sunerimo.

Kitą rytą nežinia iš kur pasklido žinia, kad naktį senasis Silvestras mirtinai sušalo.

IX.

Kadangi palaidoti mirusiųosius įpareigoja įstatymas, užkasti senio patraukė duobkasys, mūrininkas ir du pagalbiniai darbininkai, lydimi dono Tabijos, visą šį laiką ignoravusio atsiskyrėlio buvimą jo parapijoje. Karstas buvo įdėtas į asiliuko traukiamą vežimaitį.

Tie penki rado Silvestrą gulintį sniege: rankos sunertos ant krūtinės, akys užmerktos, tikras šventasis, o šalia tupi šuo Galeonė ir inkščia.

Kūnas buvo įkeltas į karstą, paskui, atskaičius maldas, palaidotas toje vietoje, kur kažkada plytėjo koplyčios skliautai. Ant kauburėlio – medinis kryžius. Tada donas Tabija ir kiti grįžo namo, palikę ant kapo susirietusį šunį. Miestelyje niekas nieko neklausinėjo.

Šuo nebepasirodė. Kitą rytą, išėjęs padėti šviežio kepalėlio po suolu, Defendentė ten rado vakarykštį. Dar kitą rytą ta pati duona tebegulėjo, dar labiau sužiedėjusi, skruzdėlės jau buvo pradėjusios rausti joje landas ir tunelius.

Laikas bėgo, ilgainiui ir Saporis liovėsi apie tai galvojęs.

X.

O po dviejų savaitių, „Gulbės“ kavinėje, Saporiumi lošiant kortomis su vyriausiuoju meistru Lučoniu ir kavalieriumi Bernardžiu, vienas jaunuolis, dairęsis pro langą, sušunka:

– Ei, čia tas šuo!

Defendentė krūpteli ir staigiai atsisuka pažiūrėti. Gatve bėga šuo, liesas ir apgailėtinas, svyrinėja tarsi būtų perdaužtas. Vos gyvas iš bado. Atsiskyrėlio šuo, kiek Saporis atsimena, tikrai buvo stambesnis ir tvirtesnis. Bet nežinia į ką pavirsta porą savaitių išbadavęs gyvulys. Kepėjui atrodo, kad jis atpažino jį. Tiek išgėdėjęs prie kapo, šuo tikriausiai nebeištvėrė alkio, paliko šeiminką ir nusileido į miestelį tikėdamasis paėsti.

– Netrukus pakratys kojas, – sako Defendentė juokdamasis – nori parodyti, jog jam ne taip jau ir rūpi.

– Nenorėčiau, kad čia būtų jis, – atsiliepia Lučonis dviprasmiškai šypsodamasis ir suskleisdamas kortas.

– Jis?

– Nenorėčiau, – kartoja Lučonis, – kad čia būtų atsiskyrėlio šuo.

Kavalierius Bernardis, kaip visada, susivokiantis kiek pavėluotai, keistai pagyvėja.

– Bet aš jau jį mačiau, – prabyla jis. – Tikrai aš jį čia mačiau. Ar tik ne taviškis, Defendente?

– Maniškis? Ir kaipgi jis galėtų būti maniškis?

– Gal ir klystu, – dėsto Bernardis, – bet, man regis, matydavau jį prie tavo kepyklos.

Saporiui pasidaro nejauku.

– Na, – sako jis, – čia sukiojasi daugybė šunų, gal ir šitas, bet aš tokio neprisimenu.

Lučonis lėtai palinguoja galvą, tarsi mintyse kažką pasitikrindamas. Ir taria:

– Taip, taip, čia atsiskyrėlio šuo.

– O kodėl gi, – stengdamasis prajukti klausia kepėjas, – kodėl gi būtinai turėtų būti atsiskyrėlio?

– Viskas sutampa, supranti? Toks liesas. Pats pagalvok. Tiek dienų išgulėjo ant kapo, šunys taip elgiasi... Paskui įsinorėjo ėsti... Ir štai jis čia, pas mus...

Kepėjas tyli. O šuo dairosi, ir štai jo žvilgsnis pro kavinės langą stabteli ties trimis viduje sėdinčiais vyrais. Kepėjas išsišnirščia nosį.

– Taip, – sako kavalierius Bernardis, – prisiekiu, kad esu jį matęs. Ir ne kartą, kaip tik pas tave.

Ir žiūri į Saporį.

– Galbūt, galbūt, – atsiliepia kepėjas, – o aš jo neatsimenu...

Lučonis vylingai šypteli.

– O aš tokio šuns dabar nė už ką nelaikyčiau, už jokių pinigų.

– Manai, jis pasiutęs? – sunerimsta Saporis. – Pasiutęs?

– Kodėl gi pasiutęs? Bet man toksai šuo pasitikėjimo nekeltų... Šuo, kuris matė Dievą.

– Kaip tai matė Dievą?

– Argi jis – ne atsiskyrėlio šuo? Argi nebuvo kartu, kai švytėdavo šviesos? Sakyčiau, visiems aišku, iš kur tos šviesos! Argi šuo nebuvo su juo? Manai, jis nematė? Manai, pramiegodavo tokius reginius?

Ir jis smagiai nusikvatoja.

– Niekai! – varo kavalierius. – Dar neaišku, kokios ten šviesos. Iškart jau Dievas! Jos ir šianakt švytravo...

– Sakai, šiānakt? – klausia Defendentė su nedrąsia viltimi.

– Savo akimis mačiau. Ne tokios ryškios, kaip anksčiau, bet puikiausiai matomos.

– Ar tikrai? Šiānakt?

– Sakau gi, kad šiānakt. Panašiai kaip ir tada... Koks dar dievas galėjo ten būti praeitą naktį?

Tačiau Lučonio veido išraiška labai jau gudri.

– O kodėl tu manai, kodėl manai, kad šviesa švietė ne jam?

– Kam ne jam?

– Ogi šuniui. Tik šįkart gal ne pats Dievas, o atsiskyrėlis, nužengęs iš Rojaus. Juk matė jį gulintį ant kapo ir tikriausiai pamanė: žiūrėk tu man, vargšelis šuo... Ir atėjo pasakyti, kad nebesielvartautų, gana jau prisiverkė, o dabar gali keliauti ir susirasti kepsnį!

– Betgi čia vietinis šuo! – toliau varo kavalierius Bernardis. – Prisiekiu, mačiau jį sukiojantis aplink kepyklą.

XI.

Namo Defendentė pareina visiškai sutrikęs. Kokia nemaloni istorija. Kuo labiau stengiasi įtikinti save, kad tai neįmanoma, tuo akivaizdžiau, jog čia atsiskyrėlio šuo. Jaudintis, aišku, neverta. Bet ar dabar jis vėl turės jam duoti po kepalėlį duonos? Saporis ima svarstyti: liausiuosi jį šėręs, šuo vėl ims vagiliauti. Tai kaip man elgtis? Spirti jį lauk? Šunį, kuris, šiaip ar taip, matė Dievą? Kas gi supaisys, kas čia per paslaptys?

Oi, kaip nelengva. Visų pirma: ar tikrai praeitą naktį Galeonei pasirodė atsiskyrėlio dvasia? Ir ką jam galėjo pranešti? Užkerėjo? Gal dabar šuo supranta žmonių kalbą, kas ten žino, ar vieną gražią dieną neprabils į jį. Visko gali būti, jeigu čia įsipainiojęs Dievas – kiek visokiausių istorijų pripasakojama. O jis, Defendentė, jau ir taip pasidarė pajuokos objektu. Jei kas sužinotų, kokios baimės jį dabar kamuoja!

Prieš žengdamas į namus Saporis užsuka dirstelėti į pašiūrę. Po suolu penkiolika dienų pragulėjusio kepaluiko nebėra. Vadinasi, šuo lankėsi čia ir jį nusinešė su visomis skruzdėlėmis?

XII.

Tačiau nei kitą, nei trečią dieną šuo duonos neatėjo. Taip Defendentė ir manė. Mirus Silvestrui, visos viltys pasinaudoti draugyste su juo žlugo. O šuo dabar geriau nesirodytų. Tačiau kepėjas, tuščioje pašiūrėje išvysdavęs pūpsantį vienišą kepalėlį, pajusdavo nusivylimą.

Dar blogiau pasidarė, kai po trijų dienų jis vėl pamatė Galeonę. Šuo abejingai žengė per išalusią aikštę ir nebeatrodė toks, kokį jie regėjo pro kavinės langą. Dabar tvirtai laikėsi ant kojų, nebesverdėjo, taip, dar liesokas, bet nebenušiuręs, ausys stačios, uodega nepabrukta. Kas jį šeria? Saporis apsižvalgė. Žmonės slinko pro šalį abejingi, tarsi šuns nė nebūtų. Prieš vidurdienį kepėjas po tuo pačiu suolu padėjo šviežios duonos kepalą su griežinėliu sūrio. Šuo nepasirodė. Ilgainiui Galeonė ėjo vis gražyn: kailis tapo lygus ir glotnus, kaip turčių šunų. Vadinasi, kažkas juo rūpinasi, ir gal net ne vienas, o keli, nežinodami apie kits kitą, turėdami savų sumetimų. Gal jausdami pagarbią baimę, kad štai šis gyvulys matė didžių dalykų, o gal tikėdamiesi pigiai nusipirkti Dievo malonės ir dargi išvengti kaimynų pajuokos. O gal visą Tisą apsėdusi ta pati mintis? Ir kiekviena šeima, atėjus vakarui, stengiasi, tamsa prisidengusi, privilioti gyvūną ir įsiteikti jam gardžiausiais kąsneliais?

Todėl Galeonė ir neateina duonos, dabar jis gauna geriau. Tačiau niekas niekada apie tai neužsimena, o jei netyčia ir išeina kalba, niekas jos neplėtoja. Šuniui pasirodžius gatvėje, žmonių žvilgsniai nuslysta, tarsi jis būtų vienas iš daugybės benamių šunų, kurių apstu bet kurioje pasaulio šalyje. O Saporis tyliai tūžta: juk tai jam pirmam šovė į galvą geniali mintis, bet ją slapta nušvilpė kiti, mitresni, ir dabar iš jos išpeš naudos, kurios nėra nusipelnę.

XIII.

Gal matė Dievą, gal ne, bet Galeonė tikrai buvo keistas šuva. Oriai, visai kaip žmogus, jis ėjo iš namų į namus, užsukdavo į kiemus, krautuves, virtuves ir sustingęs kurį laiką stebėdavo žmones. Paskui tyliai pasišalindavo.

Kas slypėjo tose geros, liūdnoje akyse? Galimas daiktas, ten liko įsispaudęs Kūrėjo atvaizdas. O kodėl, kokia to prasmė? Drebančios rankos tiesdavo gyvuliui torto gabalėlių ir vištų šlaunelių. Galeonė, jau pasisotinęs, įsmeigdavo žvilgsnį į žmogaus akis, tarsi ketindamas atspėti jo mintis. Žmogus neatlaikydavo ir išeidavo

iš patalpos. Benamiai valkataujantys šunys Tise sulaukdavo lazdų ir spyrių. Su šiuo taip elgtis niekas nedrįso.

Pamažu visi pasijuto įtraukti į savotišką sąmokslą, tačiau prabilti apie tai nesi-ryždavo. Seni draugai žvelgdavo vienas kitam į akis veltui tikėdamiesi išskaityti jose nutylimas mintis, vildamiesi atpažinti savo bendrą. Bet kas gi prasižios pirmas? Vienintelis drąsuolis Lučonis rėždavo tiesiai šviesiai:

– Ė, è! Štai mūsų šaunusis šunėkas, kuris matė Dievą!

Taip įžūliai skelbdavo jis Galeonei pasirodžius. Ir pasikikendamas reikšmingai nužvelgdavo aplinkinius. Dauguma apsimesdavo nieko nesupratę. Klausdavo, ką šis turįs omenyje, atlaidžiai purtydavo galvas ir sakydavo:

– Tai bent istorija! Eikit, eikit. Bobučių prietarai.

Nutylėti ar – dar blogiau – palaikyti vyriausiąjį meistrą reikštų susikompromituoti. Viskas – tik paikas pokštas. Tačiau jei ten būdavo kavalierius Bernardis, visada atšaudavo:

– Iš kur čia bus atsiskyrėlio šuo? Sakau jums, tai čionykštis padaras. Jau kiek metų trainiojasi Tise, matydavau kiekvieną mielą dieną sukiojantis aplink kepyklą!

XIV.

Kartą, nulipęs į rūsį kaip paprastai gelbėti duonos, Defendentė atstūmė lango groteles ir jau ketino atverti pintinės dureles. Kieme skambėjo laukiančių elgetų šūksniai, buvo girdėti juos į eilę bandančių sustatyti žmonos ir parankinio balsai. Įgudusi Saporio ranka ištraukė kaištelį, durelės atsivėrė, kepalai čiūžtelėjo į maišą. Ir tą akimirką akies krašteliu rūsio prietemoje jis pamatė kažką sujudent. Staigiai pasisuko. Tai buvo šuo.

Stovėjo rūsio tarpduryje. Su nesudrumsčiama ramybe stebėjo, kas vyksta. Prietemoje šuns akys švytėjo fosforu. Saporis suakmenėjo.

– Geleone, Galeone, – suvapėjo jis dirbtinai meiliai. – Geras Galeonė... Ateik čia, imk!

Ir švystelėjo jam kepalėlių. Bet gyvulys į jį net nežvilgtelėjo. Tarsi jau pamatęs viską, ką norėjo, lėtai pasuko prie laiptų.

Likęs vienas, kepėjas ėmė siaubingai plūstis.

XV.

Šuo matė Dievą, uodė jo kvapą. Kas žino, kokie slėpiniai jam atsivėrė. O žmonės žiūri vienas į kitą, tarsi ieškodami pagalbos, bet nė vienas neprabyla. Kažkuris pagaliau jau ryšis, bet paklausia savęs: „O jei čia tik mano fantazija? Kitiems gal nė motais?“ Ir nuduoda, kad viskas gerai.

Galeonė jau kaip saviškis eina iš vienos vietos į kitą, žengia į užėigas ir kūtes. Ten, kur mažiausiai tikiesi išvysti, jau ir bestovįs kamputyje, įdėmiai žiūri ir uodžia. Net ir naktį, kai visi šunys miega, ant baltos sienos staiga išryškėja jo silueta, juda bidzendamas, kaip jam įprasta. Tai kurgi jo namai? Kur guolis?

Žmonės jaučiasi nebe vieni, netgi kai sėdi namie užsisklendę duris. Klausosi ausis ištempę: lauke šnara žolė, o štai minkšti atsargūs žingsniai per grindinio akmenis, tolimas lojimas. Au au au – taip loja tik Galeonė. Nepiktai, ne itin skardžiai, tačiau girdėti visame miestelyje.

– Gerai jau, gerai, nieko baisaus, gal aš pats apsiskaičiavau, – sako tarpininkautojas, ką tik įnirtingai ginčijęsis su žmona dėl poros skatikų.

– Ką gi, šįkart dovanoju, bet ateityje žiūrėk man... – praneša Fridžimela, tasai iš plytinės, ūmai nutaręs nebeatleisti pameistrio.

– O apskritai ji labai maloni moteris... – daro netikėtą išvadą ponija Birancė, su mokytoja aptarinėjanti mero žmoną, nors ką tik dėstė priešingai. Au au au – loja benamis šuo, gal aploja kitą šunį, šešėlį, drugelį arba mėnulį. Nors visai gali būti, kad dėl rimtesnių priežasčių – ko gero, ir pro sienas, ir gatvėse, ir laukuose matydamos žmonių niekšybes. Išgirdę kimoką lojimą, iš užėigos išmesti girtuoklėliai stengiasi žengti tiesiai.

Galeonė netikėtai atsiranda kamarėlėje, kur buhalteris Federičis rašo anoniminį laišką, perspėjantį savo šeimnininką, konditerijos savininką, kad sąskaitininkas Rosis susidėjo su įtartinais tipais. „Buhalteri, ką čia rašai?“ – regis, klausia dvi geros akys. Federičis nepiktai parodo jam duris: „Ei, drauguži, eik iš čia, eik!“, ir jau nebedrįsta išlieti širdyje kirbančios rūstybės. Paskui jis glaudžia ausį prie durų, kad įsitikintų, jog gyvulys nuėjo. Tada dėl viso pikto meta laišką į ugnį.

Visiškai atsitiktinai šuo pasirodo ant medinių laiptukų į pasileidusios gražuolės Floros būstą. Nors vidurnaktis, pakopas girgždina sodininko Gvido, penkių vaikų tėvo, kojos. Ir tamsoje sužimba dvi akys.

– Velniai rautų, aš gi ne ten einu! – sušunka vyriškis, kad šuo išgirstų, ir atrodo, jog jam iš tiesų apmaudu dėl nesusipratimo.

– Patamsy visada pasiklysi... Čiagi ne notaro namai!

Ir jis skubiai lipa žemyn.

Arba pasigirsta tas negarsus lojimas, tas nepiktas urzgimas nelyginant priekaištas, kai Pininas ir Džonfa, naudodamiesi nakties tamsa, įsigauna į rūšį ir jau tiesia rankas prie dviejų dviračių.

– Toni, kažkas eina, – šnibžda Pininas baisiausiai persigandęs.

– Man irgi taip pasirodė, – atsiliepia Džonfa. – Verčiau maunam.

Ir jie dyrina lauk be nieko.

Arba pasigirsta pratisas staugsmas, tarsi dejonė, prie pat kepyklos sienų, tam tikrą valandą – kai Defendentė, raktus duryse ir varteliuose dabar pasukantis ne vieną, o du kartus, nulipa į rūšį atsiimti duonos iš vargšų pintinės per rytines dalylbas. Kepėjas tada griežia dantimis: kaip tas prakeiktas šuo sužino? Stengiasi nekreipti dėmesio. Bet netrukus jį nusmelkia nuojauta: o jeigu Galeonė jį kaip nors išduos? Visas palikimas nueis velniop. Tuščią maišą pasikišęs po pažastimi, Defendentė užlipa į parduotuvę.

Kiek dar truks tas persekiojimas? Šuo taip ir neišsinešdins? O jeigu liks mieste-lyje, kiek metų dar pratemps? Gal vis dėlto yra būdas jo nusikratyti?

XVI.

Ir nutiko taip, kad parapijos bažnyčia, tiek metų buvusi tuštutėlė, ėmė pildytis. Sekmadieniais, atėjusios į mišias, susitinka senos draugės. Kiekviena skuba išsakyti savo pasiteisinimą.

– Žinot, ką? Kai toks šaltis, vienintelė priebėga – bažnyčia. Jos sienos storos, štai dėl ko... Per vasarą prisigeria šilumos, o dabar atiduoda!

Kita aiškina:

– Nuostabus žmogus mūsų klebonas donas Tabija... Pažadėjo man japoninės tradeskantės sėklų. Žinot, tos, kur gražiai geltona?.. Nieko nepadarysi... Jei nors retkarčiais neužsuksiu į bažnyčią, nuduos, kad nieko nebeprisimena...

O trečia:

– Suprantat, ponija Erminija, noriu nusinerti tokį pat patiesalą kaip čia, ant Švenčiausiosios Širdies altoriaus. Negaliu pasiimti jo į namus ir išsinagrinėti. Reikia eiti čia ir tyrinėti... O raštas ne iš lengvųjų!

Draugės viena kitos klausydavosi šypsodamos, susirūpinusios tik vienu – kad jų pasiteisinimai skambėtų įtikinamai. Paskui sušnypšdavo: „Donas Tabija į mus žiūri!“, ir kaip mokinukės sukišdavo nosis į maldaknyges.

Nė viena neateidavo šiaip sau. Ponia Ermelinda, pavyzdžiui, nerado, kas jos dukrą, be galo susižavėjusią muzika, pamokytą dainuoti. Vienintelis – vargonininkas. Ir dabar ji traukia į bažnyčią klausytis, kaip dukra gieda „Magnificat“. Skalbėja bažnyčioje susitikdavo su motina, nes jos vyras nenorėjo matyti tos moters namuose. Daktaro žmona, ir ta – prieš kelias minutes išėjusi į aikštę kryptelėjo koją ir apšlubo, todėl įslinko į bažnyčią pasėdėti. Šoninių navų gale, kur prieblanda tirščiausia, nuo dulkių papilkėjusias klausyklas ramsto keletas vyrų. Iš sakyklos sutrikęs dairosi donas Tabija ir vos išstena reikiamus žodžius.

O tuo metu šventoriuje, atokaitoje, guli Galeonė. Atrodo, kad mėgaujasi pelnytu poilsiu. Kai žmonės eina po mišių, nesukrutėdamas jis nužvelgia visus. Moterys neria pro duris kas sau. Nė viena nedirsteli į jį. Ir kol pasuka už kampo, jaučia, kad nugaras joms lyg gražtais kas urbtų.

XVII.

Dabar bet koks šuo, nors truputį panašus į Galeonę, priverčia krūptelėti. Gyvenimas – vienas nerimas. Ten, kur susiburia bent keli žmonės, turguje ar išėję vakare pasivaikščioti, kur buvęs nebuvęs keturkojis jau čia; regis, gėrisi visišku abejingumu tų, kurie, vieni likę, niekam nematant, visaip kaip jam meilinas, vaišina pyragiukais ir kremu.

– Et, kur dingo tie geri laikai! – dūsauja žmonės – tiesiog šiaip, netikslindami, ką turi galvoje; bet visi iki vieno susigaužo akimirksniu. Geri laikai – nori pasakyti jie, – kada galėjai tyliai ramiai daryti nešvarius darbelius, lakstyti pas merginas į kaimą, taip pat ir vagiliauti, o sekmadieniais drybsoti lovoje iki vidurdienio. Dabar krautuvinkai vynioja prekes į gerą popierių ir sverdami nesukčiauja, šeimininkė nebemuša tarnaitės, Karminė Espozitas iš lažybų agentūros susipakavo daiktus ir persikėlė į miestą, karabinierių vyresnysis Venarjelas iš nuobodulio gulinėja ant suolo prieš saulę sukdamas galvą, ar visi vagys išmirė ir kodėl niekas taip sodriai

nebesiplūsta kaip kitados, kad net smagu būdavo klausytis. Dabar taip nutinka nebent vidury laukų, gerai apsidairius ir įsitikinus, kad už tvoros nelindi joks šuo.

Bet kas išdrįs burnoti? Kam užteks drąsos apspardyti Galeonę ar parūpinti jam kotletą su arseniku?! Apie tai slapčia svajoja visi. Netgi apvaizda negalima kliautis: logika sako, kad dieviškoji apvaizda turėtų palaikyti Galeonę. Išgelbėtų nebent atsitiktinumas.

Kad ir toks, kaip šią audringą naktį, kai žaibuoja ir griaudžia tarsi pasaulio pabaigai užgriuvus. Tačiau kepėjas Defendentė Saporis, ausylas kaip kiškis, net per griaustinio grumėjimą išgirdo keistą bruzdesį kieme.

Tikriausiai vagys.

Jis šoka iš lovos, patamsyje čiumpa šautuvą ir įsižiūri pro langinių tarpus. Ten malasi dvi žmogystos, jam taip atrodo, ir bando įsibrauti į sandėlį. Blykstelėjus žaibui, kiemo viduryje pamato dar ir didelį juodą šunį, išdidžiai stovintį po baisia liūtimi. Žinoma, jis, prakeiktasis, veikiausiai atbėgo sugėdinti tų dviejų plėšikėlių.

Defendentė sumurma riebiausią keiksmazodį, užtaiso šautuvą, pro langines atsargiai prakiša vamzdį. Sulaukia dar vieno blyksnio ir nusitaiko į šunį.

Pirmo šūvio garsą visiškai užgožia griaustinis.

– Vagys! Laikykite vagis! – subliūva kepėjas, vėl užtaiso šautuvą, dar sykį šauna, dabar jau į visišką tamsą, girdi, kaip tolsta skubūs žingsniai, o paskui visame name skamba balsai ir trinksi durys.

– Pons Defendente, – šaukia kažkas iš kiemo. – Jūs nušovėte šunį!

Galeonė – nors apsirikti labai lengva, ypač tokią naktį kaip ši, tačiau atrodo, kad čia tikrai jis, – guli negyvas baloje: kulka pataikė į kaktą. Krito iškart. Net kojų neištiesė. Tačiau Defendentė neina žiūrėti. Jis lekia patikrinti, ar neišlaužtos sandėlio durys, o įsitikinęs, kad ne, visiems palinki labos nakties ir lenda į patalus. „Pagaliau“, – galvoja jis, laukdamas palaimingo miego. Tačiau sumerkti akių jam taip ir nepavyksta.

XVIII.

Rytą, dar neišaušus, du parankiniai išnešė negyvą šunį palaidoti laukuose. Defendentė neišdrįso liepti jiems tylėti – iškart kiltų įtarimas. Bet pasirūpino, kad viskas vyktų kuo tyliau ir neskatintų nereikalingų kalbų.

Tačiau kas išsiplepėjo? Vakare kavinėje kepėjas mato, kaip lankytojai į jį sužiūra ir tuoj pat nusuka akis – kad jis nepasijustų nepatogiai.

– Tai pašaudėme šiąnakt? – netikėtai prabilo kavalierius Bernardis po įprastinių pasisveikinimų. – Didysis mūšis prie kepyklos, ką?

– Nežinau, kas jie, – atsakė Defendentė dėdamasis abejingas, – laužėsi į sandėlių nevidonai. Kažkokie plėšikėliai. Du kartus šoviau kur pakliūva, ir jie nešė kudašių.

– Kur pakliūva? – kaip visada įtariai paklausė Lučonis. – Kodėl gi ne tiesiai į juos, jeigu jau pamatei?

– Tokioj tamsybėj! Ką ten žiūrėsi? Išgirdau braižantis aplink duris ir šoviau kur pakliūva.

– Ir... pasiuntei į aną pasaulį vargšą gyvulį, kuris nepadarė nieko bloga.

– A, taip, – ištarė kepėjas, tarsi ką prisiminęs. – Kliudžiau šunį. Nežinia, kaip jis ten atsidūrė. Aš šunų nelaikau.

Stojo nejauki tylą. Visi žiūrėjo į Defendentę. Raštinės reikmenų pardavėjas Trevalja pasuko link durų.

– Gero vakaro, ponai. – Paskui, pabrėždamas kiekvieną žodį: – Ir jums gero vakaro, pone Saponi!

– Turiu garbės, – atsakė kepėjas ir atsuko jam nugarą. Ką norėjo pasakyti tas mulkis? Ar tik jie visi jo nekaltina nužudžius atsiskyrėlio šunį? Užuoat padėkoję. Jis išvadavo juos iš košmaro, o jie raukosi. Kas jiems? Dabar pagaliau galėtų būti ir nuoširdūs.

Bernardis, visiškai ne vietoj, pabandė paaiškinti:

– Matai, Defendente... kai kas tvirtina, kad nereikėjo žudyti to gyvulio...

– Kaip tai? Argi aš tyčia?

– Tyčia ar ne, bet, supranti, visi sakė, kad čia atsiskyrėlio šuo, o dabar sako, kad reikėjo palikti jį ramybėje, sako, kad mums atsirūgs... Pats žinai, kaip sklinda kalbos!

– Ką aš turiu bendra su atsiskyrėlio šunimi? Viešpatie šventas, dabar šitie kvailiai mane teisia?! – Ir jis pamėgino nusijuokti.

Prabilo Lučonis:

– Vyrai, ramiau, ramiau... Kas sakė, kad tai atsiskyrėlio šuo? Kas paskleidė tokią nesąmonę?

– Jie patys nieko nežino! – Defendentė gūžtelėjo pečiais.

Įsiterpė kavalierius:

– Taip kalba tie, kurie šįryt jį palaidojo... Sako, tikrai tas, jo kairės ausies galiukas baltas.

– O pats visas juodas?

– Taip, juodas, – patvirtino vienas iš ten buvusiųjų.

– Postambis? Ir uodega kaip šepetys?

– Tikrai taip.

– Atsiskyrelio šuo, jūsų manymu?

– Žinoma.

– Tai dabar pažvelkit, ana va jūsų šuo! – sušuko Lučonis, rodydamas į gatvę. – Gyvas ir sveikas, net labiau nei pirma!

Defendentė išbalo kaip drobė. Gatve savo įprastiniu žingsniu bidzeno Galeonė. Akimirakai stabtelėjo, nužvelgė žmones anapus kavinės lango ir nukeliavo savais keliais.

XIX.

Kodėl gi elgetoms rytais atrodo, kad duonos jie gauna daugiau nei visada? Kodėl aukų dėžutės, metų metus stovėjusios tuščios, dabar barška? Kodėl vaikai, anksčiau ožiavęsi, mielai eina į mokyklą? Kodėl vynuogės lieka ant vynuogienojų iki pat skynimo ir niekas jų nenuद्रasko? Kodėl į Martino kuprą nebelekia akmenys ir papuvę moliūgai? Ir dar daugybė „kodėl“. Niekas neprisipažins, Tiso gyventojai apsukrūs ir išdidūs, tad teisybės – jog bijo šuns, ir bijo ne kad įkąs, o kad pasmerks juos, – iš jų neišgirsi.

Defendentė nesitveria savam kaily. Juk tai vergija. Net ir naktį nėra atokvėpio. Kokia sunkenybė yra Dievo akivaizda tam, kuris jos visai netrokšta. Ir Dievas čia – ne kokia pasakėlė, tai ir ne bažnyčioje tarp žvakių ir smilkalų uždarytas Dievas, ne, jis vaikšto po namus, jei galima taip pasakyti, yra pernešamas šuns. Mažulytė Kūrėjo dalelytė, menkutis kvėptelėjimas persmelkė Galeonę ir Galeonės akimis regėjo, dėmėjosi, sprendė.

Kada šuo pasens? Kad bent pailstų ir kiūtotoj ramiam kamputy. Prislėgtas metų naštos nebebūtų toks įkyrus.

O metai iš tiesų ėjo, bažnyčia prisirinkdavo pilna ir šiokiadieniais, merginos nebeidavo vidury nakties po portikais pakikenti su kareiviais. Senajai pintinei sudilus nuo naudojimo, Defendentė pasirūpino nauja, o minties apie slaptas dureles atsisakė (vogti vargšų duonos jis nebedrįsta, kol aplink zuja Galeonė). Karabinierių vyresnysis dabar snūduriavo prie nuovados, nugrimzdęs į pintą krėslą.

Metai ėjo, ir šuo Galeonė paseno, judėjo vis lėčiau ir vis labiau svyrinėdavo, o vieną dieną užpakalines kojas jam surakino paralyžius. Vaikščioti jis nebegalėjo.

Laimė, šita neganda ištiko jį aikštėje snūduriuojantį ant akmeninės tvoros šalia katedros. Nuo tvoros iki upės driekėsi status skardis, išraižytas takų takelių. Higienos požiūriu vieta pavydėtina, nes gyvūnas gamtinius reikalus gali atlikti tiesiai žemyn, į žoles, neapteršdamas nei tvoros, nei aikštės. Tačiau čia užpučia visi vėjai ir nėra kur dingti nuo lietaus.

Žinoma, ir šįkart niekas neišsidavė pastebėjęs drebantį, inkščiantį šunį. Bejėgis valkataujantis keturkojis – reginys ne iš maloniausių. Mačiusieji apgailėtinas šuns pastangas susivokė, kas jam nutiko, ir į širdis jiems smilktelėjo vėl atgijusi viltis. Visų pirma, šuo nebepajėgs šlaistytis, nes neįstengia pajudėti nė per metrą. Bet svarbiausia – kas ryšis jį šerti visų akivaizdoje? Kas pirmas išdrįs atskleisti slaptą ryšį su gyvuliu? Kas pirmas sutiks tapti pajuokos objektu? Iš čia ir viltis, kad Galeonė nugaiš iš bado.

Prieš vakarienę gyventojai kaip paprastai vaikščiojo po aikštę ir plepėjo apie šį bei tą: apie naująją dantisto padėjėją, medžioklę, šovinių kainas, miestelį ką tik pasiekusį filmą. Ir skvernais braukė per snukį šuniui, kuris sunkiai alsuodamas gulėjo visai prie tvoros krašto. Žvilgsniai kryo viršum paliegiusio šuns, ten, kur vėrėsi visiems pažįstama didinga upės panorama, itin puiki saulei leidžiantis. Apie aštuntą nuo šiaurės atslinko debesys, ėmė lyti, ir aikštė ištuštėjo.

Bet vidurnaktį, lietui pliaupiant, palei namus štai slenka šešėliai, tarsi sąmokslininkai, traukiantys į nusikaltimo vietą. Susigūžę, vogčia jie vis pabėgėja arčiau aikštės, o pribėgę ir pasislėpę portikų ir perėjimų tamsoje, laukia tinkamo momento. Gatvės žibintai tokiu metu šviečia silpnai, ištisis ruožus palikdami visiškai juodus. Kiek tų šešėlių? Gal dešimtys. Neša maistą šuniui, ir kiekvienas nežinia ką atiduotų, kad tik liktų nepastebėtas. Šuo nemiega: ant tvoros pakraščiuko, virš juodo skardžio pragarmės švyti du žali fosforiniai taškai. Kartkarčiais per aikštę nusirita gailus trūkšmingas inkštimas.

Tokiems manevrams reikia laiko. Pagaliau kažkas išdrįsta prisiartinti prie šuns, veidą prisidengęs šaliku, ant kaktos užsismaukęs kepurės snapelį. Niekas nežengia

iš tamsos pasižiūrėti, kas gi ten toks, – dėl savęs bijo labiau. Vienas po kito, dideliais tarpais, kad tik išvengtų susitikimų, paslaptingi siluetai kažką deda ant katedros tvoros. Inkštymas liaujasi.

Rytą visi pamato Galeonę snūduriuojantį po ceratos apklotu. Ant tvoros prie jo sukrautas kalnas gėrybių: duonos, sūrio, mėsos gabalų, netgi dubenėlis pieno.

XX.

Kai šunį ištiko paralyžius, miestelis manė atsikvėpsiąs, bet ši iliuzija netrukus išsisklaidė. Ant tvoros krašto gulinčio gyvulio akys aprėpė didumą gatvių. Bent pusė Tiso jautėsi jo kontroliuojami. Ar kas galėjo žinoti, koks jo regėjimas? Beje, atokesnius pastatus, kurių nesiekė Galeonės žvilgsnis, pasiekdavo jo balsas. Ir kaipgi dabar grįši prie senų įpročių? Juk taip prisipažinsi, kad gyvenimas pasikeitė dėl šuns, gėdingai išviešinsi daugybę metų skrupulingai saugotą paslaptį. Net Defendentė, kurio kepykla į gyvulio regos lauką nepateko, nebesiplūdo savo garsiaisiais keiksmiais ir nebetroško per rūšio langelį susigražinti duonos dalies.

Galeonė dabar ėdė daugiau nei pirma, o negalėdamas judėti nutuko kaip paršas. Kiek jis dar temps? Paspaudus pirmiesiems šalčiams, vėl sužibo viltis, kad ims ir nugaiš. Nors pridengtas neperšlampamu apklotu, šuo buvo visų vėjų užpučiamas ir lengvai galėjo pasigauti virusą.

Bet ir šįkart piktdžiuga Lučonis išsklaidė iliuzijas. Vieną vakarą užėigoje jis pasakojo medžioklės nuotyki ir prisiminė visą naktį praleidęs lauke krentant sniegui, o jo šuo ėmęs panikuoti dėl drėgmės, tad teko jį nušauti, dar ir dabar širdis krauju apsipila.

– O tas šunėkas, – kaip visada, kavalierius Bernardis nevengdavo nemalonių temų, – tas paralyžiuotas šunėkas ant katedros tvoros, kurį kažkokie mulkiajai tebešeria, tai argi jis nėra pavojingas?

– Tegū nors pasiunta! – sušuko Defendentė. – Vis tiek nebepajuda!

– O kas tau sakė? – atšovė Lučonis. – Panika dėl drėgmės suteikia jėgų. Nenustebčiau, jeigu stryktelėtų kaip stirna!

Bernardis sutriko:

– Tai ką darom?

– O man nei šilta, nei šalta. Su manim visur patikimas draugas. – Ir Lučonis išsitraukė iš kišenės masyvų revolverį.

– Tu! Tu! – karščiaivosi Bernardis. – Tu neturi vaikų! Jeigu turėtum tris vaikus, kaip aš, būtų ir šilta, ir šalta, pamatytum.

– Aš jus perspėjau. Dabar spręskite patys! – Vyriausiasis meistras rankove trynė revolverio vamzdį.

XXI.

Kiek jau metų prabėgo nuo atsiskyrėlio mirties? Treji, ketveri, penkeri, kas bepemena? Lapkričio pradžioje šuniui baigiama meistrauti medinė būda. Probėgšmom – tikriausiai nelaikant šio reikalo tokiu svarbiu – apie tai užsiminta ir per savivaldybės posėdį. Ir neatsirado tokio, kuris būtų pasiūlęs paprastesnę išeitį – gyvūną nudaigoti ar perkelti kitur. Stalius Stefanus įpareigojamas suręsti būdą, kurią būtų galima tvirtinti ant mūro tvoros ir nudažyti ją raudonai, kad derėtų su katedros fasado ryškiomis plytomis.

– Kaip nepadoru! Kaip kvaila! – piktinasi visi, taip pabrėždami, kad čia ne jų sumanymas. Vadinasi, nebe paslaptis, kad bijomasi šuns, kuris matė Dievą?

Tačiau būdelė taip ir liko nepritvirtinta ant tvoros. Vieną lapkričio pradžios dieną kepėjo parankinis, ketvirtą ryto paprastai einantis į darbą per aikštę, prie tvoros pastebi juodą nejudantį daiktą. Prisiartina, paliečia, šoka bėgti ir bėga iki pat kepyklos.

– Na, kas šįkart? – klausia Defendentė, matydamas jį visą nesavą.

– Jis mirė! Mirė! – vos atgaudamas kvapą lemena vaikinukas.

– Kas mirė?

– Tas nelemtas šuo... Radau jį ant žemės, sušalęs į ragą.

XXII.

Visi lengviau atsikvėpė? Apėmė neregėta palaima? Ta daugybę nepatogumų kėlusi Dievo dalelė pagaliau iškeliavo, teisybė, betgi išbuvo čia taip ilgai. Argi dabar pasuksi atgal? Argi viską pradėsi iš pradžių? Per tuos metus jaunimas persiėmė kitokiais papročiais. Sekmadienio mišios – juk irgi šiokia tokia pramoga. Visi keiksmi dabar nežinia kodėl baisiai rėžia ausį. Laukta didžiulio palengvėjimo, bet palengvėjimo nebuvo.

Ir apskritai: jei būtų grįžta prie ankstesnių laisvų įpročių, argi nebūtų tai prisi-
pažinimas? Tiek vargta, kad tik neiškiltų aikštėn, o dabar patiems išpažinti savo
gėdą? Miestelis, pakeitęs gyvenimo būdą iš pagarbos šuniui. Visi juos negyvai
užjuoktų.

Bet dabar – kur laidoti gyvūną? Parke? Ne, ne, tik ne miestelio centre, visi jau
sotūs iki kaklo. Sąvartyne? Žmonės žiūrėjo vienas į kitą, bet niekas nedrįso pra-
sižioti. „Reglamente tokie atvejai nenumatyti“, – pagaliau pareiškė savivaldybės
sekretorius, išsukdamas visus iš keblios padėties. Sudeginti plytinėje? O jei pa-
sklis koks užkratas? Užkasti – štai geriausias sprendimas. Tačiau kieno lauke? Kas
sutiks? Ėmė klausinėtis – niekas nepageidavo nugaišusio šuns savo sklype.

O gal šalia atsiskyrėlio?

Ir, įdėtas į nedidelę dėželę, šuo, kuris matė Dievą, keliamas į vežimą ir gabena-
mas į kalnus. Sekmadienis, todėl daugelis naudojami proga pajudėti. Šeši ar sep-
tyni vežimai, prisėdę vyrų ir moterų, lydi dėželę, ir visi stengiasi atrodyti linksmi.
Saulė šviečia, tas tiesa, bet laukai jau sustingdyti, o medžiai be lapų – ne kažin
kokia grožybė.

Privažiuoja kalvą, išlipa iš vežimų, prie senosios koplytėlės griuvėsių patraukia
pėsčiomis. Vaikai lekia pirmi.

– Mama! Mama! – pasigirsta viršuje. – Greičiau! Ateikit, žiūrėkit!

Visi spartina žingsnį, prisiartina prie Silvestro kapo. Nuo anos tolimos laido-
tuvių dienos niekas čia nebuvo užklydęs. Ant atsiskyrėlio kauburėlio po mediniu
kryželiu guli mažytis skeletas. Sniego, vėjų ir lietaus nusvidintas jis trapus ir bal-
tas, panašus į juvelyro dirbinį. Šuns skeletas.

Iš italų kalbos vertė Audrius Musteikis
Versta iš: Dino Buzzati. *La boutique del mistero*.
Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1980

Dvi novelės

Italo Calvino

Italo Calvino (1923–1985) gimė italų šeimoje Kuboje, po dvejų metų su šeima grįžo į Italiją, nedidelį San Remo miestą Ligūrijos regione. Iš tėvų Calvino perėmė glaudų santykį su gamta, todėl netgi rinkdamasis ateities specialybę pirmiausia galvojo apie agronomiją, bet netrukus pasuko literato keliu. Dar visai jaunas jis prisijungė prie partizaninio judėjimo Italijoje, kuris padarė didelę įtaką tada dar besiformuojančiai jo pasaulėžiūrai ir kūrybai – pirmieji Calvino apsakymai buvo apie ten patirtus išgyvenimus. Italo Calvino tikėjo, kad rašytojas negali sėdėti prie stalo, jis turi dalyvauti gyvenime ir stengtis suprasti jo sudėtingumą.

Apsakymų rinkinyje „Sudėtingi meilės nuotyčiai“ (*Gli amori difficili*, 1970), iš kurio ir versti du čia pateikiami kūriniai, romantinės meilės tema neplėtojama – pasakojama apie realius ar niekad neįvykusius nutikimus, apie kartu gyvenančius žmones, kuriems trūksta laiko mylėti, apie netikėtą savęs ar aplinkos suvokimą. Tačiau ir veiksmo čia nedaug – susitelkiama į detales, kiekvienas apsakymas nutrūksta lyg nesibaigęs, be jokių paaiškinimų ar priežasčių, išlieka tik įspūdis ir neatsakyti ar net neužduoti klausimai.

Vertėja

Trumparegio nuotykis

Amilkaris Karuga buvo dar jaunas, užtektinai apsirūpinęs, neturėjo perdėtų materialių ar dvasinių tikslų – niekas jam netrukdė džiaugtis gyvenimu. Tačiau jis pastebėjo, kad jau kurį laiką gyvenimas nepastebimai buvo praradęs skonį. Tai suprato iš smulkmenų, pavyzdžiui, žvelgdamas į moteris gatvėje: anksčiau godžiai jas nužiūrindavo, o dabar gal dar iš įpročio žvilgteldavo, bet jam iškart pasirodydavo, kad jos išnyks kaip dūmas, nesukeldamos jokių jausmų, todėl iškart nuleisdavo akis. Nauji miestai, kuriuos anksčiau dievindavo ir dažnai aplankydavo, dabar jį tik erzino, kėlė sumaištį ir nesusigaudymą. Anksčiau, kadangi gyveno vienas, vakarais visada eidavo į kiną, ten mėgavosi bet koku rodomu filmu. Tiems, kurie į kiną eina kiekvieną vakarą, atrodo, kad žiūri tą patį ilgą filmą: atpažįsta visus aktorius, net ir ne tokius žinomus, ir jau vien juos atpažinti būdavo smagu. Na, o dabar net ir kine visi veidai jam atrodė blausūs, plokšti ir neatpažįstami, todėl darėsi nuobodu.

Galiausiai viskas tapo aišku. Ogi jis buvo trumparegis. Akių gydytojas jam išrašė akinius. Ir nuo tos akimirkos jo gyvenimas pasikeitė, tapo šimtą kartų pilnesnis, nei buvo anksčiau.

Jau vien prieš užsidėdamas akinius kiekvieną kartą jis jaudindavosi. Sakykim, bestovintį tramvajaus stotelėje jį užklupdavo liūdesys, kad viskas – žmonės ir daiktai aplinkui – yra tokie neaiškūs, banalūs ir sudilę, o jis apgraibomis vis bando išsikapanoti iš to minkšto suglebusių formų ir spalvų pasaulio. Kai užsidėdavo akinius norėdamas perskaityti atvažiuojančio tramvajaus numerį, viskas pasikeisdavo – bet koks daiktas, net ir elektros stulpas, tapdavo ryškesnis, matydavosi net smulkiausios detalės ir aiškios linijos, o nepažįstamųjų veiduose įžiūrėdavo net ir ką tik pradėjusios želti barzdos taškelius, spuogelius, išraiškas, kurių anksčiau nebūtų pastebėjęs. Galėjo nuspėti, iš kokio audinio pasiūti drabužiai, matėsi ir nubrizgę jų kraštai. Žiūrėti jam darėsi malonu – ne žiūrėti į ką nors konkretaus, bet pats žiūrėjimas jam buvo toks, lyg žiūrėtų spektaklį. Taip Amilkaris Karuga pamiršdavo stebėti tramvajų numerius, praleisdavo juos vieną po kito arba įlipdavo į netinkamą. Matė tokią daugybę įvairių dalykų, lyg prieš tai būtų visai nieko nematęs. Jis turėjo po truputį įprasti ir iš naujo išmokti, į ką žiūrėti nebūtina, o ką būtinai reikėjo pamatyti.

Anksčiau gatvėje sutiktos moterys jam tebuvo neapčiuopiami ir blausūs šešėliai, tačiau dabar jis galėjo įžvelgti apgaulingai po drabužiais šokančius jų kūnus, gėrėtis skaisčia jų oda ir šiltu žvilgsiu, todėl jam atrodė, kad gali ne tik jas matyti,

bet ir turėti. Eidavo dažniausiai be akinių (nenorėdamas be reikalo apsisunkinti nešiodavo juos ne nuolat, o tik tuomet, kai reikėdavo žiūrėti į tolį), kai pastebėdavo ryškiaspalvę suknelę, besiartinančią šaligatviu, beveik automatiškai Amilkaris iš kišenės išsitraukdavo akinius ir patupdydavo juos ant nosies. Dėl tokio beatodairiško pojūčių troškimo dažnai apsigaudavo, jei paaiškėdavo, kad tai sena moteris. Amilkaris Karuga tapo atsargesnis, todėl kartais, kai matydavo besiartinančią moterį, kuri iš spalvų ir iš eisenos jam pasirodydavo per kukli, nereikšminga, neverta pamatyti, akinių nesidėdavo. Bet kai jai priartėjus jis suprasdavo, kad joje vis dėlto buvo kažkas, kas stipriai jį traukia, tą akimirką galėdavo tik bandyti įsiminti, kaip ji atrodė, galbūt pagauti jos žvilgsnį, kuriuo ji, vos tik pasirodžiusi, žvelgė į jį, o jis net nepastebėjo. Tik jau būdavo per vėlu, ji pradingdavo sankryžoje, įlipdavo į autobusą, nueidavo toliau už šviesoforo, kur jis nebebūtų galėjęs jos atpažinti. Šitaip, suprasdamas akinių svarbą, lėtai mokėsi gyventi.

Bet dar naujesnis pasaulis, kurį jam atverdavo akiniai, buvo naktinis. Naktinis miestas, beformiai tamsos ir spalvotos šviesos debesis įgudavo aiškų pavidalą. Žiburiai turėjo aiškius kontūrus, o ryškiai šviečiančiuose užrašuose, anksčiau atrodžiusiuose kaip vienas nesuprantamas objektas, dabar buvo galima įžiūrėti atskiras raides. Tačiau nakties grožis slypėjo čia: formų neapibrėžtumas, dienos šviesoje išnykstantis vos užsidėjus akinius, čia išlikdavo – Amilkariui Karugai kildavo noras užsidėti akinius ir tik tada jis suprasdavo, kad jau yra juos užsidėjęs. Pilnatvės jausmas niekad netapo lygus atstumiančiam nepasitenkinimui, tamsa buvo lyg bedugnė žemė, kurios jis niekada nepavargtų kasti. Gatvėse, pakėlęs akis į žvaigždėtą dangų virš namų su langais geltonomis langinėmis, kurių kvadratinę formą pagaliau galėjo įžiūrėti, suprasdavo, kad žvaigždės danguje yra ne ištrėkštos it sudužę kiaušiniai – iš tiesų tai be galo smailūs šviesos dūriai, atveriantys aplink save nesibaigiančius tolius.

Šie nauji rūpesčiai dėl išorinio pasaulio buvo nepalyginami su rūpesčiu dėl akinių, rūpesčiu dėl to, kas jis yra. Pats sau Amilkaris Karuga nelabai rūpėjo, bet, kaip tokiais atvejais nutinka patiems kukliausiems, jis mėgavosi savo gyvenimo būdu. Dabar iš vyrų be akinių kategorijos perėjimas į vyrų su akiniais kategoriją atrodo vieni niekai, bet tai buvo labai didelis žingsnis. Tik pagalvok, jei kas nors tavęs nepažįsta ir bando tave apibūdinti, pirmas dalykas, kurį sako – „tas su akiniais“. Šitaip aksesuaras, prieš penkiolika dienų buvęs visai svetimas, tampa pagrindiniu atributu, tavo paties esme. Amilkarių toks staigus tapimas „tuo su akiniais“ šiek tiek erzino. Ir ne tik tai – negana to, jog kyla abejonių, kad visa, kas yra aplinkui, yra čia tik atsitiktinai ir gali bet kada pasikeisti, kad galėtų būti kitaip ir visai

nebūtų svarbu, tai verčia pagalvoti, jog nesvarbu, ar būtum, ar nebūtum, niekas nepasikeistų. O nuo tokių minčių iki nevilties – tik vienas žingsnis. Tad Amilkaris, rinkdamasis rėmelius, instinktyviai pasirinko siauresnius, minimalistinius, su plo-
nomis sidabrinėmis kojelėmis, prilaikančiomis neįrėmintus stiklus, kuriuos ties
nosimi jungia tiltelis. Taip vaikščiojo kurį laiką, bet vėliau pastebėjo, kad nėra
laimingas – jei netyčia su akiniais pasižiūrėdavo į veidrodį, jausdavo didelį prie-
šiškumą savo veidui, lyg šis būtų kaip visai į jį nepanašaus žmogaus. Tie akiniai,
tokie santūrūs, lengvi, beveik moteriški, jį darė panašų būtent į „tą su akiniais“, į
žmogų, visą gyvenimą nešiojantį akinius ir net nebepastebintį, kad juos turi. Tie
akiniai sudarė jo veido visumą, susiliejo su jo bruožais ir taip jo veidas, kad ir koks
jis būtų, nebesiskyrė nuo to pašalinio daikto, industrinio produkto.

Nemėgo jų, todėl neilgai trukus jie nukrito ir sulūžo. Nusipirko kitus. Šį kartą
pasirinko visai kitokius: dviejų pirštų pločio juodo plastiko rėmeliu, atsikišusiais
kampais, primenančiais arklio akidangčius, ir sunkiomis, už ausų užsilenkiančio-
mis kojelėmis. Akiniai buvo kaip kokia kaukė, dengianti pusę veido, bet po jais
jis jautėsi savimi – nekilo abejonės, kad jis yra viena, o akiniai – visai kas kita,
visiškai atskira, buvo aišku ir tai, kad akinius nešiojo tik retkarčiais, o be jų buvo
visai kitas žmogus. Jis vėl buvo laimingas, kiek galėjo jaustis laimingas būdamas
toks, koks yra.

Tuo metu pasitaikė proga nuvykti į V. tam tikrais reikalais. V. buvo gimtasis
Amilkario Karugos miestas, kur jis praleido ir visą savo jaunystę. Tačiau išvyko
iš ten prieš dešimt metų, sugrįždavo retai ir neplanuotai, o dabar jau buvo praėję
keleri metai, kai nebuvo nė kojos įkėlęs. Visi žino, kaip būna, kai išvyksti iš vietos,
kurioje ilgai gyvenai: dažnai sugrįždamas jautiesi sutrikęs, lyg tie šaligatviai, tie
draugai, tie pokalbiai prie kavos puodelio arba tau reiškia viską, arba nekelia jokių
jausmų, arba juos kartoji kasdien, arba daugiau nebegali to daryti, o mintis, kad
viskas po šitiek metų galėtų atgyti, arba suteikia paguodą, arba ją nuveja. Šitai
pamažu Amilkaris daugiau nebeieškojo progų sugrįžti į V., o ir pasitaikiusiomis
progomis nepasinaudodavo, kol galiausiai ėmė jų vengti. Bet pastaruoju metu,
būdamas taip neigiamai nusistatęs prieš savo gimtąjį miestą, ir kitiems dalykams
jautė nepasitenkinimą, jį apėmusį ir progresavusį dėl trumparegystės. Todėl dabar,
nešiodamas akinius ir dėl to jausdamasis kitaip nei anksčiau, turėjo progą nuvykti
į V. Jis nė nedvejodamas ja pasinaudojo.

V. jis pamatė visai kitoje šviesoje nei praėjusį kartą. Bet ne dėl pasikeitimų –
taip, miestas labai patobulėjo, nauji statiniai, parduotuvės, kavinės, kino teatrai,
visai kitokie nei anksčiau, neatpažįstamas jaunimas ir daug intensyvesnis eismas

nei senais laikais. Tačiau visos šios naujovės tik dar labiau parodė ir išskyrė tai, kas buvo sena: trumpai tariant, Amilkaris Karuga pirmą kartą pamatė miestą jaunuolio akimis, lyg būtų išvykęs vakar. Su akiniais matė begalybę nereikšmingų detalių, pavyzdžiui, tam tikrą langą, tam tikrus turėklus, o tiksliau, sąmoningai juos suvokė, atsirinko iš visų kitų dalykų aplink, nors seniau juos matydavo ir tiek. Ką jau kalbėti apie veidus – laikraščių pardavėjo, advokato, kelių senolių ir visų kitų. Artimiausių Amilkario Karugos giminaičių V. mieste jau nebebuvo, gerų draugų grupelė per šitiek laiko jau buvo išsibarsčiusi, bet pažįstamų jis turėjo apščiai, kitaip ir negalėtų būti tokiam mažame miestelyje – tokiam, koks buvo tais laikais, kai jis dar čia gyveno, – kur, galima sakyti, visi pažįsta visus, bent jau iš matymo. Dabar gyventojų skaičius smarkiai išaugo – kaip ir į kitus šiaurinių regionų centrus, čia atvyko nemažai pietiečių, todėl dauguma Amilkario sutiktų veidų jam buvo nepažįstami. Būtent dėl to jautėsi patenkintas galėdamas iš pirmo žvilgsnio atskirti senuosius gyventojus – jam atėdavo į galvą prisiminimų nuotrupos, santykiai, pravardės.

V. buvo vienas tų provincijos miestelių, kuriame visi mėgo vakarinį pasivaikščiavimą pagrindine gatve ir tai nė kiek nebuvo pasikeitę nuo Amilkario laikų. Vienu iš dviejų šaligatvių, kaip visada nutinka tokiais atvejais, plaukė nepertraukiamas žmonių srautas, kitu ėjo šiek tiek mažiau žmonių. Senais laikais Amilkaris su draugais, norėdami išsiskirti, eidavo mažiau populiariu šaligatviu, o nuo jo mirktelėdavo, sveikindavosi ir modavo merginoms, einančioms kitu šaligatviu. Dabar jis jautėsi kaip anuomet, tiksliau, net labiau susijaudinęs, todėl nusprendė eiti senuoju savo šaligatviu ir žiūrėti į visus praeinančius žmones. Sutikti pažįstamų šįkart jam nebuvo nemalonu, veikiausiai buvo linksma, tad skubėjo pasisveikinti. Su kai kuriais jam būtų patikę sustoti ir persimesti keliais žodžiais, bet pagrindinės V. gatvės šaligatviai tokie siauri, o ir žmonės taip stipriai stūmė pirmyn, negana to, dabar dar ir eismas gatvėje daug intensyvesnis, tad nebegalėjai kaip anksčiau eiti keliu prie šaligatvio ar pereiti gatvės kur panorėjęs. Trumpai tariant, ėjimo tempas buvo arba per greitas, arba per lėtas, tad suvaržytas minios Amilkaris turėjo jai paklusti arba bergždžiai priešintis, o pamatęs pažįstamą veidą spėdavo tik linktelėti pasisveikindamas prieš tam pradingstant ir net negalėjo suprasti, ar jį patį pastebėjo, ar ne.

Štai susidūrė su Koradu Straca, senu mokyklos draugu, su kuriuo kartu žaisdavo biliardą. Amilkaris jam nusišypsojo ir linktelėjo mostelėdamas ranka. Koradas Straca artėjo žiūrėdamas į jį, bet jo žvilgsnis niekur nesustojo ir jis ėjo toliau. Ar gali būti, kad neatpažino? Praėjo daug metų, bet Amilkaris Karuga gerai žinojo, kad tiek daug nepasikeitė, iki pat dabar išliko nenutukęs ir nenuplikęs, o ir jo

veidas nebuvo pasikeitęs. O štai ir profesorius Kavana. Amilkaris jį pagarbiai pasveikino, šiek tiek pasilenkdamas. Profesorius instinktyviai linktelėjo, bet sustojo ir apsidairė, lyg ieškodamas kažko kito. Profesorius Kavana! Garsus gebėjimu atpažinti visus, nes įsimindavo visų savo mokinių veidus, vardus, pavardes ir net trimestro pažymius! Galiausiai į Amilkario pasisveikinimą atsakė Čičis Korba, futbolo komandos treneris. Tačiau iškart sumirksėjo ir ėmė švilpauti lyg susivokęs, kad atsakė į nepažįstamojo pasisveikinimą, skirtą nežinia kam.

Amilkaris suprato, kad niekas jo neatpažįsta. Akiniai, padarę pasaulį matomą jam, tie milžiniški juodi akiniai darė nematomą jį. Ir kas galėjo pagalvoti, kad po tokia kauke yra Amilkaris Karuga, ilgą laiką praleidęs toli nuo V., todėl niekas nesitikėjo jį čia sutikti? Mintimis beveik priėjo prie tokios išvados, bet pasirodė Iza Marija Bjeti. Buvo su drauge, vaikštinėjo žiūrėdamos į vitrinas, Amilkaris išdygo visiškai priešais, jau norėjo sakyti: „Iza Marija!“, bet žodžiai užstrigo gerklėje, Iza Marija Bjeti, patraukusi jį alkūne, draugei pasakė: „Tai šitaip dabar elgiamasi...“ ir nuėjo tolyn.

Net ir Iza Marija Bjeti jo neatpažino. Jis staiga suprato, kad tik dėl Izos Marijos Bjeti čia sugrižo, kad tik dėl Izos Marijos Bjeti norėjo išvykti iš V. ir buvo toli nuo čia daug metų, kad viskas, viskas jo gyvenime ir visame pasaulyje buvo tik dėl Izos Marijos Bjeti ir tik dabar jis pagaliau ją pamatė, jų žvilgsniai susitiko, bet Iza Marija Bjeti jo neatpažino. Jis buvo toks susijaudinęs, kad net nepastebėjo, ar ji buvo pasikeitusi, sustorėjusi, pasenusi, ar liko tokia pat patraukli kaip anuomet, o gal daugiau ar mažiau, – jis nieko daugiau nematė, tik tai, kad ten buvo Iza Marija Bjeti ir kad Iza Marija Bjeti jo nepamatė.

Jis priėjo kelio pabaigą. Ten, ant kampo prie ledainės ar šiek tiek toliau esančiame kvartale prie laikraščių kiosko, žmonės apsisukdavo ir tuo pačiu šaligatviu eidavo atgal. Amilkaris Karuga irgi apsisuko. Nusiėmė akinius. Pasaulis vėl virto beskoniu debesimi, kuriame jis beprasmiškai kapanojosi išpūtęs akis. Nebuvo taip, kad nieko neatpažintų, – ryškiausi bruožai padėdavo atskirti kai kuriuos veidus, bet visada išlikdavo lašas abejonės, kad tai nėra tas, ką jis galvoja matęs, ir vis dėlto, jam tai nelabai rūpėjo. Kažkas linktelėjo, pasisveikino, galėjo būti, jog sveikinosi su juo, bet Amilkaris gerai nesuprato, kas sveikinosi. Kiti du praeidami taip pat pasisveikino, jis atsakė, tačiau net neįsivaizdavo, kam. Vienas, eidamas kitu šaligatviu, sušuko: „Sveikas, Karu!“ Iš balso galėjo spėti, kad tai Stelvis. Patenkintas Amilkaris suprato, kad jį atpažino, prisiminė. Tačiau pasitenkinimas nebuvo visapusiškas, nes jis nė vieno iš jų nematė arba negalėjo atpažinti, vienas su kitu galvoje maišėsi visi žmonės, žmonės, giliai viduje jam nebuvo išskirtiniai.

„Labas vakaras“, – sakydavo retkarčiais, pastebėjęs, kad jam kažkas linktelėjo ar kaip nors pajudino galvą. Štai tas, su kuriuo ką tik pasisveikino, turėtų būti Belintuzis arba Karetis, arba Straca. Jei tai buvo Straca, jis būtų norėjęs trumpam sustoti pasikalbėti. Bet dabar į pasisveikinimą atsakė taip paskubomis, nors, geriau pagalvojus, buvo įprasta, kad jų santykis tik toks tebuvo – greitas ir paprastas pasisveikinimas.

Tačiau žvalgydamasis į šalis jis išsidavė, kad turėjo tikslą: susirasti Izą Mariją Bjeti. Ji vilkėjo raudoną paltą, tad ją galėjo pastebėti ir iš toli. Kurį laiką Amilkaris sekė raudoną paltą, bet kai pavyko ją aplenkti, paaiškėjo, kad tai buvo ne ji, o jau du raudoni paltai buvo praėję pro jį į kitą pusę. Tais metais raudoni demisezoniniai paltai buvo labai populiarūs. Kiek anksčiau jis jau matė Džidžiną iš tabako kiosko. Dar viena, vilkinti raudonu paltu, pasisveikino su juo prieš tai, bet Amilkaris atsakė be galo šaltai, nes buvo tikras, kad sveikinasi toji Džidžina iš tabako kiosko. Vėliau suabejojo, kad ne Džidžina iš tabako kiosko su juo sveikinosi, bet pati Iza Marija Bjeti! Ir kaip jis galėjo supainioti Izą Mariją su Džidžina? Amilkaris grįžo atgal norėdamas įsitikinti. Sutiko Džidžiną, tuo buvo tikras, bet jei ji yra čia dabar, negalėjo būti, kad jau apsuko visą ratą, o gal ji suko mažesnę ratą? Jis nieko nebesuprato. Jei Iza Marija su juo pasisveikino, o jis jai atsakė be galo šaltai, visa ši kelionė, visas laukimas, visi praėję metai buvo veltui. Amilkaris vaikščiojo pirmyn ir atgal šaligatviais, kartais užsidėdamas akinius, kartais vėl juos nusiimdamas, kartais sveikindamasis su visais, kartais sulaukdamas pasisveikinimo iš rūke paskendusiu bevardžių vaiduoklių.

Pasibaigus šaligatviui, kuriuo visi vaikščiojo, kelias tęsėsi toliau ir netrukus vingiavo už miesto. Ten augo medžių alėja, šalia buvo griovys, už jo gyvatvorė ir laukai. Senais laikais tie, kurie turėdavo merginą, vakarais ateidavo ten su ja už parankės, o jei būdavo vieni, eidavo ten pabūti dar labiau vieni, atsisėsti ant suoliuko ir klausytis čirpiančių žiogų. Amilkaris Karuga ėjo toliau tuo keliu, dabar miestas buvo šiek tiek išaugęs, bet nedaug. Ten buvo ir suoliukas, ir griovys, ir žiogai – visai kaip anksčiau. Amilkaris Karuga atsisėdo. Nakties peizažas susiliejo į didžiulius ištįsusius šešėlius. Akiniai tokiu metu nieko nekeitė, nesvarbu, užsidėtum juos ar nusiimtum. Amilkaris Karuga suprato, kad galbūt toks naujų akinių sureikšminimas jo gyvenime buvo paskutinis, o dabar ir jis baigėsi.

Dviejų sutuoktinių nuotykis

Darbininkas Artūras Masolaris dirbo naktinėje pamainoje, kuri baigdavosi šeštą ryto. Jo laukdavo ilga kelionė namo – gražiu oru mindavo dviračiu, o žiemą ir lietingomis dienomis važiuodavo tramvajumi. Į namus grįždavo po šešių penkiolika arba septintą, kartais dar prieš suskambant žmonos Elidės žadintuvui, kartais jam jau suskambėjus.

Skambantis žadintuvas ir įeinančio vyro žingsniai – du Elidės galvoje susipynę garsai, pasiekiantys ją ir budinantys iš gilaus miego tokį ankstų rytą, kai ji stengdavosi išnaudoti kiekvieną akimirką priglaudusi skruostą prie pagalvės. Netrukus ji skubiai keldavosi ir, dar nepramerkusi plaukais pridengtų akių, rengdavosi chatalą. Taip atrodydama eidavo į virtuvę, ten Artūras iš rankinės traukdavo iš darbo parsineštą tuščią pietų dėžutę ir termosą ir dėdavo juos į kriauklę. Būdavo jau įjungęs viryklę ir užkaitęs kavinuką. Vos tik jis į ją pažvelgdavo, Elidei kildavo noras susitvarkyti plaukus, plačiau atmerkti akis, lyg šiek tiek gėdytūsi, kad grįžęs namo vyras pirmiausia ją pamatydavo tokią išsidraikiusią ir mieguistą. Kai miegodavo kartu, būdavo kitaip – abu prabusdavo iš to paties miego, būdavo lygūs.

Kartais nutikdavo ir taip, kad jis ją pažadindavo atnešdamas puodelį kavos į lovą akimirką prieš suskambant žadintuvui. Taip viskas atrodydavo natūraliau, žiovilys buvo tingiai saldus, o nuogos rankos, pakilusios nusirąžyti, apsivydavo jam kaklą. Jiedu apsikabindavo. Artūras būdavo su neperšlampamu švarku, todėl prisiglaudusi ji galėdavo nuspėti orą už lango – jei lydavo, snigdavo ar būdavo rūkas, jo švarkas būdavo šaltas ir drėgnas. Bet ji vis tiek paklausdavo: „Koks oras lauke?“, o jis šiek tiek ironišku balsu pasakodavo apie visus nesklandumus, pradėdamas nuo pabaigos: apie kelionę dviračiu, orą išėjus iš fabriko, kitokį, nei buvo vakare, apie bėdas darbe, skyriuje sklandančius gandus ir panašiai.

Tokiu metu namuose nebūdavo labai šilta, bet Elidė, nuoga ir šiek tiek drebdama, prausdavosi vonios kambaryje. Paskui ją ateidavo ir jis, būdavo kiek ramesnis, nusirengdavo ir lėtai nusiplaudavo dirbtuvės dulkes ir riebalus. Šitaip abu palinkę prie tos pačios kriauklės, pusnuogiai, šiek tiek sustirę, kartkartėmis pasistumdami, dalindamiesi muilu ir dantų pasta pasakodavo vienas kitam tai, ką dar norėdavo papasakoti. Kartais, atėjus tinkamai akimirkai, galbūt pasinaudodami proga nutrinti vienas kitam nugarą, pasiduodavo glamonei ir apsikabindavo.

Bet staiga Elidė sušukdavo: „O Dieve! Kiek valandų!“, ir bėgdavo segtis kojinių, mautis sijono, paskubomis šukuodavosi plaukus palinkusi prie komodos

veidrodžio ir spausdama tarp lūpų siaurus plaukų segtukus. Artūras stovėdavo už nugaros, būdavo prisidegęs cigaretę, rūkydavo žiūrėdamas į ją ir kaskart jausdavosi šiek tiek sutrikęs negalėdamas nieko padaryti. Elidė jau būdavo pasiruošusi, vilkdavosi palatą koridoriuje, jiedu pasibučiuodavo, atsidarydavo durys ir netrukus jis jau girdėdavo ją bėgančią laiptais žemyn.

Artūras likdavo vienas. Sekdavo Elidės žingsnių garsus laipteliais, o kai žingsnių nebegirdėdavo, toliau sekdavo ją mintimis: kaip ji skubinasi per kiemą, pro vartus, šaligatviu iki tramvajaus stotelės. Tramvajų jis girdėdavo puikiai: kaip girgžda, sustoja ir kaip dunksi pamina kaskart kam nors įlipant. „Na štai, įlipo“, – pagalvodavo jis, matydamas savo žmoną darbininkų ir darbininkių minioje 11-ame tramvajuje, kuris kasdien ją veždavo į fabriką. Užgesindavo cigaretę, uždarydavo langines ir tamsoje guldavosi į lovą.

Lova būdavo tokia, kokią ją keldamasi palikdavo Elidė, tik Artūro pusėje beveik nepaliesta, lyg būtų buvusi paklota. Jis susirangydavo savo pusėje ištiesdamas vieną koją ten, kur dar galėdavo jausti žmonos šilumą, po kiek laiko ištiesdavo ir antrą koją – taip po truputėlį pasislinkdavo į Elidės lovos pusę, į tą šiltą įdubimą, išlaikiusį jos kūno formą, priglausdavo veidą prie ja kvepiančios pagalvės ir užmigdavo.

Kai vakare grįždavo Elidė, Artūras jau kurį laiką sukdavosi namie: būdavo įjungęs viryklę ir ką nors gamindavo. Kai kuriuos darbus jis atlikdavo dar prieš vakarienę, pavyzdžiui, paklodavo lovą, truputį pašluodavo ir į vonią sudėdavo skalbinius. Elidė vėliau rasdavo viską padaryta ne taip, bet, tiesą pasakius, jis beveik nesistengdavo – tai, ką darydavo, jam būdavo kaip ritualas laukiant, lyg eitų jos pasitikti likdamas namie, kol lauke įsižiebdavo šviesos, o ji apsiperkinėdavo tame naujoviškų kvartalų, kuriuose daug moterų apsiperka vakarais, bruzdesyje.

Galiausiai laiptinėje išgirdavo žingsnius, visai kitokius nei ryte, sunkesnius, nes Elidė lipdavo pavargusi po darbo dienos ir nešina pirkinių krepšiais. Artūras ją pasitikdavo laiptų aikštelėje, paimdavo krepšius ir kalbėdamiesi jiedu įeidavo vidun. Ji krisdavo ant kėdės su visu paltu, o jis iškraudavo pirkinius. „Na, kimbam į darbus“, – pasakydavo ji ir stodavosi, nusivilkdavo palatą, persirengdavo namų drabužiais. Kartu pradėdavo ruošti valgį: vakarienę abiem, užkandžių, kuriuos jis nusineš į darbą, pusryčius, kuriuos ji pasiims kitą dieną, o jis galės suvalgyti pabudęs.

Ji šiek tiek tinginiaudavo, sėdėdavo pintame krėslė nurodinėdama jam, ką daryti. Jis, priešingai, būdavo pailsėjęs, leisdavosi vaikomas, netgi norėdavo viską

padaryti pats, bet visada būdavo šiek tiek įsiblaškęs, mintys sukdamosi apie kitką. Tokiomis akimirkomis kartais kildavo noras susibarti, pasakyti ką nors negražaus, nes ji norėtų, kad jis būtų atidesnis, kad labiau pasistengtų, kad būtų labiau prisirišęs prie jos, pabūtų šalia, pasakytų ką nors gražaus. Tačiau jis, nuslūgus džiaugsmui, kad ji sugrįžo, mintimis jau būdavo kažkur iškeliavęs, galvodavo apie tai, kad reikia paskubėti, nes jau tuoj turės išeiti.

Padengdavo stalą, viską padėdavo, kad neberekėtų daugiau keltis, ir abu pajusdavo nenumaldomą sielvartą turėdami tiek mažai laiko pabūti kartu, kad negalėdavo net paimiti šaukšto, nes viskas, ko tuo metu norėdavo, tai tik laikytis už rankų.

Tačiau dar nepabaigęs gerti kavos jis jau stovėdavo prie dviračio tikrindamas, ar viską pasiėmė. Jiedu apsikabindavo. Atrodydavo, kad Artūras tik tada suprasdavo, kokia švelni ir šilta yra jo žmona. Bet jis tik užsidėdavo ant peties dviratį ir atsargiai leisdavosi laiptais.

Elidė plaudavo indus, pereidavo visus namus iš naujo sutvarkydama tai, ką vyras jau tvarkė. Tuo metu jis jau mindavo tamsiomis gatvėmis, kai kur apšviestomis žibintais, galbūt jau būdavo už dujų saugyklos. Elidė išjungdavo šviesą ir eidavo miegoti. Atsigulusi savo lovos pusėje vieną koją ištiesdavo į vyro pusę ieškodama jo šilumos, bet kaskart atkreipdavo dėmesį, kad ten, kur gulėdavo ji, būdavo daug šilčiau, vadinasi, ten miegojo ir Artūras, o tai jai keldavo malonų švelnumo jausmą.

Iš italų kalbos vertė Morta Simonaitytė
Versta iš: Italo Calvino. *Gli amori difficili*.
Milano: Mondadori, 1993

Dvi novelės

Antonio Tabucchi

Italų rašytojas Antonio Tabucchi (1943–2012) jaunystėje klajojo po Europą savo literatūrinių stabų pėdsakais, o studijuodamas Paryžiaus Sorbonos universitete pažino mistinio portugalų poeto Fernando Pessoa'os kūrybą ir jos pakerėtas išmoko portugališkai, kad ją galėtų skaityti originalo kalba, ir vėliau tapo vienu ryškiausių poeto kūrybos tyrinėtojų. Nors save vadino „sekmadieniniu rašytoju“, jo gausus kūrybinis palikimas – keli romanai, daugybė apsakymų, esė, straipsniai, literatūros studijos – paneigia tokį apibūdinimą.

Pirmoji Antonio Tabucchi knyga, romanas „Italijos aikštė“, pasirodė 1975 metais. Po jo sekė apsakymų rinkinys „Atspindžių žaismas ir kiti apsakymai“ (1981), romanas „Indiškas noktiurnas“ (1984), apsakymų rinkiniai „Maži nesvarbūs nesusipratimai“ (1985), „Horizonto linija“ (1986), „Juodasis angelas“ (1991), „Sapnų sapnai“ (1992), „Requiem“ (1992), romanai „Pereira liudija“ (1994), „Pamesta Damašeno Monteiros galva“ (1997), „Kaskart vis vėliau“ (2001) „Laikas greitai sensta“ (2009). Paskutinė A. Tabucchi'o knyga, romanas „Izabelei“, išleista rašytojui jau mirus.

Savo kūryboje Antonio Tabucchi domėjosi eilinių, neretai pažemintų, nuskriaustų, į likimo pinkles įkliuvusių žmonių gyvenimu, tad jo kūrinius galėtume vadinti pilietiškais ar net politiškai angažuotais. Pirmajame romane „Italijos aikštė“ jis

aprašo anarchistų šeimos likimą, o, ko gero, garsiausiame romane „Pereira liudija“ per paprasto kultūros žurnalisto gyvenimą perteikia diktatoriaus Antonio de Slazaro valdomos Portugalijos vaizdą.

Išversti apsakymai paimti iš rinkinio „Maži nesvarbūs nesusipratimai“ (*Piccoli equivoci senza importanza*, Feltrinelli, 1985). Juose autorius apmąsto gyvenimo prasmę ir kaip ją nulemia atsitiktinumai arba nesusipratimai, kurie, nors atrodo „nesvarbūs“, vėliau tampa „nepataisomi“. Gal rašytojo siekis apmąstyti gyvenimo prasmę iš pirmo žvilgsnio atrodo nuspėjamas ir neoriginalus, tačiau autoriui pavyksta sukurti postmodernius paveikslėlius, kuriuose abejonė, baimė, ilgesys atskleidžiami anaipol nebanaliai. Jis žaidžia persidengiančiais naratyviniais planais ir skaitytojas iš pradžių apsigauja, nes viskas paaiškėja vėliau. Tuose naratyviniuose žaidimuose gausu intertekstinių sąsajų, jie parašyti nenaudojant grafinės tiesioginės kalbos.

Vertėja

Maži nesvarbūs nesusipratimai

Kai teismo pareigūnas ištarė: stot, teismas eina, ir salė akimirksniu nuščiuvo, kaip tik tą akimirką, kai pro duris mažytės procesijos priešakyje išniro Federikas, su toga ir jau beveik žilagalvis, prisiminiau dainą „Strada anfosa“¹. Žiūrėjau, kaip jie sėdasi, lyg stebėčiau ritualą – miglotą, tolimą, bet tarsi iš ateities, – ir tą už ilgo stalo su nukryžiuotuoju virš jo susėdusių rimtų vyrų paveikslą lyg sename filme pakeitė vaizdas iš praeities, kuri man buvo dabartis, ir atsineštame bloknote ranka kone pati užrašė „Strada anfosa“, o aš jau buvau paskendęs prisiminimuose. Leo narve lyg pavojingas žvėris irgi nebeatrodė pasiligojęs, kaip atrodo iki širdies gelmių nelaimingi žmonės, regėjau jį atsirėmusį į senelės ampyro stiliaus staliuką prie sienos, su įprasta nuobodžiaujančia ir gudria veido išraiška, kokią turėjo tik Leo ir kurioje slypėjo jo žavesys, jis kalbėjo: Toninai, uždėk dar sykį „Strada anfosa“. Uždėjau plokštelę, Leo nusipelnė šokti su Madalena, kurią vadinom Didžiąja tragike, nes mokslo metų pabaigos spektaklyje vaidindama Antigoną ji tikrai užraudojo ir nebepajėgė liautis, ta daina buvo lyg tyčia sukurta jiems aistringai šokti Leo senelės ampyro stiliaus svetainėje. Taip prasidėjo tas teismo procesas, Leo ir Federikas pamainom šoko su Didžiąja tragike beviltiškai žvelgdami jai į akis, abu apsimesdami, kad nėra varžovai, kad jiems ta rusvaplaukė mergina nerūpi, kad jie tik šoka, nors abu jos geidė, žinoma, ir aš, lyg niekur nieko dedantis plokštelę ant patefono.

Taip šokis po šokio atėjo kiti vieno sakinio metai, jis tapo jų vėliava, piktnaudžiavome juo, nes tiko visokiom progom: neateiti į svarbų susitikimą, išleisti daugiau pinigų, nei turi, užmiršti rimtą įsipareigojimą, skaityti visų liaupsinamą knygą, nors ji buvo mirtinai nuobodi, visos tos klaidos, nesusikalbėjimai, riktai buvo tik „maži nesvarbūs nesusipratimai“. Viskas prasidėjo nuo Federiko, ta proga smagiai prisikvatojom, jis buvo suplanavęs savo gyvenimą, kaip, beje, ir visi mes, užsirašė studijuoti klasikinę literatūrą, tobulai mokėjo graikų kalbą, o „Antigonėje“ vaidino Kreontą, mes užsirašėm į moderniosios literatūros studijas, jos aktualesnės, sakydavo Leo, gal nori tuos barzdočius rašytojus prilyginti Džoisui? Buvom susibūrę studentų kavinėje, kiekvienas su savo studijų knygele, ir patiesę ant biliardo stalo programas tyrinėjom studijų planus, prie mūsų prisidėjo ir Memas iš Lečės, jis domėjosi politika ir jam rūpėjo, kad politika būtų daroma *teisingai*, todėl jį praminėm Deputatuku, paskui taip jį vadino ir visas kursas. Federikas atėjo vėliau, sukrėstas, jis mojavo studijų knygele toks uždusęs ir įtūžęs, kad sunkiai pajėgė

1 Domenico Modugno 1957 m. daina „Šlapias kelias“.

kalbėti, per klaidą gavo teisės studijų knygelę ir niekaip negalėjo su tuo susitaikyti. Būriu palydėjom jį į sekretoriatą, mus priėmė malonus nerūpestingas tarnautojas, tūkstančius studentų matęs senolis, jis žvilgtelėjo į Federiko studijų knygelę ir į jo susirūpinusį veidą: tai tik mažas nepataisomas nesusipratimas, pasakė, nėra ko taip jaudintis. Federikas įsistebeilijo į jį apstulbęs, išraudęs, tada sumikčiojo: mažas nepataisomas nesusipratimas? Senolis nesutriko, atsiprašau, apsirikau, norėjau pasakyti mažas nesvarbus nesusipratimas, iki Kalėdų perrašysiu jus į reikiamas studijas, o kol kas, jei norit, galit lankyti teisės paskaitas, bent turėsit užsiėmimą. Išėjom laikydamiesi už pilvų: mažas nesvarbus nesusipratimas! Ir leipom juokais iš tūžtančio Federiko.

Kaip keistai viskas klostosi. Po kelių savaitių vieną rytą Federikas atėjo į kavinę savim patenkinto žmogaus mina, tiesiai iš teisės filosofijos paskaitos, nuėjo į ją šiaip sau, kad kuo nors užsiimtų: vaikinai, pasakė, galit netikėti, bet per valandą jis perpratęs dalykus, kurių nesuprato per visą gyvenimą, graikų tragikai palyginti nepaaiškina pasaulio, jis nutaręs studijuoti teisę, klasikus jau vis tiek moka.

Federikas kažką klausiamai pasakė, jo balsas man skambėjo kažkur toli, metalinis lyg iš telefono ragelio, laikas susvyravo ir smigo vertikaliai žemyn: į metų klano paviršių išniro Madalenos veidas burbulų apsupty. Gal nereikėjo eiti susitikti su mergina, kurią mylėjai, tądien, kai jai ruošiasi nupjauti krūtis. Jei ne dėl ko nors kito, tai bent dėl savigynos. Bet aš nenorėjau gintis, jau buvau pasidavęs. Todėl nuėjau. Laukiau jos koridoriuje prie operacinių, kur ligonius kelioms minutėms palieka laukti savo eilės. Ją atvežė lovoje su ratukais, nekaltai džiugiu veidu, koks būna iki nejautos, kuri, manau, jaudina to nesuvokiant. Jos akys blizgėjo ir suspaudžiau jai ranką. Supratau, kad joje užsilikusi baimė atbukinta chemijos. Turėjau ką nors pasakyti? Būčiau norėjęs tarti: Madalena, visada tave mylėjau ir nežinau, kodėl niekada to neprisipažinau. Bet juk negali sakyti tokių dalykų merginai, kurią veža į operacinę daryti tokios operacijos kaip ši. Todėl paskubomis išbėriau: *daug nuostabių daiktų pasaulyje, / Bet nuostabiausias jų – žmogus. / Jūron pilkojon leidžias jis, / Kaukiančių vėtrų nepaisydamas, / Kai bangos šniokščia ir šoka / Lig padangių aukštų*², tai buvo žodžiai iš „Antigonės“, prieš daug metų taip jai kalbėjau mūsų spektaklyje, kažin kodėl taip gerai juos įsiminiau, nežinau, ar ji atsiminė, ar pajėgė suprasti, tik spustelėjo man ranką, ir ją išvežė. Nusileidau į ligoninės kavinę, vienintelis alkoholinis gėrimas buvo „Ramazzoti“ karčioji trauktinė, apgirtau tik nuo dešimtos taurelės, kai pradėjo pykinti, atsisėdau ant suoliuko

² *Antikinės tragedijos*, Pasaulinės literatūros biblioteka, vertė. A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1988.

prieš kliniką ir teko save įtikinti, kad beprotybė eiti pas chirurgą, kad toks noras man kilo apgirtus, tikrai norėjau eiti pas chirurgą ir paprašyti ne sudeginti jos krūtis, o atiduoti man, noriu jas turėti ir man nusispjaut, kad viduje jos ligotos, mummyse vis tiek visada tūno kokia liga, o aš tas krūtis mylėjau, žodžiu, kaip čia pasakius, jos turi prasmę, tikėjausi, jis supras. Bet užsilikusi proto prošvaistė mane sulaikė ir man pavyko nusikapstyti iki taksi, namie visą popietę miegojau, telefono skambutis pažadino jau sutemus, nė nepažiūrėjau, kiek valandų, Federiko balsas kalbėjo: Toninai, čia aš, Toninai, girdi mane, čia aš. Kur esi, paklausiau apsimiegojęs. Katancare, atsakė. Katancare, perklausiu, ką veiki Katancare? Laikau egzaminus į prokurorus, atsakė, girdėjau, Madalena serga, ji ligoninėje. Taip, atsakiau, tikrai, atsimeni jos krūtis, jų nebėra: čiak. O jis: Toninai, ką paistai, tu girtas? Žinoma, girtas, atsakiau, girtas kaip girtuoklis, gyvenimas atrodo siaubingas ir tu man atrodai siaubingas, laikydamas tuos egzaminus Katancare, kodėl jos nevedei, ji mylėjo tave, o ne Leo, tu visada tai žinojai, nevedei jos iš baimės, gali paaiškinti, kodėl vedei tą visažinę savo žmoną, tu šunsnukis, Federikuti. Išgirdau kliktelėjimą, jis padėjo ragelį, dar nusikeikiau į tuštumą, paskui grįžau į lovą ir sapnavau aguonų lauką.

Taip metai plaikstėsi pirmyn atgal, Leo ir Federikas tebešoko su Madalena ampyro stiliaus salone. Paskui vėl kaip sename filme, kai jie taip sėdėjo vienas su toga, o kitas narve, laikas ėmė suktis be jokios tvarkos lyg kalendoriaus lapeliai, jie skriejo ir lipo vienas prie kito, o jiedu vis šoko su Madalena jausmingai žvelgdami jai į akis, aš tuo tarpu dėjau plokštelę. Laikas skriejo, vieną vasarą visi kartu leidom Nacionalinio olimpinio komiteto stovykloje kalnuose, klaidžiojom miškais, užsikrėtėm teniso manija, nors rimtai žaidė tik Leo, galingai smūgiuodavo iš kairės ir buvo labai elegantiškas – prigludę marškinėliai, žvilgantys plaukai, po varžybų ant kaklo rankšluostis. Vakarais tįsodami pievoje šnekučiuodavomės apie pasaulį: kuriam ant krūtinės padėdavo galvą Madalena? O paskui mus visus nustebinusi žiema. Pirmiausia dėl Leo, kas būtų pagalvojęs, toks elegantiškas ir toks pabrėžtinai nerimtas rektorato fojė apsikabinęs statulą režia kalbą studentų miniai. Žalsva lyg kareiviška striukė su gobtuvu jam tiko kaip nulieta, aš nusipirkau mėlyną, maniau, labiau derės prie mano šviesių akių, bet Madalena nė nepastebėjo, bent jau nieko nepasakė, ji žiūrėjo į Federiko striukę, ši buvo jam didoka ir kiek storino, tas nevikrus vaikas per ilgom rankovėm man atrodė juokingas, bet moterims akivaizdžiai kėlė švelnumą.

Paskui žemu, monotonišku balsu, lyg sektų pasaką, prabilo Leo, žinojau, tokia yra jo ironija, salėje nesigirdėjo nė musės, žurnalistai susikaupę užsirašinėjo, lyg

jis atskleistų Didžiąją paslaptį, ir Federikas klausėsi labai įdėmiai. Dievaži, pagalvojau, kodėl turi apsimesti toks įdėmus, jis tau nepasakoja, ko nežinotum, tą žiemą ir tu ten buvai. Ir kone įsivaizdavau, kaip Federikas staiga stoja prieš teismą ir taria: ponai prisiekusieji, jums leidus šitą dalį papasakosiu aš, puikiai ją žinau, nes pats išgyvenau. Knygynas vadinosi „Naujas pasaulis“, jis buvo Dantės aikštėje, dabar ten elegantiška parfumerija, kurioje, jei neklustu, parduoda ir „Gucci“ rankines. Erdvi patalpa, dešinėje sandėlis, jame kambarėlis ir išvietė. Kambarėlyje niekada nelaikėme bombų ar kitokių sprogmenų, jame laikydavom braškes iš Apulijos, jų grįždamas iš atostogų kaime atveždavo Memas, susirinkdavom ten vakarais ir valgydavom braškes ir alyvuoges. Dažniausiai kalbėdavomės apie Kubos revoliuciją, virš prekystalio su kasa netgi kabėjo Če Gevaros portretas, bet narstydavom ir kitas žmonijos istorijoje vykusias revoliucijas, kalbėdavau aš, nes mano draugai istoriniu-filosofiniu požiūriu nebuvo labai išsimokslinę, o aš laikiau politinės filosofijos istorijos egzaminą ir gavau trisdešimt su pagyrimu, todėl parengiau kelias paskaitas, kurias vadino seminarais, apie Babiofą, Bakuniną ir Karlą Katanėjų, prisipažinsiu, tos revoliucijos man ne itin rūpėjo, dariau tai tik todėl, kad ten ateidavo ir tokia rusvaplaukė vardu Madalena, mylėjau ją, bet buvau įsitikinęs, kad ji myli Leo, teisingiau, žinojau, kad ji myli mane, bet bijojau, kad yra įsimylėjusi Leo, žodžiu, toks mažas nesvarbus nesusipratimas, anuomet taip sakydavom, o Leo traukdavo mane per dantį, jis visada mokėjo pašiepti žmones, turi lankstų liežuvį ir ironijos dovaną, užduodavo man suktus klausimus, klastingus, kad visi suprastų, jog aš esu tik reformistas, o jis – tikras revoliucionierius, radikalas, bet Leo niekada nebuvo radikalus, taip elgėsi tik norėdamas apjuokti mane prieš Madaleną, šiaip ar taip, truputį dėl savo elgesio, o truputį atsitiktinai jis iškilo į pirmą planą, tapo svarbiausias iš būrio, bet ir jam tai buvo mažas nesusipratimas, kurį laikė nesvarbiu. O paskui, žinot, kaip būna, nutinka, kad priimtas vaidmuo tampa tikrove, gyvenimas puikiai moka viską sustingdyti ir elgesys virsta pasirinkimu.

Bet Federikas tylėjo, jis įdėmiai klausėsi kaltintojo klausimų ir Leo atsakymų, o aš pagalvojau: netikiu, čia tik vaidinimas. Tačiau tai nebuvo vaidinimas, ne, viskas buvo tikra, Leo iš tiesų teisė, ir viskas, ką jis padarė, buvo tikra, jis viską prisipažino atvirai, abejingai, ir Federikas klausėsi jo taip pat abejingai, pagalvojau, kad ir jis negalėjo kitaip, nes toks jam buvo skirtas vaidmuo toje komedijoje, kurią jiedu vaidino. Tada panūdau maištauti, apėmė lyg noras pasipriešinti tai įvykių sekai, kuri atrodė jau parašyta, įsikišti, pakeisti ją. Ką galiu padaryti, pagalvojau, ir vienintelis sprendimas man atrodė Memas, daugiau nieko negalėjau, išėjau iš teismo salės ir parodęs karabinieriams pažymėjimą pasukau į fojė. Rinkdamas

numerį karštligiškai svarsčiau, ką sakyti: teisia Leo, būčiau jam taręs, atvažiuok, daryk ką nors, jis pats kasa sau duobę, nesąmonė, taip, žinau, jis kaltas, bet ne tiek, jis buvo tik sraigtelis mechanizmo, kuris jį sutraiškė, o dabar dedasi valdęs to mechanizmo svertus, jis taip elgiasi tik norėdamas likti ištikimas savo įvaizdžiui, jis niekada nieko nevaldė ir gal nė neturi ko pranešti, jis yra tik Leo, tas pats Leo, kuris žaisdavo tenisą, Leo, užsimetęs ant kaklo rankšluostį, tik jis dar yra ir protingas, protingas kvailys, ir viskas čia nesąmonė.

Telefonas skambėjo ilgai, galiausiai atsiliepė moteriškas balsas, šaltas ir mandagus, su aiškia romietiška tartim: ne, gerbiamojo deputato nėra, jis Strasbūre, jūs kokių klausimų? Aš draugas, pasakiau, senas bičiulis, malonėkit su juo sujungti, reikalas nepaprastai svarbus. Apgailestauju, atsakė šaltas mandagus balsas, negaliu to padaryti, gerbiamasis deputatas šiuo metu posėdyje, jei norit, galit palikti žinutę, perduosiu jam, kai tik bus galima. Padėjau ragelį ir grįžau į teismo salę, bet į savo vietą nėjau, likau viršuje, už karabinierių eilės, salėje sklandė murmesys, manau, Leo buvo ką tik pasakęs kokį savo juokelį, jo veide tebešvietė padaužiška išraiška to, kuris kalbėjo ne visai švankiai, ir toje išraiškoje pamačiau gilų liūdesį. Ant stalo tvarkantis savo popierius Federikas man irgi pasirodė prislėgtas to gilaus liūdesio lyg pečius užgulusios naštos, panūdau pereiti salę, per fotografų blykstes prieiti prie stalo ir pasikalbėti su jais, paspausti abiem rankas, žodžiu, kažką tokio. Bet ką būčiau pasakęs, kad tai tik mažas nepataisomas nesusipratimas? Nes taip svarstydamas pagalvojau, kad viskas išties yra didžiulis mažas nepataisomas nesusipratimas, kurį nusineša gyvenimas, vaidmenys jau paskirstyti ir neįmanoma nevaidinti. Ir aš pats, atėjęs čia su bloknotu, net mano žiūrėjimas į juos, vaidinančius, irgi buvo vaidyba, esu kaltas dalyvaudamas tame žaidime, nes negali nuo nieko atsiriboti ir visi esam kalti, kiekvienas savaip. Tada pajutau didžiulį nuovargį ir tarsi gėdą, o kartu toptelėjo mintis, kuri mane užvaldė ir kurios nemokėjau iššifruoti, kažkas, ką galėčiau pavadinti Suprastinimo troškuliu. Sekdamas svaiginamu greičiu išsivyniojantį kamuoliuką akimirksniu supratau, kad mes čia esame dėl to, ką vadina Supainiojimu, kuris ilgus amžius, tūkstantmečius, milijonus metų sluoksnis po sluoksnio rezgė vis sudėtingesnius tinklus, vis sudėtingesnes sistemas, kol galiausiai sukūrė tai, kas esam ir ką dabar išgyvenam. Ir mane užliejo Suprastinimo ilgesys lyg milijonai metų, sukūrė tokius žmones kaip Federikas, Leo, Madalena, Deputatukas ir aš, lyg tie milijonai metų burtų galia per neapčiuopiamą laiko mirksnį būtų išsisklaidę, ir pamačiau mus, sėdinčius ant lapo. Gal ne visai sėdinčius, nes mūsų kūnai tapo mikroskopiški ir vienaląščiai, be lyties, istorijos ir proto, bet vis dar su sąmonės prošvaiste, kurios dėka atpažinom vieni kitus

ir žinojom, kad mes penki ant to lapo geriam rasą, lyg gurkšnotume gėrimus prie staliuko studentų kavinėje, ir turėjom tik vieną funkciją – ten būti, o kažkoks kitos rūšies patefonas mums grojo kažkokią kitos rūšies dainą „Strada anfosa“, kitokios formos, bet tokios pat esmės.

O kol toks paskendęs mintyse ilsėjausi ant lapo, teismas atsistojo, su juo ir visi salėje. Leo liko sėdėti narve ir prisidegė cigaretę, nežinau, gal paskelbė posėdžio pertrauką, bet ištipenau ant pirštų galų, lauke oras buvo vaiskus ir dangus žydras, ledų vežimėlis prieš teismo rūmus atrodė pamirštas ir tik retkarčiais pravažiuodavo mašina. Leidausi krantinės link, kanalu plaukė surūdijusi barža, tyliai lyg be variklio, praėjau pro ją, o ant jos stovėjo Leo ir Federikas, vienas įprastai išūlus, kitas rimtas, mažus, jie klausiamai žiūrėjo į mane, akivaizdžiai laukė, kad ką nors pasakyčiau. Tolėliau baržos priekyje stovėjo Madalena, lyg ją vairuotų, ji spinduliavo jaunystę ir šypsojosi, kaip šypsosi mergina, kuri žino, kad spinduliuoja jaunystę. Vaikinai, norėjau šūktelt, atmenat „Strada anfosa“? Bet visi trys stovėjo sustingę ir supratau, kad ten gipsinės figūros, nulipdytos labai tikroviškai, per daug gyvai, įmantriomis ir karikatūriškomis pozomis kaip kartais manekenai vitrinose. Ir, žinoma, nieko nepasakiau, tik pamojau ranka atsisveikindamas, baržai juos plukdant tolyn, ir vangiais, lėtais žingsniais patraukiau toliau krantine, stengdamasis neužminti ant linijų tarp plokščių, kaip darydavau vaikystėj, tuo naiviu ritualu bandydamas prie akmenų simetrijos priderinti savo vaikišką dar nesudalinto ir beribio pasaulio išaiškinimą.

Salos

1

Galėtų parašyti taip, pagalvojo: brangioji Marija Asunta, aš gyvenu gerai, tikiuosi, tu taip pat. Čia jau šilta ir beveik vasara, o pas jus pavasaris gal neskuba ateiti, vis girdžiu apie rūkus, o kur dar pramoninė tarša, šiaip ar taip, aš jūsų laikiu, jei su Džanandrėju norit atvažiuoti atostogų, ir telaimina jus Dievas. Dėkoju tau už kvietimą, taip pat Džanandrėjui, bet nutariau likti čia, matai, mudu su tavo mama čia gyvenom trisdešimt penkerius metus, ilgai užtruko apsiprasti, atvažiavę iš kaimo radom visai kitą pasaulį, lyg būtume atvykę į šiaurę, tiesą sakant, mums taip ir buvo, dabar jau susigyvenau su šia vieta ir turiu daug prisiminimų, o tavo motinai mirus pripratau gyventi vienas ir net jei pasiilgčiau darbo, galiu prasimanyti galybę užsiėmimų: auginti gėles, visada tą mėgau, rūpintis dviem strazdais giesmininkais, kurie man palaiko draugiją, ką veikčiau dideliame mieste, todėl nutariau likti savo butelyje, iš jo bent matau uostą, o kurią dieną užsimanęs galiu sėsti į keltą ir nuplaukti pas senus draugus palošti kortom, plaukti vos kelios valandos, kelte jaučiuosi kaip namie, žmogus pasiilgsta vietos, kurioje praleido visą gyvenimą, visą viso gyvenimo savaites.

Jis nulupo apelsiną, leido žievelėms kristi į vandenį, žiūrėjo, kaip jos plūduriuoja putotoje vagoje, kurią laivas vertė vandens žydrinėj, ir įsivaizdavo, kad lapas baigėsi, ir paima kitą, nori dar parašyti, kad jau ilgisi, nesąmonė, paskutinė darbo diena, o jis jau ilgisi, ko ilgėtis, taip ir prabėgo gyvenimas čia, laive, kelionė pirmyn, kelionė atgal, Marija Asunta, nežinau, ar prisimeni, buvai mažytė ir tavo motina vis kalbėdavo: kada ta mergaitė užaugs, aš keldavausi anksti, žiemą dar su tamsa, ateidavau tavęs pabučiuoti, paskui išeidavau į lauką ir būdavo šalta, neturėjom šiltų švarkų, tik senas arklių gūnias, mėlynai dažytas, – štai ir visa uniforma. Per tiek metų atsiranda įpročiai, todėl kartoju: ką veikčiau dideliame mieste, ko imčiau jūsų namuose penktą valandą ryto? Nepajėgiu tįsoti lovoje, keliuosi penktą, keturiasdešimt metų taip keliausi, lyg viduje tiksetų žadintuvas. Tu baigei mokslus, mokslai pakeičia žmones, net jeigu jie gyveno vienoje šeimoje, o ir su tavo vyru apie ką kalbėčiau? Jis turi savo mintis, kurios negali būti mano, ir ta prasme mes nelabai sutariam. Judu abu mokyti, kai tąkart buvau atvažiavęs su tavo motina ir po vakarienės atėjo jūsų draugai, visą vakarą nepratariau nė žodžio, būčiau galėjęs kalbėti tik apie tai, ką žinau, ką pažinau per gyvenimą, o tu

meldei neprasitarti apie savo darbą. Ir dar kitas dalykas, gal tau pasirodys niekai ir Džanandrėjas leiptų juokais, bet nemokėčiau gyventi tarp jūsų namų baldų, jie stikliniai ir vis į kurį atsitrenkiu, nematau jų. Supranti, tiek metų tarp savo baldų ir keliuosi penktą.

Bet tą paskutinį lapą jis suglamžė mintyse, kaip ir buvo parašęs, išmetė į jūrą ir jam pasidingojo, kad mato jį plūduriuojantį kartu su apelsino žievelėm.

2

Paprašiau jus pakviesti, kad nuimtumėt antrankius, tyliai pasakė.

Marškiniai ties krūtine prasagstyti, akys užmerktos lyg miegotų. Atrodė kažkoks pageltęs, bet gal dėl užuolaidėlės ant iliuminatoriaus, nuo jos visa kabina buvo tokios spalvos. Kiek jam galėtų būti metų – trisdešimt, trisdešimt penkeri? Gal ne daugiau nei Marijai Asuntai, kalėjimas greit pasendina. Ir toks suvargęs. Paklaus, pagalvojo, toks netikėtas smalsumas. Nusiėmęs kepurę prisėdo ant gulto priešais. Vyras atsimerkė ir pažvelgė į jį. Žydromis akimis, ir jam kažkodėl suspaudė širdį. Kiek jums metų, paklausė. Paprastai kalinius tujindavo, nors ir ne iš piktos valios, bet šįkart negalėjo. Gal todėl, kad jautė baigęs tarnybą. O gal kad šitas buvo politikas, politikai yra ypatingi. Vyras atsisėdo ir ilgai žiūrėjo į jį savo šviesiomis didelėmis akimis. Šviesūs ūsiukai, sutaršyti plaukai. Jaunas, pagalvojo, jaunesnis, nei atrodo. Prašiau nuimti antrankius, pakartojo pavargusiu balsu, noriu parašyti laišką ir skauda nutrintus riešus. Kalbėjo šiaurine tartim, tik jis jų neskyrė. Gal Pjemonto. Bijot, kad pabėgsiu? Jo balse suskambo pašai. Nepabėgsiu, nepulsiu jūsų, nieko nepadarysiu, neturiu jėgų. Jis prispaudė ranką prie pilvo ir šyptelėjo, o veide įsirėžė dvi gilios vagos. Ši kelionė man paskutinė, pridūrė.

Jau be antrankių ėmė raustis drobiniam krepšyje. Ištraukė šukas, plunksną, geltoną sąsiuvinį. Jei neprieštarausit, norėčiau rašyti vienas, jūsų buvimas mane trikdo. Būčiau dėkingas, jei palauktumėt už kabinos durų. Jeigu bijot, kad ką iškrėsiu, galit likti prie jų, bet pažadu nepridaryti rūpesčių.

3

Juk ras kuo užsiimti. Kai turi ką veikti, nesijauti toks vienišas. Bet tokį užsiėmimą, kuris būtų ne tik malonumas, o ir duotų naudos. Tarkim, šinšilos. Apie šinšilas

teoriškai išmanė viską. Sužinojo iš kalinio, auginusio jas iki kalėjimo. Mieli gyvūnėliai, jei nekiši per arti rankų, gajūs, greit prisitaiko, veisiasi net ir prietemoj. Galėtų auginti pusrūsio sandėliuke, jei tik namo gyventojai sutiktų, bet galėtų ir pusiau slapta, juk kaimynas iš antro aukšto savo sandėliuke laiko žiurkėnus.

Atsirėmęs į turėklus prasagstė marškinių apykaklę. Jau kaitina, o dar tik devynios. Bus pirma tikrai karšta vasaros diena, pagalvojo. Ir tarsi pajuto išdegintos žemės kvapą, o su tuo kvapu jam prieš akis iškilo takelis tarp figavaisių opuncijų, saulės nutviekstas gelsvas gamtovaizdis, berniukas, kulniuojantis į namą su prie jo augančiu citrinmedžiu: vaikystė. Išsitraukė kitą apelsiną ir pradėjo lupti. Vakar nusipirko maišelį. Tokiu metu brangiai kainavo, bet patenkino tą savo užgaidą. Nulupo žieveles į jūrą ir jau aiškiai pamatė krantą, jūros žydrynėje srovių nubrėžtas šviesesnes juostas lyg kitų laivų paliktas vagas. Greitai suskaičiavo. Kalėjimo furgonas lauks prieplaukoje, perdavimas užtruks ketvirtį valandos, vidurdienį turėtų jau būti kareivinėse, tik pora žingsnių pėsčiomis. Vidinėje kišenėje užčiuopė paleidimo lapelį. Jei ras viršininką, apie pirmą viskas bus baigta, o pusę dviejų jau sėdės pavėsinėje prie užeigos uosto gilumoje. Žinojo ją ir nė sykio nebuvo užsukęs. Praeidamas sustodavo paskaityti valgiaraščio su blizgia žydrai dažyta kardžuve virš jo. Pilve pajuto lyg tuštumą, nors negalėjo būti jau praalkęs, bet prisiminęs kai kuriuos tame valgiaraštyje su kardžuve surašytus patiekalus ėmėsi kulinarinių spėlionių. Šiandien žuvienė su barzdutėm, pagalvojo, ir keptos cukinijos, labai jų užsigeidė. O pabaigoje vaisių salotos, ne, geriau trešnės. Ir kava. Paskui paprašys popieriaus, voko ir popietę praleis rašydamas laišką: Marija Asunta, žinai, kai turi ką veikti, nesijauti toks vienišas, tik reikia užsiėmimo, kuris būtų ne tik malonumas, o ir duotų naudos, todėl nusprendžiau auginti šinšilas, mieli gyvūnėliai, jei nekiši per arti rankų, gajūs, greit prisitaiko, veisiasi net ir prietemoje, o jūsų namuose negalėčiau to daryti, Marija Asunta, juk supranti, ir visai ne dėl Džanandrėjo, kurį labai gerbiu, nors mūsų pažiūros ir skiriasi, o dėl vietos stygiaus, čia bent turiu sandėliuką pusrūsyje, tiesa, gal nelabai tam tinkamas, bet jei kaimynas iš apačios savajame laiko žiurkėnus, nesuprantu, kodėl negalėčiau saviškiam auginti šinšilų.

Balsas už nugaros privertė krūptelėti. Pone grandini, kalinys atsiuntė jūsų pakviesti.

Priskirtas sargybinis buvo ištįsęs jaunuolis šunvotėm nusėtu veidu ir ilgom rankom, kyšančiom iš per trumpų rankovių. Uniformą jis vilkėjo kentėdamas ir kalbėjo, kaip buvo išmokytas kursuose. Priežasties nepasakė, pridūrė.

Leido jam grįžti į postą ir patraukė laiptais kajučių link. Eidamas pro salę prie baro pamatė su keleiviu besišnekučiuojantį kapitoną. Matė jį jau daug metų. Kapitonas irgi jį pastebėjo ir mostelėjo labiau kaip bendrininkas nei pasisveikindamas. Tas mostas reiškė, kad vakare plaukdami atgal jie vėl pasimatys. Jis sulėtino žingsnį, būtų norėjęs pasakyti, kad tą vakarą jie nebepasimatys, šiandien paskutinė mano tarnybos diena, šįvakar liksiu žemyne, turiu tvarkytinų reikalų. Paskui jam pasirodė juokinga. Todėl pasuko kitais laiptais žemyn į kajučių aukštą, perėjo ilgą spindintį koridorių ir išsitraukė iš piniginės raktą. Kalinys stovėjo prie iluminatoriaus įsmeigęs žvilgsnį į jūrą. Atsigrėžė ir pažvelgė į jį šviesiomis vaiko akimis. Norėčiau jums patikėti šį laišką, tarė. Rankoje laikė voką, ištiesė jį droviai, bet kartu įsakmiai. Paimkite, tęsė, išsiųskit. Buvo susisagstęs marškinius ir susišukavęs, ir jo veidas nebeatrodė toks suvargęs. Ar suprantat, ko prašot, paklausė, puikiai žinot, kad negaliu to padaryti.

Kalinys prisėdo ant gulto. Jam pasirodė, kad žvelgia į jį su ironija, o gal tik dėl tų vaikiškų akių. Žinoma, galit, atsakė, tik reikia norėti. Buvo iškraustęs savo menką mantą ir išrikiavęs ant gulto lyg inventorizacijai. Žinau, kas man yra, pridūrė, paskaitykit siuntimą į ligoninę, turit kišenėj, paskaitykit, žinot, ką jis reiškia, reiškia, kad iš tos ligoninės nebegrišiu, šita kelionė man paskutinė, suprantat? Žodį „paskutinė“ ištare pabrėžtinai keista intonacija, lyg juokautų. Nutilo tarsi norėdamas atsikvėpti. Vėl prispaudė kumščius prie pilvo, tarytum kamuotų keistas tikas ar iš skausmo. Čia laiškas mylimam žmogui, nenoriu, kad jį skaitytų cenzoriai, neaiškinsiu kodėl, pasistenkit suprasti, kita vertus, puikiai suprantat. Sušvilpė laivo sirena. Visada sušvilpdavo pasirodžius uostui, džiugus švilpesys lyg palengvėjimo atodūsis.

Atsakė piktai, griežtai, gal pernelyg griežtai, bet tik taip galėjo nutraukti tą pokalbį. Susidėkit daiktus į krepšį, išbėrė vengdamas žiūrėti jam į akis, po pusvalandžio atplauksim, prieš išlipant sugrišiu uždėti antrankių. Pavartojo veiksmažodį „uždėti“.

Saujelė keleivių pasklido akimirksniu ir prielauka ištuštėjo. Dangaus žydrynėje aplink du statomus namus aklais langais sukiojosi milžiniškas geltonas statybinis kranas. Statybviėtės sirena paskelbė pietų pertrauką ir kone tuo pat metu jai atsišaukė miestelio varpas. Buvo vidurdienis. Kodėl perdavimo operacija taip užtruško? Namų prielaukoje fasadai buvo raudoni ir geltoni, pagalvojo niekada į juos neįsižiūrėjęs ir, prisėdęs ant geležinio stulpelio su pririšta valtīm, įsmeigė akis. Nusiėmė kepurę. Jau tikrai karšta. Lėtai nužingsniavo per uostą link tiltelio. Baro tarpdury padėjęs snukį ant letenų gulėjo vis tas pats senas šuo, jam einant pro šalį vangiai pavizgino uodegą. Prie automatinio patefono garsiai juokėsi keturi vienmarškiniai vaikinai. Kimus kiek vyriškas moters balsas gražino jį daug metų atgal. Ji dainavo „Ramoną“. Nustebo, kad ta daina vėl madoj. Prasidėjo vasara.

Užeiga uosto gilumoje dar buvo uždaryta. Savininkas balta prijuoste triūsė prie durų, kempine nuo langinių valydamas per žiemą susikaupusią druską ir smėlį. Smuklininkas dirstelėjo į jį ir atpažinęs nusišypsojo, kaip šypsomasi žmonėms, kuriuos matai visą gyvenimą ir kuriems nieko nejauti. Jis irgi nusišypsojo jam atsakydamas ir patraukė toliau. Pasuko į gatvę su nebenaudojamais geležinkelio bėgiais ir išilgai jos nužingsniavo iki prekių sandėlio. Po atsikišusiu stogeliu buvo laiškų dėžutė raudonuose dažuose rūdžių išgraužtais lopais. Paskaitė, kada bus išimti laiškai: septynioliktą valandą. Nenorėjo žinoti, kur siunčiamas laiškas, bet netikėtai panūdo sužinoti vardą žmogaus, kuriam jis skirtas. Tik vardą. Rūpestingai pridengė delnu adresą ir dirstelėjo į vardą: Liza. Jos vardas Liza. Gražus vardas, pagalvojo. Ir tik tada jam toptelėjo: kaip keista, žino vardą žmogaus, kuriam skirtas šis laiškas, bet jo nepažįsta, ir pažįsta žmogų, kuris tą laišką parašė, bet nežino jo vardo. Nebeatsiminė, nes juk neįsimeni kalinio, kurį turi perduoti, vardo. Įkišo laišką į dėžutės plyšį ir pasisuko į jūrą. Skaisčiai švietė saulė, o žerintis horizontas slėpė salų taškelius. Pajuto, kaip ima prakaituoti, ir nukėlė kepurę, kad nusišluostytų kaktą. Mano vardas Nikola, ištarė balsu. Šalia nebuvo nė gyvos dvasios.

Iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė

Versta iš: Antonio Tabucchi. *Piccoli equivoci senza importanza.*

Milano: Feltrinelli, 1985

O buvo taip...

Ištrauka

Natalia Ginzburg

Natalia Ginzburg (1916, Palermas – 1991, Roma) – viena žymiausių pokario Italijos moterų rašytojų, kūrusi romanus, noveles, pjeses teatrui, kritiką ir politinius tekstus. Ne vienus metus dirbo žymiausioje Italijos leidykloje „Einaudi“. N. Ginzburg tekstai išsiskiria apgaulingu kalbos paprastumu, tačiau būtent jis padeda rašytojai žvelgti į pačią moters vidinio pasaulio gilumą, jos aistras ir viltis, suprasti sudėtingus šeiminius santykius. Rašytoja daugelį savo tekstų sukūrė, asmeninę patirtį išreikšdama kaip fikciją. Už savo kūrybą Natalia Ginzburg buvo apdovanota prestižiškiausiu Italijos literatūriniu apdovanojimu „Premio Strega“.

Vienas pirmųjų rašytojos romanų „O buvo taip“ – pasakojimas apie pavydžią ir beviltišką meilę, skausminga išpažintis, papasakota moters, daugelį metų kentusios vyro neištikimybę.

Vertėja

– Pasakyk man tiesą, – tariau.

– Kokią tiesą? – paklausė jis. Ir toliau paskubomis kažką piešė savo užrašų knygutėje. Parodė, ką nupiešė: tai buvo ilgiausias traukinys, leidžiantis juodų dūmų kamuolius, ir jis pats, persisvėręs per traukinio langą, mojančias nosinaite.

Šoviau jam į akis.

Jis paprašė manęs paruošti termosą kelionei. Nuėjau į virtuvę, padariau arbatos – įpyliau pieno, įdėjau cukraus ir supyliau viską į termosą, gerai užsukau dangtelį ir grįžau į darbo kambarį. Tuomet jis man parodė savo piešinį. Iš jo rašomojo stalo stalčiaus paėmiau revolverį ir šoviau į jį. Šoviau jam į akis.

Jau kurį laiką galvojau, kad anksčiau ar vėliau tai padarysiu.

Apsivilkau lietpaltį, užsimoviau pirštines ir išėjau. Išgėriau kavos bare ir be jokio tikslo ėmiau vaikščioti po miestą. Diena buvo vėsi, pūtė nestiprus vėjas, atnešantis lietaus kvapą. Atsisėdau ant suoliuko parke, nusitraukiau pirštines ir pažiūrėjau į savo rankas. Nusimoviau vestuvinį žiedą ir įsidėjau į kišenę.

Vyru ir žmona buvome ketverius metus. Jis sakydavo, kad nori mane palikti, bet tada mirė mūsų dukra ir mes likome kartu. Jis norėjo dar vieno vaiko, sakė, kad tai man būtų į naudą, todėl pastaruoju metu mylėdavomės dažnai. Tačiau susilaukti dar vieno vaiko mums nepavyko.

Radusi jį besikraunantį lagaminą, paklausiau, kur vyksta. Jis atsakė važiuojantis į Romą aptarti vienos bylos su advokatu. Pridūrė, kad galiu nuvažiuoti aplankyti tėvų, – taip nebūčiau viena, kol jis bus išvykęs. Nežinojo, kada grįš iš Romos, gal po dviejų savaitių, gal po mėnesio, nebuvo tikras. Maniau, galbūt visai negrįš. Aš irgi susikroviau lagaminą. Jis man pasiūlė pasiimti paskaityti kokį romaną, kad neuobodžiaučiau. Iš lentynos pasiėmiau „Tuštybės mugė“, dvi Glosvorčio knygas ir įsidėjau į lagaminą.

– Pasakyk man tiesą, Albertai, – tariau.

– Kokią tiesą? – paklausė jis.

– Išvažiuojate kartu, – pasakiau.

– Kartu su kuo? – atsakė ir pridūrė: – Tu visuomet visko prisigalvoji, graužiesi viduje ir įsivaizduoji daug siaubingų dalykų, taip pati neturi ramybės ir kitiems jos neduodi. Į Maoną važiuok autobusu, kuris atvyksta antrą valandą.

– Taip, – atsakiau.

Pažiūrėjęs į dangų jis tarė:

– Gerai darai, kad rengiesi lietpaltį ir auniesi botus.

– Norėčiau žinoti tiesą, kad ir kokia ji būtų.

Jis pradėjo juoktis ir pasakė:

– *Jisai čia laisvės pasiilgęs žengia,*

*Vardan kurios mirtis – graži dalia.*¹

Nežinau, kiek laiko sėdėjau ant to suoliuko. Parke nebuvo nė gyvos dvasios, suoliukai buvo drėgni nuo rūko, o žemė nuklota permirkusiais medžių lapais. Pradėjau galvoti apie tai, ką padariau. Žadėjau greitai eiti į policijos nuovadą. Bandyčiau paaiškinti, kaip maždaug viskas įvyko, bet žinojau, kad lengva nebūtų. Reikėjo pradėti nuo pirmos dienos, nuo tada, kai susipažinome daktaro Gaudencio namuose. Jis grojo pianinu keturiomis rankomis su Gaudencio žmona ir dainavo tarmiškas dainas. Žiūrėjo į mane. Nupiešė mano veidą pieštuku savo užrašų knygutėje. Pasakiau, kad labai panašu į mane, bet, atsakęs „ne“, jis išplėšė lapą. Daktaras Gaudencis pasakė: „Jam niekada nepavyksta nupiešti jam patinkančių moterų portretų.“ Davė man cigaretę – jiems buvo smagu žiūrėti, kaip man ašarojo akys. Albertas palydėjo mane į pensioną ir paklausė, ar gali kitą dieną ateiti ir atnešti tą prancūzišką romaną, apie kurį pasakojo.

Atėjo kitą dieną. Išėjome kartu, truputį pasivaikščioję užsukome į kavinę. Jis į mane žiūrėjo linksmomis, degančiomis akimis, o aš galvojau, kad galbūt įsimylėjo. Nes dar nebuvo nutikę, kad vyras būtų mane įsimylėjęs, – buvau labai patenkinta ir net nežinau, kiek dar laiko sėdėjau su juo kavinėje. Vakare ėjome į teatrą. Užsivilkau gražiausią savo suknelę – granato spalvos aksominę, kurią man padovanojo pusseserė Frančeska.

Frančeska taip pat buvo teatre, sėdėjo už mūsų ir man mirktelėjo. Kitą dieną, pietaujant pas dėdę ir tetą, ji manęs paklausė: „Kas tas senis?“ – „Koks senis?“ – nesupratau. „Tas senis teatre“, – tarė. Tuomet paaiškinau jai, kad tai vienas toks vyras, mėginantis man įsiteikti, bet man visiškai nerūpi.

Kai jis vėl atėjo manęs aplankyti į pensioną, nužvelgiau jį nuo galvos iki kojų – vis dėlto neatrodė toks jau senas. Tačiau Frančeska taip sako apie visus. Bet jis man nepatiko, tiesiog buvau labai laiminga, kai ateidavo aplankyti į pensioną ir žiūrėdavo į mane linksmomis, aistros pilnomis akimis – juk malonu, kai turi vyrą, kuris į tave taip žiūri. Maniau, galbūt jis labai mane įsimylėjęs, galvojau: „Vargšelis“, ir įsivaizdavau žodžius, kuriuos ištars, prašydamas už jo tekėti. Tuomet atsakyčiau

¹ Iš dalies pakeista Dantės „Dieviškosios komedijos“ citata, lietuviškame vertime atitinkamai pakeistas Aleksio Churgino vertimas.

jam „ne“, o jis paklaustų, ar galime likti draugais, ir vėl nusivestų mane į teatrą, o vieną vakarą supažindintų su savo jaunesniu draugu, kuris mane stipriai įsimylėtų ir aš už jo ištekėčiau. Turėtume daug vaikų ir Albertas ateitų mūsų aplankyti, per Kalėdas atneštų didelį pyragą ir, kad ir truputį liūdėdamas, dėl mūsų džiaugtųsi.

Gulėdama lovoje pensione įsivaizduodavau daugybę dalykų ir galvodavau, kaip būtų puiku, jei būčiau ištekėjusi ir turėčiau savo namus. Įsivaizduodavau, kaip jie atrodytų: daugybė elegantiškų daiktelių, žaliuojančių augalų, regėdavau ir tai, kaip sėdėdama dideliame fotelyje siuvinėčiau nosinaites. Savo vyrą vaizduotėje mačiau vis kitaip, tačiau jo balsas visada būdavo toks pat, viduje girdėdavau tą balsą, kartojantį vis tuos pačius ironiškus ir švelnius žodžius. Pensionas buvo nykus, tamsiais tapetais, o kitame kambaryje, šalia mano, gyveno pulkininko našlė, kuri belsdavo šepėčiu į sieną kiekvieną kartą, kai patraukdavau kėdę ar atidarydavau langą. Rytais turėdavau anksti keltis ir skubėti į mokyklą, kur dirbau mokytoja. Paskubomis rengdamasi suvalgydavau sumuštinį ir išsivirdavau kiaušinį ant spirytinės mini viryklės. Kol vaikščiodavau po kambarį pirmyn atgal ieškodama rūbų, pulkininko našlė įnirtingai belsdavo į sieną šepėčiu, o šeimininkės dukra, kuri buvo isterikė, vonios kambaryje žviugdavo it skerdžiama kliaulė, nes ją versdavo maudyti po karštu dušu, kuris turėdavo ją nuraminti. Puldavau į tuščią gatvę, persmelktą ryto šalčio, ir laukdama tramvajaus linksmindavausi kurdama keistas istorijas, kurios mane šildė, todėl kartais į mokyklą ateidavau susimąščiusiu ir apsvaigiusiu veidu, į kurį žiūrėti turėdavo būti tikrai juokinga.

Merginai labai patinka galvoti, kad galbūt vyras yra ją įsimylėjęs – net jei pati nėra įsimylėjusi, ji pradeda elgtis taip, lyg būtų: tampa daug gražesnė, nei buvo, akys pradeda švytėti, žingsnis pasidaro grakštesnis, o balsas švelnesnis. Kai dar nepažinojau Alberto, daug kartų galvojau, kad taip ir liksiu viena, nes jaučiausi tokia neįdomi ir nepatraukli, tačiau su juo susipažinusi ir manydama, kad jis mane įsimylėjęs, sakiau sau: jei patinku Albertui, galiu patikti ir kitam, galbūt tam vyrui, ironiško ir švelnaus balso savininkui, tam, kurį kalbant girdžiu savo galvoje. Tas vyras atrodė tai vienaip, tai kitaip, bet visada turėjo plačius ir tvirtus pečius, raudonas ir truputį nerangias rankas ir mokėjo švelniai patraukti mane per dantį, kai vakare grįžęs į mūsų namus rasdavo įsirangiusią fotelyje ir siuvinėjančią nosinaites.

Kai mergina yra labai vieniša ir gyvena monotonišką ir sunkų gyvenimą, turėdama vos kelias monetas rankinėje ir dėvėtas pirštines, ji daug svajoja ir taip lieka beginklė prieš klaidas ir pavojus, kuriuos fantazija kasdien ruošia visoms merginoms. Ir aš, būdama silpna ir bejėgė fantazijos auka, erdvioje, šaltoje klasėje skaitydavau Ovidijų aštuoniolikai mergaičių, žiūrėdama pro geltonai nudažytus

stiklus, valgydavau nykioje pensiono valgykloje ir laukdavau, kad Albertas ateitų ir išsivestų mane į koncertą ar pasivaikščioti. Šeštadienio popietę Porta Viktorijos stotyje lipdavau į autobusą ir važiuodavau į Maoną. Grįždavau sekmadienį vakare.

Jau daugiau nei dvidešimt metų mano tėvas dirba gydytoju Maonoje. Jis – aukštas, apkūnus, šiek tiek šlubas senis, kuris vaikšto pasiremdamas medine vyšnios lazda. Vasarą nešioja šiaudinę skrybėlę su juodu kaspinu, o žiemą – bebro kailio kepurę ir paltą tokiu pat kailiu apsiūtais kraštais. Mano motina yra smulkutė moterėlė su didžiule baltų plaukų kupeta ant galvos. Į tėvą mažai kas besikreipia – jis senas ir sunkiai juda. Visi skambina Kavapjetros gydytojui, kuris studijavo Neapolyje ir turi motociklą. Mano tėvas ir motina leidžia dienas virtuvėje, žaisdami šachmatais su veterinaru ir kitu draugu, kuris dirba savivaldybės taryboje. Šeštadieniais atvykusi į Maoną, atsisėdavau prie krosnies ir ten prasėdėdavau iki sekmadienio, kai reikėdavo išvykti. Prisikimšusi kukurūzų košės ir daržovių sriubos, šiltai sėdėdama snūduriuodavau nepratardama nė žodžio, o mano tėvas tarp šachmatų partijų veterinarui sakydavo, kad šiuolaikinės merginos tapo visiškai nepagarbios, nes nieko nepasakoja apie tai, kuo užsiima.

Būdama su Albertu, pasakodavau jam apie savo tėvą ir motiną, apie tai, kaip prieš atvykdama į miestą mokyti gyvenau Maonoje, kaip tėvas trankydavo man per rankas lazda, o aš verkdama įlisdavau į anglių sandėliuką, kaip slėpdavau po čiužiniu knygą „Karalienė ar vergė“, kad galėčiau skaityti ją naktį, kaip su tėvu, tarnaitė ir miesto tarybos nariu eidavome į kapines – kelias driekėsi tarp laukų ir vynuogynų, o mane, žiūrint į tuos laukus, apleistas kalvas, apimdavo begalinis noras pabėgti kuo toliau.

Albertas man niekada nieko nepasakodavo apie save, o aš buvau įpratusi jo neklausinėti, nes dar niekada gyvenime man nebuvo nutikę, kad kas nors taip stipriai domėtusi manimi, tiek visko manęs klausinėtu – lyg visa, ką sakiau ar galvojau pakeliui į kapines arba anglių sandėliuke, būtų labai svarbu, – tad buvau patenkinta, o vaikščiodama su Albertu po miestą ar sėdėdama su juo kavinėje daugiau nesijaučiau vieniša. Jis man sakė, kad gyvena su sena ir ligota motina. Daktaro Gaudencio žmona man papasakojo, kad Alberto motina – sena turtinga pamišėlė, kuri leisdavo dienas mokydamosi sanskrito, rūkydama cigaretes su dramblio kaulo kandikliu ir nesusitikdama su niekuo, išskyrus dominikonų brolių, kuris ateidavo kiekvieną vakarą ir skaitydavo jai šv. Pauliaus laiškus. Jau daug metų ji neišeidavo iš namų – sakydavo, esą aunantis batus jai skauda kojas, todėl visada sėdėdavo fotelyje savo viloje su jauna virėja, kuri eidama apsipirkti nusukinėdavo pinigų ir blogai su ja elgdavosi. Bet Albertas nemėgo kalbėti apie save – pradžioje man

nerūpėjo, bet vėliau buvo truputį dėl to gaila, todėl vis bandydavau ko nors jo paklausti, bet kiekvieną kartą, kai klausinėdavau apie jo motiną, darbą ar gyvenimą, jo veidas pasidarydavo mažus ir tolimas, o akys aptemdavo taip, kaip nutinka susirgusiems paukščiams.

Jis niekada nesakė, kad yra mane įsimylėjęs, bet aš tuo tikėjau, nes dažnai ateidavo į pensioną manęs aplankyti, atnešdavo dovanų knygų, šokoladinių saldainių ir norėdavo, kad kur nors eitume kartu. Maniau, galbūt yra drovus ir nedrįsta apie tai kalbėti, tad laukiau, kol prisipažins mane įsimylėjęs, idant galėčiau tai papasakoti Frančeskai. Frančeska visada turėdavo ką papasakoti, o aš – ne. Tačiau paskui, nepaisydama, kad jis man to nesakė, papasakojau jai, jog yra mane įsimylėjęs – taip nusprendžiau, nes padovanojo man rudas zomšos pirštines ir tądien jaučiau, kad mane myli. Taip pat pasakiau, kad netekėčiau už jo, nes yra per senas – nors tiksliai nežinojau, kiek jam metų, turėjo būti virš keturiasdešimt, o man – vos dvidešimt šešeri. Bet Frančeska pasakė, kad mesčiau jį, nes jis iš tų vyrų, kurie jai visiškai nepatiko, siūlė sviesti jam į snukį tas pirštines, nes tokios, su užsegimu ant riešo, jau nebemadingos ir su jomis atrodžiau kaip iš provincijos. Ji manė, kad būdama su šituo tipu pakliūsiu į bėdą. Tuo metu Frančeskai tebuvo dvidešimt, tačiau visuomet jos klausydavau, nes ji man atrodė labai protinga. Bet šį kartą nepaklausiau. Ir toliau nuolatos mėvėjau pirštines, mėgau jas, net jei ir buvo su spaudėmis, man patiko būti su juo, tad ir toliau susitikinėjom, nes per dvidešimt šešerius gyvenimo metus dar nebuvo nutikę taip, kad vyras man dovanotų dovanas, rūpintųsi manimi, ir visas gyvenimas atrodė toks liūdnas ir tuščias. Maniau, kad Frančeskai lengva kalbėti, mat ji turėjo viską, ko tik gyvenime norėjo, – ir keliavo, ir visuomet veikdavo daug smagių dalykų.

Atėjus vasarai išvykau į Maoną ir laukiau, kad jis man parašytų, bet jis niekada neparašė nieko, išskyrus vieną atviruką iš kaimo prie ežerų. Maonoje nuobodžiauvau, laikas buvo lyg sustojęs. Sėdėdavau virtuvėje arba gulėdavau savo kambaryje ir skaitydavau. Mama servetėle apsivyniojusi galvą terasoje lupdavo pomidorus konservams ir palikdavo juos džiuoti ant medinių lentų, tėvas sėdėdavo ant sienelės priešais namą su veterinaru ir miesto tarybos nariu ir lazda dulkėse piešdavo ženklus. Tarnaitė skalbdavo kiemo fontane ir raudonomis raumeningomis rankomis grėždavo drabužius, virš pomidorų zvimbdavo musės, o motina žurnalų valydavo peilį ir džiovindavosi išteptas rankas. Žiūrėdavau į Alberto atsiųstą atviruką ir jau mokėjau jį atmintinai: ežeras, saulės spindulys ir burlaiviai. Nesupratau, kodėl atsiuntė tik atviruką ir nieko daugiau. Laukdavau, kada atneš paštą. Du kartus iš Romos parašė Frančeska – ten su drauge buvo išvykusi mokytis Dramos

mokykloje. Viename laiške – kad turi vaikiną, kitame – kad viskas jau baigta. Daug kartų galvojau, galbūt Albertas atvažiuos manęs aplankyti čia, į Maoną. Pradžioje tėvas būtų priblokštas, tačiau pasakyčiau jam, kad jis – daktaro Gaudencio draugas. Eidavau į virtuvę ir išnešdavau šiukšlių kibirą, nes smirdėdavo, padėdavau jį į anglių sandėliuką, tačiau tarnaitė vėl parnešdavo jį į virtuvę sakydama, kad visiškai nesmirda. Truputį bijodavau, kad atvažiuos – buvo gėda dėl šiukšlių ir dėl mamos, apsivyniojusios galvą servetėle, pomidorais išteptomis rankomis, tačiau kartu ir laukiau jo – žiūrėdama pro langą į išlipančius iš autobuso, tikėdavausi jį pamatyti: jei pamatydavau nedidelį vyrą baltu lietpalčiu, pradėdavo trūkti oro, imdavau drebėti, tačiau tai nebūdavo jis ir aš grįždavau į savo kambarį skaityti ir mąstyti iki pietų meto. Dar daug kartų mėginau galvoti apie vyrą ironišku balsu ir plačiais pečiais, bet tas vyras kaskart man atrodė vis toliau, o jo nepažįstamas ir besikeičiantis veidas nebeturėjo jokios prasmės.

Grįžusi į miestą laukiau Alberto, manydama, jog turėjo susiprasti, kad jau grįžau – juk mokyklos vėl dirbo. Tačiau jis neateidavo, o aš kiekvieną vakarą šukuodavausi, pudruodavausi ir sėdėdavau jo laukdama, bet veltui, todėl galiausiai eidavau gultis. Pensionas buvo nykus, gėlėtais tapetais ir girdėdavosi kiaulės žviegimą primenantis šeimininkės dukros, nenorinčios nusirengti, šauksmas. Turėjau jo adresą ir telefono numerį, bet paskambinti nedrįsau, jis visada ateidavo pas mane į pensioną. Sakiau sau, kad galbūt dar negrižo į miestą. Tačiau vieną dieną taksofonu surinkau jo numerį, išgirdusi jo balsą, nieko nesakiau ir iš lėto padėjau telefono ragelį. Kiekvieną vakarą pasipudruodavau ir laukdavau. Man buvo gėda, apsimesdama sakydavau sau, kad nelaukiu – pasiimdavau knygą, bet nesuprasdavau nieko, ką skaitau. Naktys vis dar buvo šiltos, todėl langą laikydavau atidarytą, girdėdavau tramvajus, dundančius alėjomis, ir galvodavau, kad galbūt jis sėdi viename tų tramvajų su savo baltu lietpalčiu, laikydamas odinį krepšį, įnikęs į paslaptingas savo gyvenimo veiklas, apie kurias man nenorėjo pasakoti.

Taip ir įsimylėjau jį – laukdama savo kambaryje pensione, valandų valandas sėdėdama pudruotu veidu, klausydama rėkimo už sienos, taip pat vaikščiodama po miestą ir nuolat tikėdamasi jį pamatyti praeinantį, ir širdis pradėdavo drebėti kaskart pamačius nedidelį vyriškį su baltu lietpalčiu, kurio vienas petys aukščiau už kitą. Taip pradėjau nuolatos galvoti apie jo gyvenimą, apie tai, kaip jis gyvena savo viloje su motina, kuri mokėsi sanskrito, nenorėjo autis batų, galvojau, kad jei dabar paprašytų už jo tekėti, atsakyčiau „taip“, nes tada galėčiau žinoti, kur jis yra ir ką veikia kiekvieną valandą, kiekvieną minutę, o vakare, kai grįžęs numestų savo lietpaltį ant kėdės koridoriuje, pakabinčiau jį į spintą. Frančeska dar nebuvo

grįžusi iš Romos, bet grįžusi ji būtinai manęs paklaustų apie Albertą, o aš turėčiau atsakyti, kad nemačiau jo nuo vasaros, ji nustebtų: „Kaip tai? Juk sakei, kad jis tave įsimylėjęs“, ir man būtų gėda.

Kartą susiruošiau aplankyti Gaudencių, tikėdamasi galbūt jį ten rasti ar ką nors apie jį išgirsti. Daktaro nebuvo namie, tik jo žmona, kuri plovė langus. Likau pažiūrėti, kaip ji juos šveičia, man paaiškino, kad pirmiausia reikia valyti laikraščiu ir pelenais, ištirpintais vandenyje, o tada švelniai šveisti vilnos šluoste ir langai spindės. Paskui ji nusileido nuo laiptų ir padarė man karšto šokolado, bet apie jį nepasakė visiškai nieko, todėl išėjau.

Vieną dieną sutikau jį gatvėje. Pamačiau iš tolo, su odiniu krepšiu ir atsegtu plevėsuojančiu lietpalčiu. Kurį laiką per kelis žingsnius sekiau iš paskos. Jis neatsisukinėjo ir rūkė vis nukrėsdamas pelenus, sustojo užgesinti cigaretės pėda ir tada mane pamatė. Labai apsidžiaugė, tad nuėjome į kavinę. Sakė, kad buvo labai užsiėmęs ir dėl to neateidavo į pensoną, bet daug kartų apie mane galvojo. Žiūrėjau į jį ir bandžiau šiame nedideliame vyriškyje žilomis garbanomis įžvelgti tai, kas mane visą šį laiką kankino ir pripildė sielvarto. Jaučiausi abejinga, prislėgta ir tarsi sulaužyta viduje. Jis paklausė, kaip praėjo mano vasara, ar slėpiausi sandėliuke, ir abu juokėmės. Prisiminė viską, ką jam apie save pasakojau, nieko nepamiršo. Paklausiau, kaip jis praleido vasarą. Staiga atmosfera kambaryje pasikeitė, jis atrodė pavargęs ir tolimas, pasakė, kad tiesiog žiūrėdavo į ežerą ir kad ežerai jam labai patinka, nes jų šviesa ir spalva neturi žiaurumo, priešingai nei jūra, kuri yra per daug didelė ir žiauri – jos šviesa ir spalvos žiaurios.

Tačiau po kiek laiko viskas vėl buvo kaip anksčiau, kartu juokėmės iš mano pasakojamų dalykų. Atrodė, jam tikrai labai gera būti su manimi, man taip pat buvo labai gera, ir aš pamiršau veltui pralaukusi ilgą laiką, sakydama sau, kad galbūt jis tikrai buvo labai užsiėmęs. Pasakojau jam apie savo tėvą, motiną, apie miesto tarybos narį, naujus žmones pensione, o jis, kol kalbėjau, paskubomis piešė mano veidą užrašų knygutėje, išplėsdavo lapą ir vėl piešdavo iš naujo. Taip pat nupiešė ežerą ir save, irkluojantį valtėlę, o krante senas ponias su mažais garbanotais šuniukais, kurie pakėlę uodegas šlapinosi ant augalų.

Vėl pradėjome matytis beveik kasdien, o vakarais, kai grįždavau į pensoną ir užlipdavau į savo kambarį, klausdavau savęs, ar jis mane įsimylėjęs ir ar aš jį įsimylėjusi, ir jau nieko nebesupratau. Jis niekada nesakė man meilių žodžių, aš, žinoma, taip pat nesakiau, kalbėdavau apie savo mokyklą, pensoną, knygas, kurias perskaičiau. Galvodavau apie jo mažas ir gležnas rankas, piešiančias užrašų knygutėje, ir žilas garbanas aplink liesą veidą, ir jo smulkų gležną kūną

su baltu lietpalčiu, einantį per miestą. Galvojau apie jį ištisą dieną ir nemačiau nieko kito – matydavau tai jo mažas ir gležnas rankas, tai užrašų knygutę, tai lietpaltį ir vėl iš naujo užrašų knygutę, garbanas po kepure, liesą veidą, rankas. Skaitydavau Ksenofontą aštuoniolikai mergaičių žaliai perdažytoje klasėje su Azijos žemėlapiu ir popiežiaus portretu, valgydavau pensiono valgykloje su šeimininke, kuri vaikščiodavo tarp stalų, o šeštadienį Porta Viktorijos stotyje lipdavau į autobusą – maniau, kad tapau kvaile, nes visiškai niekas daugiau manęs nedomino. Nebebuvau tokia tikra, kad jis mane myli. Ir visgi jis man dovanodavo knygų, saldainių ir būdamas su manimi atrodė labai labai laimingas. Bet niekada nepasakojo man nieko apie savo gyvenimą. Skaitydama Ksenofontą klasėje ar klasės žurnale rašydama pažymius, negalvojau apie nieką kitą, tik apie jo smulkų kūną, įnikusį į paslaptingas veiklas, apie jo smulkų kūną, einantį per miestą su baltu plazdančiu lietpalčiu, pilną man nežinomų troškimų ir impulsų, ir visa tai mane užplūdo lyg karščiavimas. Anksčiau mokyti man sekėsi gana gerai, man labai rūpėjo mokiniai ir mano darbas. Bet dabar toms aštuoniolikai mergaičių, sėdinčioms suoluose, nebejaučiau visiškai nieko, buvau tokia abejinga, kad jos man kėlė pykinimo jausmą, todėl nusukdavau žvilgsnį.

Frančeska iš Romos grįžo labai prastos nuotaikos, vieną vakarą nuėjau pas juos vakarienės, bet visą laiką galvojau apie tai, kad Albertas ateis į pensioną, todėl norėjau kuo greičiau ištrūkti. Vakarienė buvo ilga – dėdė ir teta barėsi, o Frančeska sėdėjo surūgusi ir tylėdama, apsivilkusi juodą megztą labai gražią suknelę, su kuria atrodė vyresnė ir labiau išblyškusi. Po vakarienės teta pasikvietė mane į savo kambarį ir paklausė, kas yra Frančeskai, atsakiau, kad nežinau ir kad norėčiau eiti, bet teta laikė mane už rankos ir verkė sakydama, kad visiškai nebesupranta Frančeskos, kad ji turėdama juodus plaukus visuomet rengiasi juodai ir tai ją sendina ir kad ji nesupranta, ką ji veikė Dramos mokykloje ir ką ketina daryti toliau. Teta man pasakė, jog vasarą Frančeska turėjo vaikiną, bet viskas nuėjo vėjais, jis buvo labai geras ir rafinuotas jaunuolis, o Frančeska jį paliko. Jaučiau, kaip eina laikas ir galbūt Albertas jau pensione, tačiau teta laikė mane už rankos ir įsikniaubusi į nosinaitę verkė.

Kai pagaliau išėjau, buvo jau vėlu, o į pensioną grįžau prieš pat užrakinant duris, kambarinė pasakė, kad buvo atėjęs tas pats ponas kaip visada, bet, šiek tiek palaukęs svetainėje, išėjo. Užlipau į savo kambarį, kritau į lovą ir pravirkau. Tai buvo pirmas kartas mano gyvenime, kai verkiau dėl vyro, tad ėmiau galvoti, kad jei šitaip verkiu, greičiausiai jį myliu. Jeigu jis paprašytų už jo tekėti, atsakyčiau taip, ir tada visuomet būtume kartu, ir kiekvieną minutę žinočiau, kur jis yra. Bet

kai galvodavau apie mylėjimąsi su juo, mane apimdavo šleikštulys ir atrodydavo, kad galbūt nesu įsimylėjusi, ir jau nieko nebesupratau.

Bet jis nesakydavo nieko, todėl tiesiog būdavome ir kalbėdavomės kaip du draugai. Jis nenorėjo kalbėti apie save, norėjo, kad kalbėčiau aš. Dienomis, kai jausdavausi liūdna ir tylėdavau, man atrodydavo, kad jam nuobodu, tuomet mane apimdavo baimė, kad jis daugiau nebeateis pas mane, todėl verčiau save būti linksmą, pasakodavau jam apie žmones pensione, apie riksmą už sienos ir kartu juokdavomės. Tačiau grįžusi į kambarį jausdavausi pavargusi ir atsigulusi į lovą leisdavausi į ankstesnes svajones. Bandydavau prisiminti kiekvieną jo man pasakytą žodį ir mąstydavau, ar tie žodžiai reiškė meilę, – kartodavau juos sau galvoje ir vienaip, ir kitaip, vieną akimirką atrodydavo, kad jie reiškia viena, o po akimirksnio – jau ką kita, kol galiausiai visi žodžiai pranykdavo ir akys užsimerkdavo.

Kartą jis man pasakė, kad jam nepavyksta niekuo užsiimti rimtai. Mėgo piešti, bet dailininku netapo, grojo pianinu, bet jam niekada neišėjo groti gerai, dirbo advokatu, bet jam nereikėjo užsidirbti pragyvenimui, todėl net jei nenueidavo į biurą, nenutikdavo nieko blogo. Tad rytais likdavo lovoje ir skaitydavo romanus. Tačiau dėl to jam būdavo gėda ir kartu tarsi visko per daug – savo šiltoje, minkštoje lovoje jausdavosi lyg dusinamas geltono šilko antklode. Sakė man, kad yra kaip butelio kamštis, plūduriuojantis jūroje, maloniai liūliuojamas bangų, bet niekada negalėsiantis sužinoti, kas yra jūros dugne. Tai ir viskas, ką jis man papasakojo apie save. Dar sakė, kad jam patinka miesteliai ant ežero kranto – gėriau į save jo žodžius, kartočiau juos sau ir vienaip, ir kitaip, bet tai buvo tik maža dalelė tos neaprėpiamos jo gyvenimo paslapties, kurioje tilpo ir senė, besimokanti sanskrito, ir geltono šilko antklodė.

Man besėdint ant suoloelio parke staiga pradėjo lyti ir aš išėjau. Vėl nuėjau į barą, užsisakiau dar vieną puodelį kavos ir valandėlę sėdėjau prie vienintelio staliuko, stovinčio šalia lango. Atsirėmusi į jį žiūrėjau, kaip lyja, ir staiga man kilo klausimas, ar kas nors girdėjo šūvį. Mūsų namas stovėjo atokios gatvės gale, aplink augo nedidelis sodas su daug medžių. Gali būti, kad niekas negirdėjo. Tai buvo namas, kuriame gyveno senė, mokiusis sanskrito, todėl visos lentynos buvo pilnos knygų sanskritu kalba, o kambariuose vis dar tvyrojo senės kvapas. Niekada nesu mačiusi, nes ji mirė dar prieš mums susituokiant, bet mačiau jos dramblio kaulo kandiklį dėžutėje, šlepetes, nertas vilnones skaras, tuščias pudros dėžutes su medvilnės kuokšteliais viduje ir visur jaučiau jos kvapą.

Kai mirė motina, jis atrodė labai išsekęs. Vieną rytą ją rado mirusią lovoje. Tą dieną popiet buvome susitarę eiti į tapybos parodą. Laukiau, bet jis neatėjo,

galiausiai paskambinau. Pasakė, kad mirė motina. Tą akimirką nežinojau, ką jam pasakyti, todėl vėliau parašiau laišką. Išėjo gana gražus laiškas – kartais man pavyksta rašyti gerai. Į laidotuves nėjau, nes senė buvo išreiškusi norą, kad niekas neitų į laidotuves, šitaip man pasakė daktaras Gaudencis, kai paskambinau paklausti. Po kelių dienų Albertas atsiuntė man raštelį, kuriame rašė vis dar nenorintis eiti iš namų ir prašė ateiti jo aplankyti. Nuo minties, kad pamatysiu tuos namus, man pradėjo daužytis širdis. Jis buvo nesiskutęs, susivėlusiais plaukais, vilkėjo pižamą. Barėsi su tarnaitė ir ją atleido. Bandė užkurti krosnį, bet tik suglamžė laikraštį, o krosnies užkurti nepavyko. Užkūriau krosnį, atsisėdome šalia jos, jis man parodė savo mamos portretą, pieštą jaunystėje, – ji buvo stambi ir išdidi, su kaulinėmis šukomis, įsmeigtomis į kuodą. Jis ilgai pasakojo apie motiną, bet man nebuvo lengva suderinti malonios ir jautrios būtybės iš jo pasakojimo su moterimi paveiksle ir su kaprizinga sene, avinčia šlepetes, kokią ją visada įsivaizdavau. Žiūrėjau į kambarį, į krosnį ir į sodą už lango – aukštus medžius be lapų, vijoklius ant mūrinės tvorelės ir, sėdėdama ten, su juo, jo namuose, jaučiausi tokia rami, kokią jau seniai nesu buvusi, atrodė, lyg būtų praėjęs tas karščiavimas ir tas keistas užsitęsęs karštligiškas jausmas.

Kai išėjau, jaučiausi tokia patenkinta, kad nenorėjau viena būti pensione, todėl pasukau pas Frančeską. Bet Frančeska buvo blogos nuotaikos ir vos pažvelgusi man į veidą pareiškė nenorinti girdėti jokių pasakojimų, nes jai į visus nusispjaut ir jai skauda galvą. Frančeska tįsojo lovoje, pasidėjusi karšto vandens pūslę, ir paprašė manęs susiūti jos palto pamušalą, nes jai reikėjo išeit. Susiuvau pamušalą ir išėjau.

Jis daugiau nebekvietė apsilankyti jo namuose – eidavome pasivaikščioti prie upės ar ilgai sėdėdavome kavinėse. Daugiau nebepasakojo man apie motiną. Jis nešiojo juodą gedulo juostą ant lietpalčio rankovės, tačiau ir vėl pradėjo piešti savo užrašų knygutėje: netgi nupiešė mudu, bandančius užkurti krosnį. Jam išėjus visada jausdavau nuostabą, bet kartu ir tuštumą, ir visiškai to vyro nesupratau. Nesupratau, kodėl jis valandų valandas leisdavo su manimi, klausinėdamas apie žmones pensione ir piešdamas. Nė vienas iš mūsų niekada neištarė nė vieno meilauš žodžio. Eidavome pasivaikščioti palei upę ar nuošaliomis gatvėmis, kur paprastai vaikščioja įsimylėjęliai, tačiau tarp mūsų nebuvo nei meilių žodžių, nei švelnių prisilietimų.

Taigi, vieną kartą pasakiau, kad myliu jį, nes jau buvau pavargusi nešiotis šią paslaptį savyje. Sėdėdama pensione viena dažnai jausdavausi dusinama tos manyje augančios paslapties ir atrodydavo, kad tampu vis didesne idiote, niekas manęs

nedomina. Privalėjau žinoti, ar ir jis mane myli ir ar vieną dieną susituoksime. Man to reikėjo, kaip žmogui reikia valgio ar gėrimo, ir tada staiga pagalvojau, kad visada reikia sakyti tiesą, net jei ji labai nepatogi ir reikalaujanti drąsos. Todėl pasakiau, kad myliu jį. Stovėjome ant tilto, atsirėmę į turėklus. Buvo tamsu, pro šalį labai lėtai riedėjo vežimai, traukiami arklių, kuriems papildėje kabojo popieriniai žibintai. Iš aukštos ir dygios žolės ant kranto tylėdami kilo paukščiai. Kurį laiką stovėjome netardami žodžio, žvelgdami į ateinančią naktį, į paskutinius gatvėje įsižiebiančius namų langus netoliese. Jis man papasakojo, kad nuo pat vaikystės jam labai patiko tie popieriniai žibintai ir jis visus metus laukdavo Marijos Ramintojos šventės², kad vakare galėtų balkone pakabinti tuos žibintus, bet ryte jie būdavo suplyšę ir jis nuliūdavo. Staiga papasakojau jam viską: kaip nuolat laukdavau savo kambariulyje pensione, kaip kankindavausi viena, nebesugebėdavau rasti klaidų rašiniuose, po truputį dariausi idiote ir kad jį myliu. Baigusi kalbėti pažvelgiau į jį ir išvydau išsigandusį ir liūdną jo veidą. Supratau, kad jis manęs nemyli. Pradėjau verkti, o jis išsitraukęs nosinaitę nušluostė man ašaras. Buvo išblyškęs ir kupinas išgąščio, pasakė niekuomet nemanęs, kad gali taip nutikti, jam buvę labai malonu būti su manimi, jaučiantis man draugiškus jausmus, bet nemylintis. Jau daug metų yra įsimylėjęs vieną moterį, tačiau negali jos vesti, nes ji jau ištekėjusi, tačiau jam atrodė, kad niekuomet negalėtų gyventi su kita moterimi. Ir kad suklydo bendraudamas su manimi, įskaudino mane pats to nesuvokdamas, niekada negalvojo galintis taip mane įskaudinti. Į miestą grįžome tylėdami. Prie pensiono durų jis manęs paklausė, ar gali ateiti pas mane rytoj, pasakiau, kad daugiau matytis nebenorėčiau. Jis atsakė: „Taip“, ir išėjo. Atrodė nusiminęs, o aš žiūrėjau į jį tolstantį: pečiai buvo sulinkę, žingsniai maži ir pavargę, lyg sumušto berniuko.

Nevakarieniavusi užlipau į savo kambarį, atsiguliau į lovą ir paprašiau kambarinės paskambinti Frančeskai ir pasakyti, kad jei gali, ateitų pas mane. Ji atėjo. Atrodė labai gražiai: dėvėjo juodą megztą suknelę, dailią kepurę, šilko pakabuką ir buvo susitvarkiusi antakius. Atsisėdo ant mano lovos, prisidėgė cigaretę ir tarė: „Pasakok.“ Tačiau verkiau ir negalėjau kalbėti. Ji rūkė ir laukė. „Ir vėl viskas dėl to senio?“ – paklausė, ir aš atsakiau, kad taip. Ji išsiviepė ir išpūtė didelį kamuolį dūmų. Tarė: „Tas tipas man nepatinka.“

Po truputį papasakojau jai viską. Frančeska pasiliko su manimi iki pat vidurnakčio, tad turėjome žadinti kambarinę atrakinti durų. Nors Frančeska paliko man tablečių nuo nemigos, vis vien užmigti negalėjau. Kartais užmigdavau, bet staiga pamatydavau prieš save Alberto veidą, pilną skausmingo išgąščio. Klausiau savęs,

² *La festa della Consolata* – Marijos Ramintojos šventė, birželio 21 d. švenčiama daugelyje Italijos miestelių.

ką dabar darysiu gyvenime. Man buvo gėda dėl kiekvieno jam pasakyto žodžio, visi jo žodžiai ir visi mano žodžiai degino man kūną iš vidaus.

Kitą rytą atėjo Frančeska. Atnešė man apelsinų. Liepė kambarinei nueiti į mano mokyklą ir pasakyti, kad susirgau bronchitu. Parašė mano motinai, kad kitą šeštadienį į Maoną neatvažiuosiu, nes jaučiuosi prastai. Nulupo man apelsiną, bet nenorėjau jo valgyti, todėl suvalgė pati. Liepė nesikelti iš lovos visą dieną. Sakė, kad vienintelis dalykas, kurį reikia padaryti, yra išvažiuoti su ja į San Remą ir pabūti ten du mėnesius. Atsakiau negalinti to padaryti, turinti dirbti, nes kitaip neturėsiu pinigų. Atšovė: „Kam rūpi ta šlykšti mokykla“, ir dar pridūrė, kad turi pakankamai pinigų dviem ir kad išvykstame rytoj. San Reme ji man paskolintų savo vakarinę suknelę su nugaroje krintančiu tiuliu ir dviem dangiškom rožėm ant pečių. Ji ištraukė iš spintos lagaminą, laikraščiu nuvalė nuo jo dulkes ir pradėjo dėti į jį mano drabužius, tada išėjo namo papietauti ir susikrauti lagamino. Dar valandėlę likau lovoje. Galvojau apie moterį, kurią jis myli. Ta moteris nejudėdama stovėjo prieš mane dideliu rausvai nupudruotu veidu ir spoksojo kvailomis žiauriomis akimis. Ji turėjo minkštą ir didelę krūtinę, ilgas rankas, papuoštas gausybe žiedų. Paskui išnyko, bet po akimirkos vėl stovėjo priešais mane – šį kartą tai buvo nuskurusi ir išsekusi moterėlė, su didele iš mados išėjusia skrybėle, atrodė pavargusi ir sunkiai kvėpavo. Moterėlei didele skrybėle buvo manęs gaila, bet jos buvimas man buvo nepakenčiamas, mane gąsdino jos gailestingas žvilgsnis.

Klausiau savęs, ką dabar darysiu gyvenime. Žodžiai, kuriuos ištariau ir kuriuos išgirdau, nesustodami tekėjo manyje. Burna buvo perdžiūvusi, jaučiau kartumą ir man skaudėjo galvą.

Atėjo kambarinė ir pranešė, kad apačioje, svetainėje, manęs laukia tas pats ponas, kaip visada. Atsikėliau ir apsirengiau. Nulipusi išvydau jį sėdintį su krepšiu ant kelių. Atrodė šaltas ir išsigandęs, kaip nubaustas berniukas. Pasakė, kad nuo vakar negali užmigti, atsakiau, jog aš taip pat negaliu užmigti. Nuėjome į kavinę. Atsisėdome tamsios tuščios salės gale, ant sienų kabėjo veidrodžiai, ant kurių didelėmis raidėmis raudonu laku buvo užrašyta „Cinzano“³. Salėje šalia žmonės žaidė biliardą, buvo girdėti balsai ir smūgiai. Jis pasakė negalys gyventi manęs nematydamas, kad visą šią bjaurią naktį praleido galvodamas, kaip smarkiai mane įskaudino. Negalys gyventi manęs nematydamas – praėjo dar nedaug laiko nuo motinos mirties ir jis jaučiasis labai vienišas savo namuose. Negalys pakelti minties, kad daugiau manęs nebepamatys, be manęs jo dienos šaltos ir tuščios. Juk turįs tą savo moterį, tuomet pasakiau. Tačiau jis atsakė, kad toji moteris ne kartą su

3 Italų kompanija, gaminanti vermutą.

juo elgėsi bjauriai, kad jo gyvenimas be džiaugsmo, jis jaučiąs kvailas ir niekam nereikalingas, kaip butelio kamštis, plūduriuojantis jūroje.

Į San Remą neišvykau. Atėjus Frančeskai pasakiau, kad važiuoti nenoriu. Ji labai supyko, tēškė apelsinus ant žemės, numetė lagaminą ir ėmė jį spardyti. Pulkininko našlė pradėjo įnirtingai belsti į sieną šepėčiu. Pasakiau Frančeskai, kad vienintelis dalykas pasaulyje, kurio tikrai nenoriu daryti, yra važiuoti į San Remą, pasakiau, kad jūra savo šviesomis ir žiauriomis spalvomis man kelia baimę. Kad verčiau nusprogsiu viena savo pensiono kambaryje, nei lipsiu į traukinį ir išvažiuosiu, taip pat pridūriau, kad kai žmogų ištinka bėda, geriau viską kantriai ištvirti vienumoje, įprastoje jam vietoje, o naujos vietos žmonėms, patekusiems į bėdą, yra labai negerai. Ji atšovė: „Tuomet pati ir tvarkykis, o kitą kartą neskambink man mirties patale, nes ir taip turiu ką veikti.“ Užsidėjusi dailią kepurę akimirka žiūrėjo į veidrodį sagstydamasi paltą ir lygindama jo kraštus.

Kai jis paklausė, ar tekėsiu už jo, atsakiau taip. Bet paklausiau, kaip jis gyvens su manimi, jei yra įsimylėjęs kitą moterį, tuomet atsakė, kad jei tikrai taip stipriai jį myliu ir turiu pakankamai drąsos, galime labai gerai gyventi kartu, juk tokių santuokų tiek daug – retai nutinka, kad abu sutuoktiniai mylėtų vienas kitą taip pat stipriai. Norėjau dar daug sužinoti, ką jis man jaučia, bet jis nesugebėjo ilgai kalbėtis apie tai, kas svarbu – jam buvo nuobodu gilintis į dalykus, į žodžius, vis iš naujo juos pergaltoti, ieškoti naujų prasmių taip, kaip dariau aš. Kaskart, kai pradėdavau kalbėti apie tą jo moterį ir klausdavau, ar jie vis dar susitinka, jo akys apsiniaukdavo, balsas tapdavo pavargęs ir tolimas, ir jis atsakydavo man tik tiek, kad ta moteris bjauri, mat privertė jį daug kentėti, ir dabar jis nebenori daugiau apie tai galvoti.

Taigi, jis man pasakė, kad susituoksime. Ir toliau matėmės, dabar jis laikydavo mane už rankos, bučiuodavo, kai būdavome vieni kavinėje ar prie upės, bet niekada tiksliai nepasakydavo nei mėnesio, nei dienos, kada susituoksime. Kartą pasakiau jam, kad turime kartu nuvykti į Maoną ir kad jis turi pasikalbėti su mano tėvu. Neatrodė, jog norėtų važiuoti, bet vis dėlto nuvyko. Parašiau motinai, kad išneštų iš virtuvės šiukšlių kibirą ir šeštadienį paruoštų skanius pietus, nes atsivešiu vieną žmogų. Porta Viktorijos stotyje sėdome į autobusą. Jis savo užrašų knygutėje nupiešė visus žmones iš autobuso. Kai atvykome į Maoną, tėvas ir motina buvo kiek nustebę ir išsigandę, tuomet jis pasakė norintis pasikalbėti su mano tėvu, ir jie užsidarė svetainėje, mama atnešė įjungtą šildytuvą, nes svetainėje šalta, ir jie kalbėjosi. Po pokalbio tėvas buvo labai patenkintas, išgėrė marsalos⁴, motina

4 Itališkas spirituotas vynas, gaminamas Sicilijoje, Marsalos apylinkėse.

laikėsi atokiau nuo manęs, apsiašarojo ir pasakė, kad tas vyras jai atrodo toks senas ir dar žemesnis už mane – jis vos vos tesiekė man pečius, – o ji buvo įsitikinusi, kad šeimoje vyras turi būti aukštesnis už moterį. Paklausė manęs, ar tikrai jį myliu, atsakiau, kad taip, tuomet apkabino mane ir nusivedė į savo kambarį parodyti staltiesių ir paklodžių, kurias jau seniai buvo paruošusi vestuvėms. Albertas visą dieną virtuvėje šnekučiavosi, mama išnešė šiukšlių kibirą ir liepė nupirkti dvi druskines, kad druska kaip visada nebūtų supilta į dubenį. Pavakarieniavome, tuomet atėjo veterinaras ir kitas draugas, iš tarybos, ir tėvas pasakė, kad Albertas yra mano sužadėtinis. Albertas sužaidė vieną šachmatų partiją su tarybos nariu ir dar kartą išgėrėme marsalos. Albertas išvyko tą patį vakarą. Labai susidraugavęs su tarybos nariu pažadėjo atsiųsti jam daniškų pašto ženklų, mat turėjo jų namuose, nes tarybos narys kolekcionuoja pašto ženklus.

Kai tą vakarą savo kambaryje nusirengiau ir atsiguliau į vaikystės laikų lovą, mane apėmė išgąstis ir šleikštulys pagalvojus, kad greitai būsime susituokę ir mylėsime. Sakiau sau, jog greičiausiai taip yra todėl, kad niekad nesu to dariusi, bet uždavusi sau klausimą, ar tikrai jį myliu, prisiminiau, kad kai mane bučiuodavo, taip pat truputį jaučiau šleikštulį. Raminausi, kad labai sunku žinoti, kas iš tiesų dedasi mūsų viduje, nes kai atrodė, kad jis amžiams dings iš mano gyvenimo, jaučiau skausmą ir regėjosi, jog nebegalėsiu toliau gyventi, o kai jis mano gyvenime buvo, kaip dabar, kalbėjo su tėvu ir motina, mane ėmė šleikštulys ir išgąstis. Galbūt šitaip nutinka visoms merginoms ir reikia turėti drąsos – jei žmogus įdėmiai stebi savo jausmų pokyčius, leidžia laiką klausydamasis, ką jam nori pasakyti širdis, jis suklysta ir negali suprasti, kaip teisingai gyventi.

Sekmadienį likau Maonoje. Tėvas nuvyko į miestą susitikti su daktaru Gaudenciu, kad šis jam papasakotų apie Albertą. Grįžęs vakare buvo dar labiau patenkintas ir pasakė man džiaugijasis, jog pasirinkau padorų, gerų manierų ir aukštos socialinės padėties vyrą. Tačiau mama verkdamasakė, kad santuoka – tai nežinomybė, o tėvas jai metė, kad ji kvailė ir kad moterys visada suranda pretekstą paverkti.

Iš italų kalbos vertė Kornelija Giedrikaitė
Versta iš: Natalia Ginzburg. *È stato così*.
Torino: Einaudi, 2010

Šunsnukiai iš Picofalkonės

Ištraukos

Maurizio de Giovanni

Kriminalinis romanas yra fenomenaliai sėkmingas literatūros žanras. Įtraukiantys galvosūkliai, įtempta siužeto dinamika, netikėti posūkliai ir intelektualiniai intertekstai – visų šių savybių derinys daro žanrą patrauklų plačiam mėgėjų ratui. Kita vertus, galbūt ne paskutinis veiksnys yra ir skaitytojo sąmonėje slypintis gėrio ir teisingumo pergalės troškimas.

Britų, amerikiečių, prancūzų ir pastaraisiais metais skandinavų kriminalinių romanų bei detektyvų rašytojai yra neabejotini šio žanro lyderiai. Italų plunksnos meistrai žinomi kur kas mažiau, nors, paradoksalu, ši šalis yra tapatinama su mafijos reiškiniu ir dėl jos įtakos susiformavusiu savotišku kriminalinės kultūros fenomenu (žinoma, jei žodžiui „kultūra“ ši konotacija taikytina). Šiuolaikiniam lietuvių skaitytojui turbūt geriausiai pažįstamas italų detektyvų rašytojas yra Andrea Camilleri. Jo kūriniai mūsų knygynuose atsirado prieš maždaug gerą dešimtmetį, ir kai kurie jų net buvo išleisti pakartotinai. Tačiau akivaizdu, kad itališko ir apskritai *Noir Mediterraneo* stiliaus detektyvų paklausa kol kas viršija pasiūlą. Vienas iš šiuolaikinių autorių, kurio darbais šią spragą būtų galima mėginti užpildyti, yra Maurizio de Giovanni (gim. 1958).

Pristatant šį rašytoją, pirmiausia turbūt reikėtų paminėti jo neapolietišką kilmę. Šiame mieste jis užaugo, čia gyvena ir kuria, ir beveik visų jo sukurtų istorijų veiksmas vyksta čia. Be to, ir pats rašytojas nevengia pabrėžti esąs neapolietis. Sėkmė De Giovanni aplankė pasirodžius jo romanams apie komisarą Ričardį (pirmoji knyga išleista 2007 m.) ir Neapolio kriminalinį gyvenimą XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Europoje šie romanai tapo bestseleriais, buvo parduota beveik milijonas knygų, išverstų į įvairias kalbas.

Po kelerių metų autorius skaitytojams pristatė savo naują veikėją – inspektorių Lojakoną: pirma knyga vadinasi „Krokodilo metodas“. Po jos pasirodė dar penkios knygos, išgarsinusios Lojakoną ir jo naująją nusikaltimus tiriančią komandą, vadinamą *bastardi* (it. „šunsnukiai“). Pirmoji šios serijos knyga, išleista 2013 m., taip ir vadinasi „Šunsnukiai iš Picofalconės“ (*Bastardi di Pizzofalcone*).

Ši romanų serija greitai išpopuliarėjo. Pasirodė vertimai į anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų, katalonų kalbas. Praeitais metais nacionalinis Italijos TV ir radijo transliuotojas RAI pagal šiuos kūrinius sukūrė televizijos mini serialą.

Kurgi slypi šių istorijų patrauklumas? Detektyvinė linija ir jos tyrimas De Giovanni'o istorijose, be abejo, yra ašis. Tačiau rašytojas neapsiriboja nusikaltimų tyrimų subtilybių stebėjimu – iškart meta skaitytoją į platesnį kontekstą: į kontrastingą ir tirštą Neapolio aplinką, kur *la dolce vita* susipynusi su korupcija ir prievarta. Čia dėliojamos likimų mozaikos domina ir jaudina rašytoją ir jis savo ruožtu bando į tai įtraukti skaitytoją.

Pagrindiniai De Giovanni'o veikėjai – policijos tyrėjų personažai – nepasižymi supermenų galiomis, savo darbe jie netaiko holmsiškos dedukcijos metodų nei nanotechnologijų, netgi ginklo beveik nenaudoja. Priešingai, autorius jų asmenybes atskleidžia nevengdamas viso spektro žmogiškų privalumų ir trūkumų. Taip pat jie kenčia ir nuo stereotipinio itališkos šeimos kulto, kartais pareikalaujančio iš šių žmonių eiti prieš savo širdį ir prigimtį. Didelis Neapolio patriotas De Giovanni vis dėlto nesistengia retušuoti šio šiurkštoko, egoistiškai vien savo reikalais besirūpinančio miesto įvaizdžio – plėšroko, tačiau ne beviltiško, nes ir čia gyvena mylintys, pažeidžiami ir atsidavę žmonės.

De Giovanni'o romanuose pagrindinę siužeto liniją visad lydi kelios kitos. Taip autorius ne tik „įdarbina“ visą komisariatą, bet ir išplečia jam taip rūpimus žvilgterėjimus į Neapolio paribius. Tačiau ir to negana, rašytojas visą romanų seriją apjungia dar viena siužeto gija, kurios galą pavyksta apčiuopti tik perskaičius visas

knygas. Savo istorijose de Giovanni, kaip priklauso detektyvų meistriui, paslaptį išsaugo iki pat galo.

Trumpai apie „Šunsnukius iš Picofalkonės“. Šiuo pavadinimu prasideda penkių knygų serija. Savo fabula ir nuotaika kiekviena istorija yra kiek kitokia, juolab kad ne visada pabaigą vainikuoja optimistinė gėrio pergalė prieš blogį. Tačiau visuomet sutinkame tą pačią tyrimą atliekančią policininkų brigadą, vadinamą „šunsnukiais iš Picofalkonės“. Deja, šią ne itin taurią pravarde jiems teko paveldėti iš ankstesnių Picofalkonės komisariato darbuotojų, susidėjusių su nusikaltėliais ir pašalintų iš tarnybos. Po šio valymo suburiama nauja komanda, kuriai po kandidatą turėjo pasiūlyti kiti policijos skyriai. Tačiau, kaip dažnai nutinka, nepritapėliais atsikratoma pirmiausia. Taigi ir nauja Picofalkonės komanda suburta būtent iš tokių. Septyni policininkai – visiškai skirtingo būdo ir amžiaus žmonės, kiekvienas iš jų išgyvenantis savo asmenines problemas ir tragedijas. Tikra charakterių mozaika, papildyta „atstumtųjų“ likimo bendryste, suburia šiuos žmones, tegu iš lėto ir sunkiai, į pajėgią nusikaltimų tyrėjų grupę.

Vertėjas

XXXVII skyrius

Jedviem atvykus į jachtklubą „La Vela“ – kaip buvo galima spręsti iš įmantraus žalvarinio užrašo, kabančio virš įvažiavimo, – vėjas jau vėl buvo gerokai įsismarkavęs. Atrodė, kad beveik visą rytmetį iki pat pusdienio pliaupianti galinga liūtis, lydima tolydžio artėjančio griaustinio dundesio ir žaibų blyksčių virš jūros, niekada nesibaigs, tačiau stiprūs vėjo gūšiai vėl išvaikė juodus debesis.

Aragona ir Lojakonas pasuko žemyn, link žalumoje paskendusios elegantiškos vilos; pro dekoratyvinius augalus vėrėsi privačios klubo prielaukos vaizdas, kuriame lyg tikri medžių kamienai vėjyje siūbavo prisišvartavusių burlaivių stiebai. Pizanelis savo kolegas buvo perspėjęs, kad susitikimas su baroniene Rufolo privalėsias būti itin diskretiškas ir neformalus, be jokių policijos apklausos požymių.

Nelyg iš šeštojo dešimtmečio filmų nužengęs žandenuotas durininkas, apsitaisęs livrėja ir baltomis pirštinėmis, į Aragoną – nenatūraliai įrudusį po soliariumo lempa, ties krūtine atlapotais marškiniiais ir su akiniais nuo saulės veidrodiniais lęšiais – pažvelgė sunkiai slėpdamas panieką; policininkas kilstelėjo smakrą ir arogantiškai įbedė žvilgsnį į priešininką. Dviejų pasaulių susidūrimas... Tačiau, nutaisęs jėga nesivaržančio žmogaus išraišką, vyriškis palydėjo svečius iki nedidelės svetainės, kur juos pasitiko padavėjas, atrodantis lyg durininko dvynys.

Kol šis juos vedėsi tolyn galerija, kurios visa siena buvo nukabinėta prizais, taurėmis ir marga trofėjų kolekcija, Aragona kolegai šnipstelėjo:

– Kur, po galais, mes čia atsidūrėme?..

Priėjo erdvią salę, kurioje nebuvo kitų baldų, tik kelios dešimtys žaidimo stalų, gyvu perimetru apsėtų kortuotojų, daugiausia pagyvenusių damų, o aplink jas tarši širšuolai pavasarį sukiojosi padavėjai su kokteiliais ir užkandėlėmis apkrautais padėklais. Lyg atvira patyčia rūkyti draudžiančiam ženklui, kabančiam ant sienos, salė skendėjo dūmų debesyje.

Sekdami pasitempusį padavėją, vyrai persiyrė per salę. Vienas kitas žaidėjas pakėlė akis nuo kortų, smalsiai pažvelgdamas į atėjūnus. Lojakonas buvo apstulbęs, sugavęs kelis gašlius, nauja mėsa susiviliojusių aštuntąją dešimtį perkopusių nukaršusių moterų žvilgsnius. Net šiurpas perbėgo...

Viena salės sienų buvo plačiai įstiklinta, už jos matėsi pustuštė veranda, kur prie nedidelio staliuko sėdėjo elegantiška ponia. Padavėjas svečius nuvedė tiesiai pas ją, linktelėjo ponios pusėn ir tarė:

– Baroniene, štai jūsų laukti svečiai.

Moteris visu kuo buvo labai panaši į salėje sėdinčią publiką. Raukšlėtas, storu makiažo sluoksniu nuteptas veidas, paslėptas po tamsiais masyviais akiniais; perlų koljė ir senoviški auskarai. Ji žvelgė į nuostabų iš verandos atsiveriantį vaizdą: įlanką, už jos stūksantį ugnikalnį, audringos jūros tolius ir stipraus vėjo genamus debesis.

– Ačiū, Amedėjau. Atnešk ponams, ko jie pageidautų, o man dar vieną „Margaritą“. Prašom sėstis.

Jos balso tembras buvo lyg per tarką brūžinamo švitrinio popieriaus šiugždesys. Tonas sausas, kaip komanduoti įpratusio žmogaus.

Svečiai Amedėjo paprašė kavos ir jis tyliai pasišalino. Visi susėdo.

Moteris iš lėto pasisuko į juos ir nenusiimdama akinių įdėmiai pažvelgė. Lyg kokia reptilija – tokį įspūdį sudarė pro juodus akinių stiklus neįžvelgiamos akys ir tankus veido raukšlelių tinklas, – privertusi svečius pasijusti nejaukiai. Aragona pasimuistė kėdėje, bandydamas susitvardyti, savo ištreniruotu mostu nusiėmė ir vėl užsidėjo akinius, tačiau jai jokio įspūdžio nepadarė; ponai vėl sužiuro jūros pusėn.

– Aš esu Ana Rufolo. Džordžijas Pizanelis man sakė, kad galbūt norėsite su manimi pasikalbėti. Džordžijas yra mano draugas, todėl negalėjau atsakyti. Tačiau dėl vieno dalyko turime susitarti aiškiai.

Staiga, be aiškios priežasties jos gergždžiantis balsas nutilo. Po akimirkos, nėšinas padėklu tyliai prisiartino padavėjas, ant stalelio padėjo kavą, kokteilį, lėkštę su pyragaičiais ir vėl išnyko.

Lojakonas mintyse nusistebėjo moters gebėjimu nemačiomis pajusti ateinantį tarną. Lyg išgirdusi jo mintis, baronienė tarė:

– Čia dirbantys padavėjai yra puikūs retransliuotojai. Jie net gauna atlyginimą iš žmonių, trokštančių paskalų, ir tokioms retoms prekėms kaip naujienos, mat mūsų uždarame pasaulyje niekad nevyksta nieko suš... naujo. O jūsų atvykimas, kaip matote, yra tikra naujiena.

Nepasukdama veido, ji vos matomu galvos judesiu linktelėjo atgal. Aragona atsigrėžė ir už verandos lango pamatė kelias dešimtis juos paslapčia stebinčių pagyvenusių moterų melsvo metalinio atspalvio šukuosenomis ir masyviais auskarais.

Baronienė tęsė toliau:

– Kaip sakiau, dėl vieno dalyko turime susitarti: šio pokalbio nebuvo. Jūs negalite jo protokoluoti, negalite jo nei minėti, nei pasakoti kitiems, kas jie bebūtų; negalėsite sakyti, kad mane pažįstate ar kad buvome susitikę. Priešingu atveju, šis pokalbis neįvyks ir išgėrę kavą galėsite keliauti sau. Neklausiu jūsų vardų ir net nenoriu jų žinoti. Tad apsispręskite ir pasakykite.

Lojakonas tarė:

– Mes gerbiame jūsų sąlygas, sinjora, ir esame dėkingi, kad sutikote padėti. Apie mūsų susitikimą nesužinos niekas, tik kolegos, su kuriais tiriamo žmogžudystę. Tačiau tas pokalbis liks tarp komisariato sienų. Jokių protokolų nebus. Užtikrinu jus.

Moteris pasuko galvą į jį ir įdėmiai pažvelgusi vėl nusigręžė į jūrą.

– Ką norite sužinoti?

– Ponia, jūs girdėjote apie nelaimę, nutikusią De Santis Čėčilijai, notaro Artūro Festos žmonai. Iš Pizanelio sužinojome, kad auka buvo gera jūsų draugė. Mums trūksta kai kurių dėlionės dalių pilnam vaizdui susidaryti. Atrodytų, kad žmogžudystė tebuvo nevykusio apiplėšimo baigtis, tačiau nujaučiame, kad čia kažkas ne taip. Norėtume daugiau sužinoti apie šią moterį; ar ją graužė koks nors nerimas, o gal jos gyvenime susiklojo kažkokios aplinkybės ar atsirado žmonių, turėjusių įtakos šiai nelaimei. Galbūt ji jums ar dar kam nors paatviravo apie ką nors, kas galbūt padėtų mums pasukti tyrimą teisinga linkme.

Moteris patylėjo, siurbčiodama savo kokteilį, o paskui tarė:

– De Santis Čėčilija... Jūs ją vadinote De Santis Čėčilija, pirma pavarde, paskui vardu. Štai kuo tapo vargšė Čičė: pavardės ir vardo žyma protokole. O man ji buvo tik Čičė. Nuo tada, kai ją pirmąsyk išvydau, dar naujagimę. Man tada buvo penkiolika, o mūsų motinos buvo draugės. Kaip, beje, ir mūsų senelės. Ir, greičiausiai, prosenelės. Matote, čia pasaulis labai mažas. Mūsų yra tik keli tūkstančiai, galbūt trys, visi vieni kitus pažįstame, bendraujame tik savo rate. Tiesa, kartais ką nors ten įsileidžiame, bet tik dėl pramogos, ir tik turtingus arba didžiai meniškus. To reikia, kad vėl būtų apie ką kalbėtis; bet iš esmės mūsų aplinkoje veidai nesikeičia.

Stiprus vėjo gūsis sudrebino langą.

– Mūsų pasaulis... Atostogos Kortinoje, Kapryje. Viena kita eilinė išvyka, namas Niujorke arba Paryžiuje, biuras Londone. Salonai. Uždari pobūviai. Visa tai aplinkoje be langų, kad atsiribotume nuo mus supančio pasaulio, nuo šio miesto,

kad galėtume įtikėti, jog mūsų planeta skrieja privačia orbita. Pažvelkit į jas ten, viduje. Jos nenustygsta kamuojamos klausimo, kas gi tie baronienės Rufolo svečiai, apie ką jie ten kalbasi. Dėl Dievo, nė viena jų manęs tiesiai nepaklaus nė šū... nieko. Užtat turės apie ką plepėti savaitėioms. Galės ilgus metus aptarinėti Čičę ir jos mirtį... Mūsų pasauliui tai labai būdinga. Kaip liūdna...

– O kokia buvo De San... tai yra auka? Ar ji buvo panaši į šias moteris?

– Čičė? Ne. Na, bent jau nevisiškai tokia. Žinoma, buvo tos pačios aplinkos žmogus, turėjo namus ir Kapryje, ir Kortinoje – kaip visi. Tačiau kažkas joje buvo kitaip. Ji mokėjo mylėti. Mylėti nuoširdžiai, išgyventi skausmą ir kančią, kaip žmonės iš ano, išorės, pasaulio. Ji už visus jausdavo atsakomybę, visiems padėdavo, nelaukdama dėkingumo. Žinote, ji net labdara užsiėmė! Paslapčiomis dukart per savaitę eidavo vesti pamokėlių į vaikų darželį tokiam skurdžių kvartale, kur nevažiutotum net su šarvuočiu. Aš jai sakydavau: „Nagi, sumokėk kam nors, kad nueitų už tave. Taip duosi darbo kokiam bėdžiui mokytojui.“ O ji: „Ne, aš pati privalau tai daryti. Nes esu egoistė ir man labai gera būti tarp tų margaspalvių brangenybių.“ Tokia buvo Čičė.

Jūra vėl susiūbavo ir atklydusi banga tėsėsi į prieplauką, kur buvo prišvartuoti laiveliai. Baronienė tęsė toliau:

– Nėra taip, kad mūsų aplinkos žmonės nieko nemylėtų. Mes galime sau leisti meilei skirti tiek laiko, kiek norime; meilei ir sveikatai. Juk pinigai tam ir reikalingi, tiesa? Tam, kad galėtum atsiduoti gražiems dalykams. O kas gi gali būti gražiau už meilę? Neskaitant burako¹, savaime suprantama.

Siurbtelėjo kokteilio.

– Tačiau Čičė turėjo savyje kažką unikalaus. Įsimylėjusi ji buvo tik kartą gyvenime. Jūs ją matėte tokią... negaliu net įsivaizduoti; nuotraukos irgi nedaug apie ją tepasako. Ji nebuvo gražuolė. Tačiau buvo labai miela, savo šiltu žvilgsniu žmones tiesiog pakerėdavo. Buvo nuostabi, savo tūkstančiu spalvų žėrinčia siela buvo pati nuostabiausia. Aš pasišaipydavau iš jos, sakydavau, kad ji jau eilėje būti paskelbta šventąja, tačiau ji tik juokdavosi. Išties, Čičė skyrėsi iš visų.

Lojakonas pamėgino pokalbį delikačiai gražinti į vėžes, vedančias link tyrimui būtinų atsakymų.

– Baronienė, neabejojame, kad ponija buvo neeilinė asmenybė. Tačiau būtent ši aplinkybė mus verčia užduoti klausimą, kas galėjo šitaip pasielgti ir kokio motyvo

1 *Burraco (it.)* – žaidimas kortomis. (Čia ir toliau – pastabos vertėjo.)

vedamas. Jei jums ši ponija buvo brangi, o aš neabejoju, kad taip ir buvo, norėčiau paklausti, ar jums neateina į galvą jokia mintis šia linkme?

Jūra nepaliaudama triukšmavo. Keli klubo buriuotojai su neperšlampamaisiais apsiaustais, lyg vėliavos plakamais vėjo, ant prieplaukos tvirtino švartavimosi lynus.

Baronienė Rufolo susimąstė.

– Čičė teturėjo vieną silpną vietą. Vieną vienintelę. Savo vyrą Artūrą. Pasipūtusi nevykėlį, juokingą povą, nepraleidžiantį progos pafliirtuoti su pirma akiratyje pasirodžiusia patele. Jis buvo niekas, kol jam iš dangaus nukrito laimė sutikti Čičę. Niekas. O jos dėka jis tapo vienu žinomiausių miesto notarų, įgijo begalę naudingų pažinčių ir dabar gauna tiek užsakymų, tarsi būtų nepakeičiamas specialistas. O jis jai atsilygino visų akyse įstatydamas ragus ir padarydamas tokiu pajuokos objektu, kad ji keletą metų vengė net žmonėse rodytis. Aš kasdien ją kalbindavau ir maldaudavau pasiūsti jį velniop ir tegu užsikruša, kas, beje, jam labai tiktų pagal polinkius, tačiau ji atsakydavo, kad vis tiek jį mylinti. Kažkoks absurdas, ar ne?

Lojakonas jai pritarė:

– Taip, absurdas, baroniene. Tačiau dažnai pasitaikantis. Bet ar buvo nutikę kas neįprasto? Koks nors barnis, apsižodžiavimas ar pokalbis?

– Deja, ne. Kaip jau sakiau, mano patarimai Čičės neveikė ir ji nekėlė scenų savo subingalviui vyrui. Netgi dabar, jam peržengus paskutines padorumo ribas.

Aragona nusiėmė akinius, pabrėždamas savo susidomėjimą.

– Ką reiškia „paskutines padorumo ribas“?

– Jis sau leido atsitempti savo kekšę netgi čia. Jei ne Čičė, šiame klube jo niekas net į padavėjus neimtų. Jei tik jūs būtumėt matę tą poniutę: apsitaisiusi kaip kekšė, raudonais plaukais, pusmetriniais aukštakulniais; dairėsi į kairę į dešinę su visais labindamasi, lyg jau būtų jo žmona.

Lojakonas paklausė:

– Ar žinote šios merginos vardą? Kas ji tokia?

– Žinau, kaip nežinosiu. Negi manote, kad čia gali nutikti kas nors tokio, apie ką visi greitai nesužinotų, įskaitant ir jūsų apsilankymą? Jos vardas Jolanda. Jolanda Ruso. Ji verslo konsultantė, finansininkė, ar kaip ten besivadintų ta jos tikrosios profesijos priedanga.

– Tai yra? – įsikišo Aragona, Lojakonui nespėjus nė linktelti.

– Kekšė, – patikslino Rufolo. Ir nè kiek nesutrikdyta tęsė toliau: – Jų pasirodymas buvo apgailėtinas. Visi sumišę jų šalinosi, o jis sekiojo iš paskos, mėgindamas ją pristatyti. Ji galėjo tikti jam į dukras, o jis visiems dėstė, kokia „ji nuostabi specialistė, kuri galėtų būti labai naudinga“. Aš puikiai žinau, kam ji gali būti naudinga... Žodžiu, jis pradėjo čia tempti savo kekšes – tai buvo naujovė, tačiau jokia naujiena. Galėjo nors keletą metų pagyventi neišsišokdamas, bent pasistengti būti diskretiškesnis. Bet tokie kaip jis, anksčiau ar vėliau, sugrįžta prie savo.

Lojakonas susidomėjęs klausėsi. Paskui tarė:

– Ar nemanote, baroniene, kad šis pasirodymas galėjo įskaudinti jūsų draugę? Galbūt ji reikalavo atsiprašymo, ir tada kažkas...

Rufolo nusijuokė. Jos juokas nuskambėjo aštriai ir dirginančiai, lyg per akmenį braukiama dildė.

– Kas, Čičė? Ne. Ji kentėjo, bet to neparodė. Savo vyrą ji laikė tobulu, tiesiog stebuklinga Dievo dovana; ir turinčiu teisę kartais truputį pasilinksminėti. Vyro nesantuokinius ryšius ji taip ir vadino – „kartais pasitaikančiais pasilinksminimais“. Kai jų buvo tiek daug, nebuvo jokios priežasties išskirti ir šio paskutiniojo.

Už lango tempdami švartavimosi lynus, jūrininkai tebesikovė su vėju ir jūra. Aragona susižavėjęs juos stebėjo. Paskui paklausė:

– Baroniene, jūsų nuomone – kas galėjo taip pasielgti? Kas galėjo linkėti blogo tokiam geram ir maloniam žmogui?

Rufolo irgi žvelgė į jūrą.

– Nenučiuokiu. Gal tai išties tebuvo apiplėšimas. Būtų tikra likimo ironija, jei dosniausias iš kada nors mano pažintų žmonių mirtų dėl kažkokių pinigų ar brangenybių... Esu tikra, kad jos povas su tuo nesusijęs, nes be jos jam galas. Tačiau dabar man rūpi tik tai, kad praradau draugę, vienintelę su kuria galėdavau atvirai pasikalbėti apie viską, o ne vien varinėti tuščius plepalus, kaip su tom senom vištom, kur anava už sienos. Nors buvo jaunesnė už mane, jos gebėjimas matyti pasaulį buvo lyg šimtametės. Ir dabar man rūpi tik tai, kad aš be galo jos ilgiuosi... Ir kad su ja mirė ir dalis manęs. Geresnioji dalis. Vienintelė, kuri ko nors verta...

Policininkai tylėjo, matydami šios moters raudą be ašarų.

Paskui baroniene tarė:

– Dabar aš atsistosisiu ir atsisveikinsiu su jumis, pakštel dama į skruostą jaunesniajam ir paduodama ranką vyresniajam. Pasakysiu, kad mane aplankė anūkas

su draugu, norėdamas pasiskolinti pinigų. Čia esančioms moterims taip dažnai nutinka. Jei dar ką nors panorėsite iš manęs išgirsti, galėsite susisiekti per Pizanelį. Trokštu, kad surastumėte tą, kas padarė šį nusikaltimą, ir uždarytumėte jį belangę. Priešingai nei Čičė, esu itin kerštinga persona. Ar sutarėm?

Lojakonas linktelėjo, paskui staiga tarė:

– Ar galiu dar kai ko paklausti, baronienė? Kodėl jūsų draugė kolekcionavo tuos daiktus, tuos stiklinius sniego burbulus?

Rufolo lėtai pasuko galvą ir įsmeigė akis į Lojakoną.

– Kam jums tai? Ką tuo norite paklausti?

– Nežinau. Manau, jei žmogus kažkam skiria daug laiko, tas „kažkas“ yra ganėtinai svarbu. Net jei iš šalies atrodo beprasmiška...

Be jokios išraiškos veide baronienė toliau žiūrėjo į jį. Aragona, pasijutęs nepatogiai, pasimuistė kėdėje. Ši moteris turėjo kažką, kas jam kėlė nerimą. Jis sutelkė žvilgsnį į jūrininką, pakibusį tarp prielaukos ir vandens ir bandantį užveržti ant knechto lyno mazgą.

Pasisukusi į Lojakoną moteris tarė:

– Jūs sicilietis, tiesa? Panašus į rytietį, bet esate iš Sicilijos. Atpažįstu iš tarties. Gražus kraštas toji Sicilija. Gabių žmonių kraštas... – Paskui vėl nukreipė akis į jūrą. – Sniego burbulai... Čičė jau daug metų juos kolekcionavo, nuo tada, kai ištekėjo. Povestuvinės kelionės metu, jau nepamenu kur, vieną jai padovanojo vyras. Grįžusi man jį parodė, ir abi juokėmės, kai pasakiau, kad dovana visai nebloga, žinant jo prastą skonį; tačiau šį burbulą ji saugojo kaip neįkainojamą vertybę. Ir nuo tada pirkdavo juos visur, kur tik užtikdavo. Galbūt jie sužadindavo kažkada patirtos laimės prisiminimą. O gal juos rinkdama bandė kažkuo užpildyti savo gyvenimą, vyrui ją apleidus. Ir kas kur bevažiuotų, ji visad prašydavo neužmiršti parvežti jai burbulų. Ko gero, ir aš jai būsiu parvežusi bent porą jų, atleisk man, Viešpatie.

Visi pakilo ir suvaidino mažytę atsisveikinimo mizansceną, kurios buvo prašiusi moteris: jausmingiau su Aragona ir formaliau su Lojakonu.

Grįžo per tą pačią prirūkytą salę, smaugstomi smalsių žvilgsnių.

Lauke iš visų jėgų siautė vėjas.

XLI skyrius

Prie laiptinės Pizanelis susidūrė su komendantu Lapiana, kaimynu iš to paties namo. Mandagiai pasilabino, lyg apgailestaudamas jam mostelėjo didžiuliu voku, kurį nešėsi pasikišęs po pažastimi, ir uždaręs duris nuskubėjo savo reikalais, vengdamas gaišti laiką plepalams.

Šlapimo visgi nepavyko nulaikyti ir keli lašai prasisunkė pro kelnes. Šlapindamasis skausmingai atsiduso, stengdamasis nematyti mažų kraujo siūlelių unitaze, ir su palengvėjimu nuleido vandenį, kartu su srove nuplaudamas savo rūpestį, sielvartą ir dalelę kaltės jausmo.

Įjungė garso grotuvą ir tvankioje kambario atmosferoje pasklido tyra Mocarto muzika. Pizanelis įtarė, kad nuo tada, kai išėjo į pensiją, už sienos gyvenantis Lapiana galėjo jo klausytis, bet nenorėjo jam suteikti malonumo sužinoti, kad išties kalbasi su savimi. Šį vakarą jis ketino kai ką papasakoti Karmenai ir nepageidavo dar vieno klausytojo.

Svetainėje prisėdo prie stalo, atidarė voką ir iš jo ištraukė dokumentus bei fotografijas. Švilpudamas į taktą simfonijai Nr. 40 g-moll, K550, ėmė juos tvarkingai dėlioti. „Štai ir dar viena, brangioji, – tarė. – Leonardas sako, kad turiu išsilaisvinti nuo vaiduoklių, kad prisikuriu nebūtų dalykų ir tuo savo nerimu ir širdį slegiančiais dalykais apkraunu kitus. Bet, mano brangiausioji, juk mudu abu žinome, kad taip nėra.

Pavyzdžiui, žvilgterk į šitą. Tai nutiko praeitą savaitę, tolokai už mūsų komisariato rajono, Dantės aikštėje. Metro stotelėje auka palaukė kelias akimirkas, kol priartės traukinys, ir puolė ant bėgių. Tačiau neįtikėtina, kad neatsirado įvykį mačiusių liudininkų. Žmogus šoka po traukiniu, o tarp tūkstančių piko valandą traukinyje ir perone besigrumdančių žmonių (gi žinome, kad kai traukiniai kursuoja tik kas penkiolika minučių, reikia gerokai pakovoti, norint įlipti) nebuvo nė vieno tai mačiusio. Ar tau neatrodo absurdiška?

Tačiau absurdiškų dalykų yra begalė, ir šis kartas ne kitoks. Kaip jau sakiau, tolokai už mūsų rajono. Tu manęs paklausi – o būdama protinga negali to nepaklausti, – tai kaipgi aš apie tai sužinojau? O kaip sužinau apie kitas „savižudybes“, štai sukabintas ant sienos fotografijų ir spaudos iškarpų pavidalu? Tai tikrai nesudėtinga. Ponia Karmela Del Grosso, septyniasdešimt aštuonerių, gyvena, tiksliau, gyveno, Terco Nočele alėjoje. Ten jai būtų likę gyventi nebeilgai, nes jau senokai yra gavusi pranešimą apie iškeldinimą ir buvo tik laiko klausimas, kada apsilankys tvarkos sergėtojai. Ir kas čia tokio? Ar tai jau motyvas pasidaryti galą? Jei šiame

mieste visi gavusieji tokius pranešimus šoktų ant bėgių, traukinių atvykimo grafiką tektų padaryti kur kas intensyvesnį.

Visi man tik ir sako: *Pizane*², susitaukyk su mintimi, kad ponia tai padarė pati, nes buvo vargšė, visiška neturtėlė, negalėjo susimokėti už butą ir neturėjo kur eiti. Tačiau į tai aš atsakau štai kaip, ir jei esu neteisyus, meile mano, pataisyk: ar nusprendęs žudyti žmogus dar ketintų šiaip sau pasivažinėti traukiniu iki Dantės aikštės? Ar ji važiavo pas savo pažįstamą vaisių pardavėją, kuris iš jos neima pinigų už tuos kelis žalėsius, kurių jai pakanka prasimaitinti ir kurie, beje, taip ir liko plastikiniame maišelyje ant perono.

Taip, mano brangenybe, būtent – ji nevažiuotų iki pat Dantės aikštės vien tam, kad ten šoktų po traukiniu. Ji nusižudytų savo namuose, kad norintieji ją jėga iš ten iškraustyti rastų tik vienišą lavoną, kaip priekaištą sąžinei, kaip priekaištą... Del Grosso tikrai nevažiuotų, ji nueitų kilometrus, kad tik nereiktų mokėti už pirkinį, kuris... pažvelkime į protokolą... buvo du pomidorai, šluotelė bazilikų, obuolys ir mandarinas. Ir dėžutė fasuoto sūrio gabalėlių. Kiek visa tai kainuotų – penkis, šešis eurus? Ar tai primena būsimo savižudžio pirkinį?

O šitie idiotai nė nebando pradėti bylos, net jokio klausimo neužduoda, tik skuba viską suslėpti archyve. „Tai savižudybė, Pizane. Susitaukyk su tuo. Savižudybė.“ Ir kodėl jie tokie užtikrinti? Tik todėl, kad surado tą raštelį. Hm, tu tik pažvelk į tą svarbųjį raštelį: surašytas, kaip visad, didžiosiomis raidėmis, tvirta nedrebančia ranka. Jai beveik aštuoniasdešimt, o raštą suraito dailiai, lyg atspausdintą, ir be jokių klaidų, nors yra vos pradžiamokslį išėjusi, o namie neturi nei knygų, nei žurnalų, tik seną televizorių! Ir parašo tokį tekstą: „Daugiau taip nebegaliu. Iš šio pasaulio išeinu savo kojomis. Dieve, atleisk man.“ Tai aš ir sakau, brangioji, ar toks žmogus kaip ji išeitų į aną pasaulį tokiais žodžiais?

Tą popierėlį surado maišelyje. Įmestą prie sūrio... Manychiau, paprastai žmonės atsisveikinimo žinutes palieka name. Aiškiai matomoje vietoje, kur nors viduryje stalo. O jei dar ketina pasivažinėti iki Dantės aikštės, tai kažki ar tiesiog įsimeta į rezgę.

Negaliu nustoti apie tai galvoti, mano meile, kuo tolyn, tuo labyn apie tai mąstau. Manau, yra žmogus, o gal keli, kurie padarę nusikaltimus sukuria apgaulingą savižudybės vaizdą. Ir be žodžių aišku, kad Leonardas, Otavija, komisaras Palma, kiti kolegos – visi mano, kad man suskystėjo protas, kad esu senas keistuolis. Manai, nesuprantu, kad jie mane laiko kvaištelėjusiu?

2 „Pizane“ yra kreipinio „Pizaneli“ trumpinys. Vardų ir pavardžių kreipinių trumpinimas dažnai sutinkamas neformalioje Neapolio kalbinėje tradicijoje. Tariant kirčiuojama galūnė.

„Bet aš nesu kvaištelėjęs. Mudu abu, meile mano, žinome, kad nesu toks. Ar žinai, kodėl aš įsitikinęs, kad tai nebuvo savižudybės? Ar žinai?

Esu tikras, kad tu viską žinai, mano brangenybe. Viską žinai. Nes dabar esi ten, kur visos tiesos yra žinomos. Tačiau ne tik todėl. Tu tai žinai, nes pati nuėjai šį kelią. Tu žinai, kas yra baimė, sukelta žinojimo, kad teks perplaukti gilią skausmo jūrą, tau teko pajusti, kaip širdis sustoja krūtinėje, sužinojus galutinę ligos diagnozę.

Tu, mano meile, žinai, ką reiškia nepajėgti viso to atlaikyti... Tavo akyse aš mažiau silpstantį norą gyventi. Jaučiau vis labiau ilgėjančią tylą ir vis giliau į tuštumą pasineriantį žvilgsnį. Jaučiau tave atsijungiant nuo mano palaikių ir beprasmių plepalų, kuriais apiberdavau tave ir bandydavau apgauti artėjančią mirties šmėklą, vis labiau pasiglemžiančią tavo gyvastį...

Mano meile, tu norėjai išeiti iš šio pasaulio. Ir kai nusprendei, kada ir kaip tai padarysi, tau neberūpėjo tų beprasmių raštelių rašymas, kaip kokiame stalo žaidime ar jausmingoje melodramoje. Tu tiesiog žengei šį žingsnį, ir viskas. Surinkai visas tabletes, kiek ranka pajėgei pasiekti, ir valingai vieną po kitos išgėrei. Net nežinau, kiek jų ten buvo...

Tu žinojai, kad teks kentėti. Kad mirsi dusdama savo vėmaluose, kaustoma begalinio skausmo spazmų, vargše meile mano, kol aš dievaižin kur vaikausi eilinį niekšą, kovodamas už teisingumą, kurio šioje žemėje nėra.

Tu laukei mirties, mano meile. Norėjai, kad nekliudyčiau tau išeiti. Ir kai išvaikarėse su ašaromis ir begaline meilės išraiška akyse laikei mano ranką, aš maniau, kad tau tiesiog labai skauda ir bandžiau kaip nors tave prablaškyti. Tačiau tąkart tu akimis man rašei atsisveikinimo laišką.

Ponia Karmela Del Grosso, su savo krepšiu pomidorų ir sūrio, iš šio pasaulio pasitraukti nenorėjo. Kitaip nei tu. Ir todėl žinau, kad privalau tęsti savo tyrimą, kad negaliu sustoti, kad dar privalau gyventi, nes kol tas sumautas vėžys manęs neįveikė, turiu išsiaiškinti, kas ir kodėl žudo tuos žmones.

O tada mes vėl pasimatysime, mano meile.

Ir daugiau nebeišsiskirsime...“

Iš italų kalbos vertė Endas Deinoravičius
Versta iš: Maurizio de Giovanni. *Bastardi di Pizzofalcone*.
Torino: Einaudi, 2016

Lietuvos literatūros vertėjų sajunga rekomenduoja išversti: vardai ir tekstai

Proza

XVI a.

Baldassarre Castiglione, *Il Libro del Cortegiano* (traktatas), 1528

XVII a.

Francesco Fulvio Frugoni, *Il cane di Diogene* (romanas), 1689

XIX a.

Gabriele D'Annunzio, *Il trionfo della morte* (romanas), 1894

Antonio Fogazzaro, *Malombra* (romanas), 1881; *Piccolo mondo antico* (romanas), 1895

Giacomo Leopardi, *Operette morali* (filosofiniai dialogai), 1827

Alessandro Manzoni, *I promessi sposi* (romanas), 1827

Italo Svevo, *Una vita* (romanas), 1892; *Senilità* (romanas), 1898

Giovanni Verga, *Novelle rusticane* (novelės), 1883; *I Malavoglia* (romanas), 1881; *Vita dei campi* (novelės), 1880

XX a.

Nanni Balestrini, *Vogliamo tutto* (romanas), 1971

Giorgio Bassani, *Il giardino dei Finzi-Contini* (romanas), 1962; *Gli occhiali d'oro* (romanas), 1958; *Cinque storie ferraresi* (apsakymai), 1956

Gesualdo Bufalino, *Le dicerie dell'untore* (romanas), 1981

Dino Buzzati (apsakymai)

Italo Calvino, *La giornata di uno scrutatore* (romanas), 1963; *Marcovaldo ovvero Le stagioni in città* (apsakymai), 1963; *Il sentiero dei nidi di ragno* (romanas), 1947

Grazia Deledda, *Canne al vento* (romanas), 1913

Oriana Falacci, *Insciallah* (romanas), 1990

Beppe Fenoglio, *Il partigiano Johnny* (romanas), 1968

Ennio Flaiano, *Tempo di uccidere* (romanas), 1947

Antonio Fogazzaro, *Piccolo mondo moderno* (romanas), 1901

Carlo Emilio Gadda, *La cognizione del dolore* (romanas), 1963; *Quer pasticciaccio brutto de via Merulana* (romanas), 1957

Natalia Ginzburg, *Lessico familiare* (romanas), 1963

Carlo Levi, *Cristo di è fermato a Eboli* (romanas), 1945

Primo Levi, *I sommersi e i salvati* (esè), 1986; *Il sistema periodico* (romanas), 1975; *Se non ora, quando* (romanas), 1982; *La tregua* (romanas), 1963

Curzio Malaparte, *La pelle* (romanas), 1949

Dacia Maraini, *La lunga vita di Marianna Ucrìa* (romanas), 1990

Elsa Morante, *La Storia* (romanas), 1974; *L'isola di Arturo* (romanas), 1957; *Menzogna e sortilegio* (romanas), 1948

Anna Maria Ortese, *Il cardillo innamorato* (romanas), 1993

Antonio Pascale, *La città distratta* (romanas), 1999

Cesare Pavese, *La bella estate* (romanas), 1949; *Tra donne sole* (romanas), 1949; *Il diavolo sulle colline* (romanas), 1948; *Dialoghi con Leucò* (filosofiniai dialogai), 1947

Pier Paolo Pasolini, *Petrolio* (romanas), 1992; *Teorema* (romanas), 1968; *Una vita violenta* (romanas), 1959; *Ragazzi di vita* (romanas), 1955

Luigi Pirandello, *Quaderni di Serafino Gubbio operatore* (romanas), 1925; *Uno, nessuno e centomila* (romanas), 1926; *I vecchi e i giovani* (romanas), 1913

Mario Soldati, *Tentazioni* (romanas), 1996

Leonardo Sciascia, *Porte aperte* (romanas), 1987; *Il consiglio d'Egitto* (romanas), 1963

Mario Rigoni Stern, *Il sergente nella neve* (romanas), 1953

Paolo Volponi, *Le mosche del capitale* (romanas), 1989

XXI a.

Eraldo Affinati, *L'uomo del futuro* (romanas), 2016

Barbara Alberti, *Non mi vendere, mamma* (romanas), 2016

Edoardo Albinati, *La scuola cattolica* (romanas), 2016

Niccolò Ammaniti, *Anna* (romanas), 2015; *Come Dio comanda* (romanas), 2006

Ascanio Celestini, *Storie di uno scemo di guerra* (romanas), 2005; *La pecora nera* (romanas), 2010

Paolo Cognetti, *Il nuotatore* (romanas), 2013; *Sofia si veste sempre di nero* (romanas), 2012

Mauro Covacich, *La città interiore* (romanas), 2017

Erri de Luca, *Il più e il meno* (romanas), 2015; *La parola contraria* (romanas), 2015

Oriana Falacci, *La forza della ragione* (esè), 2004

Giorgio Falco, *La gemella H* (romanas), 2014

Giorgio Faletti, *Io uccido* (romanas), 2002; *Io sono dio* (romanas), 2009

Ernesto Ferrero, *N.* (romanas), 2000

Romano Luperini, *L'uso della vita.* 1968, 2013

Nicola Lagioia, *La ferocia* (romanas), 2014

Alessandro Leogrande, *Uomini e caporali* (romanas), 2008

Claudio Magris, *Alla cieca* (romanas), 2005

Antonio Moresco, *Canti del caos* (romanas), 2001

Michela Murgia, *Accabadora* (romanas), 2009

Francesco Pecoraro, *La vita in tempo di pace* (romanas), 2013

Marco Santagata, *Come donna innamorata* (romanas), 2015

Vanni Santoni, *Personaggi precari* (romanas), 2007
Roberto Saviano, *ZeroZeroZero* (romanas), 2013; *La paranza dei bambini* (romanas), 2016
Tiziano Scarpa, *Stabat Mater* (romanas), 2008
Walter Siti, *Troppi paradisi* (romanas), 2006
Tiziano Terzani, *Un altro giro di giostra* (romanas), 2004
Giorgio Vasta, *Il tempo materiale* (romanas), 2008
Simona Vinci, *La prima verità* (romanas), 2016
Serena Vitale, *A Mosca, a Mosca!* (romanas), 2010
Wu Ming (Luther Blissett), *L'armata dei sonnambuli* (romanas), 2014; *Altai* (romanas), 2009; *Stella del mattino* (romanas), 2008; *Manituana* (romanas), 2007

Vaikų ir jaunimo literatūra

XVII a.

Giambattista Basile, *Lo Cunto de li Cunti* (pasakų rinktinė), 1634

XVIII a.

Carlo Gozzi, *Fiabe teatrali* (pasakų rinktinė), 1761–1765

XIX a. ir XX a. pr.

Ida Baccini, *Memorie di un Pulcino*, 1875

Luigi Capuana (pasakos)

Emma Perodi, *Le novelle della nonna, fiabe fantastiche* (pasakų rinktinė), 1893

Laura Orvieto, *Storie della Storia del Mondo*, 1932

Vamba, *Gian Burrasca* (romanas), 1912

XX a. vid. ir II p.

Dino Buzzati, *La famosa invasione degli orsi in Sicilia*, 1945

Italo Calvino, *Fiabe italiane*, 1956

Pinino Carpi

Mario Lodi

Gianni Rodari, *Le avventure di Cipollino*, 1951

Sergio Tofano

Toti Scialoja

XXI a.

Giusi Quarenghi

Guido Quarzo

Roberto Piumini

Bianca Pitzorno

Bruno Tognolini

Poezija

XIII a. pab. – XIV a. pr.

Francesco Petrarca, *Canzoniere*, 1336

Renesansas

Liudovico Ariosto, *Orlando Furioso* (poema), 1532

Michelangelo Buonarotti (eilès)

Torquatto Tasso, *Gerusalemme liberata* (poema), 1581

XVIII a.

Vittorio Alfieri (eilès)

XIX a.

Giacomo Leopardi (eilès)

Giovanni Pascoli (eilès)

XIX a. vid. – XX a. pr.

Giosuè Carducci (eilès)

XX a.

Sutemų (*crepuscolari*) poetai: Corrado Govoni (eilès), Sergio Corazzini (eilès)

Futurizmo poetai: Filippo Tommaso Marinetti (eilès), Aldo Palazzeschi (eilès),
Paolo Buzzi (eilès)

Giorgio Caproni (eilès)

Eugenio Montale (eilès)

Cesare Pavese (eilès)

Pier Paolo Pasolini (eilès)

Salvatore Quasimodo (eilès)

Giovanni Raboni (eilès)

Umberto Saba (eilès)
Edoardo Sanguinetti (eilès)
Vittorio Sereni (eilès)
Giuseppe Ungaretti (eilès)
Andrea Zanzotto (eilès)

XXI a.

Alessandra Carnaroli, *Femminimondo. Cronache di strade, scalini e verande*, 2011
Paolo Ruiz, *La cotogna di Istanbul. Ballata per tre uomini e una donna*, 2010

Teatras

XVIII a.

Carlo Goldoni

Carlo Gozzi

XIX a. pab. – XX a. pr.

Gabriele D'Annunzio

XX a. I pusė

Grotesko teatras: Massimo Bontemelli, Pier Maria Rosso di San Secondo

Tarmiškojo teatro (*teatro dialettale*) mokykla: Eduardo De Filippo

Achille Campanile

Luigi Pirandello

XX a. II pusė

Ugo Betti

Diego Fabbri

Dario Fo

XXI a.

Sonia Antinori

Davide Carnevale

Ascanio Celestini

Dėl konkrečių kūrinių vertimų kreiptis į Lietuvos literatūros vertėjų sąjungą: literaturosvertėjai@gmail.com

Parengė Rasa Klioštoraitytė
Padėjo Dainius Būrė, Novella di Nunzio, Toma Gudelytė,
Audrius Musteikis, Inga Tuliševskaitė

Vyriausiasis redaktorius:

Gediminas Pulokas

Redakcijos kolegija:

Dainius Būrė

Rasa Klioštoraitytė

Rasa Matulevičienė

Kalbos redaktorės:

Asta Bučienė

Donata Linčiuvienė

Dizainas:

Zigmantas Butautis

Viršelyje panaudota Tomos Gudelytės nuotrauka (Pitigliano miestas Toskanoje)

Maketavo:

Rėdas Peškaitis

Korektūros:

Aira Niauronytė

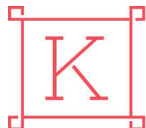
Redakcijos adresas:

Šv. Ignoto g. 5-264, Vilnius 01120

Tel.: 8 698 18116

El. p.: literaturosvertejai@gmail.com

Leidinį remia

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

© Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga, 2017

